

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) i Pakt za stabilnost jugoistočne Europe (SPSEE) poverili su **Centru za kontrolu lakog naoružanja u jugoistočnoj i istočnoj Evropi** (SEESAC) mandat da pruži operativnu pomoć, tehničku pomoć i informacije za potrebe formulisanja i sprovođenja mera, projekata i aktivnosti na polju koordinacije, kontrole i smanjenja SALW, u cilju podržavanja Regionalnog plana implementacije Pakta za stabilnost, i time doprinošenja većoj regionalnoj stabilnosti i daljem dugoročnom razvoju u regionu jugoistočne Europe.

Za više informacija kontaktirati:

Šef SEESAC-a
Hadži Milentijeva 30
11000 Beograd
Republika Srbija

Tel: 011 344 6353
Fax: 011 344 6356
www.seesac.org

SALW i firme za privatno obezbeđenje u jugoistočnoj Evropi: uzrok ili posledica nesigurnosti?

Ovaj izveštaj napisali su u periodu od marta do jula 2005. godine, Michael Page (International Alert), Simon Rynn, Zack Taylor i David Wood (Safeworld). Glavni urednik za Safeworld je Henry Smith. Autori žele da se zahvale svojim saradnicima u istraživanju na njihovom neprocenjivom radu u zemljama jugoistočne Europe: Enis Sulstarova, Institut za demokratiju i posredovanje, Albanija; Armin Kržalić, Centar za proučavanje bezbednosti, Bosna i Hercegovina; profesor Ozren Zunec, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska; Philip Gounev, Centar za deomkratske studije, Bugarska; Hans Risser (slobodni istraživač) i Charlotte Phillips (Safeworld), Kosovo i Metohija; Hans Risser (slobodni istraživač), Makedonija; Ana Rudico, Institut za javnu politiku, Moldavija; Thomas Jackson, Safeworld, Crna Gora; Radu Ragea, EURISC Fondacija, Rumunija; Zack Taylor, Safeworld, Srbija. Takođe bi želeli da se zahvale osoblju državnih ministarstava i međunarodnih organizacija na detaljnim pregledima prvočitnih verzija izveštaja: Genci Kojdeli, Ministarstvo javnog reda, Albanija; Michael Doyle, Kancelarija Visokog predstavnika, Bosna i Hercegovina; Snejana Maleeva, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Bugarska; Dražen Krtanjek, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Hrvatska; Alain Lapon, UNDP, Makedonija; Dr Paolo Sartori, službenik za komunikacije italijanskog NCB Interpola, italijanski predstavnik SECI Regionalnog centra za borbu protiv organizovanog kriminala, Rumunija; Dr. Alexandru Ionas, Predsednik, SECI Centar. Vođa projekta i urednik za SEESAC je Adrian Wilkinson.

Prevod: Ivan Dimitrijević, Danilo Đorđević, Milan Jović, Goran Bratić, Aleksandar Zagorac, Dragana Matović, Tatjana Ugarak, Boris Viculin (Klub studenata Fakulteta bezbednosti, Beograd).

© SEESAC 2006 – Sva prava zadržana

Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stanovište Programa Ujedinjenih Nacija za razvoj ili Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi. Oznake upotrebljene u prikazivanju materijala ove publikacije ne odražavaju stavove Programa Ujedinjenih Nacija za razvoj ili Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi u pogledu: 1) pravnog statusa bilo koje zemlje, teritorije ili područja ili njihovih organa ili oružanih grupacija; ili 2) iscrtavanja granica ili državnih granica.

Rezime

1 Uvod

Ovaj izveštaj istražuje razvoj, regulisanje industrije privatne bezbednosti i rukovođenje istom u devet zemalja koje su trenutno članice Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi Evropske unije. Privatizacija bezbednosti u regionu, koja je pratila kraj komunizma početkom 90-ih godina prošlog veka, oslikava globalni trend u kojem su uloge pružanja bezbednosti, koje su se tradicionalno posmatrale kao ekskluzivno pravo države, postepeno dodeljivale privatnim akterima.

Na samom početku, ova industrija je bila neregulisana i imala je probleme u drugim ekonomskim sektorima, koji su proizlazili iz centralizovane socijalistički upravljane ekonomije. Neki segmenti industrije bili su snažno povezani sa elementima organizovanog kriminala, kao i u nekim slučajevima ekstremnom nacionalističkom politikom. Tokom poslednje decenije sektor je počeo da se profesionalizuje, pošto su vlasti u regionu započele sa zakonskim uvođenjem kontrole. Iako u većini slučajeva učesnici u industriji privatne bezbednosti ne predstavljaju direktnu pretnju po države i građane jugoistočne Evrope, postoje značajni problemi, od nezakonitih kriminalnih, političkih ili paravojnih veza do nezakonite upotrebe sile u pojedinim slučajevima.

Ovaj izveštaj procenjuje situaciju u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, BJR Makedoniji, Moldaviji, Srbiji, Crnoj Gori (uključujući i teritoriju Kosova i Metohije pod međunarodnom upravom), i Rumuniji. Izveštaj ispituje pozadinu privatizacije bezbednosti, savremene bezbednosne pretnje, usluge koje pružaju privatne firme za obezbeđenje (PSC) i regulisanje i kontrolu PSC. Ovo je prvi izveštaj takve vrste koji je sproveden u regionu, i može da se koristi kao inicijalna smernica za političare, i kao osnova za buduća detaljnija istraživanja. Nije bilo moguće dublje obraditi većinu pitanja koja su obuhvaćena istraživanjem, dok su prilike za proveravanje informacija bile ograničene. U svakom slučaju, ovaj izveštaj predstavlja dovoljno preciznu sliku trenutne situacije da bi se identifikovali ključni trendovi, kao i glavni problemi, kako u svakoj zemlji ponaosob, tako i u regionu u celini. Želja je da se kroz diskutovanje o ovom problemu privuče pažnja kako domaće, tako i međunarodne javnosti.

Ovaj sažetak prikazuje ključne tematske zaključke i preporuke koje se odnose na svaku zemlju i entitet u regionu, a daje i detaljnije preporuke koje se odnose na pojedinačne zemlje u poglavljima o tim zemljama.

2 Opšti zaključci

2.1 Razvoj i konsolidacija industrije

Brojni faktori doveli su do potražnje za pružanjem usluga privatne bezbednosti u zemljama jugoistočne Evrope tokom poslednje decenije, počevši od visokih stopa kriminala, do korupcije u javnim institucijama, loših standarda u vršenju dužnosti policije, i nasleđa međuetničkog nepoverenja u bivšim oblastima sukoba. U kombinaciji sa povlačenjem državne zaštite iz tek privatizovane imovine, i nasleđem međuetničkog nepoverenja u bivšim oblastima sukoba, došlo je do postepenog rasta sektora privatne bezbednosti. Region jugoistočne Evrope prošao je kroz jednu od najbržih privatizacija u celom svetu tokom poslednje decenije, kada je prešao iz stanja skoro potpunog odsustva usluga privatne bezbednosti s kraja 80-ih godina, do tačke da je danas ova industrija glavni poslodavac i pružalac usluga bezbednosti.

PSC danas nude uglavnom usluge koje odražavaju globalne industrijske norme – fizičko obezbeđenje poslovnih prostorija, fabrika i drugih javnih zgrada, kao i pružanje usluga naoružanih jedinica i usluga pratnje transporta dragocenosti i novca. Neke od zemalja u regionu imaju manja tržišta privatnog obezbeđenja uglavnom usmerena na pružanje usluga fizičke zaštite (telohranitelji) i u retkim slučajevima, pružanje privatnog obezbeđenja privatnim kućama.

Dok je tržište u nekim delovima regiona još uvek relativno nerazvijeno, u drugim delovima, posebno u državama koje pristupaju Evropskoj uniji, industrija se razvila do te mere da broj zaposlenih u PSC značajno prevaziđa broj pripadnika policije. Poslednjih godina industrija je takođe pokazala znake konsolidacije u većini zemalja,

što je dovelo do opadanja broja firmi koje obavljaju svoju delatnost uprkos sveukupnoj ekspanziji u sektoru. Domaće PSC još uvek dominiraju tržištem privatne bezbednosti u regionu, sa relativno malo međunarodnih firmi koje su prisutne u regionu. Delimični razlog za to su ograničenja na obavljanje delatnosti međunarodnih PSC u mnogim zemljama. U zemljama kandidatima za EU, međutim, tržište privatne bezbednosti otvorilo se prema stranoj konkurenciji i jedan broj međunarodnih firmi već je našao svoje mesto na tržištu.

Izveštaj preporučuje da:

- Zakonodavna tela svake zemlje i entiteta treba da rade zajedno sa najnaprednjim članovima industrije privatne bezbednosti na uvođenju i sprovođenju dalekosežne regulative koja bi bila u skladu sa međunarodnim standardima, kako bi se osiguralo da PSC funkcionišu na siguran i profesionalan način.

2.2 Vrste povezivanja sa drugim sektorima

U skoro svakoj zemlji i entitetu u regionu postoje problemi u vezama PSC sa političkim strankama, kriminalom, paravojnim ili etničkim grupama.

Veze sa sektorom bezbednosti: U skoro svakoj od ovih zemalja postoje dokazi o zapošljavanju bivših policijskih službenika u industriji privatne bezbednosti. S jedne strane, dok zapošljavanje bivših policajaca u PSC ne predstavlja problem ukoliko se adekvatno sprovodi, tamo gde ove veze znače da se policijske dužnosti ne vrše na adekvatan način, postoji mogućnost da nelegalne aktivnosti prođu nekažnjeno. U nekim slučajevima (posebno u Hrvatskoj, na Kosovu i Bugarskoj), pojavio se problem da se industrija privatne bezbednosti takmiči sa policijom ili sa javnim firmama za obezbeđenje, na primer, oko dobijanja ugovora. Ovo sa sobom nosi rizik da PSC postanu sinonim za pružanje jefitinijih policijskih usluga, i da pružanje usluga javne bezbednosti bude ozbiljno ugroženo dugoročno gledano.

Etničke veze: U podeljenim društvima, kao što su BiH, Makedonija i Kosovo, dolazi do podele na različite struje ili sekte u okviru industrije privatne bezbednosti. Slučaj Bosne je možda najteži, delom zbog toga što priroda regulative više obeshrabruje nego što ohrabruje stvaranje multietničkih firmi.

Političke veze: U odnosu na mnoge druge delove sveta gde su PSC imale političku ulogu u ometanju ustavnog poretku i u pomaganju destabilizacije vlasti, zemlje jugoistočne Evrope imale su tu srećnu okolnost da ovaj sektor do sada nije predstavljao pretnju po legalno izabrane vladajuće režime. Problem specifičnih političkih veza između političkih partija i industrije privatne bezbednosti je međutim naglašen u Srbiji i Hrvatskoj, kao i u manjem obimu, u BiH, Makedoniji i na Kosovu.

Paravojne veze: Ovo je problem od velikog značaja u Makedoniji, pošto postoje dokazi da su etnički zasnovane grupe, formalni pripadnici snaga bezbednosti, osnovale firme za obezbeđenje. Postoje i ograničeni dokazi o vezama između PSC i bivših paravojnih organizacija u Srbiji i na Kosovu.

Izveštaj preporučuje da:

- Pravni okvir treba jasno da razgraniči uloge usluga privatne i javne bezbednosti u svim slučajevima. Iako usluge javne bezbednosti imaju važnu ulogu u sprečavanju kriminala koja ne treba da se zaboravi, u zakonu treba da se napravi jasna razlika između tradicionalne "izvorne" funkcije službi javne bezbednosti – a to je sprovođenje zakona, i dodatnih zaštitnih usluga koje nude uglavnom PSC. Treba uzeti u obzir zajedničke sporazume između policije i PSC u situacijama u kojima pripadnici policije i radnici fizičkog obezbeđenja rade zajedno (npr. tokom javnih događaja, kao što su sportska takmičenja).
- Temeljne bezbednosne provere vlasnika PSC i zaposlenih moraju da se sprovode, dok u slučaju vlasništva nad ovim firmama, ove provere obuhvataju provere bliskih članova porodice, kako bi se sprečilo da PSC dođu u ruke kriminalaca.
- Tamo gde su sukobi na etničkoj osnovi, treba sprečiti da PSC funkcionišu po isključivo etničkom principu na duži rok.

- Tamo gde firme održavaju jasne veze sa bivšim ili sadašnjim jedinicama ili grupama sektora bezbednosti, uključujući neformalne paravojne ili pobunjeničke grupe, od presudnog je značaja da se takva situacija redovno nadgleda. Trebalo bi razmotriti i uvođenje opšte zabrane upotrebe imena PSC sa paravojnim asocijacijama i prizvukom.
- Potrebno je zabraniti direktne veze između pojedinih političkih partija i PSC.

2.3 Zakonodavstvo i regulisanje sektora

Iako je većina zemalja odlučila da pravno reguliše odvijanje industrije privatnog obezbeđenja, i dalje postoje velike varijacije, počevši od država koje nisu uvele posebne zakone koji se odnose na PSC (kao što je Srbija), pa do onih koje imaju najnaprednije regulatorne sisteme (Bugarska i Rumunija posebno). Iako, s jedne strane, to nije u potpunosti eliminisalo probleme u rukovođenju pojedinim firmama ili njihovim osobljem u zemljama gde je se ova industrijia najbrže razvijala, zakonska regulativa je pomogla u uvođenju profesionalizma. U kontekstu prioriteta, jasno je da su Srbija, Crna Gora, Albanija i Makedonija zemlje gde je podrška države na planu regulisanja i profesionalizacije sektora privatne bezbednosti najpotrebnija.

Izveštaj preporučuje:

Dobijanje dozvola za obavljanje delatnosti preduzeća:

- Sistemi dobijanja dozvola treba da se uspostave tako da jasno definišu tip usluga bezbednosti koje PSC sme odnosno ne sme da pruža.
- Zakoni treba jasno da uspostave kriterijume po kojima će zahtevi za dozvolu biti procenjeni slučaj po slučaj za svaku novu firmu i/ili ugovor. Ovo treba da obuhvati, između ostalog, sledeća pitanja: da li će firma i njene predložene aktivnosti predstavljati pretnju po javnu bezbednost, zakon i red; uticati negativno po privredni razvoj; omogućiti nestabilnost i ljudske patnje; povećati pretnje u susednim zemljama; izazvati unutrašnju intervenciju ili spoljnu agresiju; prekršiti međunarodni embargo itd.
- Dozvole treba da budu vremenski ograničene kako bi se osigurala redovna obnova i visok nivo profesionalizma, i treba sprovoditi redovan nadzor aktivnosti PSC, sa kaznama koje obuhvataju novčane kazne i poništenje licenci u slučaju da je prekršen zakon.
- Legislativa treba da ima vanteritorijalnu dimenziju kako bi se pokrile situacije gde firme rade u zemljama koje nemaju adekvatne zakonske okvire.
- Potrebno je ustanoviti smernice koje definišu kada je pogodno koristiti usluge PSC a kada policije, kako bi se osiguralo da policija i PSC budu komplementarne institucije koje zajedno rade zbog istog cilja, a ne kao konkurenca.

Nadležnost osoblja:

- Vlade treba da obezbede da vlasnici, direktori, i zaposleni u PSC budu ovlašćeni da obavljaju poslove u ovom sektoru prema objektivnim kriterijumima.
- Bezbednosne provere treba da se sprovedu pre davanja odgovarajućeg ovlašćenja, kako bi se obezbedilo da osoblje nema krivični dosije, odgovornosti za kršenja ljudskih prava ili međunarodnog humanitarnog prava, i da nije nečasno otpušteno iz policije i vojske.
- Svaka firma treba da održava preciznu evidenciju o svojim zaposlenima radi pružanja na uvid inspekcijama državnih nadzornih organa.

2.4 Nadzor i sprovođenje

Većina zemalja regiona imalo je problema sa efikasnim sprovođenjem zakona koji se odnose na PSC, kao i sa širom kontrolom ovog sektora. Posebno su se postavila pitanja o onim PSC koje su zapošljavale veći broj bivših pripadnika snaga javne bezbednosti, gde se može govoriti i o "uslugama". U mnogim zemljama došlo je do optužbi da vlasti nisu istraživale sve slučajevе kršenja zakona od strane PSC.

Izveštaj preporučuje da:

- Žalbe zbog lošeg ili nelegalnog ponašanja osoblja PSC treba istražiti odmah i detaljno, uz prisustvo tužioca tamo gde je to moguće.
- I sam proces nadzora treba da bude redovno nadgledan i preispitivan.
- Sve države treba da pruže dodatne oblike kontrole izvan i iznad one koju pružaju nacionalne policije i obaveštajne službe, s posebnim akcentom na razvoj kapaciteta u smislu prostorija Ombudsmana i parlamentarnih komiteta koji bi preispitivali rad sektora privatne bezbednosti i koji bi se bavili žalbama.

2.5 Upotreba sile i vatrenog oružja

PSC imaju dozvolu za nošenje oružja u skoro svakoj zemlji ili entitetu u regionu, izuzev Kosova i Metohije, gde samo međunarodno osoblje može da bude naoružano. U većini slučajeva PSC su ograničene na upotrebu pištolja kalibra 9mm. Par zemalja (npr. Albanija i Srbija) dozvoljavaju upotrebu automatskog oružja. Uprkos optužbama o lošem ponašanju pripadnika PSC, uz par važnih izuzetaka, postoji relativno mali broj zabeleženih slučajeva zloupotrebe sile ili vatrenog oružja u regionu. U svakom slučaju, pošto u nekim zemljama postoje dokazi slabe discipline po ovom pitanju, tako postoji i rizik da oružje bude zloupotrebljeno od strane pojedinih pripadnika PSC.

Izveštaj preporučuje da:

- Nacionalno zakonodavstvo treba da pruži jasne i detaljne smernice po pitanju upotrebe minimalne sile u skladu sa najboljom međunarodnom praksom osoblju koje je zaposleno u ovoj industriji. Ovo treba da obuhvati upotrebu oružja i nesmrtonosnog oružja kao što su hemijski sprejevi, šok bombe i palice.
- Nesmrtonosno oružje treba da se shvati kao alternativa upotrebi smrtonosne sile, a ne kao slabije sredstvo. Upotreba ove vrste oružja treba da se nadgleda isto kao i upotreba vatrenog oružja, a trebalo bi i da bude regulisana na sličan način.
- Potrebno je da postoje redovne i nasumične inspekcije naoružanja PSC, kako bi se osiguralo da su oružje i municija uskladišteni u bezbednim uslovima, i kako bi se utvrdilo da postoje adekvatni mehanizmi evidentiranja.

2.6 Profesionalizam i obuka

Iako postoje problemi vezani za profesionalizam i ponašanje, industrija privatne bezbednosti u jugoistočnoj Evropi u značajnoj meri je profesionalizovana u protekloj deceniji, do te mere da u većini slučajeva, njeni pripadnici predstavljaju malu ili nikakvu pretnju po bezbednost. Ovakva situacija je nastala delom i zbog prirodne konsolidacije industrije tokom vremena, pošto veće firme koje obično dođu da bi dominirale tržistem ne smeju sebi da dozvole lošu reputaciju. Međutim, postoje slučajevi neprikladnih kriminalnih, političkih ili paravojnih veza, kao i neprikladne upotrebe sile od strane pripadnika PSC.

Dok u većini slučajeva od obuke ima koristi, obuka koja se pruža pripadnicima PSC u svim zemljama, još uvek nije dostigla željene standarde. Ovu obuku pružaju pripadnici državnih snaga bezbednosti, nezavisne škole za obuku, pa i same PSC. Sadržaji obuke, kao i trajanje kurseva, takođe variraju od zemlje do zemlje, mada većina

obuhvata osnovne elemente kao što su poznavanje zakona, upotreba oružja i pružanje prve pomoći. U većini slučajeva sadržaji i efikasnost obuke su neadekvatni.

Samoregulisanje industrije postoji u približno pola zemalja i entiteta u regionu u kojima su firme formirale trgovačke asocijacije koje bi zastupale njihove interese. Ovo, međutim, nije podržano usvajanjem dobrovoljnih pravila ponašanja u svim slučajevima.

Izveštaj preporučuje da:

- Države treba da uspostave i efikasno nadgledaju režim obuke za osoblje PSC koja treba zaposlenima da pruži dobru osnovu u poznavanju relevantnih pitanja međunarodnog humanitarnog prava, ljudskih prava, prve pomoći i rodnih pitanja. Svo osoblje treba da bude adekvatno obučeno i posvećeno poštovanju najboljih međunarodnih standarda i prakse relevantnih za ovo polje, a posebno Pravila UN o ponašanju pripadnika policije i Osnovnih principa UN o upotrebi sile i vatrengog oružja od strane pripadnika policije.
- Da bi neko dobio ovlašćenja radnika PSC treba predhodno uspešno da završi predviđenu obuku.
- Industrija PSC treba da radi na jačanju dobrevoljnih pravila ponašanja i trgovackih udruženja tamo gde ona postoje, kao i na njihovom stvaranju tamo gde ih nema.
- Poslodavci ovih PSC treba da angažuju samo one firme koje su prihvatile ove dobrevoljne standarde.

2.7 Transparentnost i odgovornost

Izražena je zabrinutost zbog nedostatka transparentnosti industrije privatne bezbednosti u većini zemalja koje su proučavane, i u svakom pojedinačnom slučaju pokrenuta su različita pitanja. Posebno su uočeni problemi u Moldaviji, Srbiji i Albaniji.

Izveštaj preporučuje da:

- Zakoni treba da postave minimalne zahteve transparentnosti i odgovornosti funkcionisanja firmi privatne bezbednosti, počevši od unutrašnjih sistema upravljanja (npr. pravilnici, odgovornosti upravnih odbora, odabir kadrova, obuka i ponašanje), pa sve do finansijskih i ugovornih pitanja (npr. obaveza otkrivanja informacija u javnosti, struktura firme, pitanja vlasništva i interesa).

2.8 Procedura angažovanja

Ograničena transparentnost značila je da nema dovoljno informacija o praksi nabavke bilo privatnih firmi ili javnih institucija koje su angažovale PSC. Dok su međunarodne organizacije u nekim slučajevima bile u stanju da pruže detaljnije informacije o tenderskim procedurama i kriterijumima koji su se koristili, mnoge organizacije-klijenti koje su pristale da učestvuju u ovom istraživanju bile su ili nevoljne ili nisu bile u stanju da nam kažu nešto više o svojoj praksi u ovoj oblasti. Često je bilo očigledno da su ugovori nastajali ili na neformalan način, ili jednostavno u skladu sa cenom.

Izveštaj preporučuje da:

- Politika i praksa nabavki treba da isključi firme koje su povezane sa političkim partijama, organizovanim kriminalnim grupama i paravojnim formacijama. Vlade u regionu imaju posebnu odgovornost za efikasno regulisanje PSC i jačanje drugih nacionalnih institucija kao što su parlamenti i kancelarije Ombudsmana, koji treba da preispituju sektor u ovoj oblasti.
- Vlade i drugi glavni klijenti treba da uspostave jasne ugovorne politike sa finansijskim i krivičnim sankcijama u slučaju kršenja ugovora. Ugovori treba da budu stavljeni na tender i dodeljeni prema kriterijumu koji zahteva da se uzmu u obzir sadržaji, a ne cena, uključujući i strogo poštovanje nacionalnog i međunarodnog

zakonodavstva po pitanju upotrebe sile. Posebne zaštitne mere bi trebalo da se uspostave kako bi se umanjili rizici dodeljivanja ugovora na osnovu političkih uticaja.

2.9 Veze za reformom sektora bezbednosti

Iako je profesionalni i dobro regulisan sektor od ključnog značaja za uspešan razvoj privreda zemalja jugoistočne Evrope, važnost sektora privatne bezbednosti generalno nije prepoznata u onim zemljama i međunarodnim institucijama koje su pružale podršku reformi sektora bezbednosti u regionu. U svakom slučaju, sektor privatne bezbednosti često je jedna od najvećih naoružanih grupacija, a PSC upotrebljavaju silu u svom radu. One bi zbog toga trebalo da budu ključni element rada reforme sektora bezbednosti.

Izveštaj preporučuje da:

- Sektor privatne bezbednosti treba da bude obuhvaćen u svako mapiranje sektora bezbednosti pre i tokom projekata reforme sektora bezbednosti.
- PSC treba da budu subjekti demokratske civilne kontrole i treba da budu inkorporirane u programe reforme sektora bezbednosti, kao i u pravno regulisanje i nadzor.

3 Zaključci o državama

3.1 Albanija

U Albaniji je industrija privatne bezbednosti još uvek relativno mala i nerazvijena. Ovo oslikava ekonomsku situaciju u zemlji, ali je i delom rezultat zakonodavstva koje ograničava veličinu preduzeća prema brojnosti lokalnih policijskih uprava u svakom okrugu. Iako se time obezbeđuje da lokalna policija ne bude nadjačana od strane ovih preduzeća, to ne deluje podsticajno za profesionalizaciju, i sprečava efikasne firme da iskoriste svoju sve veću reputaciju radi širenja. Uspešne PSC nisu u stanju da se spajaju jedna sa drugom, što je bio jedan od glavnih podsticaja za bolju profesionalizaciju u ostalim delovima regiona. Postoje veliki problemi u Albaniji koji se odnose na kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja (SALW). Pripadnici privatnog obezbeđenja imaju dozvolu da nose vojno naoružanje, koriste sopstveno oružje i da čuvaju oružje kod kuće – a time i mogućnost zloupotrebe oružja u kući. Bezbednosno proveravanje pojedinih radnika obezbeđenja, po svemu sudeći je nepotpuno, i postoje dokazi o tome da neki privrednici u ovoj industriji rade bez dozvole, što podriva regulativu i sistem obuke. Takođe postoje dokazi da neke firme održavaju neprikladne veze sa političkim partijama, i da je pojedino osoblje PSC upotrebljavalо neproporcionalnu silu u svom radu. Izveštaj preporučuje da zakonodavstvo o SALW bude revidirano kako bi se osiguralo da su radnici obezbeđenja adekvatno naoružani i da je samo pojedincima koji su prošli odgovarajuću obuku dozvoljeno da rade poslove obezbeđenja.

3.2 Bosna i Hercegovina

Situacija u Bosni i Hercegovini (BiH) je kompleksna pre svega zbog decentralizovane prirode vlasti u zemlji. Trenutno ne postoji nacionalno zakonodavstvo na osnovu kojeg se reguliše industrija privatne bezbednosti, nego dva, veoma različita, zakona u svakom od "entiteta" BiH. Osim toga, u slučaju Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), sprovođenje trenutnog zakonodavstva je još dalje spušteno - na nivo kantona. Kao rezultat ovih kompleksnih aranžmana koji onemogućavaju da PSC registrovane u jednom entitetu rade u drugom, industrija ostaje strukturisana po etničkim linijama, dok konsolidacija do koje je došlo u nekim drugim delovima regiona ovde tek treba da se dogodi. Iako je sprovođenje zakona u BiH dovođeno u pitanje, nedavne akcije nadležnih organa otkrile su da postoji veliki broj fizičkih lica koji nelegalno rade, uključujući i neke koji su posedovali velike zalihe vojnog naoružanja i eksploziva. Izveštaj sadrži brojne preporuke uključujući i uvođenje nacionalnog zakonodavstva, kao i preporuke da same firme treba zajedno da rade na samoregulisanju kroz stvaranje trgovačkih udruženja i pravila ponašanja.

3.3 Bugarska

Situacija u Bugarskoj se značajno popravila tokom poslednjih deset godina, i industrija privatne bezbednosti je možda najrazvijenija u regionu. Na početku je ova industrija bila snažno povezana sa organizovanim kriminalom, ali je niz vladinih zakonodavnih mera tokom poslednjih osam godina značajno smanjio umešanost organizovanog kriminala u industriju i podstakao profesionalizaciju. Industrija je dostigla nivo da u Bugarskoj rade međunarodne kompanije a da su bugarske firme počele da izvoze svoje usluge u inostranstvo, uključujući i Irak. Uprkos tome, razloga za zabrinutost u vezi sa industrijom u Bugarskoj i dalje ima. Još uvek ima onih koji ilegalno pružaju usluge privatnog obezbeđenja, ne postoje zakonski zahtevi za bezbednosnim proverama pojedinih zaposlenih u PSC, a i dalje je prisutna konkurenca između policije i industrije privatne bezbednosti. Izveštaj preporučuje da policija ne treba više direktno da se takmiči sa industrijom privatne bezbednosti, da zakonodavni organi treba da budu proaktivniji u istraživanju žalbi na rad industrije, i da parlamentarna kontrola treba da se ojača.

3.4 Hrvatska

U Hrvatskoj se industrija privatne bezbednosti značajno razvila tokom poslednjih deset godina. Iako u ovom sektoru i dalje dominiraju hrvatske firme, jedan broj preduzeća pojavio se kao vodeći na tržištu i ovaj sektor se danas širi za oko 10% svake godine. Iako još uvek ne postoji dogovor oko pravila ponašanja u industriji, državna regulativa je takva da to i nije veliki problem kao u nekim drugim zemljama. Međutim, bilo je optužbi da je industrija povezana sa organizovanim kriminalnim grupama i da neke PSC imaju veze sa političkim partijama. Izveštaj preporučuje da vlada treba da nastavi sa nadzorom, kao i da treba da prilagodi i pojednostavi zakonsku strukturu.

3.5 Makedonija

U Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji (BJRM, Makedonija), PSC postoje tek od 1994. godine. Industrija je i dalje veoma mala i treba da prođe kroz procese ekspanzije i konsolidacije tokom sledećih nekoliko godina. Strane firme trenutno ne mogu da rade u Makedoniji, ali to će verovatno da se promeni s obzirom da je ova zemlja na putu da pristupi Evropskoj uniji. Postoje određeni problemi koji se uglavnom odnose na povezanost nekih preduzeća sa drugim sektorima. Prvo, čini se da firme za privatno obezbeđenje u Makedoniji oslikavaju etničku segregaciju koja postoji u makedonskom društvu, tako da su uglavnom monoetničke. Drugo, neke PSC imaju direktnе veze sa nekim bivšim policijskim i vojnim jedinicama koje su učestvovali u borbama 2001. godine. Ovo su pitanja kojima treba da se pozabavi vlada. Od najvećeg značaja je, međutim, nedostatak dokaza o spoljnoj kontroli ili o sprovođenju zakona u zemlji, kao i o adekvatnim bezbednosnim proverama ljudi koji žele da rade kao radnici privatnog obezbeđenja. Izveštaj preporučuje unapređenje radne prakse PSC i bolje regulisanje upotrebe oružja.

3.6 Moldavija

Teško je analizirati situaciju u Moldaviji sa iole pouzdanosti, pošto postoje značajni problemi u vezi sa transparentošću cele zemlje, posebno u transdnjestarskoj oblasti, gde izgleda da postoji samo jedna dobro povezana firma koja pruža usluge privatnog obezbeđenja. Iako je ovaj sektor regulisan, procedura je previše birokratizovana i treba da se pojednostavi. Sama industrija i dalje je veoma mala i trebalo bi da se proširi sa razvojem privrede. Izveštaj preporučuje da zakonski sistem treba da se pojednostavi i da trenutna konkurenca između policijskih snaga i industrije treba da se završi uspostavljanjem jasnih linija nadležnosti javnog i privatnog sektora bezbednosti.

3.7 Rumunija

Iako mala po veličini, industrija u Rumuniji, zajedno sa Bugarskom, je verovatno među najrazvijenijim u regionu, kako u pogledu profesionalizacije tako i zakonodavnog okvira. Rumunske PSC pojatile su se u neregulisanom okruženju gde je granica između legalnog biznisa i organizovanog kriminala bila vrlo neodređena. Međutim, od 1996. godine, sektor postaje u značajnoj meri regulisan. Ostaju brojna pitanja, primarno oko problema efikasnog sprovođenja zakona i kontrole. Osim toga, skorašnji zakoni o vatrenom oružju pokrenuli su pitanja o obimu u kojem firme kontrolišu naoružanje koje se daje zaposlenima u PSC. Kao i u Bugarskoj, industrija je otvorena za

strane firme od kojih su neke došle na domaće tržište, dok su neke rumunske firme počele da izvoze svoje usluge u Irak i druge delove sveta. Izveštaj preporučuje da odnosi između industrije privatne bezbednosti i policije i drugih državnih tela treba da budu jasniji kako bi se sprečilo takmičenje. Takođe treba da se preispitaju postojeći zahtevi za obuku radnika obezbeđenja, i treba da se ojačaju kapaciteti za kontrolu.

3.8 Srbija

Situacija u Srbiji je verovatno najproblematičnija u regionu. Trenutno ne postoji direktno zakonodavstvo koje se odnosi na tržište privatne bezbednosti. Ovo znači da industrija, iako u širenju i dobro razvijena, obuhvata neke firme koje su glavni frontovi za organizovane kriminalne grupe. Problem su i postojeći zakoni o SALW. Radnik obezbeđenja poseduje isto oružje koje koristi na dužnosti, što znači da postoji velika mogućnost zloupotrebe oružja. Osim toga, automatsko vojno oružje uobičajeno je za ovu industriju uprkos činjenici da je neadekvatno za te poslove. Izveštaj preporučuje da vlasti usvoje sistem izdavanja dozvola za ovu delatnost što je pre moguće, kako bi se eliminisali neprofesionalni delovi industrije. U međuvremenu je bitno da međunarodni naručiocu usluga obezbeđenja u zemlji prihvate neke osnovne principe kako bi se osiguralo da je firma koju oni angažuju profesionalna.

3.9 Crna Gora

Iako je industrija privatne bezbednosti počela sa radom 1992. godine, što je relativno rano u poređenju sa okruženjem, industrija je počela da se razvija krajem devedesetih godina. Ključno pitanje koje se odnosi na privatizaciju bezbednosti u Crnoj Gori vrti se oko potrebe da se postojeći zakoni adekvatno sprovedu. Iako sistem izdavanja dozvola postoji, on nije potpuno sproveden, tako da i one firme koje su se registrovale ne moraju da sprovode bezbednosne provere svojih zaposlenih. Takođe je praksa da policijski obavljaju poslove privatnog obezbeđenja dok nisu na dužnosti, što ostavlja pitanje policijske kontrole otvorenim za potencijalne sukobe interesa. Izveštaj preporučuje da treba da postoje jasniji odnosi između PSC i policije, veća transparentnost u regulisanju PSC i uvođenje rigoroznih programa obuke, što se odnosi na adekvatnu upotrebu sile i na druga pitanja.

3.10 Entitet Kosova i Metohije

Na Kosovu i Metohiji (KiM) industrija bezbednosti datira od međunarodne intervencije 1999. godine. Pod trenutnim kosovskim konstitucionalnim uređenjem, upravljanje i kontrola sektora bezbednosti je isključiva odgovornost Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK). U okviru ove industrije zakonski je napravljena ključna distinkcija između malog broja naoružanih međunarodnih PSC i velikog broja domaćih nenaoružanih PSC. Takođe postoji razlika između lokalnih nenaoružanih PSC i lokalnih telohranitelja koji mogu da nose oružje. Glavno pitanje na ovoj teritoriji je konkurenca i animozitet između industrije privatne bezbednosti i Kosovske policijske službe (KPS). Ovakvo stanje je delom izazvala KPS kad je dozvolila zaposlenima koji nisu na dužnosti da pružaju usluge obezbeđenja, kao i nastanak polukomercijalnog segmenta u okviru KPS, koji pruža usluge obezbeđenja. Iako je on nedavno delimično ukinut, i dalje postoji kao problem. Takođe postoje dokazi o vezama nekih firmi sa bivšom Oslobođilačkom vojskom Kosova (OVK), kao i sa organizovanim kriminalnim grupama. Osim toga, bilo je i više slučajeva u kojima su pripadnici fizičkog obezbeđenja upotrebljavali nepotrebnu ili prekomernu silu, što je pokazalo da postoji potreba za preispitivanjem sistema obuke i bezbednosnih provera koje industrija trenutno primenjuje, posebno među pripadnicima naoružanog obezbeđenja. Izveštaj preporučuje uspostavljanje jasne linije razdvajanja između državnog i privatnog sektora kako bi se izbegla konkurenca i potencijalna netrpeljivost, kao i unapređenje obuke, naoružavanja i kritičke procene PSC i njihovih zaposlenih.

Skraćenice

ANA	Albanska nacionalna armija
BICC	(eng. Bonn International Center for Conversion) Međunarodni centar za konverziju u Bonu
BiH	Bosna i Hercegovina
CSD	(eng. Center for the Study of Democracy) Centar za demokratske studije
CSS	(eng. Center for Security Studies) Centar za bezbednosne studije
DfID	Odeljenje za međunarodni razvoj
EAPC	(eng. Euro-Atlantic Partnership Council) Savet Evroatlantskog partnerstva
EAR	Evropska agencija za rekonstrukciju
EUFOR	Snage EU u Bosni i Hercegovini
EUMM	(eng. European Union Monitoring Mission) Posmatračka misija EU
EUPM	(eng. European Union Police Mission) Policijska misija EU
EURISC	(eng. European Institute for Risk Security and Communications Management) Evropski institut za upravljanje rizicima i komunikacijom
Europol	Evropska policija
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
ICITAP	(eng. International Criminal Investigative Assistance Training Program) Međunarodni program obuke za pružanje pomoći prilikom krivičnih istraga
IDM	Institut za demokratiju i posredovanje
IRL	Interni raseljeno lice
IFOR	Snage za implementaciju (NATO)
IPP	Institut za javnu politiku
JIE	Jugoistočna Evropa
KFOR	Bezbednosne snage Kosova (NATO)
KLA	Oslobodilačka vojska Kosova
KZK	Kosovski zaštitni korpus
KPS	Kosovska policijska služba
ZKEMOM	Zakon o kontroli eksplozivnih materija, vatreng oružja i municije
ZKSTORDN	Zakon o kontroli spoljne trgovine oružjem i robom i tehnologijama dvostrukne namene
MANPADS	(eng. Man-Portable Air Defense Systems) Pokretni sistemi PVO
MEP	Multietnička policija
MSP	Ministarstvo spoljnih poslova
MO	Ministarstvo odbrane
ME	Ministarstvo ekonomije
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MJR	Ministarstvo za javni red
MoR	Memorandum o razumevanju
MTR	Transdnjestarska Republika Moldavija

NATO	Severnoatlantski pakt
NBPS	Nacionalna pogranična policijska služba
NFP	Nacionalni focal point
NVO	Nevladina organizacija
NOV	Nacionalna oslobodilačka vojska
OHR	Kancelarija visokog predstavnika u BiH
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PISG	(eng. Provisional Institution of Self-Government) Prelazne institucije samouprave (Kosovo)
PMC	(eng. Private Military Company) Privatna vojna firma
PSC	(eng. Private Security Company) Privatna firma za obezbeđenje
RS	Republika Srpska (BiH)
SALW	Malokalibarsko i lako naoružanje
SAP	Proces stabilizacije i pridruživanja
SAS	Istraživanje o malokalibarskom naoružanju
SCG	Državna zajednica Srbija i Crna Gora
SECI Centar	Regionalni centar za borbu protiv prekograničnog kriminala
JIE	Jugoistočna Evropa
SEESAC	Centar za kontrolu malokalibarskog i lakog naoružanja u jugoistočnoj Evropi
SFOR	Stabilizacione snage (NATO BiH)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
PRSB	Podrška reformi sektora bezbednosti
UCPMB	Vojска Preševa, Medveđe i Bujanovca
UN	Ujedinjene nacije
UN DDA	(eng. United Nations Department for Disarmament Affairs) Odeljenje za razoružanje UN
UNDP	Program UN za razvoj
UNHCR	Visoki komesar UN za izbeglice
UNIFEM	Fond za unapređenje položaja žena
UNMIBH	Misija UN u Bosni i Hercegovini
UNMIK	Misija UN na Kosovu
UNPoA	Program aktivnosti Ujedinjenih Nacija za sprečavanje, borbu protiv i zaustavljanje nelegalne trgovine malokalibarskim i lakin naoružanjem
UNSC	Savet bezbednosti UN
VJ	Vojска Jugoslavije
VSCG	Ministarstvo odbrane i Vojска SCG
WAC	(eng. Weapons Authorisation Card) Dozvola za nabavku oružja

Definicije

Fizičko obezbeđenje

Pružanje oružane ili neoružane lične zaštite pojedincu (načelno).

Imunitet

Zakonski sporazum između država ili između država i ovih preduzeća, koji izuzima privatne firme za obezbeđenje od krivičnog gonjenja prema zakonima zemlje u kojoj obavlja poslove.

Plaćenik

Pojedinac koji se bori u stranim sukobima iz finansijske koristi.

- Plaćenici su definisani i u okviru međunarodnog humanitarnog prava. Postoje konvencije Ujedinjenih nacija i Organizacije afričkog jedinstva koje ih zabranjuju.

Privatna vojna firma (PMC)

Firma koja pruža vojne usluge radi profita.

- Usluge se razlikuju: od borbe, preko vojne obuke, pa do logističke podrške.

Firma za privatno obezbeđenje (PSC)

Firma koja pruža usluge obezbeđenja (obično policijskog tipa) radi sticanja profita za organizaciju i/ili pojedince.

Jedinice za brzo reagovanje (RRU)

Mobilne jedinice koje reaguju na specifičnu situaciju ili incident.

Tehničko obezbeđenje

Bezbednost nepokretne imovine, uglavnom zgrada ili skladišta.

Sadržaj

Rezime	i
1 Uvod	i
2 Opšti zaključci	i
2.1 Razvoj i konsolidacija industrije	i
2.2 Vrste povezivanja sa drugim sektorima	ii
2.3 Zakonodavstvo i regulisanje sektora.....	iii
2.4 Nadzor i sprovođenje.....	iv
2.5 Upotreba sile i vatrenog oružja.....	iv
2.6 Profesionalizam i obuka.....	iv
2.7 Transparentnost i odgovornost.....	v
2.8 Procedura angažovanja.....	v
2.9 Veze za reformom sektora bezbednosti.....	vi
3 Zaključci o državama	vi
3.1 Albanija	vi
3.2 Bosna i Hercegovina.....	vi
3.3 Bugarska.....	vii
3.4 Hrvatska.....	vii
3.5 Makedonija	vii
3.6 Moldavija.....	vii
3.7 Rumunija.....	vii
3.8 Srbija	viii
3.9 Crna Gora.....	viii
3.10 Entitet Kosova i Metohije	viii
Skraćenice	ix
Definicije	xi
Uvod	1
1 Privatizacija bezbednosti, globalni trend	1
2 Uloge i definicije pružalaca usluga privatnog obezbeđenja.....	2
3 Kontekst jugoistočne Evrope.....	3
4 Svrha izveštaja	4
4.1 Metodologija	5
4.2 Razmere i dubina istraživanja	5
5 Potreba za regulisanjem i nadzorom	5
5.1 Nacionalna regulativa	6
5.1.1 Izdavanje dozvola za obavljanje delatnosti.....	7
5.1.2 Transparentnost i odgovornost	7
5.1.3 Zaposleni u PSC.....	7
5.1.4 Profesionalizam i obuka	7
5.1.5 Upotreba sile i vatrenog oružja	7
5.1.6 Procedura angažovanja.....	8
5.1.7 Nadzor i sprovođenje.....	8
5.1.8 Veze za reformom sektora bezbednosti.....	8
5.2 Međunarodno i regionalno regulisanje	8

Albanija.....	9
1 Istorijat privatizacije bezbednosti.....	9
2 Savremene bezbednosne pretnje.....	10
3 Usluge koje pružaju PSC.....	11
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	12
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	12
4.2 Političke veze	12
4.3 Veze sa organizovanim kriminalom.....	12
5 Pravno regulisanje i upravljanje preduzećima	13
5.1 Zakonska osnova za kontrolisanje PSC	13
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	13
5.3 Profesionalizam i obuka.....	14
5.4 Nadzor	15
6. Zaključci i preporuke.....	15
6.1 Glavne preporuke	16
 Bosna i Hercegovina.....	17
1 Istorijat privatizacije bezbednosti.....	17
2 Savremene bezbednosne pretnje.....	18
3 Usluge koje pružaju PSC.....	19
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	20
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	20
4.2 Političke veze	20
4.3 Etničke veze	21
4.4 Veze sa organizovanim kriminalom.....	21
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC.....	21
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	21
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	22
5.3 Profesionalizam i obuka.....	23
5.4 Nadzor	24
6 Zaključak i preporuke	25
6.1 Glavne preporuke	25
 Bugarska	27
1 Istorijat privatizacije bezbednosti.....	27
2 Savremene bezbednosne pretnje.....	28
3 Usluge koje pružaju PSC	29
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	31
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	31
4.2 Političke veze	31
4.3 Veze sa organizovanim kriminalom.....	32
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	32
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	32
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	33
5.3 Profesionalizam i obuka.....	34
5.4 Nadzor	35

6 Zaključak i preporuke	36
6.1 Glavne preporuke	36
Hrvatska	39
1 Istorijat privatizacije bezbednosti	39
2 Savremene bezbednosne pretnje	40
3 Usluge koje pružaju PSC	41
4 Veze između PSC i drugih sektora	42
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti	42
4.2 Etničke veze	42
3.3 Političke veze	43
4.4 Veze sa organizovanim kriminalom	44
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	44
5.1 Zakonske osnove za kontrolu PSC	44
5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja	45
5.3 Nadzor	47
5.4 Profesionalizam i obuka	47
6 Zaključak i preporuke	48
6.1 Glavne preporuke	48
Makedonija	49
1 Istorijat privatizacije bezbednosti	49
2 Savremene bezbednosne pretnje	51
3 Usluge koje pružaju PSC	51
4 Veze između PSC i drugih sektora	52
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti	52
4.2 Etničke veze	52
4.3 Političke veze	52
4.4 Veze sa organizovanim kriminalom	53
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	54
5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja	54
5.3 Profesionalizam i obuka	56
5.4 Nadzor	57
6 Zaključak i preporuke	58
Moldavija	61
1 Istorijat privatizacije bezbednosti	61
2 Savremene bezbednosne pretnje	63
3 Usluge koje pružaju PSC	63
4 Veze između PSC i drugih sektora	64
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	65
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	65
5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja	65
6 Profesionalizam i obuka	66
7 Nadzor	66

8 Zaključak i preporuke	66
8.1 Glavne preporuke	67
Rumunija	69
1 Istorijat privatne bezbednosti.....	69
2 Savremene bezbednosne pretnje	70
3 Usluge koje pružaju PSC	70
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	71
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	71
4.2 Političke veze	72
4.3. Veze sa organizovanim kriminalom.....	72
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC.....	72
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	72
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	73
5.3 Profesionalizam i obuka.....	74
5.4 Nadzor	74
6 Zaključak i preporuke	75
6.1 Glavne preporuke	75
Republika Crna Gora	77
1 Poreklo privatizacije bezbednosti	77
2 Savremene bezbednosne pretnje	77
3 Usluge koje pružaju PSC	79
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	81
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	81
4.2 Političke veze	82
4.3. Veze sa organizovanim kriminalom.....	82
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC.....	83
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	83
5.2. Upotreba sile i vatrengog oružja.....	84
5.3 Nadzor	85
5.4 Profesionalizam i obuka.....	85
6 Zaključak i preporuke	85
6.1 Glavne preporuke	86
Republika Srbija.....	87
1 Istorijat privatizacije bezbednosti	87
2 Savremene bezbednosne pretnje	88
3 Usluge koje pružaju PSC	89
3.1 Usluge obezbeđenja imovine.....	90
3.2 Usluge obezbeđenja lica	90
3.3 Privatne detektivske agencije.....	90
4 Veze između PSC i drugih sektora.....	91
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	91
4.2 Političke veze	91
4.3. Veze sa organizovanim kriminalom.....	92

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	92
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	92
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	93
5.3 Nadzor.....	93
5.4 Profesionalizam i obuka.....	94
6 Zaključak i preporuke	94
6 .1 Glavne preporuke	95
Entitet Kosova i Metohije	96
1 Istorijat privatizacije bezbednosti	96
3 Usluge koje pružaju PSC	100
4 Veze između PSC i ostalih sektora	102
4.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	102
4.2 Etničke veze	102
4.3 Političke i paravojne veze.....	102
4.4 Veze sa organizovanim kriminalom.....	103
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	103
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	103
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	104
5.3 Nadzor.....	106
5.4 Profesionalizam i obuka.....	107
6 Zaključak i preporuke	107
6.1 Glavne preporuke	108
Zaključci	109
1 Istorijat	109
2 Savremene bezbednosne pretnje	113
3 Usluge koje pružaju firme za privatno obezbeđenje	113
4 Veze između PSC i drugih organizacija	113
1.1 Veze sa sektorom bezbednosti.....	113
1.2 Etničke veze	114
1.3 Političke veze	114
1.4 Paravojne veze.....	114
1.5 Veze sa organizovanim kriminalom.....	115
5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC	115
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC	115
5.2 Upotreba sile i vatrengog oružja.....	116
5.3 Profesionalizam i obuka.....	117
6 Nadzor	117
7 Rezime	117
Prilog A - Osnovni principi upotrebe sile i naoružanja od strane predstavnika zakona	119
Prilog B - Istraživački upitnik	123
Prilog C - Bibliografija	131

Uvod

1 Privatizacija bezbednosti, globalni trend

Tokom poslednje decenije više pisaca i posmatrača prate globalni trend uspona privatizovanog obezbeđenja.¹ Privatne firme koje se bave poslovima obezbeđenja (PSC) sve više dobijaju ulogu koja je tradicionalno pripadala državnim organima bezbednosti, što podrazumeva: pratnju i prevoz visokorizične robe; brzo reagovanje na alarmne sisteme; obezbeđivanje velikih javnih događaja; obezbeđenje u zatvorima; obezbeđenje u sudovima; usluge tehničkog obezbeđenja i zaštita niza objekata kao što su banke, luke i ambasade.

1999. godine Konfederacija evropskih službi bezbednosti (CoESS) procenila je da u tom trenutku ima više od 500.000 čuvara koji rade za 10.000 privatnih firmi specijalizovanih za čuvanje industrijskih zona, kancelarija, javnih prostorija, prodavnica i aerodroma, zatim za prenos novca i zaštitu pojedinaca i domaćinstava u zemljama članicama EU.² Danas, sa širenjem EU na istok, taj broj se sigurno duplirao, ne računajući ilegalne PSC i njihove radnike.

Razvoj uloge i važnosti industrije privatnog obezbeđenja verovatno je dostigao zenit u modernom Iraku, gde privatne firme pružaju ključne usluge obezbeđenja za širok dijapazon klijenata, među kojima je vojska SAD-a i UK-a, vlada Iraka i niz privatnih preduzeća, kao što su naftne kompanije i prevoznici. Ipak sektor privatnog obezbeđenja je zanemaren u većini analiza reforme sektora bezbednosti, mada on predstavlja važan segment ovog sektora, koji je u nekim zemljama čak nadmašio i policiju po broju zaposlenih. Na primer, zemlje u kojima broj zaposlenih u lokalnim PSC i budžeti ovih firmi premašuju kadar i budžete organa javnog reda i mira su SAD, UK, Izrael, Nemačka, Rusija, Južnoafrička Republika i Filipini.³

Neki tvrde da je privatizacija obezbeđenja u Evropi i Severnoj Americi sastavni deo promenljive prirode ratovanja od kraja Hladnog rata, i da razvijene zemlje posebno, usvajaju nove doktrine bezbednosti koje zahtevaju armije sa sve jačom tehnologijom, u kojima manje bitne funkcije sve češće prelaze na privatne firme.⁴ U mnogim zemljama, poput UK i SAD-a, to znači da privatne firme pružaju logističku podršku vojsci, uključujući, ali ne obavezno, snabdevanje oružanih snaga i održavanje opreme. Ipak, ova pojava je i prirodna posledica ekonomske liberalizacije, koja je dovela do smanjenja obima javnog sektora u evropskim i severoameričkim zemljama i sve manjeg preuzimanja odgovornosti za javnu bezbednost koja je postepeno prelazila na usluge, kako u školama, tako i u zatvorima ili policiji.⁵ Na stranu ekonomski argumenti, prednosti ovog modela su što on omogućava

¹ Na primer, Peter Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2003.

² 'Zajednička deklaracija o uzajamnom prihvatanju CoESS i UNI-Europe i socijalni dijalog,' Izveštaj Berlinske konferencije, 10. juni 1999, str. 8

³ Broj privatnih radnika obezbeđenja u odnosu na policijske službenike u Nemačkoj je 1,5:1, a u Kaliforniji 4:1. U nekim drugim, manje razvijenim zemljama ovaj broj je još veći u korist privatnih PSC. U SAD-u, troškovi PSC su za 73% veći od zvanične policije, a one zapošljavaju više od 2,5 puta više kadra u industriji koja je već 1991. godine brojala 1,5 miliona radnika i potrošila 53 milijarde dolara. Nasuprot tome, državni organi bezbednosti su zaposlili 600.000 službenika i potrošili 30 milijardi dolara. U Izraelu, PMC i PSC su ubedljivo najveći poslodavci u zemlji, sa preko 100.000 zaposlenih i prihodima koji jasno premašuju velike troškove izraelskih organa reda i mira. U Velikoj Britaniji, industrija privatnog obezbeđenja po obimu nadmašuje državnu policiju, sa 7.850 PSC koje angažuju više od 162.000 ljudi, naspram 142.000 pripadnika zvanične policije. U Južnoj Africi ima 10 puta više pripadnika privatne policije nego službenika javne policije. Naveći organ bezbednosti na Filipinima nije ni nacionalna policija, sa 102.000 pripadnika, ni nacionalna armija, sa 120.000 pripadnika, već armija od 182.000 radnika privatnog obezbeđenja. Vidi: E. Eppler, *Vom Gewaltmonopol zum Gewaltmarkt*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 2002, str. 28; Blakely E.J. and Snyder M.G., *Fortress America: Gated Communities in the United States*, Washington D.C., Brookings, 1997, str. 126.

⁴ Singer P.W., *The Private Military Industry and Iraq: What We Have Learned and Where To Next?* Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Ženeva, novembar 2004.

⁵ Primera radi, privatne firme za obezbeđenje su preuzele administraciju u zatvorima u zemljama kao što su UK, Kanada, Meksiko i Lesoto. Vidi napr. *Prison Privatization Report International No. 49*, Public Services International Research Unit (PSIRU) University of Greenwich, avgust/septembar 20002, dostupno na vebajtu www.psiru.org/justice/ppri49.asp

Copyright © Alsig SH.p.k. 2005

Izvršioci obezbeđenja, Alsig SH.p.k., 2005.

institucijama da povećaju svoju efikasnost koncentrišući se na svoje osnovne funkcije – a to je prevencija kriminala i sprovođenje zakona kada je reč o policiji – i da prebacuje teret kao što je napr. prevoz zatvorenika i sudska medicina – na druge.⁶ Ovaj nejednak ekonomski razvoj vezan za globalizaciju i ekonomsku liberalizaciju takođe doprinosi potražnji privatnog obezbeđenja, jer društva postaju polarizovana i novi vlasnici se obraćaju nekom drugom tržištu obezbeđenja od onog koji nude državni organi bezbednosti. S obzirom na ove međusobno povezane faktore, fenomen privatizovane bezbednosti je po svemu sudeći nezaobilazan u bliskoj budućnosti. Kreatori politike i istraživači moraju naučiti da se nose sa povezanim problemima regulisanja i odgovornosti ovog novog tržišta koje raste.

2 Uloge i definicije pružalaca usluga privatnog obezbeđenja

PSC delaju na jednom kraju niza pružalaca usluga privatnog obezbeđenja, a na drugom su nezvanični i/ili ilegalni operativci, kao napr. plaćenici, pripadnici paravojnih formacija, građani koji su uzeli zakon u svoje ruke, lokalne trupe civilne zaštite, i naravno, zvanični pružaoci usluga vojnog tipa – privatne vojne firme (PMC). Različite vrste preduzeća koje pružaju usluge obezbeđenja ilustrovane su sledećom kategorizacijom koju je napravilo Međunarodno udruženje mirovnih operacija (International Peace Operations Association), američka organizacija za zalaganje i lobiranje za firme koje se bave privatnim obezbeđenjem. Ova kategorizacija deli pružaoce usluga na tri grupe: pružaoci nesmrtonosnih usluga, privatne vojne firme (PMC) i privatne firme za usluge obezbeđenja (PSC).⁷

PRUŽAOCI VOJNIH USLUGA (MSP)		
NSP (PRUŽAOCI NESMRTONOSNIH USLUGA)	PSC (FIRME ZA USLUGE PRIVATNOG OBEZBEĐENJA)	PMC (PRIVATNE VOJNE FIRME)
Uklanjanje mina i neeksploziranih ubojnih sredstava Logistika i podrška Konsalting na temu rizika	Zaštita industrijskih zona Zaštita humanitarne pomoći Zaštita ambasada	Vojna obuka Vojna obaveštajna služba Borba
PA&E Brown and Root ICI iz Oregonia	ArmorGroup Wackenhut Gurkha Security Guards	Executive Outcomes (aktivna) Sandline International (aktivna) MPRI (pasivna)

Izvor: Brooks, 'Zaštita ljudi: potencijal PMC', Komentari i predlozi za Zeleni dokument UK o regulisanju privatnih vojnih usluga, Aleksandrija, Međunarodno udruženje za mirovne operacije, 25. juli 2002.

Dok su, s jedne strane, sve ovakve kategorizacije na izvestan način problematične (uvođenjem napr. veštačkih podela između ovih preduzeća čije uloge se mogu menjati sa vremenom), većina operativaca gleda da se uklopi u neku od gore navedenih 'rubrika' u većini slučajeva. Pa ipak, može doći do preklapanja u aktivnostima koje izvode PSC i PMC. Prema napred navedenoj kategorizaciji, PMC su firme koje nude vojne usluge radi sticanja profita. Mnoge PMC su u suštini 'pasivni' pružaoci usluga u smislu obuke i organizacione podrške, i ne preuzimaju ofanzivne vojne operacije. Uprkos tome, upravo PMC privlače najviše pažnje i dobijaju najviše kritika od posmatrača, koji smatraju da ove firme predstavljaju veliki problem za regulisanje. Poslednjih godina vodi se rasprava oko upotrebe usluga ove industrije u Iraku, i u manjoj meri, Avganistanu. Dok je to, s jedne strane,

⁶ Studije o policiji zapravo pokazuju da policijski službenici provode najveći deo vremena na perifernim funkcijama koje bi lako mogli obavljati i privatnici. Schönteich M., 'Introduction', u M. Schönteich et al., *Private Muscle: Outsourcing the Provision of Criminal Justice Services*, Institute for Security Studies, monograf br. 93, januar 2004, str. 10. U nekim zemljama, međutim, ključne funkcije državnih organa bezbednosti takođe obavljaju privatne firme, što otvara nova pitanja i probleme o ulozi privatnog sektora. Primera radi, multi-nacionalna kompanija Accenture je nedavno dobila ugovor od Odeljenja za unutrašnju bezbednost SAD-a u vrednosti do 10 milijardi dolara za praćenje stranih posetilaca uz pomoć digitalnih fotografija, otisaka prstiju i drugih biometrijskih podataka. 'Big Bucks for Biometric Screening', Wired News (online), Reuters, 1. juna 2004, dostupno na www.wired.com/news/privacy/0,1848,63683,0.html

⁷ Postoje i razne druge kategorizacije, napr. Wulf H., 'Change of Uniform – but no Uniform change in Function. Soldiers in Search of a New Role'. U *Istraživanju BICC centra za konverziju* 2002, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2002, str. 97-98. Novo izdanje u Wulf H., *Die Internationalisierung von Krieg und Frieden*, Baden-Baden, Nomos Verlag, 2005; 'Green Paper', Ministarstvo spoljnih poslova UK, str. 10. Sličnu listu, sa samo 5 vrsta aktivnosti i usluga koje se pružaju, ali sa više navedenih preduzeća, napravio je Weingartner G., 'Krieg als Geschäftszweig. Private Sicherheitsdienstleister und söldner im Lichte des kriegsvölkerrechts' *Österreichische Militärische Zeitschrift*, br. 2, mart/april 2004, str. 150. Singer, koji ne pravi razliku između PMC i PSC već ih svrstava zajedno kao privatne vojne firme (PMF), dao je interesantan doprinos kategorizaciji. Singer P.W., *Corporate Warriors*, 2003, str. 91

razumljivo, pošto je doprinos privatnog sektora koalicionim snagama u Iraku bio značajan, Irak je pre izuzetak nego primer budućih obrazaca konflikta – jer je malo verovatno da će biti još ratova zbog promene režima, iz razloga što su troškovi takvog rata vrlo veliki. Nadalje, u raspravi po pitanju Iraka često se meša angažovanje napr. vozača kamiona sa radnicima obezbeđenja i drugima koji pružaju prvenstveno vojne usluge.⁸

Za razliku od PMC, PSC nude pre svega zaštitne, policijske usluge svojim klijentima, bilo da se radi o pojedincima ili organizacijama. One mogu imati ili formu 'bliske zaštite', gde se obezbeđuje lična zaštita nekom pojedincu, pre svega usluge bodigarda; 'brzog reagovanja', kada mobilne jedinice reaguju na određeni problem, kao napr. u slučaju provale; i 'statičko obezbeđenje' gde se čuva imovina, najčešće zgrade.⁹

U manje razvijenim zemljama i konfliktnim zonama, usluge zaštite mogu biti i na visokom nivou sa ciljem zaustavljanja napada gerilskih snaga. U takvim sredinama, firme češće imaju višestruke funkcije i usvajaju i 'pasivnu' i 'agresivnu' taktiku, prema potrebi, pri čemu se gubi razdvajanje na PMC/PSC. U mirnijem okruženju, međutim, kao što je zapadna i jugoistočna Evropa, ove usluge češće podrazumevaju uobičajeno čuvanje VIP, banaka, ambasada i industrijskih objekata od kriminalaca.

3 Kontekst jugoistočne Evrope

Industrija privatne bezbednosti u JIE pojavila se početkom 1990-ih godina, uporedo sa izlaskom iz komunizma. Zemlje u regionu, od kojih su neke doživele oružane sukobe, a većina je i dalje u tranziciji, poslednjih godina često nailaze na teškoće u pružanju adekvatne bezbednosti za svoje građane. Sve zemlje u regionu se, u različitoj meri, suočavaju sa problemima kao što su slabe državne institucije, tradicionalna autoritarna policija, korupcija u državnim organima i visoka stopa organizovanog i sitnog kriminala. Ovi faktori smanjili su poverenje javnosti u državne organe bezbednosti i stvorili potražnju za privatnim uslugama obezbeđenja. Zajedno sa povlačenjem državnih organa bezbednosti sa nedavno privatizovane imovine, ovi faktori stvorili su uslove za značajan razvoj privatnih preduzeća za poslove obezbeđenja širom regiona.

Rana struktura i praksa ove industrije uglavnom su odražavale haotičnu prirodu transformacije od socijalizma u kapitalizam na jednom neregulisanom tržištu. Većina ranih preduzeća za usluge obezbeđenja nisu se mnogo razlikovala od organizovanih bandi koje su tražile reket, često sticale klijente zastrašivanjem i zarađivale hleb na očajničkoj potrebi za bilo kakvim vidom sigurnosti u sve nesigurnijem okruženju. Važan sekundarni faktor u evoluciji ove industrije na teritoriji bivše Jugoslavije bio je početak etnički zasnovanih sukoba, koji su se često rešavali uz pomoć nedržavnih aktera. Ovi sukobi stvorili su atmosferu međusobnog nepoverenja između različitih zajednica i netrpeljivosti, što je dovelo do dodatne potražnje za zaštitom od određenih elemenata društva. Po završetku sukoba, pojavio se veliki broj ratnih veteranu u potrazi za poslom, koji su našli zaposlenje u industriji privatne bezbednosti.

U regionu JIE dakle, odvijala se jedna od najbržih privatizacija bezbednosti na svetu. Iako krajem 1980-ih praktično nije postojala industrija privatne bezbednosti u regionu, danas se ona toliko raširila da predstavlja i glavnog poslodavca i najveći organ bezbednosti. Uprkos tome, do sada razvoj ove industrije nije beležen na regionalnom nivou, i iako je bilo govora o ulozi međunarodnih PSC i PMC u regionu, uspon domaće industrije je uglavnom ostao nedokumentovan.¹⁰ Oni malobrojni izveštaji koji su proučavali međunarodni sektor privatne

Copyright © Zvonimir Security, 2001

Radnik fizičkog obezbeđenja,
Zvonimir Security k.d., 2001.

⁸ Vidi na primer Taylor G, 'Legal limbo shadows civilian in war zone', *The Washington Times*, 6. juli 2005, dostupno na: www.washingtontimes.com/national/20050706-123345-1812r.htm

⁹ Postoji određeno preplitanje i sa privatnim obaveštajnim službama koje nude usluge nadzora svojim klijentima. U istočnoj Evropi obično bivši pripadnici državne obaveštajne službe rade na ovom tržištu. Prema jednoj studiji, Rumunija ima više od 160 privatnih obaveštajnih službi, od čega većinom upravlja nekadašnja Securitate ili vojni obaveštajci, dok u Rusiji ima preko 12.000 privatnih preduzeća za bezbednost ili usluge obezbeđenja, koje zapošljavaju oko 120.000 radnika, uglavnom sa dosjeom KGB-a ili GRU. Van Bergen Thirion C.J, *The Privatization of Security: A Blessing or a Menace?* Južnoafrički vojni koledž, Pretorija, 1998.

¹⁰ Jedan od malobrojnih izveštaja koji se pozabavio usponom domaće industrije delo je Vankovske B, 'Privatisation of Security and Security Sector Reform in Croatia', objavljen u Lilly D i M von Tangen Page (izd), *Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatization of Security*, International Alert, London, 2002.

bezbednosti više se bave neadekvatnim ponašanjem pojedinaca zaposlenih u PSC nego njihovom ulogom i uticajem ove industrije kao celine.¹¹

4 Svrha izveštaja

Sektor privatne bezbednosti je često zanemaren u većini analiza na temu funkcionisanja i reforme sektora bezbednosti, i često ga zaobilaze analitičari koji su privučeni dramatičnjim pitanjima vezanim za rad PMC. Ovaj izveštaj predstavlja deo jednog šireg projekta organizacija International Alert i Saferworld, koji se sastoji iz tri dela i koji ima za cilj:

- da sprovede istraživanje o razvoju, funkcionisanju i regulisanju preduzeća u izabranim regionima širom sveta;
- da razvije praktičnu metodologiju za sprovođenje primarnog istraživanja o privatnim vojnim/preduzećima za usluge obezbeđenja; i
- da doprinese razvoju i izradi regulative i standarda koji će upravljati radom ove industrije.

S obzirom na dramatičan razvoj ove industrije u regionu JIE poslednjih godina, neposredni cilj ovog izveštaja je da pruži čitaocu pregled trenutne situacije u zemljama i entitetima u regionu, kao što je definisao Pakt za stabilnost JIE.¹² U pokušaju da pruži prvi pregled ove vrste delatnosti PSC u regionu, ovaj izveštaj se usmerio na neka osnovna istraživačka pitanja koja se mogu primeniti na ovaj sektor, kao napr:

- Koliko PSC trenutno rade u svakoj od zemalja JIE?
- Koje usluge one pružaju i za koga?
- Kakav je proces zapošljavanja?
- Za zaštitu od kojih opasnosti se angažuju ove firme?
- Kakav uticaj imaju na sigurnost, poslovno samopouzdanje i pružanje usluga javne bezbednosti?
- Kakvi zakonodavni i normativni okviri postoje?
- Kako se sprovode u praksi?
- Da li ove firme poštuju međunarodne standarde i slučajeve najbolje prakse?
- Koje oružje im je zakonski dozvoljeno i kako ga koriste?
- Koji nivo obučenosti imaju?
- Ko ih nadzire i ko je odgovoran za njihov rad?
- Da li i koje mere treba preuzeti u cilju poboljšanja rada ovog sektora?

Da bi našli odgovor na ova pitanja, pokušali smo da rezimiramo ključne nalaze u različitim oblastima, počevši od zakonodavnih okvira za upotrebu sile i vatrengog oružja u svakoj zemlji i entitetu u regionu. Potom smo na kraju svakog poglavlja dali preporuke koje se odnose na svaku zemlju ponaosob. Izveštaj se završava sa procenom najvažnijeg razvoja događaja u regionu i preporukama za region u celini.

¹¹ Najpoznatiji primer toga je umešanost u poslove prostitucije i trgovine ljudima zaposlenih u US PSC DynCorp, koji je imao Civ-Pol ugovor u Bosni. Vidi 'Woman sacked for revealing UN links with sex trade', The Times, London, 7. avgust 2002, dostupno na: www.timesonline.co.uk/article/0,3-376444,00.html

¹² Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Moldavija, Srbija i Crna Gora, Rumunija.

4.1 Metodologija

Drugi posebni cilj ovog istraživanja je razvijanje metodologije potrebne za analizu regulative i upravljanja PSC, koja bi se uz odgovarajuće izmene mogla koristiti i drugde u svetu. Do sada je bilo teško nabaviti informacije o aktivnostima PMC/PSC, delimično zbog tajnosti koja obavlja ovu industriju, ali takođe i zbog toga što je ovaj sektor sam po sebi nov, te zbog usporenosti istraživača da rešavaju multi-disciplinarnе probleme. Uz nekoliko kvalitetnih izuzetaka, većina izveštaja o ovoj industriji uglavnom su napisani u novinarskom stilu, više su opisnog karaktera sa gomilom detalja nego analitički ili komparativni. Stoga, pored informacija koje sadrže poglavljia o zemljama i zaključak, ovaj izveštaj takođe obuhvata i objašnjenje, u formi aneksa, metoda koje je istraživački tim koristio, kao i istraživački upitnik koji su koristili lokalni istraživači. Ovaj upitnik u prilogu je zajedničko delo organizacija International Alert i Saferworld i, nakon početnog preliminarnog testiranja u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, razvijan je za vreme i nakon istraživanja sprovedenog za potrebe ovog izveštaja. Poglavlja o zemljama nastala su na osnovu popunjениh upitnika koji su potom dostavljeni projektnom timu u Londonu.

4.2 Razmere i dubina istraživanja

Ovaj izveštaj je po svojoj prirodi provizoran. Važno je istaći da je ovaj izveštaj prvi te vrste koji je urađen u regionu i zamišljen je kao prva skica okruženja JIE koja je, mada sa dosta zakašnjenja, trebalo da služi kao početni vodič za političare i kao osnova za detaljnija istraživanja u budućnosti. S tim u vezi, izveštaj ima dva važna ograničenja. Prvo, nije bilo moguće dubinski obraditi veliki broj pitanja kojima se ovo istraživanje bavi. Drugo, nije bilo puno prilika da se te informacije potkrepe. U većini slučajeva, međutim, uspeli smo da obavimo konsultacije sa nadležnim organima i međunarodnim organizacijama koje rade u toj oblasti, što pruža dodatnu garanciju tačnosti izveštaja. Autori su stoga sigurni da ovaj izveštaj predstavlja dovoljno preciznu sliku trenutne situacije i da može da utvrdi glavne trendove, kao i pitanja od značaja, kako u pojedinačnim zemljama tako i na nivou regiona. Nadamo se da ćemo diskusijom o ovoj temi privući kako pažnju lokalne, tako i međunarodne javnosti. Autori zbog toga očekuju reakcije od svih zainteresovanih strana i nadaju se da će debata koju su podstakli biti pozitivna i napredna.

Ovaj izveštaj je rezultat saradnje SEESAC-a i dve NVO sa sedištem u UK, International Alert i Saferworld, kao i lokalnih istraživača u regionu. Ovo istraživanje obuhvata i nekoliko entiteta, koji se ne smatraju nezavisnim zemljama, uglavnom na osnovu toga što imaju toliko različit zakonski okvir i industriju privatne bezbednosti da zaslužuju posebnu pažnju. To što smo odlučili da uvrstimo i ove entitete ne znači da imamo neko određeno stanovište o tome kakav je ili kakav treba da bude njihov konačni status ili trenutna pozicija.

5 Potreba za regulisanjem i nadzorom

Uprkos tome što je industrija PSC relativno velika (u smislu ukupnih troškova i kadra) u većini zemalja, međunarodna debata po pitanju privatizacije bezbednosti vrti se oko PMC, iz razloga koje smo maločas naveli. U poređenju sa sve brojnjom literaturom o vojnim strukturama koje pružaju usluge obezbeđenja, malo pažnje je obraćano onim preduzećima koja se bave uslugama policijskog stila. To je šteta, jer u industriji PSC ima mnogo istih problema, u smislu odgovornosti i regulisanja kao i kod njihovih vojnih kolega. Problemi koji se vezuju sa lošim regulisanjem ovog sektora su vrlo različiti, i među njima vredi istaći sledeće:

- Uvođenje PSC slabi monopol države nad upotrebotom sile, koji trend je još izraženiji u slučajevima kada su PSC naoružane;
- Uvođenjem tržišta za usluge obezbeđenja, doći će do stvaranja razlika u bezbednosti između bogatih i siromašnih. U najgorem slučaju, može doći do toga da privatno tržište obezbeđenja ugrozi državne organe bezbednosti, čime će bezbednost postati privilegija bogatih;
- Za razliku od državnih organa bezbednosti, PSC ne odgovaraju direktno glasačkom telu i skupštini, već odboru i deoničarima firme. To dovodi do novih problema u upravi;
- U odsustvu adekvatnog zakonodavstva i regulative, ne može biti ni kontrole nad vrstom ili kvalitetom usluga koje firme pružaju svojim klijentima. Nedovoljno obučeno osoblje sumnjivog porekla može dobiti priliku da koristi oružje i upotrebi silu na neadekvatan način, ugrožavajući ljudska prava;

- Preduzeća ovlašćena da koriste silu na razne načine mogu lako poslužiti kao front za organizovani kriminal, ili početi da obavljaju neku političku ili paravojnu funkciju, naročito na teritorijama koje su nastale na osnovu oružanih sukoba;
- U zemljama sa istorijom etničkih sukoba uvek postoji veća mogućnost da se PSC zloupotrebe protiv etničkih kao i političkih protivnika;
- Postoji ozbiljna mogućnost nastanka konflikta interesa zbog bliskih veza između bivših državnih službenika i PSC;
- Loše regulisan sektor privatne bezbednosti može biti plodno tle za korupciju, i može više da ometa nego da potpomaže sprovođenje zakona, pa čak i da postane problem za državu i njene organe bezbednosti;

Iako se ne može reći da je ova lista mnogo opširna, poslužiće svrsi, a to je utvrđivanje važnih problema vezanih za uvođenje privatnog obezbeđenja i s tim u vezi potrebe za adekvatnim regulisanjem i nadzorom ovog sektora. Ovi rizici su i previše stvarni, kao što pokazuju najnoviji slučajevi najnaprednijih tržišta privatne bezbednosti na svetu. U SAD-u na primer, u više slučajeva otkriveno je da se privatni čuvari bave neopravdanim nasiljem ili ilegalnim poslovima.¹³ U Ujedinjenom Kraljevstvu, neke firme pre unose nego što otklanjavaju osećaj nesigurnosti, dok druge unose zbrku u pogledu razgraničenja odgovornosti između njih i policije, što dovodi do antagonizma između ova dva sektora.¹⁴

5.1 Nacionalna regulativa

Regulativa na nacionalnom nivou je ključ za postizanje efikasne kontrole nad tržištem privatne bezbednosti. Pa ipak, i dan danas mnoge države nemaju zakone koji regulišu rad PMC/PSC, dok druge imaju samo nepotpune ili manjkave zakone. Komparativna studija evropskog zakonskog konteksta koju je uradila Evropska konfederacija službi bezbednosti (CoESS) i organizacija Union Network International (UNI) ukazuje na značajne razlike čak i između evropskih zemalja.¹⁵ Neke države, kao što su napr. Danska, Finska, Francuska, Portugalija i Španija, imaju stroge i sveobuhvatne kontrole koje regulišu usluge PSC, dok neke druge, poput Nemačke, Austrije i Italije, imaju samo usko definisane propise. Sa razvojem ove industrije poslednjih godina, učinjeni su određeni koraci na jačanju kontrola u nekim zemljama. Primera radi, u UK procedure izdavanja dozvole se sada objavljuju, a dobijanje dozvole je uslovljeno kriterijuma kao što su napr. obuka, registracija i osiguranje, način na koji će se delatnost obavljati, način izrade i pokazivanja dozvole i informacije koje kandidat za dozvolu treba da dostavi.¹⁶

Dok ova industrija sama po sebi sve više poprima jedan transnacionalni oblik, sve države imaju obavezu da uvedu zakone kojima se reguliše rad privatnih firmi za poslove obezbeđenja, jer one mogu u bilo kojem trenutku postati klijenti ili baza za veća preduzeća. Vlade su odgovorne za ponašanje ovih preduzeća u kojoj god da su formi, odnosno za način na koji se primenjuje sila u toku obavljanja njihovih delatnosti, a u skladu sa humanitarnim pravom i ljudskim pravima. Kombinacija prošlog iskustva i međunarodne najbolje prakse ukazuje na sledeće oblasti koje su prioritet za nacionalno regulisanje:

¹³ Zielinski, M., 'Armed and Dangerous: Private Police on the March', *Covert Action Quarterly*, dostupno na: www.caq.com/CAQ54p.police.html U SAD-u, većina čuvara (kojih ima više od milion) nemaju potrebnu dozvolu, obuku i ne podležu rutinskim proverama. Ne postoje federalni zakoni kojima će se regulisati više od 11.000 PSC. Državni zakoni su i dalje nesavršeni. Njihova industrija donosi 12 milijardi godišnje, i odlikuje se velikim prometom, malim platama, nedovoljnim beneficijama i nadzorom. Vidi: Hall, M., 'Private security guards are Homeland's weak link', *USA Today*, 23. januar 2003, dostupno na: www.usatoday.com/news/nation/2003-01-22-security-cover_x.htm

¹⁴ Gallagher J., 'Anti-social Security', *New Statesman & Society*, br. 8, 32. mart 1995, str 21-22.

¹⁵ Weber T., 'Eine vergleichende Übersicht der Rechtsvorschriften für die private Sicherheitsindustrie in der Europäischen Union', *Arbeitspapier für die gemeinsame Konferenz von CoESS und UNI-Europa*, Dritte Europäische Konferenz für private Sicherheitsdienste, Brisel, 12 - 13 decembar 2001. Birmingham, ECOTEC Research and Consulting Ltd. Vidi takođe: Hemmer D. i Bauer W.T., 'Privatisierung und liberalisierung öffentlicher Dienstleistungen in der EU, Teil 4: Sicherheit' Paper OGPP, Österreichische Gesellschaft für Politikberatung und Politikentwicklung, Beč, avgust 2003.

¹⁶ UK je uvelo propise za privatne policijske usluge u okviru Zakona o industriji privatne bezbednosti iz 2001. godine. Ovim Zakonom se osniva nadležni organ za industriju bezbednosti, koji utvrđuje kriterijume za izдавanje dozvole i nadgleda njihovo donošenje u slučaju vratara, lisica za kola, ključara, bodigarda, privatnih detektiva i konsultanata za pitanja bezbednosti. SIA, 'Who will need a license?', www.the-sia.org.uk/licenses/who-will-need.asp i SIA, 'The Private Security Industry Act', www.the-sia.org.uk/legislation/the-act.asp

5.1.1 Izdavanje dozvola za obavljanje delatnosti

Trebalo bi uspostaviti sisteme izdavanja dozvola koji jasno definišu tip usluga obezbeđenja koje mogu ili ne mogu pružati PMC/PSC. Zakoni treba jasno da definisu kriterijume na osnovu kojih će se procenjivati zahtevi za dozvolu na bazi pojedinačnih slučajeva za svaku novu firmu i/ili ugovor. Ovi kriterijumi trebalo bi, između ostalog, da preispituju da li neko preduzeće i njegove predložene aktivnosti predstavljaju opasnost za javni red i mir; da li ugrožavaju ekonomski razvoj; da li doprinose nestabilnosti i ljudskoj patnji; da li povećavaju utisak opasnosti u susednim zemljama; da li doprinose ili podstiču unutrašnje intervencije ili spoljašnju agresiju; da li krše međunarodni embargo, itd.¹⁷ Dozvole bi trebalo da budu vremenski ograničene u cilju njihove redovne obnove i održavanja visokog nivoa profesionalizma, a takođe trebalo bi vršiti redovan nadzor nad aktivnostima PSC, uključujući i novčane kazne i oduzimanje dozvola u slučaju kršenja zakona. Zakonodavstvo treba da ima eksteritorijalnu dimenziju da bi obuhvatilo i slučajeve preduzeća koja rade van zemlje, u državama sa neadekvatnim zakonskim okvirima. Konačno, trebalo bi razviti smernice koje bi definisale kada je adekvatno angažovati PSC, a kada policiju, kako bi se obezbedilo da policia i PSC budu komplementarne institucije koje rade zajedno na istom cilju, a ne da budu konkurenca.

5.1.2 Transparentnost i odgovornost

Zakonom treba da se propišu osnovni minimalni uslovi vezani za transparentnost i odgovornost koje treba da ispunjavaju zaposleni u firmama za privatno obezbeđenje, a to su: unutrašnji sistemi uprave (napr. pravilnici, obaveze upravnih odbora, zapošljavanje kadra, obuka i ponašanje) i finansijski i ugovorni detalji (napr. obaveze objavljivanja u javnosti; struktura preduzeća, pitanja vlasništva i interesa).

5.1.3 Zaposleni u PSC

Vlade treba da obezbede da vlasnici PMC/PSC, direktori i zaposleni budu ovlašćeni da obavljaju poslove u ovom sektoru prema objektivnim kriterijumima. Bezbednosne provere treba da se sprovedu pre izdavanja odgovarajuće dozvole, kako bi se obezbedilo da osoblje nema krivični dosije, odgovornosti za kršenja ljudskih prava ili međunarodnog humanitarnog prava, i da nije nečasno otpušteno iz policije i vojske. Službene legitimacije takođe treba da budu privremenog karaktera uz redovnu obnovu kako bi se podstakla ponovna obuka i visok nivo profesionalizma. Svaka firma treba da održava preciznu evidenciju o svojim zaposlenima radi pružanja na uvid inspekcijama državnih nadzornih organa.

Copyright © Sokol Marić, 2005

Obuka tima, Sokol Marić, 2005.

5.1.4 Profesionalizam i obuka

Države treba da uspostave i efikasno nadgledaju režim obuke za osoblje PSC koja treba zaposlenima da pruži dobru osnovu u poznavanju relevantnih pitanja međunarodnog humanitarnog prava, ljudskih prava, prve pomoći i rodnih pitanja. Svo osoblje treba da bude adekvatno obučeno i posvećeno poštovanju najboljih međunarodnih standarda i prakse relevantnih za ovo polje, a posebno Pravila UN o ponašanju pripadnika policije i Osnovnih principa UN o upotrebi sile i vatrenog oružja od strane pripadnika policije. Da bi neko dobio ovlašćenja radnika PSC treba predhodno uspešno da završi predviđenu obuku. Industrija PSC treba da radi na jačanju dobrovoljnijih pravila ponašanja i trgovackih udruženja tamo gde ona postoje, kao i na njihovom stvaranju tamo gde ih nema. Poslodavci PSC treba da angažuju samo one firme koje su prihvatile ove dobrovoljne standarde.

5.1.5 Upotreba sile i vatrenog oružja

Nacionalno zakonodavstvo treba da pruži jasne i detaljne smernice, u skladu sa najboljom međunarodnom praksom, po pitanju upotrebe minimalne sile (uključujući i manje smrtonosno oružje) od strane osoblja koje je

¹⁷ Schreier F. i Caparini M, *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper br. 6, Ženeva, mart 2005.

zaposleno u ovoj industriji. Manje smrtonosno/nesmrtonosno oružje treba da se shvati kao alternativa upotrebi smrtonosne sile, a ne kao slabije sredstvo. Upotreba ove vrste oružja treba da se nadgleda isto kao i upotreba vatrengog oružja, a trebalo bi i da bude regulisana na sličan način. Države treba da obezbede da svi naoružani radnici obezbeđenja nose komplete za prvu pomoć/terensku odeću. Potrebno je da postoje redovne i nasumične inspekcije naoružanja PSC, kako bi se osiguralo da su oružje i municija uskladišteni u bezbednim uslovima, i kako bi se utvrdilo da postoje adekvatni mehanizmi evidentiranja.

5.1.6 Procedura angažovanja

Vlade i drugi glavni klijenti treba da uspostave jasne ugovorne politike sa finansijskim i krivičnim sankcijama u slučaju kršenja ugovora. Ugovori treba da budu stavljeni na tender i dodeljeni prema objektivnim kriterijumima koji zahtevaju da se uzmu u obzir sadržaji, a ne cena. To bi trebalo između ostalog da podrazumeva i strogo poštovanje nacionalnog i međunarodnog zakonodavstva po pitanju upotrebe sile. Posebne zaštitne mere bi trebalo da se uspostave kako bi se umanjili rizici dodeljivanja ugovora na osnovu političkih uticaja.

5.1.7 Nadzor i sprovođenje

Države bi trebalo da sprovode nadzor nad aktivnostima PMC i PSC u cilju provere da li postupaju u skladu sa nacionalnim i međunarodnim zakonima. Konkretno sredstvo i operativne procedure sprovođenja ovog nadzora trebalo bi detaljno opisati u relevantnom zakonodavstvu. To bi trebalo da podrazumeva nadzor koji prevazilazi onaj koji vrše policijske strukture. Od posebne je važnosti sprovoditi mehanizme parlamentarnog nadzora koji zahtevaju od firmi da na zahtev izađu pred komitete kako bi opravdali svoje ponašanje u kontekstu ugovora, i da se pojave u kancelariji Ombudsmana radi rešavanja žalbi.

5.1.8 Veze za reformom sektora bezbednosti

Svi učesnici, uključujući i države i međunarodne organizacije, trebalo bi da podstiču programe reforme sektora bezbednosti koji vode razvoju odgovornih snaga bezbednosti, koje će na adekvatan način nadzirati i kontrolisati civili u cilju smanjenja potrebe za angažovanjem privatnih vojnih i firmi za poslove obezbeđenja. Regulisanje sektora privatne bezbednosti takođe treba da se uključi u programe RSB u regionu, jer skoro da nema podataka o tome da je ova ogromna naoružana grupa radnika obezbeđenja do sada bila uvrštena u procene ili programe.

5.2 Međunarodno i regionalno regulisanje

S obzirom na to da industrija privatne bezbednosti sve više postaje transnacionalna po svom karakteru, nacionalno zakonodavstvo samo po sebi nije dovoljno da obezbedi efikasno regulisanje. Najveća šansa da se ova industrija efikasno reguliše je da se stvore zakonski okviri na nacionalnom, globalnom i međunarodnom nivou koji se međusobno podržavaju. Trenutno međutim nije najjasnije koji međunarodni zakoni se odnose na ovu industriju, delimično zbog toga što je pravni status PMC/PSC još uvek nejasan u kontekstu postojećih međunarodnih sporazuma. Primera radi, kadar zaposlen u ovim firmama ne podleže 'Međunarodnoj konvenciji protiv zapošljavanja, angažovanja, finansiranja i obuke plaćenika' iz 1989. godine. Trebalo bi nastaviti sa koracima koji su učinjeni da se ispravi ova situacija. Pored toga, vlade bi trebalo da rade na postizanju dogovora o instrumentima koji će imati regionalnu primenu, i biti most između nacionalnog i međunarodnog nivoa. U regionu Europe, to znači da treba nastaviti razgovore unutar EU, NATO i OEBS-a o zajedničkim standardima za ovu industriju. Svaki dogovor na tu temu mogao bi biti osnova za buduće globalne standarde.

Albanija

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Nakon završetka Drugog svetskog rata i uspostavljanja totalitarnog režima Envera Hodže, Albanija je postala izolovana zemlja, praktično bez kontakata van granice. I dan danas ona je jedna od najsiromašnijih zemalja u Evropi, sa BDP po glavi stanovnika malo većim od 1.000\$.¹ Od 1990. godine ekonomija pokušava da se oporavi od komunističkog perioda, posledica koje je imao prelazak na tržišnu privredu i krize koja se desila 1997. godine. Zakon i poredak nisu zagarantovani u svim delovima zemlje, a organizovani kriminal i korupcija su tipične pojave.

Neki od ovih problema nastali su 1997. godine, kada je nesigurna politička i ekonomska tranzicija izbačena iz koloseka tokom političke i ekonomske krize. Kao rezultat toga, građani su pljačkali velika vojna skladišta, koja je vojska osnovala za potrebe odbrane.² Međunarodna zajednica je reagovala na to raspoređujući brojne misije u zemlji, uključujući Multinacionalne zaštitne snage predvođene Italijom, koje su imale zadatku da pomognu stvaranje bezbednog okruženja za snabdevanje međunarodnom pomoći, Misiju Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) koja je koordinisala međunarodne aktivnosti, Posmatračku misiju Evropske zajednice (EUMM), i Multinacionalni savetodavni element policije (MAPE) koji je osnovala Zapadnoevropska Unija (WEU) kao vid podrške ponovnom uspostavljanju održive policije – kasnije je zamenjen Misijom policijske pomoći Evropske zajednice Albaniji (PAMECA). Albanija stremi članstvu u EU i NATO, i sklopila je Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji sa EU, a NATO misija u Tirani koordinira pomoći u okviru Partnerstva za mir. Uprkos očiglednim teškoćama, postiže se spor ali stalni napredak u ispunjavanju zahteva za prijem u EU i NATO.

Prve firme koje rade u albanskom sektoru privatne bezbednosti počele su sa aktivnostima 1993. godine nakon usvajanja prvog zakona koji je regulisao njihove aktivnosti.³ Prva dozvola izdata je 26. juna 1993. godine firmi Ro-Gat Security koja je u početku pružala samo usluge statičnog obezbeđenja.⁴ Ovaj sektor se ubrzano razvijao prateći razvoj ekonomije. Iako je statično obezbeđenje ostalo glavno uporište ovog sektora u Albaniji, dalja liberalizacija ekonomije od 1993. godine dovela je do osnivanja PSC koje nude usluge obezbeđenja privatnim bankama, međunarodnim firmama i institucijama, gradilištima, privatnim medijima, sve do fizičkog obezbeđenja ličnosti.

Obuka tima za fizičko obezbeđenje,
Alsig SH.p.k., 2005.

Copyright © Alsig SH.p.k., 2005

Trenutno, prema podacima Ministarstva javnog reda, u Albaniji radi 269 privatnih firmi za obezbeđenje, koje su 2004. godine zapošljavale 4.093 radnika.⁵ Postoji limit za broj radnika koje jedna PSC može da zaposli. Broj zaposlenih koje jedna firma može zaposliti ne može preći 5 odsto broja policijaca u tom okrugu. Ovo znači da postoje značajne razlike u broju zaposlenih u tim firmama, od dva-tri radnika do 200 u najvećim urbanim centrima.⁶ Zajedno sa zabranom ulaska međunarodnih firmi na albansko tržište to je verovatno ograničilo razvoj velikih preduzeća, koja su standard u ovom regionu.⁷ Najviše aktivnosti, a time i sedišta PSC, (njih oko

¹ Videti 'Albania at a Glance', (World Bank 2004), http://www.worldbank.org/data/countrydata/aag/alb_aag.pdf; takođe 'Country Profile of Albania', Foreign and Commonwealth Office website, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&dc=Pageandcid=1007029394365anda=KCountryProfileandaid=1018696633488>, pristup 28. jul 2005.

² Međunarodni centar za konverziju iz Bona, *Conversion Survey 2002*, (NOMOS Verlagsgesellschaft Baden-Baden: 2002), str. 130.

³ Pre 2001. godine, rad PSC bio je regulisan Zakonom Br. 7697, od 07. aprila 1993., o uslugama civilnog obezbeđenja, i Zakonom Br. 7985, od 13. septembra 1995., o izmenama i dopunama Zakona Br. 7696. Ovo zakonodavstvo prestalo je da važi donošenjem novog 2001. godine.

⁴ Intervju, Begator Mane, rukovodilac, 'Ro-Gat Security' PSC, 17. januar 2005.

⁵ Govor generalnog direktora Državne policije, Bajrama Ibraja, na konvenciji PSC, 06. novembra 2004.

⁶ Zakon Br. 8770, od 19. aprila 2001., 'O zaštiti i uslugama fizičkog obezbeđenja', član 11, stav 2 (*Državni glasnik* Br. 23, maj 2001).

⁷ Zakon traži da tehnički direktori i zaposleni u PSC budu državljeni Albanije i da imaju trajno prebivalište u Albaniji. Zakon Br. 8770, od 19. aprila 2001., 'O zaštiti i uslugama fizičkog obezbeđenja', član 2, paragraf 2. (*Državni glasnik* Br. 23, maj 2001).

120) koncentrisano je u Tirani, glavnom i najvećem gradu Albanije, gde se nalazi i najviše državnih institucija, međunarodnih organizacija i poslovnih institucija.⁸ Najpoznatije firme su Albapol, Albguardia, Alsig, Ro-Gat Security i Vili.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Nesigurnost i kriminal su ozbiljni problemi u Albaniji. Glavni razlozi su relativno visoka stopa siromaštva, nezaposlenosti, korupcije i problemi u izgradnji vladavine zakona. Ovi problemi su se iskomplikovali kao rezultat haotičnih događaja iz 1997. godine, koji su, između ostalog, ostavili u nasleđe veliku količinu malokalibarskog i lakog naoružanja u zemlji.⁹ Zabeleženi su mnogi slučajevi oružanih pljački i otmica biznismena radi otkupa. Neki slučajevi otmica su imali tragičan kraj sa pogibijom žrtve. U nekim delovima Albanije krvna osveta je važna tema, iako se čini da postepeno iščezava. Takođe, postoje slučajevi da su sami policajci umešani u probleme koji vode nesigurnosti, posebno u krijumčarenje droge i trgovinu ljudima.¹⁰ Ove okolnosti koje podrivaju poverenje u sposobnost države da obezbedi sigurnost su dovele do toga da se usluge privatnih firmi za poslove obezbeđenja znatno više koriste. Ovaj fenomen ne podrazumeva samo unajmljivanje telohranitelja za biznismene, već i naoružavanje samih pojedinaca i preuzimanje lične odgovornosti za svoju bezbednost.

Većina krivičnih dala u Albaniji je usmereno protiv imovine. Prema jednoj proceni, u 2003. godini 34 odsto svih krivičnih dela su bile provale i drugi napadi na imovinu; to je u proseku pet prijavljenih pljački dnevno u Albaniji tokom 2003. Slično ovome, 2004. godine 33 odsto krivičnih dela je bilo počinjeno protiv imovine.¹¹ Iako cifre u Tabeli 1. govore da je došlo do porasta nivoa kriminala, u realnosti ove statistike ukazuju na veliku tamnu brojku u prošlosti, a porast prijavljenih krivičnih dela možda je znak da država postaje efikasnija. Ipak, iz ovih statistika teško je izvlačiti uopštenije zaključke.¹²

Tabela 1: Statistika 2002-2004

	2002	2003	2004
Prijava krivična dela	4.975	5.668	7.537
Krivična dela protiv ljudi	1.586	1.698	1.910
Krivična dela protiv imovine	1.322	1.677	2.529

⁸ Intervju, Komesar Ilirian Zaimi, direktor Sektora za policiju u zajednici i prikupljanje oružja, Generalni direktorat državne policije, 18. januar 2005; i Papa A et al, *Directory of Members*, (Privredna i industrijska komora Tirane, 2004).

⁹ Vlada Albanije procenjuje da je ukupno oko 550.000 komada SALW i 840 miliona komada municije van kontrole vlade od 1997. godine. Intervju sa zvaničnicima Ministarstva odbrane, 14. aprila 2005. i zvanične statistike MJR o prikupljanju oružja, juli 2005. S obzirom na početnu konfuziju vezanu za pljačkanje ovog oružja, i teškoće vođenja inventara u tom periodu, početne procene bile su mnogo veće, oko 600.000, veb-sajt UNDP-ovog projekta u Albaniji o SALW, <http://www.undp.org.al/salwc/?background>. Prema zvaničnim procenama, od ovog oružja, približno 200.000 ostalo je u rukama civila; 220.000 je prikupljeno tokom programa prikupljanja oružja. Tačna količina oružja koje je napustilo Albaniju u ovom periodu nije poznata, iako se prepostavlja da se radi o velikom broju zbog zahteva koje su nametnuli sukobi na Kosovu i u Makedoniji.

¹⁰ Videti *Dying to Leave, Handbook: The Business of Human Trafficking*, (PBS, 2003), dostupan na <http://www.pbs.org/wnet/wideangle/shows/dying/handbook2.html>.

¹¹ Alimadhi A, Sigal-Alsig, 'Sigurimi i biznesit me 10 mije leke ne muaj', *Biznesi*, 23. jul 2004., str. 6.

¹² Albansko Ministarstvo javnog reda i dalje nastavlja da unapređuje tehnike prikupljanja podataka, npr. održavanjem okruglog stola u oktobru 2003. godine koji se bavio reformom statistike registrovanog kriminala. Albanski statistički zapisi generalno nisu mnogo pouzdani i nisu nezavisno potvrđeni. Neizveštavanje je ogroman problem, i od 1992. godine bilo je mnogo slučajeva pritisaka na poboljšanje statistike kriminaliteta, što je dovelo do situacije da se izveštava samo o rešenim krivičnim delima. Intervju, Sotiraq Hroni, Institut za demokratiju i posredovanje, 09. februar 2005.

3 Usluge koje pružaju PSC

Glavni oblici zaštite koju pružaju firme za privatno obezbeđenje su tehničko obezbeđenje, lična zaštita, brzo reagovanje i obezbeđenje transporta novca i dragocenosti. Sa liberalizacijom ekonomije i finansijskih sistema, PSC su sklapale ugovore o pružanju usluga obezbeđenja privatnim bankama, međunarodnim firmama i institucijama, nezavisnim medijima itd; kao i usluge fizičkog obezbeđenja pojedinaca. Još jedan znak ekonomskog rasta je pojava mnogih gradilišta, posebno u Tirani, koja obezbeđuju privatna preduzeća. Sve veći broj banaka, zajedno sa njihovim filijalama u unutrašnjosti povećava i potrebu ne samo za čuvanima, već i za alarmnim uređajima, vozilima i kadrom za transportovanje novca i dragocenosti.

Najveće firme nude sve oblike zaštite, dok se manje obično opredeljuju za jedan određeni vid obezbeđenja. U globalu, firme za privatno obezbeđenje angažuju poslovni ljudi, međunarodne organizacije, ambasade, hoteli, banke, gradilišta i državne institucije. Na primer, osoblje iz firme Ro-Gat upošljavaju UNDP, UNHCR, UNICEF, USAID, Nacionalna banka Grčke, Ujedinjena banka Albanije, Raiffeisen banka, Svetska banka, Švajcarska ambasada, Uprava javnih prihoda, državni radio i televizija.¹³ U ovom trenutku albanska Korporacija za električnu energiju, zadužena za proizvodnju i distribuciju struje, razmatra angažovanje privatnih firmi za naplatu dugova za neplaćene račune u periodu 2001-2003.¹⁴

S obzirom na to da firme za privatno obezbeđenje pružaju širok spektar usluga, Ministarstvo javnog reda izdaje dozvole na osnovu različitih kategorija: kategorija A obuhvata one firme koje vrše obezbeđenje privatnih i javnih zgrada, kategorija B pokriva firme koje pružaju fizičko obezbeđenje, a kategorija C firme koje obezbeđuju novac i dragocenosti. Firme sa kategorijom A operišu samo u okrugu gde imaju dozvolu, dok firme koje imaju kategorije A+B, B i C mogu raditi širom zemlje.¹⁵

I dalje je česta praksa preduzeća srednje veličine da umesto da zaključe ugovor sa firmom za privatno obezbeđenje, upošljavaju pojedince kao radnike obezbeđenja. Ova praksa nije regulisana zakonima i stoga je ilegalna. Generalno, fizička lica ne vide potrebu da angažuju firme za privatno obezbeđenje (PSC) za ličnu zaštitu. Po pravilu, pojedinac koji je ugrožen, traži privremenu policijsku zaštitu. Policia obično pruža zaštitu političarima. Između osiguravajuće kompanije „Sigal“ i PSC „Alsig“ 2004. godine sklopljen je dogovor koji klijentima nudi i osiguranje od provale i usluge obezbeđenja.

Reklama za West Force, Albanija, 2005.

Copyright © West Force Sh.p.k., 2005

¹³ Intervju, Pashk Tusha, ekspert državne policije, bivši načelnik policije u Durešu, 17. januar 2005; Arben Caka, direktor, Komesarijat državne policije za obezbeđenje veoma važnih objekata, 26. januar 2005; op cit Mane i Zaimi.

¹⁴ Panorama dnevne novine, 24. januar 2005.

¹⁵ Zakon Br. 8770, od 19. aprila 2001, 'O čuvarskoj i službi fizičkog obezbeđenja', članovi 4 i 5. (Državni glasnik Br. 23, maj 2001).

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Aktuelno zakonodavstvo zabranjuje policajcima da istovremeno rade i u privatnom sektoru.¹⁶ Uz obavezno vojno iskustvo određenih radnika PSC, zakonom je propisano da tehnički direktor mora da ima od 5 do 10 godina vojnog ili policijskog iskustva. Dakle, iako ne postoje formalne veze, mogu postojati neformalni kontakti i veze između policije i PSC. Uobičajeno je da su radnici PSC radili u policiji. U suštini, policija ne smatra kontrolu rada PSC za veliki prioritet, pošto smatraju da nemaju dovoljno ljudi i vremena da bi se bavili ovim pitanjima.¹⁷

Stalni radni sporazum između policije i PSC ne postoji, ali oni sarađuju od slučaja do slučaja. Na primer, PSC su pomogle policiji u obezbeđivanju glasačkih mesta u nekim okruzima na parlamentarnim izborima 1997. godine, kada se policija, kao i druge državne strukture oporavljala od razornih efekata finansijske krize. PSC koje su operisale u okruzima Tirana i Lezha su takođe bile uključene u prikupljanje oružja od civilnog stanovništva. Ova saradnja je visoko ocenjena u govoru generalnog direktora policije u njegovom susretu sa predstvincima PSC, 6. decembra 2004. godine, kada je rekao da su PSC stvorile novi prostor u prevenciji kriminaliteta i obezbeđivanju javnog reda.¹⁸

4.2 Političke veze

Neki od naših sagovornika su naveli da su prvi godina nakon donošenja zakona o PSC (1993) dozvole za otvaranje PSC dodeljivane jedino članovima Demokratske partije koja je tada bila na vlasti.¹⁹ Prvi zakon o PSC je ukinut i zamjenjen novim 2001. godine, uglavnom zbog odredbe da PSC mora imati tehničkog direktora sa većim policijskim iskustvom. Ovo je bio važan korak u povećavanju stepena profesionalizma i smanjivanju političkog uticaja na PSC.

Akutni problem koji su rukovodioci PSC spomenuli tokom ovog istraživanja je praksa državnih organa u vezi obezbeđivanja javnih mesta i zgrada (izuzev onih koje se smatraju najznačajnijim i koje obezbeđuje policija). Favorizovanje firmi koje nude najnižu cenu nije uvek najbolje rešenje jer potencijalno može umanjiti kvalitet usluga. Mnogi direktori PSC se slažu da proces konkursa mora biti reformisan i da vlada mora postaviti jasne standarde i kriterijume koje PSC moraju ispuniti za dobijanje ugovora za obezbeđivanje glavnih javnih mesta i zgrada, kao što su luke, aerodromi i javna preduzeća.²⁰

4.3 Veze sa organizovanim kriminalom

Nisu pronađeni dokazi o direktnim vezama organizovanog kriminala i sektora PSC tokom ovog istraživanja. Ipak, organizovani kriminal, kao i reketiranje je veliki problem u Albaniji i zemljama regionala, i dalja istraživanja na ovom polju su opravdana.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Op cit Hroni.

¹⁸ Govor generalnog direktora državne policije, 06. novembar 2004.

¹⁹ Op cit Hroni.

²⁰ Intervju, Astrit Miho, Albguardia PSC, 18. januar 2005; Vasil Kacorri, tehnički direktor, Rea PSC, 16. januar 2005; op cit Mane.

5 Pravno regulisanje i upravljanje preduzećima

5.1 Zakonska osnova za kontrolisanje PSC

Glavni zakoni koji regulišu rad PSC su :

- Zakon 8770 (19. april 2001) „O čuvarskoj i službi fizičkog obezbeđenja“
- Dopuna zakona (doneta u septembru 2001), Zakon 8936, ‘O dopuni Zakona br. 8770’, Državni glasnik (23. maj 2001).

Pre 2001. godine rad PSC bio je regulisan sledećim zakonima:

- Zakon 7696 (07. april 1993) „O službi civilne zaštite“; i
- Zakon 7985 (13. septembar 1995) „O izmenama i dopunama Zakona 7696“ (07. april 1993).

I PSC i njihovo osoblje moraju da se registruju pri državnoj policiji u Ministarstvu javnog reda. Član 7 propisuje da PSC moraju da budu registrovane u Generalnom direktoratu državne policije. Član 14, stav 2 propisuje da tehnički direktor mora da bude registrovan u Generalnom direktoratu policije. Član 15, stav 2 propisuje da zaposleni PSC moraju da budu registrovani u Direktoratu policije u okrugu gde PSC radi. Ni tehnički direktor (član 14, stav 1c) ni zaposleni (član 15, stav 1c) u PSC ne smeju da imaju krivični dosije. Policajci koji su otpušteni iz policije zbog korupcije ili kršenja policijske zakletve ne mogu da dobiju dozvolu. Ovo nije propisano zakonom, ali je u skladu sa policijskim procedurama.

Sve PSC koje rade u Albaniji su nacionalno vlasništvo. Zakon zahteva da tehnički direktor i zaposleni u PSC budu albanski državljeni sa stalnim boravkom u Albaniji.²¹ Međunarodne PSC mogu da uđu na albansko tržište samo kroz saradnju sa albanskim PSC ili albanskim državljanima. Član 2, stav 1 propisuje da „čuvarske i usluge fizičkog obezbeđenja pružaju privatni subjekti organizovani u komercijalne firme koje osnivaju albanski građani ili isti u saradnji sa stranim građanima.“ Trenutno nema kooperacija inostranih PSC i fizičkih lica. Po svemu sudeći, zakoni o PSC sprovode i same PSC i institucije državne policije. Neki slučajevi kršenja zakona ticali su se zaposlenih koji obavljaju posao bez uniforme, ili ređe bez legitimacije. Ovi slučajevi su otkriveni zahvaljujući policijskim kontrolama i odgovorni su kažnjeni. Kazne za kršenje zakona iznose od 800 do 1800 evra. Isto tako, tehnički direktor može dobiti kaznu na svoje ime u iznosu od 150 do 400 evra.

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Radnici obezbeđenja uglavnom nisu naoružani vatrenim oružjem. Čuvari najčešće nose gumene palice i radio uređaje za komunikaciju sa operativnim centrom ili tehničkim direktorom. Vatreno oružje obično nose timovi za brzo reagovanje, čuvari u bankama ili lično obezbeđenje. Oružje koje se najčešće nosi su jurišne puške “Kalašnjikov” i TT pištolji. Član 9. zakona kaže „Tehnički direktori i zaposleni su opremljeni oružjem, municijom i specijalnom opremom za pružanje usluge obezbeđivanja i fizičke zaštite. Tip i količinu oružja, municije i opreme određuje Ministarstvo javnog reda“. ²² Iako tehnički direktor i telohranitelji mogu nositi skriveno oružje, i često to rade, nije im dozvoljeno da kupuju sopstveno oružje. Policia nabavlja i registruje svako oružje koje radnici PSC nose. U slučaju oružja za onesposobljavanje (sprejevi itd), PSC traži specijalnu dozvolu za njegovu upotrebu od policije, kupuje oružje i prijavljuje upotrebu ovakvog oružja. Oružje je registrovano i na firmu i na zaposlene koji nose oružje. Radnici ne smeju da nose sopstveno oružje na poslu.

Zakon o PSC ne reguliše skladištenje oružja, ali PSC moraju da primenjuju iste propise kojima se reguliše upotreba i čuvanje oružja kao policija i vojska. Neki od ovih propisa su sadržani u priručniku koji je uradila državna policija za PSC, koji naglašava da se ‘oružje mora čuvati u oružarnici ili sef’u’. Praksa je da se oružje i municija skladište zajedno u prostorijama PSC, i da se o njima vodi evidencija. Neke PSC imaju interne propise o čuvanju, i za velike firme se smatra da poštuju standarde skladištenja. U praksi, s obzirom da većina PSC ima mali broj registrovanog

²¹ Zakon br. 8770, od 19. aprila 2001, ‘O čuvarskoj i službi fizičkog obezbeđenja’, član 2, stav 2.

²² Ibid, stav 3.

oružja (npr. „Ro-Gat“ ima 100 zaposlenih i svega 6 komada registrovanog oružja) zaposleni koji završava smenu predaje oružje kolegi koji ga zamenjuje. U nekim slučajevima radnici nose oružje, posebno pištolje, kući. Ovo je posebno karakteristično za manje PSC koje nemaju centrale u pravom smislu reči, već rade uglavnom putem radio-komunikacije.²³ Ovo je zabrinjavajuće jer oružje koje se izdaje čuvarima nije sve vreme pod kontrolom firme.

Neki rukovodioci i tehnički direktori PSC sa kojima je razgovarano u ovom istraživanju izrazili su mišljenje da oružje koje je trenutno u upotrebi u PSC nije pogodno za usluge obezbeđenja. Oni predlažu zamenu Kalašnjikov pušaka manje kabastim oružjem manjeg kalibra.

Osoblju PSC je u uputstvu policije naloženo da upotrebljavaju silu u što manjem obimu.²⁴ Vatreno oružje se može upotrebiti samo u ekstremnim slučajevima, za zaštitu života radnika, drugih života, ili za sprečavanje uništenja imovine i dobara koje se čuvaju. Radnici PSC smatraju da bi ovi propisi trebalo da budu pojašnjeni.²⁵

Zadnjih godina nije bilo prijavljenih slučajeva narušavanja ljudskih prava od strane radnika PSC, izuzev kada su van dužnosti počinili neka krivična dela. Na primer, 23. januara 2005. radnik PSC je bio umešan u svađu oko imovine i pucao je na dva lica, pri čemu je jedno ubio a drugo ranio.²⁶ Ipak, nedostatak izveštaja u medijima ne znači da nije bilo slučajeva narušavanja ljudskih prava od strane radnika PSC. U suštini, mediji u Albaniji su zainteresovani samo za veće slučajeve. NVO koje se bave ljudskim pravima nisu imale podatke vezane za prekomernu upotrebu sile od strane radnika PSC.²⁷ Ipak, čini se da pored formalnog tržišta PSC, postoji praksa da manja preduzeća koja ne mogu ili ne žele da plaćaju usluge PSC, unajmljuju fizička lica sa njihovim sopstvenim oružjem. Ovo je zabrinjavajuće, jer ti pojedinci rade van zakonskih okvira. Upotreba ličnog oružja, verovatno ilegalnog, je veoma problematična.²⁸ Na žalost, tokom ovog istraživanja nije bilo dostupno više informacija o ovoj temi.

5.3 Profesionalizam i obuka

Generalno, profesionalizam osoblja PSC nije na visokom nivou, izuzev onih koji su imali vojno ili policijsko iskustvo, kao što je tehnički direktor, ili pripadnici timova za brzo reagovanje. Mnogi radnici su penzioneri (zakon dozvoljava njihovo angažovanje do 65 godine života) koji nisu motivisani izgradnjom dalje karijere u ovom sektoru. Veliki broj zaposlenih u PSC imaju druge poslove, i zaposlenje u PSC im služi zbog dodatnih prihoda. Mlađe osoblje nema sigurne poslove i ne postoje sindikati koji štite njihove interese. Njihova obuka i dobijanje odgovarajućeg ovlašćenja od MJR zavisi od tehničkog direktora.

Albansko zakonodavstvo propisuje da, pre nego što postanu zvanični radnici obezbeđenja, mlađe osoblje mora proći obuku kod tehničkog direktora u periodu od 15 dana, nakon čega polažu test koji organizuje policija. Nakon što dobiju dozvolu, čuvari moraju proći petodnevnu obuku koja se organizuje jednom godišnje i obuhvata poznavanje zakona i propisa, dužnosti i obaveza PSC po zakonu, upotrebu oružja, upotrebu telekomunikacione opreme, osnove prve pomoći i protivpožarne zaštite. Nije bilo moguće proceniti dubinu i kvalitet ove obuke tokom istraživanja. Tehnički direktori moraju imati završene policijske ili vojne škole.²⁹

S obzirom na to da obuku organizuju same PSC, njen kvalitet varira, i nema dokaza o tome da zaposleni zaista prolaze propisanu redovnu obuku svake godine. Iako policija ima pravo da nadgleda obuku, nivo policijskog

²³ Op cit Mane; Kacorri; Miho.

²⁴ ‘Radnik obezbeđenja koristi minimalnu neophodnu silu. Ovo znači da se sila primenjuje odmah po pojavi okolnosti zbog kojih je upotreba sile neophodna, i njena upotreba prestaje odmah po nestanku tih okolnosti. Stepen i intenzitet sile zavisi od otpora i sredstava koja se koriste’. Tusha P. i Softa F. *Shoqerite e ruajtjes*, (Europa, Tirana: 1997), str. 53.

²⁵ Op cit Mane; Kacorri; Miho.

²⁶ Topollaj D i Karaj V, ‘Si me qelluan per nje cope toke’, Panorama, 24. januar 2005.

²⁷ Intervju, Prof. Dr Valentina Hysi, Albanski helsinki komitet, 27. januar 2005; Edmond Prifti, Albanska grupa za ljudska prava, 21. januar 2005.

²⁸ Op cit Hroni.

²⁹ Zakon br. 8770 od 19. aprila 2001, ‘O čuvarskoj i službi fizičkog obezbeđenja’, član 16.

Op cit Tusha P. i Softa F.

nadzora se razlikuje od jednog okruga do drugog.³⁰ Tehnički direktori i rukovodioci u PSC sa kojima smo razgovarali kao jedan od prioriteta u ovoj industriji navode poboljšanje kvaliteta obuke. Najveći broj njih misli da bi Ministarstvo javnog reda trebalo da organizuje kurseve obuke za zaposlene u PSC, čime bi se usaglasili i povećali standardi.

Udruženje PSC je nedavno formirano, ali još nije donelo obavezujuće propise za svoje članove. Direktor jedne PSC je izjavio da to ‘samo-proklamovano’ udruženje koje služi samo privatnim interesima. Ipak, ako je želja veći stepen profesionalizma, ovo udruženje treba da se podrži i proširi.

5.4 Nadzor

Tročlana komisija iz Generalnog direktorata državne policije nadležna je za izdavanje dozvola firmama za privatno obezbeđenje. Sektor za policiju u zajednici i prikupljanje oružja Generalnog direktorata policije i njegovi stručnjaci u raznim drugim direktoratima u različitim okruzima prate rad PSC. Ova komisija i njeni stručnjaci iz direktorata Okružne policije vrše periodične inspekcije PSC, njihove dokumentacije i zaposlenih tokom njihovog rada i obuke. Tehnički direktor PSC mora predati pisani izveštaj o radu firme svaka tri meseca.³¹ Dozvole se ispituju jednom godišnje od strane policije, i ukoliko se uoče nepravilnosti, ne produžavaju se. U vreme istraživanja nisu bili dostupni podaci da li se ovo dešavalo i koliko često. Generalni direktor policije je 2004. godine pomenuo dva slučaja nezakonitog korišćenja oružja od strane radnika PSC, i 57 kazni rukovodiocima, tehničkim direktorima i zaposlenima.³² Najčešći razlozi kažnjavanja PSC u 2004. godini su bile nepravilnosti u dokumentaciji, zapošljavanje nekvalifikovanog osoblja, rad bez uniformi ili oznaka firme, nošenje uniformi van radnog vremena.³³ Pored kontrole i nadzora od strane policijskog direktorata, čini se da ne postoje druge odredbe za kontrolu PSC u Albaniji, kao što bi bila funkcija Ombudsmana ili parlamentarnog komiteta.

6. Zaključci i preporuke

Iako nema statistike koja dokazuje međusobnu povezanost smanjenja nivoa kriminaliteta i rada PSC u Albaniji, lokalni analitičari veruju da je postignut određeni napredak u prevenciji kriminaliteta.³⁴ Na primer, instaliranje kamera i prisustvo radnika obezbeđenja u bankama ima obeshrabrujući uticaj na kriminal, a mnoge javne institucije kao što su muzeji sklapaju ugovore sa PSC zbog dodatne zaštite.

Sa razvojem albanske privrede, za očekivati je da će broj PSC rasti. Veće PSC su predvidele potrebu za strožijim propisima kako tržište bude veće. Na primer, predloženo je da sve firme moraju imati operativni centar sa komunikacionim uređajima. Danas većina PSC nema tu tehnologiju. Rukovodioci najvećih PSC su optimistični po pitanju budućnosti sektora i kažu da ulažu u ovaj posao, kako nabavkom najnovije opreme tako i obukom svojih radnika. Još jedan sektor u ekspanziji je prodaja tehničke opreme. Neke PSC smatraju da bi zakonom trebalo dozvoliti upotrebu nesmrtonosnog oružja, kao što su paralizujući nervni gasovi. Ovde treba biti oprezan – ako se ovo i drugo oružje, kao što su električni omamljivači, zadužuju, treba ih koristiti samo kao alternativu vatrenom oružju, a ne kao slabije oružje koje se može koristiti manje promišljeno. Potencijalna prepreka razvoju i konsolidaciji ovog sektora, u smislu povećanja stručnih i tehničkih znanja je ograničenje broja zaposlenih u firmi u zavisnosti od broja policajaca u okrugu. Iako je svrha zakona pozitivna – a to je da zaštititi moć javnog sektora bezbednosti s obzirom na sve veći privatni sektor – nepredviđena posledica ovog stanja je da firme ne mogu da se razvijaju sve dok je njihova veličina ograničena. Kao što ćemo videti u nastavku, treba tražiti alternativne metode kako bi se istovremeno ograničavao razvoj ovog sektora u odnosu na javni sektor i povećavali standardi.

³⁰ Op cit Mane; Kacorri; Miho.

³¹ Član 17 Zakona br. 8770 od 19. aprila 2001.

³² Govor Generalnog direktora državne policije, 06. novembar 2004.

³³ Op cit Zaimi.

³⁴ Op cit Hroni; Tusha; Caka. Uticaj PSC na prevenciju kriminaliteta takođe su spomenuli zvaničnici Državne policije koji su intervuisani, a pominje se i u govoru generalnog direktora Državne policije na sastanku sa rukovodiocima PSC, 06. decembra 2004.

6.1 Glavne preporuke

- Državne institucije treba da obrate više pažnje na praksu zapošljavanja naoružanih fizičkih lica nego na ovlašćene PSC i da u potpunosti sprovode zakon u ovom prvom slučaju.
 - Neophodna je dalja razrada i razjašnjenje propisa o nošenju i upotrebi vatrenog oružja od strane radnika PSC, kako bi se izbegle praznine u zakonu i ograničila upotreba i posedovanje oružja.
 - Trebalo bi prestati sa praksom nošenja automatskih pušaka (kalašnjikova).
 - Praksi skladištenja oružja i municije treba preispitati kako bi se obezbedilo da registrovano SALW ostane na skladištu firme kada se ne koristi, i potrebno je voditi propisnu evidenciju o primopredaji oružja koja se vrši među radnicima obezbeđenja.
 - Zakoni o skladištenju oružja i municije treba da budu dopunjeni, i potrebno je uvesti zahtev da se oni odvojeno skladište.

**Reklama za Rogat Security,
Albanija, 2005.**

- Ministarstvo javnog reda treba da razvije sistem organizovanja kurseva obuke i izdavanja odgovarajućih sertifikata za zaposlene u PSC, koji bi podržali razvoj profesije dobro obučenog radnika obezbeđenja. Posebno se mora обратити pažnja na obuku u pogledu minimalne upotrebe sile i oružja, u skladu sa osnovnim principima UN o upotrebi sile i oružja pripadnika organa reda.
 - Zajednički radni sporazumi između policije i PSC treba da postanu standard, kako bi se razjasnile uloge i nadležnosti obe strane i time smanjila motivacija ova dva sektora da budu međusobno konkurentni.
 - Industrija PSC treba da ojača profesionalno udruženje ove struke kako bi ono moglo u potpunosti da funkcioniše i radi na razvoju pravila ponašanja u ovom sektoru.
 - U cilju povećanja standarda i borbe protiv korupcije u procesu angažovanja, vlada treba da uspostavi standarde i zahteve koje PSC moraju da ispune da bi dobile poslove obezbeđivanja javnih mesta i zgrada.
 - Vlada treba da preispita limit u pogledu broja zaposlenih u PSC jer to predstavlja prepreku razvoju sektora. Treba razmotriti i druge opcije kao što su ograničavanje broja zaposlenih u PSC na nivou zemlje, ili pravljenje izuzetaka kada se radi o dokazanim firmama na bazi objektivnih kriterijuma.
 - Treba poboljšati nadzor nad PSC, uključujući rad skupštinskih komiteta i Ombudsmana koji će pažljivo pratiti funkcionisanje PSC i baviti se javnim žalbama.

Bosna i Hercegovina

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Bosna i Hercegovina (BiH) je pretrpela veće štete i ljudske žrtve tokom sukoba ranih 90-ih, nego bilo koja druga zemlja bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).¹ U skladu sa Dejtonskim sporazumom iz 1995. godine, međunarodne mirovne snage – najpre pod pokroviteljstvom NATO-a, a zatim od decembra 2004. godine kao Stabilizacione snage Evropske unije (EUFOR), su u velikoj meri povećale bezbednost. Do 2004. godine UN su objavile da se jedna polovina od procenjenih 2 miliona raseljenih lica vratilo u svoje zajednice, od toga tri četvrtine u Federaciju BiH i jedna četvrtina u Republiku Srpsku (RS).

Iako se bezbednost i dalje poboljšava, u mnogim zonama etničke podele i dalje ometaju pravi proces rehabilitacije. Stvarnost je takva da 10 godina posle završetka rata koji je doveo do raseljavanja polovine stanovništva, BiH se i dalje bori da prevaziđe jake političke i etničke tenzije. Komplikovano nasleđe mirovnog sporazuma iz 1995. godine je, između ostalog, i složena ustavna struktura prema kojoj se BiH deli na dva poluautonomna entiteta: Federaciju BiH (koja se sastoji od 10 kantona) i Republiku Srpsku, jedinstvenu administrativnu jedinicu. Političke, birokratske i često etničke razlike otežavaju funkcionisanje ove strukture, stvarajući znatne probleme za eventualnu integraciju u EU i NATO. Sve do nedavno, glavne reforme u sektoru odbrane, vladavine zakona i sektoru javne administracije, koji su od izuzetne važnosti za nacionalni razvoj i mirovnu izgradnju, vodila je Kancelarija visokog predstavnika, međunarodna kancelarija sa dotad neviđenim izvršnim ovlašćenjima koja je dobila zadatak da nadgleda sprovođenje civilnih aspekata Dejtonskog mirovnog sporazuma. Birokratski kontrolni okvir i paralelne strukture entiteta takođe doprinose ekonomskim problemima zemlje, čijih 20 % stanovništva živi ispod granice siromaštva, a domaća i strana ulaganja su i dalje mala.²

Firme za privatno obezbeđenje (PSC) su se prvi put pojavile u Bosni 1995. godine neposredno posle ratova. Prva firma za koju je poznato da je funkcionsala u zemlji bila je hrvatska firma „Soko“, koja se pojavila 1995. Prva PSC bosanskog porekla bila je firma BLOC, koja je počela sa radom 1996. godine³. Ne iznenađuje činjenica da danas struktura industrije održava pravnu strukturu i funkcionisanje države u celini, s ozbirom na to da ova industrija nije regulisana na nacionalnom, već samo na nivou entiteta i kantona. Zbog takvog sistema firmama je vrlo nepraktično da nabave brojne registracije neophodne za legalno funkcionisanje u entitetima. U slučaju FBiH, gde je administracija spuštena na nivo kantona, takođe je teško raditi u više različitih kantona. Prema trenutnim informacijama, samo je jedna firma u BiH, „Alarm West“, proširila svoju delatnost na više kantona.

Uprkos složenom okruženju u kojem se sprovode propisi, tržište se u velikoj meri proširilo u proteklih 10 godina, a broj PSC koje su registrovane u zemlji se povećao. Prema zvaničnim procenama, trenutno postoji 41 firma sa oko 2.000 zaposlenih lica, i one obavljaju delatnost širom BiH.⁴ Najveća imena u industriji su GAMA, BIGA, Alarm West, IPON, Sword, Laufer, Cipos 007 i Sector Security. Za razliku od mnogih drugih zemalja u regionu gde PSC pre svega rade u glavnim poslovnim centrima, ovde postoje razne lokacije na kojima firme obavljaju svoju delatnost. Decentralizovana vlada i etnička segregacija su glavni faktori koji određuju ovakvo geografsko širenje aktivnosti. U nastavku su prikazane lokacije na kojima funkcionišu glavne firme u BiH.

¹ Procenjuje se da je ukupan broj poginulih između 150.000 i 250.000. Videti npr. BBC News Online BiH Country Profile, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/country_profiles/1066886.stm uvid od 5. maja 2005. godine

² Country Profile, Bosna i Hercegovina, Ministarstvo spoljnih poslova UK, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMark&et/Xcelerate>ShowPage&andc=Pageandcid=1007029394365anda=KCountryProfileandaid=1019233782245>, pristupljeno 28. jula 2005. godine

³ Intervju sa Muamerom Barjaktarevićem, Kantonsko ministarstvo unutrašnjih poslova, Sarajevo, 4. april 2005. godine

⁴ Informacije dobijene iz kantonskih Ministarstava unutrašnjih poslova FBiH i RS; Intervju sa Duškom Vejnovićem, profesorom na Višoj školi unutrašnjih poslova u Banjaluci, 29. januar 2005. godine; Op cit Barjaktarević.

- Sarajevo: Alarm-West, Gama Sigurnost, Cipos 07, BIGA Security, Glock Sigurnost;
- Banjaluka: Sector Security;
- Bihać: Bodyguard Filekovic;
- Tuzla: Puma, Cobra Security;
- Mostar: Buntić Security, Alarm West, IPON Graupa; i
- Široki Brijeg: Kamir, Delta, Redarstvenik.⁵

Kako se navodi u daljem tekstu, nedostatak nacionalnih propisa u BiH predstavlja glavni problem za kontrolu i razvoj industrije privatne bezbednosti. Razlog za to nisu samo različiti propisi koji se primenjuju između FBiH i RS. Takođe postoje i ozbiljna pitanja o meri u kojoj su firme povezane bilo sa organizovanim kriminalnim grupama ili sa bivšim komandantima iz ratnog perioda, i slični problemi koji se tiču primene propisa.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Sve veća potražnja za uslugama privatnog obezbeđenja u BiH rezultat je pojačanog kriminala širom zemlje, u vreme kada je nestalo poverenje u državne službe bezbednosti, i kad se javnost generalno osećala nesigurno u posleratnom periodu. Spora ali konstantna liberalizacija nekada socijalističke ekonomije koja se odvijala u svim bivšim jugoslovenskim republikama takođe je dovela do privatizacije velikog dela imovine, stvarajući potrebne uslove za potražnju preduzeća za privatno obezbeđenje. Krađe i oružane pljačke predstavljaju opasnosti koje najčešće navode klijente da angažuju PSC u BiH. Pre toga, ovde nije ni postojalo tržiste za usluge fizičkog obezbeđenja.⁶

U 2004. godini izvršeno je 28 oružanih pljački pošti, banaka i vozila za prevoz novca širom cele zemlje, i ukradeno je oko 5 miliona konvertibilnih BiH maraka (KM) u kešu. Uspeh policije u rešavanju ovakvih slučajeva je mali u oba entiteta. Od 13 oružanih pljački u RS, rešena su samo 4 slučaja, dok je u FBiH rešeno samo 6 od 15 slučajeva.⁷ Iako su glavni poslodavci za PSC – privredni subjekti, strah od krađa takođe navodi neke građane da angažuju PSC u cilju tehničkog obezbeđivanja njihovih stanova. Dodatni motivi za korišćenje PSC su nedostatak poverenja u sposobnost sektora državne bezbednosti da zaštiti imovinu, strah od gubitka imovine koja je nezakonito stečena i uterivanje neplaćenih dugova.⁸

Većina lica koje smo konsultovali za potrebe ovog istraživanja, smatrala je da su razmere navedenih problema ozbiljne. Zvanična statistika koju smo dobili od nadležnih organa FBiH, pokazuje da je stopa nasilnog kriminala ovde ispod evropskog proseka, ali svakako raste (pogledati tabelu).⁹ Ipak, izgleda da skoro nema razlike u stopi kriminala u zonama u kojima rade PSC i u onima u kojima ih nema. Ova korelacija bi mogla da se objasni na više načina. Najpre, moguće je da PSC loše obavljaju posao. Kao drugo (i verovatnije), moguće je da firme za usluge obezbeđenja češće rade u oblastima koje imaju iškustva sa teškim krivičnim delima i da one u stvari imaju pozitivan uticaj.¹⁰ Treće, možda je upotreba PSC efikasno sredstvo zastrašivanja samo na onim mestima gde se angažuju, ali rezultat toga je pomeranje kriminala u okviru kantona, i velika verovatnoća da će se kriminalci usmeriti na druge ciljeve u tom kraju, sa istim ukupnim rezultatima kada se radi o broju zabeleženih krivičnih dela. Teško je doći do bilo kakvog čvrstog zaključka po ovom pitanju, pošto se validnost ovih procena dovodi u

⁵ Intervju sa Mirsadom Jašarevićem, izvršnim direktorom Sicra Security, Sarajevo, 13. januar 2005. godine; Marinkom Buntićem, vlasnikom Puma-Buntić Security, 26. januar 2005. godine; Lazarom Stuparom, načelnikom policijskog odseka u RS, 1. februar 2005. godine

⁶ Op cit Jašarević.

⁷ S.Karić i D.Muminović, „Lopovi uzeli više od 5 miliona konvertibilnih maraka“, novine Independent, 16. januar 2005. godine str. 12-13.

⁸ Intervju sa Mirsamom Abazovićem, profesorom, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, Odeljenje za bezbednost, 31. januar 2005. godine

⁹ Zvanične informacije od kantonskih Ministarstava unutrašnjih poslova.

¹⁰ Podaci ne obuhvataju kantone Una-Sana, Mostar i Zapadno-hercegovački kanton.

pitanje zbog toga što se u velikoj meri smatra da sudska statistika potcenjuje nivo kriminala, kao i zato što ljudi obično nerado prijavljuju krivična dela.¹¹

Tabela 1: Broj objavljenih krivičnih dela u FBiH

KRIVIČNA DELA	2002.	2003.	2004.
Krađa	1.057	2.010	2.139
Ozbiljna krađa	7.696	8.234	11.138
Pljačka	241	364	577
Prevara	163	219	240
Nasilno ponašanje	180	192	219

Izvor: Zvanične informacije iz Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH.¹²

Sve veća dostupnost vatrenog oružja u BiH je jedan od glavnih razloga zbog kojih raste stopa oružanih pljački. Svi dokazi ukazuju na neprekidno prisustvo velikih količina vatrenog oružja širom BiH. Dok je predratna statistika o registrovanom vatrenom oružju pokazala da je svaki 10. građanin posedovao jedno vatreno oružje, ova cifra je danas veća.¹³ Nemoguće je precizno proceniti količine vatrenog oružja i vojne opreme koji su dospeli u BiH tokom rata, ali veruje se da se radi o velikim ciframa; kako što to pokazuju slučajevi rutinskog oduzimanja oružja od strane organa bezbednosti, veliki deo ovog vatrenog oružja je ostao u zemlji nakon završetka sukoba.¹⁴

3 Usluge koje pružaju PSC

Dijapazon usluga koje PSC može da obezbedi utvrđen je posebnim zakonima o PSC za dva entiteta u Bosni.¹⁵ Oba zakona određuju koji se oblici „fizičkog obezbeđenja“ mogu pružati licima i imovini, i koji se oblici „tehničke zaštite“ mogu pružati u obliku bezbednosnih sistema kao što su protivprovalni alarmi i oprema za video nadzor. Zakoni ne uzimaju u obzir ulične patrole koje vrše PSC.¹⁶ PSC se uglavnom angažuju za zaštitu lokacija kao što su stanovi, preduzeća i prostorije. Prilično je redak slučaj da građani angažuju PSC za ličnu bezbednost, i prema istraživanju koje je obavljeno za potrebe ovog izveštaja, samo oko 5% domaćinstava angažuje PSC u cilju zaštite.¹⁷ Ogroman deo industrije je dakle usmeren na komercijalne ili službene ustanove: ključni poslodavci se nalaze u bankarskom sektoru, industriji proizvodnje, sektoru maloprodaje, međunarodnim NVO i lokalnim ambasadama i pozorišnoj umetnosti.¹⁸ Ambasade i međunarodne agencije koje funkcionišu u Bosni su ključni međunarodni korisnici usluga PSC. Među ambasadama i međunarodnim organizacijama za koje se zna da angažuju PSC, su ambasade Nemačke, Saudijske Arabije, Norveške, Poljske, Grčke, Holandije, Velike Britanije, Britanski Savet, Hope – International, SOROS i CRA. Kancelarija visokog predstavnika, s druge strane, direktno angažuje svoje sopstveno obezbeđenje.¹⁹ Iako međunarodne agencije i strane ambasade veoma često angažuju PSC, ogroman deo industrije privatne bezbednosti je angažovan u komercijalnom, a posebno finansijskom sektoru. Finansijske institucije koje angažuju PSC su Central Profit Bank, CBS Bank, Universal Bank, Prokredit Bank, Nova Banka i

¹¹ Op cit Abazović, Vejnović.

¹² Podaci iz RS odnose se samo na 2003. godinu

¹³ 1989. godine registrovano je 342.131 komada vatrenog oružja u BiH. U 2003. godini bilo je 345.365 komada. Pregled malokalibarskog i lakog naoružanja BiH, Međunarodni centar za posredovanje, Bon (BICC), juli 2004. godine, str. 19-21.

¹⁴ Viši predstavnik Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH izjavio je da je količina nezakonitog vatrenog oružja u FBiH verovatno tri puta veća od količine vatrenog oružja u legalnom posedu. Op cit BICC, str. 23. Obrazac oduzimanja oružja ukazuje na sličan trend sticanja vlasništva širom BiH.

¹⁵ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i radu privatnih detektiva“, Član 4, Službeni list Republike Srpske br.50/2002; i „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine“, član 4, Službeni list FBiH, godina IX, br. 50, 14. oktobar 2002. godine.

¹⁶ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH“; „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i rad privatnih detektiva u RS“.

¹⁷ Intervju sa Mustafom Galijatovićem, generalnim direktorom Gama i Security, 6. februar 2005; op cit Buntić.

¹⁸ Intervju sa Dragom Talićem, izvršnim direktorom, Sector Security, Banjaluka, 25. januar 2005. godine; Valdinom Jazičićem, rukovodiocem, Alarm West Security, 10. februar 2005; op cit Buntić; Jašarević.

¹⁹ Intervju sa Admiron Nezirovićem, bivšim rukovodiocem firme Sword Security; 14 januar 2005. godine; op cit Buntić.

Investicciona banka FBiH. Druge firme koje takođe angažuju PSC su ABD Engineering, Alfa computers, ASA, Bata, Benetton, Coca-Cola HBC BH i Doncafe, kao i tržni centri (VF, Merkator, Robot, Vistafon, Sam Shop). PSC se takođe angažuju radi obezbeđivanja sportskih i kulturnih manifestacija u BiH, u kafićima i noćnim klubovima.²⁰ Zbog industrijske baze klijenata, PSC su pre svega aktivne u većim gradovima i urbanim delovima zemlje.

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Veći deo osoblja PSC koje radi u BiH su bivši pripadnici vojnih ili policijskih službi, tako da između ova dva sektora obično postoje veze.²¹ Neformalni sporazumi o radu su postizavani ranije između PSC i policije u slučajevima kada bi policijska služba pristala da nadgleda prevoz novca i dragocenosti na ugovornoj osnovi za potrebe pravnih lica i banaka,²² (npr. Zagrebačka banka BH D.D. Tuzla, Univerzal banka D.D. Sarajevo, Tuzlanska banka i dr.). Policajci nemaju lične koristi od ovog tipa sporazuma, a nije ni poznato da su policajci radili kao pripadnici obezbeđenja dok su van dužnosti.

Većina intervjuisanih lica za ovu studiju odbilo je da da komentar na postojanje bilo kakvih sistematičnijih veza između PSC i tradicionalnih bezbednosnih subjekata, otežavajući na taj način utvrđivanje realne situacije. Jedan broj onih koji su bili voljni da diskutuju o tom pitanju potvrdilo je da postoje jake veze između PSC i vojnih ili vladinih službenika, u nekim slučajevima ukazujući na očigledan neuspeh policije u pogledu sprovođenja provere nekih preduzeća, kao dokaz postojanja takvih neformalnih i nezakonitih veza.²³ Postojanje veze između PSC i bivšeg direktora Savezne obaveštajne agencije i njegovog zamenika je, ipak, javno razmatrana i potvrđena u intervjuima sa direktorima PSC. Nekoliko intervjuisanih osoba je izrazilo uverenje da način na koji su osnovane brojne PSC tokom 90-ih godina i rejoni na kojima im je bio dozvoljen rad, upućuju na dokaz postojanja ovakvih veza. Na primer, sarajevska firma CIPOS je osnovana sa projektnim zadatkom koji se tiče rada u okviru onih teritorija sa bošnjačkom većinom, dok se za mostarsku firmu IPON obezbedio zadatak funkcionisanja na onim teritorijama sa većinskim hrvatskim stanovništvom.²⁴

4.2 Političke veze

Tokom intervjuza za ovo istraživanje takođe je potvrđeno da je više preduzeća imalo veze sa političkim strankama u BiH, iako bar u FBiH zakon zabranjuje firmama za privatno obezbeđenje da pružaju usluge političkim strankama. Ipak bi trebalo istaći da su izvor nekih od ovih optužbi bili direktori PSC čije su optužbe mogле biti usmerene na kaljanje časti konkurentnih privatnih bezbednosnih preduzeća. Na primer, direktor jedne firme u Sarajevu je tvrdio tokom intervjuza da postoje veze između agencije PUMA-Buntić iz Mostara i stranke Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Direktor PUMA-Buntić je demantovao ove tvrdnje kada je intervjuisan, ističući da je on lično zamolio američku ambasadu u BiH da proveri osnivanje i rad ove firme. Dalje je izjavio: „Ovde se radi o tome da neki ljudi kuju zaveru protiv mene i moje firme“.²⁵ Dalji primer veza između privatnih bezbednosnih preduzeća i tradicionalnih bezbednosnih struktura je „Redarstvenik“, firma koju je tokom sukoba oformila bivša Vojna policija „Herceg-Bosne“.²⁶ Službenici ove firme i dalje nose policijske uniforme koje je ranije nosila policija

²⁰ Op cit Talić; Buntić; Jašarević; Galijatović; Jazičić.

²¹ Razlike u platama između osoblja privatne bezbednosne firme i policije idu u prilog ovoj tranziciji. Prosečna plata policajca u BiH je 500KM, dok je prosečna plata mladog pripadnika privatnog obezbeđenja negde između 550 i 600 KM, a plata starijeg/višeg pripadnika je između 700 i 800 KM.

²² Informacije iz MUP-a, kanton Zenica-Dobojski, pismo br. 08-02/3-04-12-450-1/05/MA, od 28. januara 2005. godine. Takođe korespondencija sa MUP-om kantona Tuzla.

²³ Op cit Galijatović.

²⁴ Op cit Buntić.

²⁵ Ibid.

²⁶ Kratkotrajna država koju su proglašili bosansko-hrvatski nacionalisti tokom rata.

bivše republike „Herceg-Bosna“.²⁷ U ovom slučaju, firma je odlučila da bude prilično eksplisitna u vezi sa svojim političkim/etničkim vezama i predstavlja zabrinjavajući primer osnivanja firme duž etničkih linija.

4.3 Etničke veze

Kako je već navedeno, savremena struktura tržišta privatne bezbednosti u BiH odražava legalnu strukturu i funkcionisanje zemlje u celini, industriju koja nije regulisana na nacionalnom, već na nivou entiteta i kantona. Ovo detaljno oslikava fundamentalno etničko deljenje zemlje, koje je učvršćeno tokom sukoba 90-ih, a i dalje je u velikoj meri prisutno. Usled toga, firma funkcioniše u okviru jednog ili drugog entiteta i obično angažuje radnu snagu jednog entiteta. Dok kontrolni sistem za PSC, kao i mnogi drugi u zemlji, predstavlja odraz toka sukoba 90-ih, moglo bi se dokazati da ova podela ne samo da prati, već takođe u određenoj meri i ovekovečuje i etničku separaciju, što predstavlja prepreku za efikasniji i profesionalniji način rada i učvršćivanje i sazrevanje industrije.

4.4 Veze sa organizovanim kriminalom

U situaciji ekonomske liberalizacije, povećanih mera privatne bezbednosti, i slabe državne kontrole, sektor privatne bezbednosti predstavlja atraktivnu metu za grupe i mreže organizovanog kriminala. Ipak, zbog osetljivosti ove teme veoma je teško pronaći direktni dokaz povezanosti PSC i grupa i mreža organizovanog kriminala. Nekoliko intervjuisanih lica, od kojih je većina želela da ostane anonimna, potvrdilo je da su organizovane kriminalne grupe osnovale PSC u cilju stvaranja pokrića koje bi im pomoglo prilikom reketiranja i drugih nezakonitih dela.²⁸ Takođe je izražen strah da bi se pripadnici kriminalnih grupa mogli koristiti punomoćjem firme za privatno obezbeđenje u cilju sticanja zakonske dozvole za nošenje oružja. Nedavno je u serijama racija, koje je obavio EUFOR širom BiH, otkriveno više nezakonitih skladišta vatrengog oružja, municije i eksploziva u prostorijama nekoliko PSC.²⁹ Ovakve zalihe jasno ukazuju da neke PSC poseduju znatne količine materijala proizvedenog u kriminalne svrhe, a ne u svrhe usluga bezbednosti.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Kao što je već objašnjeno, danas ne postoji nacionalni sistem za regulisanje PSC u Bosni. Drugim rečima, regulisanje se vrši na nivou entiteta, a u slučaju FBiH primena zakona i propisa je dalje preneta na nivo kantona. Dva zakona koji regulišu PSC u Bosni su „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine“ u FBiH³⁰ i „Zakon o zaštiti ljudi i imovine i rada privatnih detektiva u RS“.³¹ Iako je usvajanje posebnih zakona 2002. godine bilo potrebno i predstavljalo pozitivan korak u regulisanju ovog sektora kako u FBiH tako i u RS, postoje zнатне varijacije između dva zakona, što znači da postoji jak argument za uvođenje propisa na jedinstvenom nivou. Nedostatak jedinstvenog zakona takođe prouzrokuje probleme kada je reč o nošenju oružja od strane pripadnika obezbeđenja, pošto agencija koja ima oružje registrovano u kantonu Sarajevo, ne može legalno nositi oružje na teritoriji drugog kantona.³²

I u FBiH i u RS firmu koja namerava da pruža usluge zaštite lica i imovine može osnovati samo legalna domaća firma ili bosanski državljanin. Ograničenja za ne-bosanske državljane koji rade u PSC mogla bi se ukloniti ako Bosna uđe u EU. I u FBiH i u RS, podnosioci molbe za osnivanje PSC moraju da ispune niz zahteva, kao što

²⁷ Intervju sa anonimnim direktorom PSC, Sarajevo, februar 2005. godine.

²⁸ Intervju sa sadašnjim i bivšim osobljem PSC, januar 2005. godine.

²⁹ EUFOR je izvršio pretres tri PSC u Sarajevu, Banjaluci i Mostaru 28. jula 2005.; izvor: Dnevni Avaz, Nezavisne novine, 29. jul 2005. godine.

³⁰ Službeni list FBiH, godina IX, br. 50, 14. oktobar 2002. godine.

³¹ Službeni list RS br. 50/2002.

³² Intervju sa Elmedinom Muratbegovićem, članom komisije za pisanje Zakona o agencijama za zaštitu ljudi i imovine, kao i podzakonske odredbe za primenu Zakona; op cit Jazičić; Nezirović; Barjaktarević; Galijatović; Buntić; Talić.

su: minimum pet službenika koji poseduju validnu dozvolu za obavljanje poslova obezbeđenja (samo FBiH); posedovanje odgovarajućeg tehničkog znanja i opreme; i posedovanje poslovnih prostorija pogodnih za obavljanje poslova obezbeđenja. I osnivačima i zaposlenim licima je takođe zabranjen ovaj oblik rada ukoliko se nalaze pod krivičnom istragom,³³ ako su bili krivično osuđeni, zdravstveno nesposobni, ako su bili sprečeni od strane komesara IPTF da stupe u policiju³⁴, ili su otpušteni iz vojne službe od strane COMSFOR/COMEUFOR.³⁵

Raspoloživi dokazi o meri u kojoj se primenjuju zakoni i propisi koji regulišu PSC u BiH su u najboljem slučaju nejasni. Neki predstavnici industrije tvrde da mali broj slučajeva javnih optužbi protiv PSC predstavlja dokaz da ove firme poštuju zakon.³⁶ Ipak izveštaji medija navode da ovo možda i nije slučaj. Većina ovih preduzeća, po svemu sudeći, nema adekvatne prostorije ili ne poseduje odgovarajuću opremu kao što su specijalizovana oklopna vozila za prevoz novca što se zahteva zakonom. Na primer, kada je došlo do pljačke u Goduši, početkom avgusta 2005. godine, koja je prouzrokovala gubitak od 80 000 i 30 000 KM za Rajfajzen banku pod zaštitom CIPOS 007, otkriveno je da su radnici preuzeli jeftiniju opciju transporta novca u privatnom vozilu iz Teočka do Sapne.³⁷

Takođe su zabeleženi slučajevi kada su PSC funkcionalne u geografskim oblastima za koje ne važe njihove dozvole. Ovo obično znači transfer novca između FBiH i RS od strane firmi koje su registrovane samo za rad u jednom od dva entiteta. To je nezakonito pošto Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) ne izdaje dozvole firmama da prate novac između entiteta.³⁸ Na primer, 01. decembra 2004. godine ukradeno je 2 047 000 KM iz Rajfajzen banke u najvećoj pljački koja se desila u BiH. Novac je trebalo prevesti u blindiranom vozilu vlasništva Alarm West i CIPOS 007 iz Sarajeva u Banjaluku. Obe ove firme su registrovane u FBiH, ne u RS. Dalje, više firmi očigledno angažuje ljudе bez odgovarajućeg sertifikata iz policije za rad u obezbeđenju.³⁹

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Upotreba sile od strane osoblja PSC u FBiH je predviđena Članom 20 „Zakona o zaštiti ljudi i imovine“,⁴⁰ u kome se navodi da jedna petina osoblja firme koja obavlja fizičku zaštitu može da nosi kratkocevno vatreno oružje u cilju samoodbrane. U RS ograničenje za oružje je regulisano Članom 18 „Zakona o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i rada privatnih detektiva“,⁴¹ u kome se navodi da firme koje obavljaju fizičku zaštitu imaju odobrenje za nabavku kratkocevnog vatrenog oružja za najviše 50% svojih radnika.

Čuvari/pripadnici obezbeđenja su naoružani oružjem kalibra 9mm, a relevantni zakoni zabranjuju upotrebu automatskog oružja, neprobojnih prsluka, zapaljivih ili dum-dum metaka ili prigušivača i navodi se da vatreno oružje mora imati cev dužine do najviše 20 cm.⁴² Zabranjeno je „nesmrtonosno“ oružje kao što su palice, bojni otrovi i oružje za iznenadni napad. Obezbeđenje ne sme da nosi skriveno vatreno oružje i svo oružje mora da se prijavi relevantnim vlastima. Od PSC se zahteva da vodi evidenciju o tačnom tipu vatrenog oružja koje nosi bilo koji od službenika. Oružje se prijavljuje firmi, a ne posebnom službeniku i kada se ne upotrebljava trebalo bi da je smešteno na sigurnom u vatrostalnim sefovima u prostorijama agencije⁴³. Pre svakog povlačenja ili vraćanja

³³ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH“; „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i radu privatnih detektiva u RS“.

³⁴ IPTF – Međunarodne policijske snage (OUN) – nastavak policijske misije EU (EUPM).

³⁵ Ovaj zahtev je regulisan Zakonom o agencijama za zaštitu ljudi i imovine FBiH, dok Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i radu privatnih detektiva RS nema iste propise.

³⁶ Na primer, naveden je slučaj u kome je otkriven višak municije tokom provere koju su izvršile vlasti. Op cit Barjaktarević; Stupar.

³⁷ Op cit S.Karić i D.Muminović.

³⁸ Ibid.

³⁹ Op cit Buntić.

⁴⁰ Službeni list FBiH, Godina IX, br. 50, 14. oktobar 2002. godine.

⁴¹ Službeni list RS, br. 50/2002.

⁴² „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH“; „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i o radu privatnih detektiva u RS“.

⁴³ Op cit Jazičić.

oružja, od službenika se traži da prijavi ili odjavi oružje u registru firme. U FBiH ovaj registar bi trebalo da bude na raspolaganju za kontrolu od strane MUP-a.⁴⁴

Zakoni u oba entiteta navode da se sila može koristiti samo kada je to preko potrebno i kada se to zahteva radi postizanja ciljeva kriminalističke službe. Upotreba smrtonosne sile ili vatrengog oružja protiv lica od strane obezbeđenja je dozvoljena samo pod sledećim okolnostima:⁴⁵

- da bi se sačuvao život;
- radi zaštite njih samih;
- da bi se zaštitilo lice ili imovina koje obezbeđenje štiti od napada;
- da bi se sprečilo bekstvo lica koje je izvršilo krivično delo protiv imovine koju štiti obezbeđenje; ili
- ukoliko se obezbeđenje nađe u situaciji opasnoj po život.

Pre upotrebe vatrengog oružja, od pripadnika obezbeđenja se zahteva da upozore napadača o njihovoj namjeri da upotrebe vatru. Kada se upotrebni vatrengor oružje, pripadnik obezbeđenja je odgovoran za živote drugih ljudi koji se u tom trenutku mogu naći u blizini. PSC su obavezne da obuče svoje osoblje za minimalnu upotrebu sile. „Program obuke za sticanje sertifikata za fizičku ili tehničku zaštitu ljudi i imovine“ reguliše ovaku obuku u FBiH.⁴⁶ Do sada nije bilo prijavljenih slučajeva kršenja ovog propisa i upotrebe prekomerne sile ili zloupotrebe ljudskih prava.⁴⁷ Program službene obuke za osoblje PSC ne predviđa obuku iz prve pomoći,⁴⁸ ali agencije lično tvrde da pružaju ovu obuku za svoje ljudstvo. Ipak, osoblje nije opremljeno opremom za pružanje prve pomoći.⁴⁹

5.3 Profesionalizam i obuka

Zahtev za obuku ljudstva PSC postoji u oba entiteta. U FBiH ovo je regulisano pravilnikom „Obuka za sticanje sertifikata“.⁵⁰ Obukom je obuhvaćeno 40 sati teorije i 10 sati prakse. Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova, Fakultet kriminalističkih nauka i kantonski MUP sprovode obuku. Konačni usmeni ispit je baziran na teorijskom delu obuke. Što se tiče FBiH, izgleda da je primena ispita rigoroznija, sa predavačima koji vode evidenciju o prisustvu učesnika kako bi se uverili da kandidati dolaze u utvrđeno vreme kako za teorijski, tako i za praktični deo programa.⁵¹ Lica koja ne ispunjavaju ove zahteve ne mogu položiti ispit a nije bilo prijavljenih slučajeva prevare. Obuka u RS je i teorijska i praktična, i za nju je nadležan MUP ili lica koja su zakonito ovlašćena od strane Ministarstva.⁵² Obuka u oba entiteta obuhvata rukovanje i upotrebu vatrengog oružja i tehnike ograničenja/zadržavanja i zasnovana je na Osnovnim principima UN koji se tiču upotrebe sile i vatrengog oružja od strane pripadnika organa za sprovođenje zakona.⁵³

⁴⁴ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH“; „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i o radu privatnih detektiva u RS“.

⁴⁵ „Pravilnik za upotrebu fizičke sile i vatrengog oružja prilikom obavljanja fizičke zaštite ljudi i imovine“, Službeni list FBiH br. 54, 2. novembar 2002. godine; op cit Spahić; Vejnović.

⁴⁶ Službeni list FBiH, br. 54 od 2. novembra 2002. godine (Pravilnik).

⁴⁷ Barjaktarević; i informacije koje je dala koordinator programa, Nuna Vzviđić, UG „Žene ženama“, Sarajevo, 26. januar 2004. godine.

⁴⁸ „Program obuke za sticanje sertifikata za obavljanje tehničke zaštite ljudi i imovine“, Službeni list FBiH, br. 54, 2. novembar 2002. GODINE (Pravilnik).

⁴⁹ Op cit Talić; Marinko; Galijatović; Jašarević.

⁵⁰ „Pravilnik o obuci za sticanje sertifikata za obavljanje fizičke ili tehničke zaštite ljudi ili imovine“, Službeni list, Godina IX-br. 54, 2. novembar 2002. godine.

⁵¹ Op cit Spahić.

⁵² Dr D.Vejnović i M.Sikman, 'Place and role of legal and sub-legal regulation of agencies for the safe keeping of people and property and private detective work', Defendology, (Association of Defendologists of RS, maj 2004. godine), str.27.

⁵³ Korespondencija sa Denisom Hadžovićem, Centar za studije bezbednosti, 26. jul 2005. godine

U FBiH unutrašnje regulisanje PSC se navodi u pravilniku „Vladavina poretka i ponašanje osoblja i radnika iz firme“. Ovaj pravilnik sadrži: radno vreme, pravila ponašanja, pozajmljivanje i vraćanje oružja, dolazak i odlazak sa posla, raspored smena, boju uniforme, unutrašnje uređenje i strukturu osoblja.⁵⁴ Međunarodne kompanije i ambasade koje angažuju osoblje lokalnih PSC za svoju zaštitu ne zahtevaju obuku osoblja prema nekim određenim kriterijumima u procesu objavljivanja tendera za ugovore.

Više intervjuisanih lica koja su konsultovana za ovo istraživanje delilo je mišljenje da osoblje PSC generalno pokazuje dobar stepen profesionalizma u svom radu.⁵⁵ Ispitanici navode primer dobrog ponašanja – pokušaj krađe vozila iz Nove Banja Luka banke pre nekoliko meseci. U novinskim izveštajima o incidentu se navodi da se „radnici⁵⁶ nisu uspaničili i da su bili u stanju da kontrolišu situaciju na miran način i zamolili su druge službenike/zaposlena lica da aktiviraju alarm i obaveste o incidentu policijsku stanicu u Prijedoru.“⁵⁷

5.4 Nadzor

Za sada ne postoje odredbe za parlamentarni nadzor PSC u BiH; ipak u okviru Ministarstva bezbednosti (MB) sada postoji Radna grupa koja vodi računa o zakonodavnim opcijama za regulisanje rada PSC.⁵⁸ Odgovornost za PSC trenutno je u rukama Saveznog Ministarstva unutrašnjih poslova i kantonskog MUP-a u FBiH.⁵⁹ U RS opštinski centri državne bezbednosti su nadležni za registrovanje firme, dok je MUP nadležan za sprovođenje kontrole. Službenici MUP-a FBiH obavljaju dužnosti kao što su provera zakonitosti u radu svake PSC, sprovođenje predviđenih mera zaštite i bezbednosti, provera poslovnih prostorija, registracija i poslovna dokumentacija, tehnička oprema i upotreba i bezbedno čuvanje vatrenog oružja i municije.⁶⁰ Ministarstvo je takođe odgovorno za nadzor u pogledu upotrebe vatrenog oružja od strane PSC. Ako pripadnik obezbeđenja/ čuvar upotrebni vatreno oružje, od njega se zahteva da informiše najbližu policijsku stanicu. Pored toga, od njega se traži da napiše izveštaj i podnese ga njegovom pretpostavljenom u agenciji. Agencija zatim podnosi izveštaj kancelariji ovlašćenog tužioca i MUP-u.⁶¹ Policija takođe ima i dodatne odgovornosti u vezi sa ugovorima i komercijalnom odgovornošću. Svi ugovori između PSC i njihovih klijenata bi trebalo da se podnose policijskim organima koji su nadležni za kontrolu.⁶²

Do nedavno je postojalo jako malo dokaza da osoblje obezbeđenja posmatra nadzor PSC kao prioritet. Racije izvršene 28. jula 2005. godine u PSC širom BiH predstavljaju važnu prekretnicu, pošto je EUFOR preuzeo odlučnu akciju protiv PSC angažovanih u nelegalnim aktivnostima kako u Federaciji, tako i u RS.⁶³ Uprkos ovako agresivnoj i podsticajnoj promeni taktike, ostaje čitav niz problema na svim stadijumima u procesu nadzora, od registracije firme, preko rutinskih provera i najzad, makar do nedavno, inspekcije radnika obezbeđenja. Primera radi, zbog neslaganja između MUP-a sarajevskog kantona i MUP-a Federacije, ovaj prvi nije izdavao zvanične/službene legitimacije za personal PSC, iako se zakonom zahteva da legitimacije treba da budu vidljivo istaknute dok privatno obezbeđenje obavlja posao. MUP u RS još nije izvršio nikakvu proveru osoblja PSC.⁶⁴ Više intervjuisanih lica takođe je izrazilo ozbiljne sumnje u pogledu efikasnosti policije prilikom izvršavanja

⁵⁴ Op cit Talić; Jašarević.

⁵⁵ Intervju sa Nunom Zvizdić, koordinatorom programa NVO „Žene ženama“, 26. januar 2005. godine; Jasminkom Đapo, rukovodiocem Odeljenja za bezbednost HVB-Central profit banke, januar 2005. godine.

⁵⁶ Intervju sa osobljem PSC, januar 2005. godine.

⁵⁷ Dnevni Avaz, 26. januar 2005. godine, str.27.

⁵⁸ Prepiska sa Vjekoslavom Vukovićem; pomoćnikom Ministra za bezbednost, 29. jul 2005. godine.

⁵⁹ Pojedina kantonska ministarstva/službe preuzimaju odgovornost za registrovanje kompanija.

⁶⁰ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH“ i „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i o radu privatnih detektiva u RS“. Op cit Jazičić; Barjaktarević; Galijatović; Buntić; Talić.

⁶¹ „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i o radu privatnih detektiva RS“, Član 24. Takođe „Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH i Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine i o radu privatnih detektiva u RS.“

⁶² Op cit Galijatović; Buntić; Talić; Đapo.

⁶³ EUFOR je izvršio pretres u tri privatne kompanije za obezbeđenje u Sarajevu, Banjaluci i Mostaru 28. jula 2005. godine; izvor: Dnevni Avaz, Nezavisne Novine, 29. jul 2005. godine.

⁶⁴ Intervju sa Taibom Spahićem, Policijska akademija FBiH, op cit Galijatović; Buntić; Talić; Jašarević; Jazičić; Barjaktarević; Nezirović.

bezbednosnih provera zaposlenih u PSC. Jedan izvor, koji je želeo da ostane anoniman, tvrdi da neki „kriminalci“ mogu da dobiju potvrdu o tome da nisu osuđivani u policiji i da su postojali slučajevi u kojima je mafija dobijala ovakve potvrde pomoću pretnji. Takođe izgleda da provere koje se, u skladu sa novim zakonima o PSC, zahtevaju od policije da ih izvršava, nisu obavljale rutinski – na primer, od kada je u FBiH 2002. godine uveden novi zakon o PSC, u agenciji Puma je izvršena inspekcija samo jedanput, u martu 2004. godine Druge agencije uopšte nisu podvrgnute inspekciji.⁶⁵

6 Zaključak i preporuke

Ovom studijom je opisano više oblasti u kojima je potrebno regulisanje i nadzor PSC u FBiH. Prvo, veoma je važno da zakoni koji upravljuju industrijom na nivou entiteta budu bar minimalno usklađeni, ili još bolje, zamenjeni nacionalnim zakonima. Postojanje BiH Radne grupe za razmatranje zakonodavnih opcija za PSC predstavlja pozitivan znak da se *status quo* neće tolerisati. Naši sagovornici su jednoglasno potvrdili da trenutno industrija nije na odgovarajući način regulisana ili kontrolisana. Većina direktora PSC u oba entiteta istakla je da skoro da ne postoje kontrole/propisi, a oni koji se sprovode su po prirodi obično simbolični. Ovaj nedostatak efikasnog nadzora mnogim agencijama omogućava nezakonit rad, uključujući zapošljavanje pojedinaca koji su ranije osuđivani.

U odnosu na tekuću reformu policije i smanjenje broja, to znači da je 22.000 ljudi iz državnog sektora bezbednosti suočeno sa nikad većim sektorom privatne bezbednosti koji treba kontrolisati. Nažalost, i dalje dovoljno informacija u vezi sa ovom industrijom. Mnogi pripadnici PSC kojima smo se obratili u ovom istraživanju bili su sumnjičavi i nisu želeli da pričaju, dok javnost i mediji pokazuju slabo interesovanje za ovu temu. Izgleda da mnogi vladini službenici dele ovaj nedostatak interesovanja, što delimično objašnjava slab nadzor sektora. Kao u mnogim drugim zemljama regiona, nikakva pažnja do sada nije posvećena daljem nadzoru industrije od strane institucija kao što je državni parlament. Industrija takođe treba još dosta toga da uradi na planu samoregulisanja i napredniji rukovodioci bi trebalo da započnu rad na usvajanju kodeksa ponašanja. Ipak, s obzirom na značajna ovlašćenja koja međunarodni subjekti imaju u BiH, u situaciji kada država nije u stanju ili ne želi da uvede visok nivo odgovornosti ili nadzora, klijenti sektora bi trebalo da insistiraju na profesionalnijim standardima među agencijama koje angažuju.

6.1 Glavne preporuke

- Vlasti u oba entiteta bi trebalo da pojačaju svoje angažovanje na planu kontrole PSC, i da se ponovo pozabave pitanjem registrovanja i kontrole rada. U slučaju potrebe, pomoć bi se mogla tražiti i od međunarodnih izvora.
- Vlasti RS bi trebalo da završe proces izdavanja sertifikata za sve PSC koje funkcionišu u okviru njihove nadležnosti što je pre moguće, odbijajući da izdaju dozvole za operatere koji ne ispunjavaju standarde entiteta i međunarodne standarde, u zavisnosti od slučaja.
- Potrebno je izvršiti reformu aktuelne procedure nadzora širom BiH i obezbediti da firme rade na zakonit način, posebno ali ne isključivo, u pogledu upotrebe sile i vatrenog oružja.
 - Kao prvi korak, trebalo da se postavi na državnom nivou adekvatni zakonski okvir za regulisanje i kontrolu PSC.
 - Nakon toga, trebalo bi preneti odgovornost za nadzor sektora na državni nivo MB.
- Nedavne agresivne operacije „pretresa i oduzimanja“ pod vođstvom EUFOR-a predstavljaju pozitivan znak pojačanog operativnog nadzora. Iako ove operacije predstavljaju dobar početak, veoma je važno da lokalne policije imaju sličan pristup i da se sudski proces koristi u cilju gonjenja onih koji krše zakon.
- Nastavni plan obuke koji se trenutno koristi trebalo bi dopuniti radi adekvatne obrade prve pomoći.

⁶⁵ Ibid.

- Industrija PSC bi trebalo da sa svoje strane osmisli profesionalni kodeks ponašanja i profesionalno udruženje u cilju veće ali jednakе konkurencije. Donatori i klijenti bi trebalo da podržavaju sve ovakve napore.
- Policija i PSC bi trebalo da potpišu zakonski obavezujuće sporazume o saradnji kako bi se jasno istakle njihove uloge tokom zajedničkih operacija.
- Trebalo bi uspostaviti i podržati dodatne metode nadzora, posebno upotrebu parlamentarnih komiteta i kancelarije Ombudsmana.

Bugarska

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Sa završetkom komunističkog režima 1990. godine, Bugarska je započela dugačak i u pojedinim trenucima bolan proces uspostavljanja tržišne ekonomije i liberalno demokratskog političkog sistema. Mnoge političke i ekonomske reforme koje je tranzicija zahtevala pokazale su se kao teške, posebno od početka pa do sredine devedesetih kada su ekonomija, nacionalna administracija i bezbednosni sektor istovremeno započeli sa procesom reformi. Ovo se događalo u periodu sve veće fizičke i ekonomske nesigurnosti građana koja je bila izazvana inflacijom, nezaposlenošću, korupcijom, visokom stopom kriminala i akutnim periodima političke nestabilnosti.

Otprilike oko 1998. godine, opšta politička i ekonomska situacija u Bugarskoj postepeno se stabilizovala. Pošto je uspešno primljena u članstvo NATO 2003. godine, Bugarska je učvrstila svoj put ka integraciji u EU. Iako ulazak u EU zavisi od buduće konsolidacije tržišne ekonomije, demokratske prakse i stabilno uspostavljenih upravnih i sudskih kapaciteta neophodnih za sprovođenje zakona EU, skorašnji evropski izveštaji procene preporučuju da reforme budu preduzete do određenog vremenskog roka, tako da se pristupanje očekuje početkom 2007. godine. U međuvremenu, EU nastavlja ponovo da prati sve što država radi vezano za slobodne izbore, vladavinu zakona, nezavisnost štampe, kvalitet donošenja zakona i otvorenost javnih usluga.

Firme za privatno obezbeđenje (PSC) počele su sa obavljanjem delatnosti u Bugarskoj početkom 90-ih godina, u vreme kada se država odrekla sve većih odgovornosti za održavanje javnog reda s obzirom na smanjenje budžeta i programe privatizacije koji su prouzrokovali da Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) povuče svoju zaštitu celokupnog proizvodnog vlasništva i trgovačkih objekata.¹ Tokom većeg dela te decenije reč „privatno obezbeđenje“ ili „ohranitel“ imale su negativnu konotaciju u Bugarskoj, zbog shvatanja da su takve firme bile umešane u iznuđivanje, reketiranje i organizovani kriminal. Ovaj utisak se postepeno promenio posle 1998. godine kad je jedan ključan broj zakonitih firmi počeo da dominira sektorom. Ovo se delimično desilo zbog znatnog kadrovskog smanjenja u Bugarskoj vojsci, što je dovelo do toga da veliki broj bivših oficira počne da radi u tim firmama ili da osniva svoje firme privatnog obezbeđenja.

Važno je razumeti period pre 1998. godine da bi se objasnio kontekst događaja koji su usledili. Istorija odredbi koje se odnose na privatno obezbeđenje u Bugarskoj može se podeliti na četiri različita perioda. Prvi, 1990-1994, obeležen je učešćem PSC u reketiranju i iznuđivačkim aktivnostima, kao i u drugim poslovima organizovanog kriminala. Tokom drugog perioda, od 1994-1998, kada su prvi put uvedeni propisi, kriminalne PSC nisu mogle da dobiju dozvole i zato su se registrovale kao osiguravajuća društva, kako bi mogle da nastave sa ucenjivanjem i iznuđivanjem.² Od 1998. do 2000. godine većina ovih „bivših-PSC-sada-osiguravajućih-društava“ ostalo je bez dozvola za rad i postepeno se okrenulo drugim aktivnostima.³ Period posle 2001. godine karakteriše povećanje zakonitosti u radu PSC i porast javnog poverenja u njihovu delatnost.⁴

Ova industrija je danas veoma razvijena, sa nacionalnim i međunarodnim firmama koje rade u Bugarskoj.⁴ Većina PSC su u nacionalnom vlasništvu. Ima barem 1.000 firmi u Bugarskoj koje pružaju određene usluge

¹ Partners in Crime: The risks of Sybiosis Between the Security Sector and Organised Crime in South East Europe, Centar za proučavanje demokratije, Sofija, 2004, str. 13.

² Prvobitno zakonodavstvo koje je obuhvatalo ovaj sektor uvedeno je 1994. godine, Dekret I-14 MUP. Iz razgovora sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. jul 2005.

³ Ministar unutrašnjih poslova, Bogomil Bonev, pokrenuo je proces povlačenja dozvola osiguravajućim društvima koja su koristila nelegalna sredstva da nametnu svoje usluge klijentima. „Bonev Bans the ‘Bad Guys from Insuring’, Capital, Br. 37, 1998.

⁴ Na primer, ‘Group 4 Securitas/Bulgaria’ je dopuna kompanije Group 4 Securicor, koja je u vlasništvu danske kompanije Falk, druge po veličini firma za obezbeđenje na svetu.

obezbeđenja, i zapošljavaju oko 130.000 radnika.⁵ Broj zaposlenih u svakoj PSC varira od firme do firme, što zavisi od vrste aktivnosti i oblasti delovanja. Na primer, EGIDA-Sofia i Scorpio imaju po 1.800 zaposlenih, dok Pleven Security Group Ltd. ima samo 250 zaposlenih.⁶ Većina PSC zapošljava između 1.000 i 3.000 zaposlenih, srednje kotirane firme između 300 i 700, dok male firme uglavnom imaju manje od 200 zaposlenih (veliki broj malih preduzeća privatnog obezbeđenja ima manje od 100 zaposlenih). Procenat radnika obezbeđenja koji rade kao čuvari varira u zavisnosti od količine usluga tehničkog ili ličnog obezbeđenja koje firma nudi.

Group 4 Securitas/Bulgaria je najveća međunarodna kompanija u zemlji sa odličnom pozicijom na tržištu. Kompanija ima viši nivo profesionalizma od većine malih firmi za obezbeđenje i za razliku od bugarske konkurencije, njihovo osoblje čine pojedinci slične prošlosti (policija i vojska) koji su obučeni za taj posao. Većina radnika obezbeđenja koji rade za Group 4 Securitas/Bulgaria bivši su policajci.

Osim privatnih firmi (PSC), postoji i određeni broj firmi za poslove obezbeđenja u kojima država ima svoj ideo u kontroli. Različite vladine agencije poseduju svoje firme, kao na primer EGIDA-Sofia, koja je vlasništvo grada Sofije i MOBA koja je vlasništvo Ministarstva odbrane. Ove firme za obezbeđenje imaju ista radna ovlašćenja kao i privatne firme i obuhvataju veoma važan deo Bugarskog sektora bezbednosti.

Konačno, iako retke u Bugarskoj, takođe su počele da se razvijaju i privatne vojne firme (PMC). Pripadnike Bugarske vojske i specijalnih jedinica sve više privlače plaćenički poslovi i rad u inostranstvu. Na primer PMC „Salamander“ je poznat kao najamnička firma, dok je „Balkan Security“ poznat po tome što ima ugovor o pružanju vojnih usluga u Iraku.⁷ Za sada ne postoje posebni zakoni koji regulišu aktivnosti PMC.

Copyright © Group 4 Securicor, 2005.

Uniformisani radnici obezbedenja, Group 4 Securicor, 2005.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Shvatanje nesigurnosti je važan problem u Bugarskoj. Iako su istraživanja kriminala pokazala da javna percepcija bezbednosti nije uvek realna i ima više veze sa političkim krizama i nestabilnošću nego sa aktuelnim stanjem kriminala, studije ukazuju na hronično osećanje nesigurnosti kod većine bugarskih građana, iako je ovo shvatanje veoma neosnovano.⁸ Ova činjenica je ključ u objašnjenju povećanja usluga privatnog obezbeđenja do čega je došlo zbog javnog straha od kriminala u periodu ranih 90-ih pa nadalje.

Prema međunarodnom istraživanju o kriminalnoj viktimizaciji (na 1.200 domaćinstva) sprovedenom u Bugarskoj od strane UNICRI (Međuregionalni institut UN za krivično pravo) 2002. godine, stopa provala (2%) je niža nego u većini razvijenih zapadnih zemalja, kao što su Engleska i Vels (2,8%), Kanada (2,3%), Belgija (2,8%), Holandija (2,7%).⁹ Kako pokazuje istraživanje Gallup/UNICRI, međutim, broj preduzeća koja su obijena je zabrinjavajuće veći, 37% ispitanika, iz 532 preduzeća u Sofiji izjavilo je da je provala "najozbiljniji zločin" u kojem su bili žrtve. Oko 32% preduzeća u Bugarskoj pretrpelo je određena krivična dela počinjena u njihovim kancelarijama. Ova percepcija da je provala najozbiljniji zločin objašnjava porast u angažovanju privatnih firmi obezbeđenja od strane bugarskih preduzeća. "Lopovluk od strane nepoznatih" (14%) i "krađa iz vozila" (13%) su dva sledeća najozbiljnija zločina čije su žrtve bile preduzeća u Bugarskoj. Samo 9% preduzeća veruje da su zaplašivanje ili iznuđivanje normalni u njihovom poslu (u poređenju sa 18% u Bukureštu i 7% u Budimpešti, 8% u Vilnjusu ili 17% u Zagrebu). Najčešći vid zastrašivanja je iznuđivanje novca, 69%. Oko 11% ispitanih smatra da je "zaštita

⁵ Pripadnici MUP-a navodili su cifre od 1.500 do 1.600 u raznim izjavama za javnost. U svakom slučaju, broj od 1.000 koristi se u istraživanju, iz razgovora sa Snejanom Maleevom, MUP, od 26. jula 2005., a na osnovu statistike iz Nacionalnog zavoda za društveno osiguranje.

⁶ Bugarski portal za bezbednost, <http://www.security-bg.com>, od 15. februara 2005.

⁷ 'Balkansko obezbeđenje u Iraku', Monitor, 1. septembar 2003.

⁸ Bezlov T., Gounev P., *Crime Trends in Bulgaria: Police Statistics and Victimization Surveys*, Centar za proučavanje demokratije, Sofija, 2005., str. 20.

⁹ Op cit Bezlov i Gounev, str. 20.

novca" uobičajena u njihovom poslu. Oko 18% preduzeća u Sofiji smatra da su preduzeli mere protiv kriminala, uključujući alarne i tehničko obezbeđenje. U tom pogledu Sofija je odmah iza Budimpešte, gde je 26% preduzeća preduzelo ovakve mере.¹⁰

Tabela 1: Stopa kriminala u Bugarskoj¹¹

	2001	2002	2003	2004
Broj krivičnih dela	135.863	132.320	130.161	129.421
Stopa kriminala	1.722	1.686	1.668	1.663
Viktimizacija	17%	neprimenljivo	14%	neprimenljivo

Iako dostupna statistika o kriminalu ne prikazuje stopu nasilnih i krivičnih dela protiv ličnosti u Bugarskoj, ona opak odražava postepenu silaznu putanju kriminala. Ovo je u skladu sa opštom stabilizacijom zemlje nakon dramatičnih ekonomskih promena 90-ih godina. Pošto se industrija privatne bezbednosti profesionalizovala, to je pomoglo stabilizaciji na dva načina. Prvo, kako PSC postaju efikasnije, sve su bolje u zaštiti imovine svojih klijenata, što doprinosi opštoj javnoj bezbednosti. Drugo, kako PSC postaju profesionalnije, to se broj PSC umešanih u organizovani smanjuje.

3 Usluge koje pružaju PSC

Intervjuisane firme nude različite vrste usluga svojim klijentima. Usluge koje se nude su:

- **Lično obezbeđenje:** Firme pružaju različite vrste zaštite uključujući fizičko obezbeđenje, tehničko obezbeđenje (zgrade, industrije, ambasade itd.), obezbeđenje i redarstvo na javnim dešavanjima (koncertima, utakmicama), transport novca i dragocenosti, dostavu, instalaciju, održavanje i servisiranje elektronskih PP alarma i CCTV sistema nadzora.
- **Daljinsko obezbeđenje:** Ovo je najrazvijeniji deo većine PSC i obuhvata instalaciju i nadzor elektronskih alarma ili CCTV sistema za nadzor (bugarska Nacionalna policija takođe nudi ove usluge).
- **Usluge kriminalističke službe:** Neke PSC, naročito ali ne isključivo one koje su povezane sa strukturama organizovanog kriminala, često nude polulegalne kriminalističke usluge. U jednoj takvoj „operaciji“ opisanoj u medijima, bivši zamenik premijera (1990) i bivši ministar odbrane (1991-1992) Dimitar Ludjev, tvrdio je da ima vlasništvo nad jednim iznajmljenim prostorom i, angažujući 30 telohranitelja iz PSC IN-80 primorao je stanare, za koje je tvrdio da su nezakonito useljeni da se isele iz poslovne zgrade, pošto su mu navodno regionalne vlasti Sofije iznajmile zgradu.¹² Nedostatak prisustva policije u selima i malim gradovima takođe stvara priliku za PSC da im ponude usluge koje su u stilu policije. U jednom selu „Varbitza“ gde je policija odbila zahtev gradonačelnika da poveća prisustvo, lokalna zajednica je pribegla PSC iz Dimitrovgrada. Svako domaćinstvo

Naoružano fizičko obezbeđenje, 3S SOT Limited, 2005.

Copyright © 3S SOT LTD, 2005

¹⁰ Ibid. i UNICRI i Organizacija Gallup, International Crime in Business Survey, <http://www.galluphu/Gallup/monitor/kutatas/ICBS-2000en.ppt>, od 1. marta 2005.

¹¹ Op cit Bezlov i Gounev.

¹² U normalnim okolnostima, izbacivanje stanara iz zgrade je odgovornost policije, nakon čega sledi saslušanje na sudu. Umesto toga, g. Ludjev angažovao je telohranitelje iz IN-80, firme koju je osnovao jedan bivši pripadnik specijalnih jedinica. Policija nije reagovala kada su pozvani i tužilaštvo je naredilo istragu. U sledećih par dana, stanari su odlučili da napuste prostorije. 'Nov Izbor' – Preuzeo poslovni prostor na proveren način – uz pomoć bivših beretki', Banker, 8. maj 2004.

u selu (sa populacijom od 560) složilo se da angažuje firmu i odvajaju 1 evro mesečno za 75 evra/mesečnu platu čuvara koji sada patroliraju selom noću.¹³

- **Uterivanje dugova:** Bugarska ima veoma neproduktivan i spor sistem naplaćivanja dugova i postoji 375 hiljada dužnika od kojih se potražuje 1,1 milijarda US\$. Banke i ostale finansijske institucije koriste sve druge mogućnosti da povrate dug bez pokretanja sudskog postupka.¹⁴

U istraživanju za ovaj izveštaj veliki procenat različitih institucija i radnika osetilo je potrebu da angažuje PSC. Klijenti tržišta PSC su sledeće institucije:

- Lokalne i međunarodne banke (Bulbank, HVB, The Bulgarianmerican Investment Fund, United Bulgarian Bank, First East International Bank)
- Ambasade i rezidencije diplomata (Belgijska misija i ambasadorova rezidencija, Britanska ambasada, ambasada SAD, Delegacija Evropske zajednice)
- Državne i javne institucije (Nacionalni skupštinski objekti, Ministarstva, luke, pošte, Regionalna poreska uprava, Nacionalna elektroindustrija, Ministarstvo odbrane)
- Međunarodne NVO, organizacije, preduzeća i korporacije (Centar za proučavanje demokratije) Intracom, Nestle, Švajcarski institut za istraživanje razvoja, Međunarodni Centar za upravljanje preduzećima, različite međunarodne aviokompanije e, Svetska banka, Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj)
- Hoteli (The „Golden Sands“ Black Sea Resort, Hilton Hotel u Sofiji)
- Službene zgrade i kancelarije (TSUM ygrada, KPMG, Peuters Bulgaria, privatne radio stanice)
- Industrijski objekti (Lukoil-Neftochim Bourgas, Grand Bulgarian Mills, “Elchim-Iskra“ plant Pazardgik, Arsenal arms factorz u Kazanlaku¹⁵)
- Benzinske stanice (Shell, Lukoil)
- Sportske hale i stadioni (Festivalna Hall, Universiada Hall)
- Privatne kuće i
- Luka Varna i luka Burgas

Pošto u Bugarskoj rade i privatna i javna preduzeća za obezbeđenje, industrija se podelila na više segmenata, sa javnim i privatnim firmama za usluge obezbeđenja za različite potrebe klijenata. Sa svoje strane, javna PSC nastoje da imaju usko specijalizovan spisak nadležnosti. Na primer EGIDA-Sofia, PSC koja je u vlasništvu grada Sofije, zadužena je da obezbeđuje u Sofiji sve škole, obdaništa, prihvatilišta, parkove, vrtove i groblja.

Postoji jasna korelacija između broja angažovanih PSC i stope kriminala u različitim regionima Bugarske. Regioni sa visokim procentom kriminala kao što su Sofija, Pernik, Varna ili Pleven imaju najveću koncentraciju PSC. Sa

¹³ Prema gradonačelniku sela, od početka patroliranja, u januaru 2005. godine, broj zabeleženih provala u selu značajno je opao. Intervju sa Denchom Gilevim, gradonačelnikom sela Varbitza, 8. mart 2005.

¹⁴ Dimitrov, M. i Stanchev, K., 'A Law on Private Collection Judges should be Approved Before the Elections', Institut za tržišnu ekonomiju, februar 2005, http://ime-bg.org/pr_bg/213-3.htm. Izražena je zabrinutost zbog angažovanja pripadnika PSC kao poluzvaničnih uterivača dugova. Kao što je jedan analitičar nedavno rekao, "uz tako spor proces prikupljanja dugova, nije čudno što nezvanični ili poluzvanični uterivači dugova (često mafijaškog izgleda) rade na prikupljanju većih suma. Kod dugova preko 15.000 evra njihova zarada je obično 10-15% od sume koja se prikuplja." Krasen Stanchev, Institut za tržišnu ekonomiju, citirano u Mara Georgieva, 'Private Collection Judges will Compete with the Government Ones', Capital, 26 Februar. 2005.

¹⁵ Zanimljivo je da su radnici privatnog obezbeđenja koji čuvaju spoljašnjost fabrike oružja Kazanlak opisani od strane bivših i sadašnjih radnika u fabrici kao "manje kompetentni, loše plaćeni i često korumpirani od policije koja je pre njih obezbeđivala fabriku u komunističko doba", skorašnje istraživanje o proliferaciji SALW u Bugarskoj. Smatra se da neadekvatno obezbeđenje u fabrici doprinosi sitnim krađama delova oružja iz fabrike. *Taming the Arsenal – Small Arms and Light Weapons in Bulgaria*, SEESAC, mart 2005, str. 23.

druge strane, nekoliko oblasti sa niskim procentom kriminala, ali visokom komercijalnom aktivnošću, kao što su Sofija, Lovech i Grabovo takođe imaju visoku koncentraciju PSC. Može se zaključiti iz ovih korelacija da visoka stopa kriminala i koncentracija poslovanja predstavljaju odlučujući faktor za povećanje prisustva PSC u dатој oblasti.

Teško je odrediti uticaj PSC na opštu stopu kriminala. Dostupna statistika o provalama daje nam primer. Angažovanje radnika obezbeđenja ili ugradnja alarma izgleda da imaju različit efekat na potencijalne lopove, što je pokazalo smanjenje broja lopova u preduzećima i veće angažovanje usluga privatnog obezbeđenja od strane ovih preduzeća. U svakom slučaju, u periodu 2001-2003 broj provala je smanjen. Ipak, razlozi pada broja provala su složeni, i teško je tvrditi da je prisustvo PSC najvažniji faktor koji tome doprinosi.

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Izgleda da postoji veoma velika povezanost između PSC i sektora javne bezbednosti. Osoblje PSC veoma često čine penzionisani ili otpušteni policajci i vojnici, dok sadašnji pripadnici vojske i policije imaju svoje interese u PSC. Primera radi, glavni sekretar ministra unutrašnjih poslova, general Boyko Borissov, je prethodno bio vlasnik IPON Security, jedne od najvećih PSC u Bugarskoj. Takvi primjeri govore nam o postojanju neformalnih veza između PSC i zvaničnika MUP-a ili Ministarstva odbrane. Osim toga, kao članovi raznih poslovnih asocijacija, PSC su u stanju da ostvare veze sa zvaničnicima iz ostalih vladinih ministarstava i sa lokalnim vlastima. Dalje, kada neku PSC angažuju lokalne vlasti da pruža usluge obezbeđenja, kao što su obezbeđenje škola, oni odmah uspostavljaju čvrste formalne i neformalne veze sa klijentima javnog sektora. U cilju olakšanja saradnje između privatnih i javnih pružalača usluga obezbeđenja, Nacionalna policija je osnovala konsultativnu grupu ('Konsultativno/Savetodavno veće'), koja poziva policiju i 5 udruženja industrije privatnog obezbeđenja na konsultacije o zajedničkom radu.¹⁶

Kao što je već pomenuto, javna preduzeća takođe mogu da vode sopstvene firme za obezbeđenje. Bugarsko Ministarstvo odbrane je uspostavilo svoju firmu, "MOBA". Pre nego što je MOBA osnovana, vojska je uglavnom zapošljavala PSC sa otvorenog tržišta da štiti njihove prostorije. Sada je MOBA odgovorna za bezbednost svih vojnih skladišta, iako se i dalje angažuju PSC za čuvanje zgrada i baza. Bugarska se takođe razlikuje od ostalih zemalja u regionu po tome što policija nudi uslugu brzog reagovanja onima koji plaćaju te usluge, u direktnoj konkurenciji sa PSC. Usluge Jedinice za obezbeđenje Nacionalne Policije su da, uz mesečni honorar, instaliraju alarmni sistem u nečijoj kući, povezan sa patrolama koje odgovaraju na alarm u slučaju provale. Ova praksa je legalna i dozvoljena je Članom 60. Zakona o MUP-u.¹⁷ Ipak, postoje dva problema. Prvi, konkurenčija između privatnih i javnih usluga je sama po sebi loša jer teži da obeshrabri saradnju između dva sektora koja je neophodna za efikasno sprovođenje zakona. Drugo, posvećujući dodatno vreme onima koji plaćaju za njihove usluge, javni organi bezbednosti Bugarske lišavaju ostale ljudi izvora bezbednosti za koji su platili doprinose. Pružanjem ovih usluga oni doprinose premeštaju kriminala iz bogatih u siromašne četvrti.

4.2 Političke veze

U ranim devedesetim, kriminalne grupe koje su nastupale kao PSC imale su visok stepen političkog uticaja jer je postojeći politički sistem u tom ranom tranzicionom periodu bio znatno slabiji. Kako su sumnjuive PSC udaljene kasnih devedesetih, stepen političkog uticaja na ovaj sektor je opao. Međutim, neke firme nastavljaju da imaju politički uticaj. Na primer, osnivač AS Scorpio Ltd., Kamen Penkov, je u Vrhovnom savetu Bugarske socijalističke partije. Pošto mnogi članovi političke elite BSP uspešno vode svoje biznise, ova firma ima jake veze i obezbeđuje mnoge firme iz oblasti energetske industrije uključujući Bulgargaz, Union Miniere Pirdop Copper i Kazanluk Heating Company.

¹⁶ Član 37. Zakona o aktivnostima privatnog obezbeđenja dozvoljava takvu saradnju, razgovor sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. juli 2005. Statistika: Nacionalni institut za socijalno osiguranje.

¹⁷ Razgovor sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. juli 2005.

4.3 Veze sa organizovanim kriminalom

Bugarske PSC imaju dugu istoriju umešanosti u poslove organizovanog kriminala. Mada je umešanost PSC u poslove organizovanog kriminala, posebno nekima firmama osnovanima od strane bivših pripadnika specijalnih snaga, i dalje problem, kako se ova industrija profesionalizuje, ova umešanost je sve manja. PSC su dobile dozvolu Ministarstva unutrašnjih poslova početkom 1994., u vreme dok je Reneta Indjova vodila Vladu. Kao rezultat toga, mnoge istaknute firme osumnjičene da su upletene u kriminalne aktivnosti su izgubile pravo da obavljaju poslove obezbeđenja i mnoge su se preregistrovale kao osiguravajuće firme, što im služi kao pokriće za reketiranje. Ovog puta umesto zaštite, one pružaju „osiguranje“, a njihove ciljne grupe su one koje su najviše izložene riziku – vozila, prodavnice i javna mesta. Za manje od godinu dana osnovane su dve glavne grupe takozvanih „snažnih osiguranja“ – VIS-2 i SIC. Aktivnosti ovih „osiguravajućih“ firmi imale su direktni uticaj na veliki dio stanovništva, pošto većina Bugara poseduje automobile. Iako su „snažna osiguranja“ smanjila stopu sitnog kriminala, sukobi između njihovih lokalnih struktura postali su uobičajeni.¹⁸

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Zakon o delatnosti privatnog obezbeđenja (LPGA),¹⁹ koji je uređivao rad PSC, je u upotrebi skoro godinu dana. Nasuprot nekim drugim zakonima usavršenim zbog uticaja EU, LPGA je donet lokalno uz aktivno učešće saveta privatnih firmi za obezbeđenje. Ovo je pokušaj da se obezbedi da Zakon ne sadrži nerealne odredbe i da se te odredbe podudaraju sa postojećom praksom vezanom za PSC.

Zakon, koji je stupio na snagu 24. februara 2004. uredio je poslovanje PSC u Bugarskoj, zahtevajući da firme koje žele da obavljaju usluge privatnog obezbeđenja budu registrovane kod policije. Prema zakonu LPGA, aktivnosti privatnog obezbeđenja biće dozvoljene samo uz posedovanje obavezne dozvole ili registracije prema odredbama ovog zakona²⁰, a dozvole za vršenje privatnog obezbeđenja izdaje direktor Nacionalne policije ili osobe koje on ovlasti.²¹ Direktor ili ovlašćeni s njegove strane imaju pravo da izdaju ili odbiju zahtev za dozvolu u roku od mesec dana od dana podnošenja zahteva.²² Kada podnesu zahtev za dozvolu, vlasnici PSC koja je podnela zahtev za dozvolu – „pojedinci registrovani kao samostalni preduzetnici, članovi upravljačkih tela trgovačkih firmi, ili partneri sa neograničenom odgovornošću deoničarskih društava sa ograničenom odgovornošću ili partnerstava – podnose sledeću dokumentaciju: uverenje koje izdaje Nacionalna istražna služba koje dokazuje da podnositelj nije pod krivičnom istragom za „namerno krivično delo opšte prirode“ i potvrdu od osobe koja potvrđuje (član 15, stav 3 LPGA zakona). Fizička lica, odnosno čuvari, mogu se zaposliti u firmi samo nakon uspešno završene obuke koju organizuje MUP (objašnjenje u nastavku), što služi kao registracija kod nadležnih organa. Zakon ne zahteva bezbednosne provere koje bi vršila policija ili same firme.

Član 40 LPGA predviđa formiranje „jedinstvenog automatskog centralnog registra“ za sve vrste dozvola i registracija izdatih firmama za privatno obezbeđenje, koje takođe sadrže podatke o broju i vrsti naoružanja koje se koristi u aktivnostima obezbeđenja, kao i broj ljudi koji čuvaju svako mesto. U vreme pisanja registar još uvek nije bio u funkciji, i prema MUP-u, ovo “ometa aktivnosti policijskih struktura”.²³

Od 25. februara 2005. godine oko 550 PSC registrovano je prema LPGA, od čega je 140 dobilo dozvolu da rade u zemlji, dok ostale imaju dozvolu da rade u jednom ili više regionala ili zemalja. Firme licencirane prema predhodnoj Uredbi I-79 (ukinutoj stupanjem na snagu zakona LPGA), obično se registruju na period od 3 godine,

¹⁸ Conflict Vulnerability Assessment, Grupa za upravljanje sukobima i Centar za demokratske studije, mart 2002, http://www.dec.org/pdf_docs/PNACP411.pdf.

¹⁹ ‘Zakon o delatnosti privatnog obezbeđenja’, Službeni glasnik br. 15/24, 24. Februar 2005.

²⁰ Ibid, Član 4, stav 1.

²¹ Ibid, Član 14.

²² Ibid, Član 17.

²³ Razgovor sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. juli 2005. Statistika: Nacionalni institut za socijalno osiguranje.

a neophodno je da budu registrovane po novom zakonu kada njihove važeće dozvole isteknu. To znači da će u sledeće 2 godine ove dozvole isteći i da će sve PSC biti registrovane u skladu sa novim LPGA.

Iako PSC treba da imaju dozvolu kako bi radile, član 5.1.5 LPGA dozvoljava privatnim firmama da osnuju sopstvena odeljenja koja obezbeđuju imovinu firme. Prema članu 5.1.5, da bi neka firma osnovala organizacionu jedinicu za obezbeđenje (npr. banka ili kompanija sa nekoliko fabrika), ona samo treba da obavesti pismenim putem Direktora Regionalnog policijskog odeljenja, o lokaciji i predloženom mestu, kao i o imenima radnika obezbeđenja, prilažeći pritom sledeću dokumentaciju:

- Opis aktivnosti samo-obezbeđenja
- Vrste aktivnosti obezbeđenja (naoružano ili nenaoružano)
- Spisak svih zaposlenih koji će vršiti dužnosti čuvara, i u slučaju da se radi o naoružanom obezbeđenju, kopije njihovih dozvola za nošenje oružja, i
- Primeri bedževa ili legitimacija i uniformi date firme.

Neke PSC član 5.1.5 gledaju kao na rupu u zakonu. Koriste ga određeni ljudi iz organizovanog kriminala za koje se zna da se kreću sa telohraniteljima od lokacije do lokacije, prvo u formi registrovane firme, onda kao jedinica za samozaštitu te firme, umesto da dobiju dozvolu za „fizičko obezbeđenje“ koju zahteva član 5.1 i član 13. LPGA. Neke velike kompanije i banke takođe izbegavaju proceduru izdavanja dozvola ili angažuju PSC registrirajući sopstvena odeljenja za samo-zaštitu.²⁴

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Član 34. 'Zakona o delatnosti privatnog obezbeđenja' reguliše pravo radnika privatnog obezbeđenja da upotrebe silu, kao i situacije kada upotreba sile nije dozvoljena. Preciznije, on propisuje sledeće:

- Obezbeđenje ima pravo da upotrebni fizičku silu i pomoćna sredstva – lisice, gumenu palicu ili pendrek – tamo gde je nemoguće obaviti službene dužnosti na neki drugi način, uzimajući u obzir konkretnu situaciju, vrstu narušavanja javnog reda i karakteristike napadača;
- Fizička sila i pomoćna sredstva mogu se upotrebiti nakon obaveznog upozorenja, izuzev kada se radi o iznenadnom napadu;
- Prilikom upotrebe fizičke sile i pomoćnih sredstava, obezbeđenje je obavezno da zaštići živote i zdravlje ljudi protiv kojih su usmereni;
- Upotreba fizičke sile i pomoćnih sredstava mora prestati odmah nakon postizanja cilja primenjenih mera; i
- Upotreba fizičke sile i pomoćnih sredstava je zabranjena protiv maloletnika i trudnica (LPGA, član 34).

Upotreba vatrenog oružja od strane zaposlenih u PSC, međutim, regulisana je odvojenim 'Zakonom o kontroli eksploziva, vatrenog oružja i municije' (LCEFM). Da bi mogao zakonito da koristi oružje na dužnosti, radnik obezbeđenja mora da ima dve dozvole, jednu za posedovanje i drugu za nošenje oružja. Mnogi radnici privatnog obezbeđenja nemaju dozvolu za nošenje oružja, pa to i ne rade. Međutim, zakon takođe dozvoljava obezbeđenju da koriste svoje privatno oružje na dužnosti, pod uslovom da vode evidenciju o oružju koje koriste na mestu koje čuvaju, i po svemu sudeći mnogi tako i čine.²⁵ LCEFM generalno ograničava oružje za samoodbranu na pištolje i revolvere,²⁶ oružje koje koristi većina privatnih čuvara. Privatnom obezbeđenju je takođe dozvoljeno da upotrebljava automatsko oružje kada 'obezbeđuje na visokorizičnoj lokaciji sa velikom opasnošću za čuvare, iako

²⁴ Boyan Boyanov komentariše na konferenciji za štampu Nacionalnog udruženja pojedinaca i organizacija koji se bave zaštitnim aktivnostima (NAPAPPA), 23. februar 2005.

²⁵ 'Zakon o kontroli eksploziva, naoružanja i municije', Član 14. 4, u *Taming the Arsenal – Small Arms and Light Weapons in Bulgaria*, SEESAC, mart 2005, str. 6.

²⁶ 'Zakon o kontroli eksploziva, naoružanja i municije', Član 5. 3. 1.

u ovom istraživanju nije najjasnije objašnjeno koji su objektivni kriterijumi za određenje nivoa opasnosti.²⁷ Oružje koje nabavljaju pravna lica i lica registrovana kao samostalna delatnost obezbeđenja, može se nositi samo za vreme obavljanja dužnosti čuvara. Kada se ne koristi, vatreno oružje se mora smestiti u metalne sefove trajno učvršćene kombinovanim bravama i pod naoružanim fizičkim obezbeđenjem.²⁸ Firme i samostalna delatnost obezbeđenja mogu nositi pištolje i revolvere sa dužinom cevi do 300mm, kao i neolučene cevi sa dužinom od 300 do 510 mm i do 50 komada oružja svakog kalibra i modela.²⁹ Firme takođe mogu posedovati do 50 okvira municije za svako oružje kao i 50 dodatnih okvira po pištolju i revolveru i 200 komada neolučenih cevi za obuku.

Svaki slučaj upotrebe sile ili vatrenog oružja od strane zaposlenih u PSC za vreme obavljanja dužnosti je dalje regulisan Članom 35. LPGA prema kojem „za svaki slučaj zadržavanja, upotrebe fizičke sile i pomoćnih sredstava, kao i vatrenog oružja, obezbeđenje će pripremiti pisani izveštaj svom nadređenom, a kopija izveštaja će biti odmah dostavljena nadležnim policijskim organima“.

Nažalost, ovo istraživanje nije bilo u mogućnosti da detaljnije ispita koliko se dosledno primenjuju zakon i procedure za upotrebu sile i vatrenog oružja, tako da je neophodno još raditi na tome. Naravno, bilo je dosta slučajeva zloupotrebe ljudskih prava od strane zaposlenih u PSC za vreme ranih 1990-ih. Primera radi, 1994. godine. Godišnji izveštaj Bugarskog helsinškog komiteta konstatuje da su firme za obezbeđenje napale domove članova romske manjine koristeći oružje.³⁰ Mada se učestalost takvih incidenta znatno smanjila od 2001, i dalje se povremeno dešava da zaposleni u PSC zloupotrebjavaju oružje. Na primer, 22. septembra 2004. godine, radnik obezbeđenja iz firme „Kentavr“ pucao je na izbeglicu iz Tanzanije ispred šaltera Državne agencije za izbeglice. Svedoci tvrde da izbeglica ničim nije izazvao ovakvu reakciju i da je radnik obezbeđenja očigledno bio pijan.³¹ Dalje, 3. aprila 2004. radnik privatnog obezbeđenja ubio je 17-godišnjeg Roma koji je pokušavao da ukrade metalni otpad iz dvorišta bivše vojne škole u Sofiji. Ovaj incident je izazvao proteste lokalne romske zajednice i nakon toga mediji su pokrenuli pitanja o poreklu radnika privatnog obezbeđenja, od kojih su mnogi bili u vojsci ili mafiji, o rasizmu u njihovim redovima i obuci koju prolaze.³²

5.3 Profesionalizam i obuka

Član 28. stav 3 ‘Zakona o delatnosti privatnog obezbeđenja’ propisuje da zaposleni u uspešnim firmama za privatno obezbeđenje moraju proći osnovnu obuku (‘Minimalni program’) koju organizuje Akademija MUP-a i odobrava direktor Nacionalne policije. Ova obuka traje 6 dana i sastoji se od predavanja i praktičnih vežbi. Program obuke mora da obuhvati sledeće:

- Zakonska regulativa vezana za delatnost privatnog obezbeđenja;
- Pravna obuka o ponašanju u određenim situacijama;
- Prava i obaveze radnika obezbeđenja;
- Odnosi sa stanovništvom;
- Tehnike samodbrane (uključujući nesmrtonosne povrede);
- Medicinska pomoć

²⁷ Ibid, Član 5, stav 4.3.

²⁸ Ibid, Član 14, stav 3.

²⁹ Ibid, Član 57.

³⁰ *Human Rights in Bulgaria: Annual Report of the Bulgarian Helsinki Committee*, Bugarski helsinški komitet, Sofija, 1994, <http://www.bghelsinki.org/annual/en/1994.html>.

³¹ ‘Radnik obezbeđenja puca na izbeglicu ispred skloništa’, NOVINAR, 24. septembar 2004.

³² MUP brzo rešio ubistvo Roma, Dnevnik, 5. april 2005. (Takođe bez odgovornosti), Dnevnik, 5. april 2005.

Rukovanje vatrenim oružjem nije pokriveno ovim Minimalnim programom i ono obezbeđenje koje želi da nosi vatreneo oružje na poslu mora prvo da prođe kroz standardni Program za obuku u rukovanju vatrenim oružjem koji važi za sve građane, i mora dobiti dozvole za posedovanje i nošenje oružja (vidi gore). Prema zakonu, kada se završi taj program obuke, mora se organizovati praktična obuka u trajanju od najmanje pet dana za ono obezbeđenje koje nema profesionalno iskustvo. Mnoge firme, uključujući ali ne i ograničavajući EGIDA-Sofia IN-80, Delta-Force i Balkan Security, imaju svoje dodatne programe obuke.

U svetu zabeleženih slučajeva zloupotrebe sile, i lošeg ponašanja bugarskog privatnog obezbeđenja koje smo opisali u gornjem tekstu, mora se preispitati efikasnost aktuelnog režima obuke koja bi trebala da obezbedi minimalnu upotrebu sile od strane radnika obezbeđenja. Takođe, mada novoangažovani kadar danas prolazi kroz opisane programe, na osnovu istraživanja ne vidi se jasno da li hiljade i hiljade aktuelnih radnika obezbeđenja, od kojih neki imaju višegodišnje iskustvo, imaju potrebne sertifikate o završenoj obuci.

5.4 Nadzor

Prema sadašnjem pravnom sistemu, MUP i njegove službe obavljaju jedini spoljni nadzor nad PSC u Bugarskoj. Druge institucije, kao što su nacionalni parlament i Kancelarija Ombudsmana imaju zakonska ovlašćenja za nadzor, ali nemaju potrebne kapacitete.³³ Iako su na snazi sve neophodne odredbe i sankcije na osnovu kojih MUP reguliše sektor privatne bezbednosti, sve donedavno relevantne vladine institucije nisu u potpunosti primenjivale ove odredbe. U vreme kada je ovo istraživanje sprovedeno, februar/mart 2005. godine, izrečena je samo jedna administrativna kazna od kako je LPGA stupio na snagu 2004. godine (prema članu 42.1.2. LPGA) - propisana je novčana kazna od 5 do 25.000 evra za firmu koja je obavljala poslove obezbeđenja bez dozvole. U novembru 2004. firmi koja se zove VTA je poništена dozvola. VTA je poznata kao firma koja je pružala obezbeđenje jednoj od najvećih ličnosti iz sveta organizovanog kriminala u Bugarskoj, Dmitru Minevu, poznatijem pod imenom 'Rus'. Nakon njegovog ubistva, VTA je pružala obezbeđenje na njegovoj sahrani u oktobru 2004, ne dopuštajući nikome da uđe u centralno groblje Sofije i napadajući foto-reportere koji su hteli da naprave fotografije kuće ubijenog kriminalca. Prema medijskim izveštajima, svima je palo u oči odsustovanje sa sahrane preduzeća za obezbeđenje grada Sofije „EGIDA“ kao i policije, a ponašanje ove firme je izazvalo nezadovoljstvo javnosti.³⁴ Međutim, vozila VTA i javni bilbordi mogu se videti i dan danas, što dovodi do zaključka da ova firma još radi.³⁵

U junu 2005. policija je ustanovila Nacionalnu inspekciju svih PSC, upozoravajući da će ukinuti dozvolu svim firmama koje ne poštuju zahteve LPGA u nastojanju da se poštuje zakon.³⁶ Ova operacija podudarila se sa rokom koji su dobile PSC da obuče svoje osoblje kako zakon zahteva. Inspekcije su vršene prema 25 različitim kriterijuma u koje spadaju obuka osoblja, planovi obezbeđenja za obezbeđivanja mesta, spisak zaposlenih radnika obezbeđenja, propisi, provere prošlosti, psihofizičke sposobnosti, dozvole za oružje i provera vozila.

Nadzoru nad operacijama u Bugarskoj pomogle su dve trgovinske asocijacije, Nacionalno udruženje preduzeća za industrijsko obezbeđenje³⁷ i Nacionalno udruženje pojedinaca i asocijacija koje pružaju usluge obezbeđenja.³⁸ Ove organizacije su organizovane sa ciljem lobiranja i PR aktivnosti u ime ove industrije, čiji imidž je ozbiljno narušen u periodu 90-ih godina, zbog umešanosti u organizovani kriminal. Obe ove asocijacije su članovi velikih udruženja kao što je Udruženje zaposlenih Bugarske. Nacionalno udruženje preduzeća za industrijsko obezbeđenje broji 29 članova i zapošjava 13.000 ljudi. U svom etičkom kodeksu pre svega se oslanja na poštovanje normi postojećih zakona u zemlji. Oni se obavezuju da će potpisivati ugovore u skladu sa tim zakonima, da će sarađivati sa policijom, da će pružati samo one usluge odobrene od policije i to na najvišem nivou, da će obezbediti da njihovi

³³ Na primer, Nacionalni Ombudsman postavljen je 2005. godine. On se bavi žalbama na rad javne administracije i tako ima nadležnost za nadgledanje rada gradskih ili državnih firmi za obezbeđenje. Međutim, Ombudsman je pojedinač bez osoblja, tako da kancelarija funkcioniše veoma loše. 'Zakon o Ombudsmanu', Službeni glasnik br. 48, 23. maj 2003, na snazi od 1. januara 2004.

³⁴ 'Radnici firme Dimata Rusnaka ostali bez dozvole za rad', Banker, 6. novembar 2004. Izvori MUP-a tvrde da uprkos tvrdnjama medijskih izveštaja, službenici lokalnih policijskih stanica "su preduzeli neophodne organizacione mere protiv mogućih povreda javnog reda". Trenutno se zahteva od direktora Nacionalne policije da poništi odluku o ukidanju dozvole za VTA. Razgovor sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. jul 2005. Takođe, korespondencija između MUP-a i Centra za proučavanje demokratije, 11. februar 2005.

³⁵ Razgovor sa Centrom za proučavanje demokratije, 27. juli 2005.

³⁶ Angarev P, 'The Police Checks on Security Companies', Dnevnik, 13. jun 2005.

³⁷ <http://www.naftso.org/en/index.htm>

³⁸ <http://www.nalsicod-bg.com/>

radnici budu primerni građani i da će prijavljivati Odboru NAISC ili medijima neetičko ili nezakonito ponašanje drugih preduzeća za obezbeđenje.

6 Zaključak i preporuke

Prema Bugarskom MUP-u, broj firmi koje pružaju usluge obezbeđenja polako raste, ali će ovaj broj da opadne jer tržište, po svemu sudeći, dostiže tačku zasićenja. Izgleda da će mnoge postojeće firme u skoroj budućnosti biti priključene većim. Potražnja za industrijom PSC, će se verovatno, povećati, kako upotreba CCTV kamera i protivprovalnih alarma sve više postaje uobičajena. Iako je 90-ih godina ova industrija imala zasluženo lošu reputaciju, postoje značajni pokazatelji da ona čini korake da unapredi kvalitet svojih usluga i uvodi element samoregulisanja. Ove inicijative industrije prate i sve veće aktivnosti nadzora države i njenih institucija od kasnih 1990-ih naovamo. Kako saznajemo, i plate takođe rastu, što može dodatno da unapredi ovu industriju u smislu profesionalizma i kvaliteta zaposlenog kadra.³⁹

Međutim, još uvek postoje problemi vezani za povremenu preteranu upotrebu sile i nelegalnu upotrebu vatrenog oružja od strane radnika obezbeđenja. Pored toga, strukture organizovanog kriminala imaju i dalje određeni uticaj na neke PSC. Jake političke veze u nekim firmama su takođe potencijalni izvori problema, jer to ometa napore da se one regulišu. Takođe, postoje indikacije da plate radnika PSC nisu dovoljno visoke da obezbede profesionalne standarde. Povećanje plata bi moglo da smanji korupciju koja još uvek postoji. Takođe je uznenimiravajuća činjenica da je sudska postupak koji se pokreće protiv PSC koje krše zakon, po svemu sudeći, rezultat pritiska koji stvaraju mediji.

Na kraju, razvoj privatnog vojnog sektora u Bugarskoj odraz je porasta globalnih trendova ka upotrebi PSC i PMC umesto redovne vojske. Ako se tako nastavi, Bugarska bi trebalo da razmotri mogućnost regulisanja pružanja vojnih usluga na isti način kao što se reguliše izvoz oružja. U svakom slučaju, razvoj industrije je uglavnom pozitivan, a i profesionalizam postepeno raste. Kao takva, Bugarska postaje primer drugim zemljama u regionu da je relativno lako sprovesti reformu ove industrije unapređenjem zakonodavstva i nadzora. Treba, međutim, reći da situaciju u Bugarskoj valja pratiti kako bi se ovi pozitivni koraci pravilno konkretnizovali.

6.1 Glavne preporuke

- Iako vladini zakoni o PSC trenutno zahtevaju da firme imaju dozvolu za rad, zakonski okvir treba da bude ojačan u smislu da jedan od zahteva bude provera prošlosti i licenciranje fizičkih lica.
- Služba 'samozaštite' u privatnim firmama treba takođe da ima dozvolu za to.
- Upotreba vojnog oružja treba postepeno da se napušta.
- Zakonodavne vlasti treba više da se angažuju u ispitivanju žalbi na rad PSC i da obezbede sprovođenje efikasne akcije protiv onih za koje je dokazano da nesavesno postupaju.
- Kontekst i sprovođenje obuke koja se koristi za edukaciju radnika privatnog obezbeđenja treba preispitati, kako bi se u prvi plan stavila minimalna upotreba sile i vatrenog oružja u skladu sa međunarodnim standardima. S obzirom na to da je osoblje PSC ranije zloupotrebjavalo silu, najčešće protiv romske zajednice, nastavni plan bi trebalo da sadrži i manjinske teme. Trebalo bi uzeti u obzir mogućnost doškolovanja radnika u PSC.
- Nacionalna policijska služba bi trebalo da prestane sa uslugama brzog reagovanja, koje najverovatnije ometaju saradnju sa firmama za privatno obezbeđenje i koje zahtevaju odsustvo velikog broja policajaca sa redovnih dužnosti.
- MUP bi trebalo da ustanovi Jedinstven automatski centralni registar svih radnika u PSC, kao i SALW koje se koristi, što pre je moguće.

³⁹ Razgovor sa Snejanom Maleevom, MUP, 26. juli 2005.

- Bugarska bi trebalo da razmotri regulisanje PMC koje imaju sedište, ili se angažuju u zemlji. Takođe bi trebalo da sarađuje sa ostalim evropskim zemljama u uspostavljanju zajedničkih evropskih kriterijuma na osnovu kojih će firme funkcionisati.
- Radnici privatnog obezbeđenja koji rade u ovom sektoru duže vreme, trebalo bi ponovo da prođu istu obuku kao i novozaposleni u ovoj industriji.
- Trebalо bi pružiti podršku postojećim institucijama kao što su Ombudsman i Parlamentarni odbori, kako bi se povećala njihova mogućnost spoljašnjeg nadgledanja ovog sektora.

**SALW i firme za privatno obezbeđenje u jugoistočnoj Evropi:
uzrok ili posledica nesigurnosti?**
(15.08.2008)

Hrvatska

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Republika Hrvatska je postala nezavisna od bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991.g. posle krvavog konflikta u kome su se Hrvati borili prvo protiv Jugoslovenske vojske a onda protiv srpskih i bosanskih snaga. Mnogo hiljada ljudi je poginulo ili su naterani da se isele pre kraja rata 1995. godine. Danas, deset godina posle rata i posle raspada Jugoslavije, Hrvatska je stabilna zemlja u kojoj se proces stabilizacije i razvoja dogodio odmah posle istog procesa u Sloveniji, kada su u pitanju zemlje bivše SFRJ.

Evroatlantske integracije i društveno-ekonomski razvoj sada su osnovna briga ove zemlje, iako je potrebno raditi na više problema, kao što su: povratak izbeglica, prava manjina, reforma sudstva, suđenje osumnjičenima za ratne zločine i sloboda medija ako ova zemlja želi da ostvari svoj cilj, a to je ulazak u EU 2007. godine.¹ Članstvo u NATO-u je drugi na listi prioriteta spoljne politike. Pod okriljem Partnerstva za mir, Hrvatska je pripremila nacrt plana za smanjenje obima vojske što će znači smanjenje vojnog kadra za 17.000 ljudi, odnosno na 25.000 pripadnika do kraja 2005. godine.² Hrvatska policija, takođe, predstavlja ciljnu odrednicu što se tiče reformi, budući da je za vreme rata od 1991. do 1995. godine prošla kroz proces militarizacije. Programe za reformu policije finansiraju i kontrolisu vlade EU, OEBS i Međunarodni program obuke za pružanje pomoći prilikom krivičnih istraga (ICITAP).³

Sadašnji privatni sektor bezbednosti u Hrvatskoj nastao je 1991. godine uz ponovno uvođenje kapitalizma i privatnog vlasništva⁴. Tokom komunističkog perioda (1945-1991), kada je postojalo samo državno vlasništvo, usluge zaštite skoro isključivo je pružala policija. Posle obnavljanja tržišne ekonomije, postalo je uobičajeno da se za poslove zaštite koriste usluge pripadnika firma za privatno obezbeđenje (PSC).⁵

U februaru 2005. godine je procenjeno da ima između 160 i 180 registrovanih PSC svih vrsta, a da samo polovina njih radi.⁶ 2001. godine bilo je 12.000 radnika obezbeđenja i agenata sa dozvolom za rad. U ovaj broj uključeni su zaposleni u PSC i drugo osoblje koje je bilo zaposленo u unutrašnjim službama obezbeđenja drugih preduzeća.⁷ Od februara

Tim telohranitelja, Sokol Marić, 2005.

Copyright © Sokol Marić, 2005

¹ SEESAC Monitor

² Izjava Viceta Škraćića, načelnika Odeljenja za kontrolu naoružanja i razoružanje, Prvi komitet, na 57. Generalnoj skupštini UN 3. oktobra 2002.g. Prema izjavi pomoćnika Ministra odbrane, tokom 2004.g. je otpušteno 3.089 vojnog kadra. „Hrvatska vlada najavljuje nastavak vojne reforme“, South East European Times, HRT, 9. novembar 2004.g.

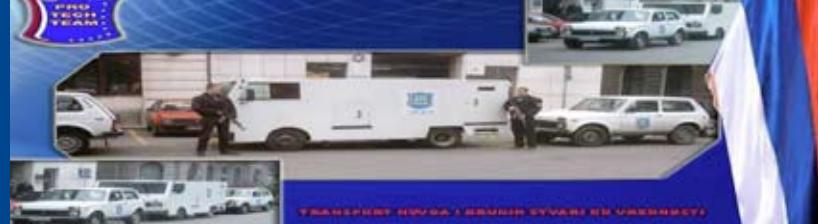
³ Pomoć OEBS-a obuhvata finansiranje posete pripadnika Hrvatske policije zemljama EU, „Misija OEBS-a sponzoriše posete Hrvatske policije Saveznoj državi Saksoniji u Nemačkoj“, Kratke vesti o misiji OEBS-a u Hrvatskoj“, 13-26 oktobra 2004.g.: Osim finansiranja ova pomoć podrazumeva i pružanje podrške projektima opštinske policije u gradovima kao što je Vukovar, Newsletter of the OSCE Mission to Croatia, broj 116, zima 2004-2005. Sa svoje strane ICITAP se usredstavlja na obuku oficira, uključujući i bezbednost vatrenog oružja. <http://www.usdoj.gov/criminal/icitap/croatia.html> informacija pronađena 4. maja 2005.g.

⁴ Privatizacija sektora bezbednosti u Hrvatskoj ima dugu i složenu istoriju koja uključuje i učešće paravojnih grupa, seoskih straža i grupa plaćenika kao i privatnih vojnih i bezbednosnih grupa. Detaljnije o tome može se pročitati u Vankovska B. „Privatization of Security and Security Sector Reform in Croatia“, u Security Sector Reform, „The Challenges and Opportunities of the Privatization of Security, Eds Lilly i von Tangen Page, International Alert, London, 2002, str. 65-75.

⁵ Intervju, Franjo Đurica, direktor firme „Sigurnost Franjo K.D.“, Zagreb, 8. februara 2005.g.; Intervju, Neven Martić, direktor firme „AKD Zaštita d.o.o.“, Zagreb, 15. februara 2005.g.

⁶ Intervju, Frano Marušić, zamenik predsednika, Savet Udruženja privatnog detektivskog sektora i sektora bezbednosti, takođe i direktor firme „Tehnozavod Marušić“ (privatna firma za pružanje usluga bezbednosti – tehničko obezbeđenje), Zagreb, 16. februar 2005.g.; Intervju, Ankica Vrbanc, predsednik, Udruženje službi bezbednosti (sa Hrvatskim radničkim udruženjem) i direktor firme „Zagreb-štít Vrbanc“, Zagreb, 17. februar 2005.g. or cit Franjo.

⁷ Kričančić M i Delišimunović D, Zaštita i sigurnost finansijskih institucija, Priručnik za zaštitu banaka i drugih finansijskih institucija, Taktus, Zagreb, 2001.g.

2005. godine, procenjeni broj radnika obezbeđenja u Hrvatskoj bio je od 12.000 do 15.000⁸. Trenutno najveće firme u Hrvatskoj su AKD-Zaštita, Sokol Marić, Zvonimir Security, Borbaš Security, Zagreb i Štit Vrbanc. Samo dve od ovih firmi imaju više od 1000 zaposlenih: Sokol Marić (1600) i AKD-Zaštita (1200). Druge po veličini firme imaju oko 500 zaposlenih, treće po veličini 200-300, a ostale manje od 100.⁹ Mnoge od ovih firmi zapošljavaju samo nekoliko desetina radnika a neke ih imaju vrlo malo. Zagreb, kao glavni grad države i sedište mnogih važnih institucija i preduzeća koja koriste usluge PSC, predstavlja oblast u kojoj PSC najviše rade. Oko 60% zaposlenih u ovom sektoru radi u Zagrebu. U Slavoniji, najmanje razvijenoj oblasti Hrvatske, ima ih najmanje.

Većina PSC u Hrvatskoj nastala je posle 1991. Ipak, mali broj preduzeća potiče još iz ere komunizma. Pre 1990. bilo je nekoliko „preduzeća“ za obezbeđenje u vlasništvu države; ona su pružale najosnovnije usluge fizičkog obezbeđenja drugim državnim „preduzećima“. Primer ovoga je preduće Tehnozavod-Marušić d.d. Zagreb koje tvrdi da je osnovano 1970.¹⁰, i Protekt iz Rijeke, koje tvrdi da je osnovano 1964. pod imenom Sigurnost. Ova preduzeća su bila privatizovana tokom tranzicije (Protekt je privatizovan 1992.).

Većina firmi je sada u privatnom vlasništvu, ali postoje i preduzeća u državnom vlasništvu, npr. AKD-Zaštita. Privatnim poslom se i dalje u većini bave hrvatske firme a strane firme obavljaju tek po neki mali posao (čišćenje, održavanje...). Ovo je rezultat zakona iz 1996. koji je zabranio stranim firmama da rade u Hrvatskoj¹¹. Novi zakon iz 2003. koji se odnosi na ovaj sektor dozvoljava stranim PSC da rade u Hrvatskoj (vidi nastavak). Poslednjih godina sektor se proširio za oko 10% godišnje – 2001. godine bilo je 105 PSC koje su imale dozvolu za rad¹²; do januara 2003. taj broj je porastao na 114¹³. Zbog toga se, budući da se hrvatska privreda razvija, može očekivati da će i sektor PSC rasti i razvijati se.

Copyright © AKD-Zaštita d.o.o., 2005

Obezbeđivanje konvoja,
AKD-Zaštita d.o.o., 2005.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Krajem 90-ih broj krivičnih dela u Hrvatskoj – naročito onih krivičnih dela protiv kojih PSC pružaju zaštitu – bio je mali. Primera radi, tokom tog perioda Hrvatska je imala najmanji broj provala, a bila je na drugom mestu po broju krađa u grupi od 20 zemalja u tranziciji u centralnoj i istočnoj Evropi. Iako kriminal raste, on je ipak na niskom nivou u ovom regionu: statistički podaci MOI za 2004. pokazuju da je ukupno bilo 981 krivičnih dela uz upotrebu oružja uključujući tu i 66 ubistava i pokušaja ubistava¹⁴. Pa ipak, do kraja 2004. hrvatski mediji sujavili o povećanom broju zahteva za uslugama zaštite i obezbeđenja. Jedan od najvažnijih faktora koji su uslovili sve veću potražnju bio je sve veći protok novca (gotovine) koji je proizašao iz potrošačkog „buma“ i s tim u vezi, sve veći broj pljački lanaca robnih kuća (neke robne kuće su javno izjavile da će povećati broj radnika obezbeđenja za 50%)¹⁵.

Zbog svega ovoga, potražnja za uslugama obezbeđenja i zaštite brzo je rasla. Došlo je do toga da su PSC izjavljivale da zahtevi za pružanjem usluga zaštite znatno prevazilaze njihove kapacitete¹⁶. Nemoguće je reći da li je porast

⁸ Op cit Marušić

⁹ Op cit Martić

¹⁰ „Tehnozavod-MarušićK.D.“,CroatiaBiz, http://www.croatiabiz.com/poslovni_imenik.php?ID=1844&lang=hr, 25. februar 2005.g.

¹¹ Jedna od najvažnijih razlika između novih i starih zakona koji se odnose na PSC (vidi dalji tekst) jeste ta što po starom zakonu PSC moraju da budu organizovane kao javna preduzeća (tj. u vlasništvu države) ili kao privatne firme određenih osoba (gde zakonsko postojanje firme nije odvojeno od osoba koje poseduju kompaniju). Kao rezultat toga, strani kapital nije mogao da uđe direktno i otvoreno u taj sektor već samo putem posrednika.

¹² Op cit Kričančić M i Delišimunović D

¹³ „Zaštitari protiv monopola ‘Zaštite’“, *Slobodna Dalmacija*, hrvatske dnevne novine, 20. januar 2003.g.

¹⁴ Prepiska dobijena preko Hrvatskog Nacionalnog Fokal Pointa za SALW 18. marta 2005.g. od magistra Zlatka Mehuna, portparola hrvatskog Ministarstva unutrašnjih poslova.

¹⁵ Op cit Martić

¹⁶ Brantonja Martinović L, „Zaštitari i alarmi najtraženja roba“, *Novi List*, 22 decembar 2004.g.

komerčijalnih aktivnosti ili porast bezbednosnih pretnji bio glavni faktor za sve veću potražnju za privatnim firmama u to vreme. I dodatni faktori su bili u igri. Primera radi, ovaj sektor je dobio dodatno stimulisan 2003. godine kada je postalo obavezno da finansijske ustanove kao što su banke i menjačnice zaposle radnike fizičkog i tehničkog obezbeđenja prilikom transporta novca i drugih vrednosti, a to su usluge koje pružaju PSC¹⁷. Takođe, postoji nova praksa osiguravajućih društava da daju manje premije firmama koje zapošljavaju pripadnike PSC na zaštitu njihovih prostorija i dobara, što, naravno, ovoj grani daje dodatni stimulans¹⁸.

Izgleda da sve veće angažovanje pripadnika PSC ima različite rezultate. Broj krivičnih dela zaista je smanjen zbog većeg korišćenja usluga zaštite, nadzora i pripadnika PSC. Primera radi, benzinske stanice, na kojima je svakodnevno dolazilo do krađa tokom poslednjih godina, nisu više meta napada budući da su uvedene mere zaštite (video nadzor, centralni alarmni sistem, sefovi sa odloženim otvaranjem itd.).¹⁹ Ipak, ukupan broj krivičnih dela u Hrvatskoj raste. Broj drugih vrsta krivičnih dela – naročito nasilna krivična dela kao što je krađa – raste. Uz radnike obezbeđenja i agente i alarmne sisteme, obična krađa i provala ustupile su mesto oružanoj pljački, što je danas uobičajeno krivično delo kada je reč o finansijskim institucijama²⁰.

Copyright © Sokol Marić, 2005.

Fizičko obezbeđivanje transporta novca,
Sokol Marić, 2005.

3 Usluge koje pružaju PSC

Među klijentima sa spiska na promotivnom materijalu hrvatskih PSC nalaze se različite vladine institucije i kancelarije, muzeji i druge kulturne institucije, banke, kladionice, lanci robnih kuća, prodavnice i firme koje se bave vrednostima (zlatare, juvelirnice, prodavnice satova, prodavnice elektronske opreme i prodavnice skupe odeće), predstavništva različitih korporacija, političari i nekoliko drugih važnih ličnosti. Najčešće usluge koje nude PSC su fizičko obezbeđenje, fizička kontrola ulaza i izlaza i tehnička zaštita/video nadzor. Druga uobičajena usluga jeste zaštita transporta gotovog novca i vrednosti (uz upotrebu blindiranih vozila). Takođe su dostupne usluge video nadzora u kojima su alarm protiv provale, alarm protiv oružane pljačke i sistem za prevenciju požara povezani sa centralnim nadzornim sistemom. Timovi za hitne slučajeve takođe su u ponudi, a PSC su dužne po zakonu da poseduju tim za hitne slučajeve ako imaju centralni nadzorni sistem. Fizičko obezbeđenje je u ponudi privatnog bezbednosnog sektora u Hrvatskoj i koristi se na kratak rok (npr. za venčanja), ili veoma retko, kao u slučaju dobro poznatog direktora banke i medijskog tajkuna, i to kao odgovor na konkretan fizički napad²¹.

Copyright © Zvonimir Security, 2005.

CCTV nadzor, Zvonimir Security k.d., 2005.

Postoji, osim toga, ilegalno tržište uređaja za nadzor i prislушкиvanje; ove uređaje koriste i privatna lica i privatne firme. Primera radi, poznato je da upravni odbori nekih prevoznika prisluškuju mobilne telefone vozača svojih kamiona zbog bojazni da bi osoblje moglo da bude umešano u šverc. Nije poznato da li PSC nude takvu vrstu nezakonitih usluga i o tome ne postoji ni jedan izveštaj u medijima. U Hrvatskoj je prisluškivanje zakonom zabranjeno i to mogu raditi samo policija i državne obaveštajne/bezbednosne službe, ako imaju važeće odobrenje suda²².

¹⁷ Zakon iz 2003.g. o Merama minimalne zaštite u radu sa gotovim novcem i vrednostima, Narodne novine, 173/2003, 31. oktobar 2003 g.

¹⁸ Op cit Franjo, Vrbanc; Intervju, Darko Starčević, pravni savetnik i savetnik za razvoj, „Zagreb-Štit Vrbanc, Zagreb, 17. februar 2005.g.

¹⁹ Op cit Martić

²⁰ Op cit Franjo, Starčević.

²¹ Adriatic Security – Zadar „referentna lista“, <http://www.adriatic-security.com>; Gradska sigurnost – Split „Naši klijenti“. <http://www.gradska-sigurnost.hr>; Sokol Marić Security – Zagreb. „O nama“. http://www.sokol-maric.hr/english/about_us.htm; Op cit Franjo, Martić

²² Intervju sa anonimnim izvorom, nekada u MUP-u

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Neformalne veze između policije i privatnog sektora bezbednosti uobičajene su u Hrvatskoj budući da vlasnici, glavni izvršni službenici (SEO) i upravni personal PSC često potiču iz redova policije²³. Kada smo intervjuisali direktora jedne PSC tokom ovog istraživanja, on je rekao da je to skoro neizbežno, jer ova grana privlači ljudе sa takvom prošlošću²⁴. Zanimljivo je, ipak, to što vojska kao institucija nema nikakve veze sa PSC u Hrvatskoj, i, za razliku od posleratnog perioda, veoma mali broj pripadnika vojske se danas angažuje, bilo kao vlasnik bilo kao radnik privatnog obezbeđenja.

Nezvanične veze između biznisa, politike i bezbednosnog sektora mogu se, naravno, očekivati u malim društвima u tranziciji gde elita neprekidno balansira između privatnog i javnog sektora. Poznata je karijera savetnika za nacionalnu bezbednost hrvatskog predsednika, Stipe Mesića, koji je prelazio iz privatnog u javni sektor četiri puta; ovo nam dobro oslikava situaciju u Hrvatskoj²⁵.

Ipak, više od veza između sektora bezbednosti i privatnog sektora bezbednosti u Hrvatskoj, brine nas rivalstvo između policije i pripadnika PSC. Hrvatska policija koja je proširena kako bi preuzeila ulogu nacionalnog branioca tokom „Domovinskog rata“ od 1991. do 1995, od tada postepeno otpušta svoje pripadnike kako bi eliminisala višak radne snage i kako bi vratila svojoj službi mirnodopsku ulogu²⁶. Progresivno smanjivanje službe odgovaralo je periodu ekspanzije sektora PSC koji je preuzeo neke funkcije koje su ranije bile u domenu policije. U razgovorima tokom ovog istraživanja, zapazili smo donekle i netrpeljivost između osoblja državnog i privatnog sektora bezbednosti, i imali smo osećaj da određeni broj pripadnika policije žali zbog nekadašnjeg monopolija u sektoru bezbednosti i vidi porast broja PSC kao razlog za gubitak posla u policiji.

Tim telehranitelja, Zvonimir Security k.d., 2001.

Copyright © Zvonimir Security, 2001

4.2 Etničke veze

Nema direktnih indicija da je faktor etničke pripadnosti problem u Hrvatskoj, bez obzira da li se radi o upravljanju PSC ili o njihovom osnivanju. Ali, treba ukazati i na činjenicu da je veliki deo manjina u republici ili proteran ili je izbegao tokom rata iz 1991. - 1995., što u mnogome umanjuje značaj etničkog pitanja²⁷. Tokom razgovora, ipak, stekli smo utisak da je ova delatnost dovoljno zrela, tako da pitanje etničke pripadnosti igra vrlo malu

²³ Op cit Vrbanc, Starčević

²⁴ Op cit Martić

²⁵ Jedan od osnivača HDZ (vladajuća stranka u Hrvatskoj od 1990.g. do 2000.g. i od 2003.g. do danas) postao je zagrebački šef policije početkom 90-tih. Posle kratkog boravka u privatnom sektoru, on je od 1999.g. do 2000.g. bio šef kadrovske službe tokom izborne kampanje budućeg predsednika Mesića. 2000.g. on je postao predsednikov savetnik za nacionalnu bezbednost i šef Kancelarije za nacionalnu bezbednost. Posle dve godine, dao je ostavku i osnovao svoju privatnu bezbednosnu (i navodno, obaveštajnu) firmu koja je uskoro dobila najveći ugovor sa najvećom medijskom korporacijom u Hrvatskoj. 2004.g. postao je načelnik kontraobaveštajne agencije ROA, birajući po četvrti put između državnog i privatnog biznisa. Lušić B i Pavelić N, „Šef UNSa Karamarko postaje šef tehničke zaštite u Pavićevom ERN?“, *Slobodna Dalmacija*, 28. februar 2002.g.; Peratović Ž, „Saborski odbor dao pozitivno mišljenje o Karamarku, *Vjesnik*, 15. decembar 2004.g.; Mesić S, „Dobit ćemo uvjetovani datum početka pregovora s EU“, <http://www.stipemesic.net/indexd1.php?id=4>, 15. decembar 2004.g.

²⁶ Državna firma AKD-Zaštita bila je osmišljena kao rešenje za „višak“ radne snage u policiji, ali to je samo delimično postignuto. Op cit Franjo, Martić, Vrbanc, Starčević

²⁷ Od avgusta do novembra 1995.g. na stotine hiljada etničkih Srba stanovnika Hrvatske proterano je ili je pobeglo tokom operacije „Oluja“, u kojoj je Hrvatska vojska preuzeila kontrolu nad zapadnom Slavonijom i Krajinom. Ukupan broj raseljenih Srba varira, a po nekim komentarima, u odnosu na broj Srba pre rata, smatra se da je ostala jedna polovina Srba. NVO iz SAD „Human Rights Watch“ smatra da ima oko 150.000 „građana drugog reda, tj. Srba u Hrvatskoj“, Poglavlje 11, broj 3, mart 1999.g. <http://www.hrw.org/reports/1999/croatia>. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju smatra da je između 150.000 i 200.000 Srba proterano ili raseljeno. Pogledajte slučaj IT-01-45-I Haškog Tribunalu, Tužilac Tribunal protiv Ante Gotovine, Optužba, <http://un.org/icty/indictment/english/got-ii010608e.htm>; takođe Vankovska B 'Privatization of Security and Security Sector Reform in Croatia', u *Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatization of Security*, Eds Lilly i von Tangen Page, (International Alert, London: 2002), strana 58

ulogu u radu PSC; čini se da su PSC usredsređene na profit više nego na bilo šta drugo²⁸. Naše istraživanje nije bilo dovoljno sveobuhvatno da bismo se, kada je u pitanju etnički sastav, bavili posledicama odredbe (koja je sadržana u Zakonu o privatnim bezbednosnim agencijama) po kojoj su svi pripadnici PSC obavezni da znaju da čitaju latinski pismo čak i u onim delovima Hrvatske u kojima i dalje žive Srbi²⁹. U zemljama sa etničkim manjinama, idealno bi bilo da osoblje privatnih agencija bude dobro obučeno za oba pisma – to bi im omogućilo da efikasno komuniciraju sa lokalnim stanovništvom – i za bilo koje nacionalno pismo, kako bi se omogućila efikasna komunikacija sa drugim državnim agencijama, bez obzira na oblast u kojoj rade.

3.3 Političke veze

Budući da je deo sektora u državnom vlasništvu (vidi gornji tekst), očigledno je da zvanične veze između preduzeća i države postoje. Najbolji primer jeste pozicija zamenika ministra unutrašnjih poslova koji se nalazi u upravnom odboru preduzeća AKD-Zaštita koja je u državnom vlasništvu³⁰.

U prethodnom izveštaju u vezi sa privatizacijom sektora bezbednosti u Hrvatskoj bilo je reči o neformalnim (i nedopuštenim) vezama između PSC i politike. U njemu stoji: „... konkurenca između firmi ne zasniva se na profesionalizmu, nego na različitim oblicima ličnog ili čak političkog nepotizma. Postoje dokazi da ljudi dobijaju dozvole za rad na osnovu bliskih veza sa političarima ili na osnovu svoje pripadnosti nekoj stranci“. Iako je to možda tačno, ni jedan zakonski dokazan slučaj takve manipulacije nismo pronašli tokom našeg istraživanja³¹. Ovo, ipak, nije sprečilo pojavu optužbi, čak i iz samog sektora – nekoliko privatnih PSC se žalilo da je državna firma AKD-Zaštita u privilegovanim poližaju na tržištu, da dobija najbolje ugovore za zaštitu vladinih institucija (npr. ministara, vladinih kancelarija itd.).

Druge područje potencijalnih veza PSC i političke sfere pojavljuje se sa, naizgled, uobičajenom praksom da PSC finansijski podržavaju izbornu kampanju nadajući se političkim ustupcima³². Ako PSC koja je finansijski podržavala kampanju dobije ugovore posle pobeđe te političke stranke, procedura dobijanja ugovora će, naravno, biti dovedena u pitanje. Ponavljam, ne postoje jaki dokazi da je došlo da takvog uticaja. Iako većina političkih sistema ne zabranjuju donacije iz određenih privrednih sektora, drugde su izašli na videlo slučajevi da su PSC na taj način imale prekomeren uticaj³³. Ovom pitanju bi trebalo posebno pokloniti pažnju u zemlji koja se suočava sa značajnim problemima uspostavljanja kontrole nad politički povezanim paravojnim grupama u posleratnom periodu.

Poslednja oblast u kojoj se sumnja da PSC imaju suviše bliske veze sa političkim procesima jeste angažovanje PSC tokom izbornih mitinga. U veoma oštroj debati, dve frakcije u HDZ svađale su se oko toga da li treba angažovati „Borbaš Security“ na stranačkom kongresu 2002, jer su ih oponenti optužili da su pripadnici fizičkog obezbeđenja (koji nisu imali uniformu, što je u suprotnosti sa zakonom) bili upotrebljeni za zastrašivanje³⁴. Nemamo podataka o nekom drugom sličnom slučaju.

²⁸ Op cit Franjo, Martić, Starčević

²⁹ Upotreba latinice ili cirilice i dalje je jedno od pitanja koje definiše etničke Hrvate i etničke Srbe u Hrvatskoj.

³⁰ Hrvatski MUP se grčevito trudi da pokaže da činjenica da je AKD-Zaštita u državnom vlasništvu i da je predsednik upravnog odbora ministrov pomoćnik nema uticaja na njen profesionalizam, budući da to imenovanje ima samo kontrolnu svrhu i da su svi ugovori dobijeni u borbi sa konkurenjom. Korespondencija sa Draženom Krtanjekom, šefom Kabineta ministra unutrašnjih poslova, 26. jul 2005.g.

³¹ Op cit Martić, Vrbanc, Starčević

³² Op cit Martić, Starčević

³³ Pokazalo se da donacije za lobiranje i političke kampanje od strane PSC imaju uticaja na dobijanje ugovora od SAD. Jedan izvor procenjuje da je 40% DOD ugovora u SAD u periodu od finansijske godine 1998.g. do 2003.g. bilo dobijeno na osnovu „potpune i otvorene konkurenčije“. Isenberg D „Security for Sale in Afghanistan“ Asia Times Online, 4. januar 2003.g., URL <http://www.atimes.com>, Međunarodni konzorcijum novinara istraživača (ICIJ) procenjuje da su privatni potpisnici ugovora u Iraku dali donaciju od više od 500.000 \$ Georgeu W. Bushu tokom njegove predsedničke kampanje 2004.g. Pogledajte „Windfalls of War“, URL <http://www.publicintegrity.org/icij>.

³⁴ Dve godine kasnije, tokom kampanje za lokalne izbore, i aludirajući na Kongres HDZ iz 2002.g., neke političke stranke su optužile HDZ za uvođenje „Borbaš-demokratije“. Drago H „Josip Škari su prijetili likvidacijom djece“, Feral Tribune, 4. maj 2002.g.; Ljubičić M, „SDP-HNS-Libra: S HDZ-om se na velika vrata vraća `Borbaš` demokracija“, Vjesnik, 16. januar 2004.g.

4.4 Veze sa organizovanim kriminalom

Posle pojavljivanja privatnog bezbednosnog sektora u Hrvatskoj početkom devedesetih godina, na videlo su izašli slučajevi u kojima su poznati kriminalci (uključujući i bivše borce) radili za PSC. Po završetku rata (1991-1995) i uvođenjem prvih zakona koji regulišu ovaj sektor 1996. godine, ovakvi slučajevi su se mnogo ređe pojavljivali.³⁵ Razgovori obavljeni za ovo istraživanje ukazuju na par slučajeva u kojima su PSC nastavile da rade kao pokriće za reketiranje. U jednom zabeleženom slučaju, koji sigurno nije usamljen, vlasniku prodavnice auto delova prišao je izvesni pripadnik privatnog PSC i rekao da mu je potrebna zaštita. Taj vlasnik je to odbio i sledećeg jutra, kola u njegovoj radnji su bila oštećena. Pretpostavlja se i da izvesne grupe organizovanog kriminala nastoje da legalizuju svoje delatnosti registracijom PSC.³⁶ Hrvatsko Ministarstvo unutrašnjih poslova, sa svoje strane, naglašava da su preduzete mere kad su u pitanju svi slučajevi za koje postoji sumnja da se radi o nelegalnim poslovima, bilo od strane fizičkih lica koji podnose zahtev za dozvolu vezanu za delatnost PSC, ili firmi koje obavljaju takve poslove i da nema zabeleženih podataka što se tiče zloupotrebe PSC od strane organizovanih kriminalnih bandi.³⁷ Svakako da zakonodavne vlasti treba da nastave nadzor nad PSC u kontinuitetu, mada može biti potrebno dodatno istraživanje radi utvrđivanja obima ovog problema.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonske osnove za kontrolu PSC

Od 30. decembra 2004. postoji 64 zakona i 68 pravila koja regulišu rad PSC. Ključni zakonski instrumenti su sledeći:

- Postoji poseban zakon koji reguliše ovaj sektor: Zakon o privatnoj zaštiti od 22. aprila 2003.³⁸
- Prethodni zakon koji je regulisao ovaj sektor zove se Zakon o zaštiti osoba i imovine od 8. oktobra 1996.³⁹

Postoji i desetine podzakonskih akata koji regulišu specifične aspekte privatnog sektora i rad PSC i srodnih institucija. Najvažniji od njih su:

- *Pravilnik o izobrazbi i stručnom ispitu za zaštitare i čuvare* od 26. jula 2004. (za poslove fizičke zaštite).⁴⁰
- *Pravilnik o izobrazbi i stručnom ispitu za zaštitare i čuvare* od 18. novembra 2004. (za poslove tehničkog obezbeđenja).⁴¹
- *Pravilnik o načinu utvrđivanja opće i posebne zdravstvene sposobnosti čuvara i zaštitara u privatnoj zaštiti* od 24. marta 2004.⁴²
- *Pravilnik o obavljanju poslova tjelesne zaštite* od 7. novembra 1997.⁴³
- *Pravilnik o tehničkoj zaštiti* iz 2003.⁴⁴

³⁵ Korespondencija, profesor Ozren Žunec, Zagrebački univerzitet, 22. februar 2005.

³⁶ Intervju sa vlasnikom firme za usluge privatnog obezbeđenja, februar 2005.

³⁷ Korespondencija sa Draženom Krtanjekom, šefom Kabineta Ministarstva unutrašnjih poslova, 26. jul 2005.

³⁸ „Zakon o privatnoj zaštiti“, Narodne novine 68/2003.

³⁹ „Zakon o zaštiti osoba i imovine“, Narodne novine, 83/1996.

⁴⁰ „Pravilnik o izobrazbi i stručnom ispitu za zaštitare i čuvare,“ Narodne novine 103/2004.

⁴¹ „Pravilnik o uvjetima i načinu polaganja te programu stručnog ispita za zaštitara-tehničara,“ Narodne novine 161/2004.

⁴² „Pravilnik o načinu utvrđivanja opće i posebne zdravstvene sposobnosti čuvara i zaštitara u privatnoj zaštiti,“ Narodne novine 38/2004.

⁴³ „Pravilnik o obavljanju poslova tjelesne zaštite,“ Narodne novine 119/1997.

⁴⁴ „Pravilnik o uvjetima i načinima provedbe tehničke zaštite,“ Narodne novine 198/2003.

- *Pravilnik o čuvarskoj i zaštitarskoj iskaznici* iz decembra 2003.⁴⁵
- *Pravilnik o obrascima isprava i načinu vođenja evidencija o oružju i streljivu* iz 1999.⁴⁶
- *Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima koje mora ispunjavati prostor u kojem se obavlja zaštitarska ili detektivska djelatnost* iz 1997.⁴⁷
- Postoji jedan zakon koji utvrđuje obaveznu zaštitu/zaštitne mere finansijskih institucija, službe koju obično obavljaju PSC: *Zakon o minimalnim merama zaštite u poslovanju s gotovim novcem i vrijednostima* od 31. oktobra 2003.⁴⁸

O ključnim granama ovih zakona biće govora u narednim poglavljima. Međutim, treba napomenuti da izvesni podzakonski akti koji se primenjuju na PSC nisu u saglasnosti sa Zakonom o privatnoj zaštiti iz 2003, već sa starim Zakonom o zaštiti osoba i imovine iz 1996, što zakonski okvir čini nejasnim ili kontradiktornim na izvesnim mestima.⁴⁹

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Izvesna PSC u Hrvatskoj su naoružana. To oružje mora biti u vlasništvu preduzeća, a upotreba privatnog oružja stražara na dužnosti je zabranjena.⁵⁰ Postoje dva tipa radnika privatnog obezbeđenja: čuvari (nižeg ranga) i agenti fizičkog obezbeđenja (višeg ranga). Čuvarima nije dozvoljeno da nose vatreno oružje, ali agentima fizičkog obezbeđenja jeste.⁵¹ Čuvari mogu da budu naoružani jedino ako imaju dozvolu da nose oružje u skladu sa Zakonom o vatrenom oružju (opšte pravilo).⁵²

Čuvari mogu nositi samo malokalibarsko oružje (pištolje i revolvere), kalibra 9mm ili većeg.⁵³ Vojno oružje nije dozvoljeno. Mogu koristiti i pse i fizičku silu. Postoji nekoliko ograničenja na upotrebu vatrenog oružja, pasa, fizičke sile i druge postupke. Agenti fizičkog obezbeđenja mogu biti naoružani, ali samo u sledećim okolnostima: 1) ako štite finansijske ustanove; 2) ako rade kao telohranitelji; 3) ako štite objekte koji sadrže radioaktivni materijal i ostale štetne materije; 4) ako štite novac koji se transportuje; ili 5) ako štite postrojenja/objekte Ministarstva odbrane.⁵⁴

Na objektima koje štite, čuvari i agenti fizičkog obezbeđenja mogu da rade sledeće:

- a) Proveravaju identitet osobe kola ulazi/izlazi iz objekta;
- b) Daju upozorenja;
- c) Privremeno zaustave osobe samo ako nameravaju da počine krivično delo i ako je to neophodno radi hapšenja te osobe... ili ako je to potrebno za zaštitu mesta zločina, svedoka i slično;
- d) Pretresaju osobe, vozila i predmete koji ulaze u objekat koji štite. Pretres osobe je ograničen na odeću i obuću (delovi tela su isključeni). Ako ta osoba odbije pretres, a postoji sumnja da nosi objekat koji bi mogao

⁴⁵ „Pravilnik o čuvarskoj i zaštitarskoj iskaznici,“ Narodne novine 202/2003.

⁴⁶ „Pravilnik o obrascima isprava i načinu vođenja evidencija o oružju i streljivu,“ Narodne novine 118/1999. i amandman 45/2001.; 17/2002.; 148/2002.; 29/2003.; 173/2003.

⁴⁷ „Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima koje mora ispunjavati prostor u kojem se obavlja zaštitarska ili detektivska djelatnost,“ Narodne novine 40/1997.; amandman 107/2002.

⁴⁸ „Zakon o minimalnim merama zaštite u poslovanju s gotovim novcem i vrijednostima,“ Narodne novine 173/2003.

⁴⁹ Citat Starčevića

⁵⁰ „Zakon o privatnoj zaštiti,“ Narodne novine 68/2003, Član 40, podstav 2

⁵¹ Isto, Član 40

⁵² Isto, Član 23/1

⁵³ Isto, Član 41-42

⁵⁴ Isto, Član 40

da se upotrebi kao dokaz u sudskom postupku, čuvar/agent obezbeđenja može zaustaviti tu osobu, ali onda mora pozvati policiju;

- e) Obezbeđuju mesto zločina ili mesto drugih događanja pre nego što stigne policija;
- f) Agenti obezbeđenja (ne i čuvari) mogu koristiti pse. Postoji ograničenje te upotrebe: psi se mogu koristiti samo na zaštićenim objektima i ne mogu se koristiti na otvorenom. Jedini izuzetak je zaštita prirodnih sredina gde se psi mogu koristiti na otvorenom. Psi se mogu koristiti za napad/odbranu samo ako postoje uslovi za upotrebu fizičke sile ili vatrenog oružja;
- g) Upotreba fizičke sile je ograničena na slučajeve kad postoji jasan nedozvoljen napad na agente obezbeđenja ili osobe koje oni štite, ili kad je napad na imovinu koju štite u toku. U takvim uslovima, sila se može upotrebiti ako se komande ili upozorenja pripadnika PSC ne slušaju ili se sumnja na pokušaj bekstva i
- h) Agenti obezbeđenja (ne i čuvari) mogu upotrebiti vatreno oružje samo ako rade na zaštiti finansijskih institucija, ako rade kao telohranitelji (fizičko obezbeđenje) i u drugim okolnostima koje su gore opisane. Agentima je dozvoljeno da pucaju iz svog oružja samo kad ne postoji drugi način da se zaštite osobe ili objekti. Pre toga, agent mora izdati dva jasna upozorenja da namerava da puca ako ga ta osoba ne posluša. Ako odluči da puca, prvi metak mora biti ispaljen u vazduh. Vatreno oružje se ne sme upotrebiti protiv osoba mlađih od 18 godina. Kada pucaju, agenti moraju paziti da ne nanesu smrtonosne povrede i da izazovu najmanju moguću štetu. Ako primenjuju mere iz gornjih tačaka c, e, f, g i h, agenti moraju obavestiti nadležno lice u PSC najkasnije u roku od osam sati nakon preduzimanja tih mera. Nadležno lice zatim mora da pismenim putem obavesti policiju, najkasnije u roku od 24 sata od primenjivanja tih mera. Policija potom mora da pregleda izveštaj, istraži okolnosti i odluči da li su primenjene mere bile po zakonu i opravdane.

Svaka PSC mora da ima oružarnicu koja ispunjava izvesne uslove (tj. mora izdržati požar nekoliko sati, mora imati alarm itd.).⁵⁵ Ministarstvo unutrašnjih poslova izdaje registar oružja i municije za svako radno mesto sa dozvolom za držanje oružja. On se čuva u prostorijama preduzeća. Sličan registar je potreban i u objektima koje su se PSC prijavile da čuvaju uz upotrebu vatrenog oružja, a po dolasku i odlasku sa tog mesta, radnici obezbeđenja treba da se zaduže i razduže.⁵⁶

Copyright © AKD-Zaštita d.o.o., 2005

Iako dokazi prikupljeni tokom ovog istraživanja nisu ukazali na bilo kakav konačan dokaz da se sila ili vatreno oružje redovno zloupotrebljava od strane zaposlenih u ovom sektoru, jedna organizacija za ljudska prava sa kojom smo kontaktirali znala je za šest ili sedam takvih slučajeva javno zabeleženih u proteklih pet godina.⁵⁷ Po svemu sudeći, međutim, u svim ovim slučajevima, čuvari ili agenti obezbeđenja koji su primenili prekomernu силу, na kraju su oslobođeni.⁵⁸ U razgovorima za ovo istraživanje, Udruženje službi obezbeđenja žalilo se da agentima obezbeđenja nije dozvoljeno da koriste drugo oružje osim vatrenog. Istovremeno želeći da zadrže opciju upotrebe vatrenog oružja, insistirali su da bi dodatna upotreba manje smrtonosnog oružja (palica, uređaja za izazivanje elektro šoka, itd.) na bolji način rešila probleme sa kojima se pripadnici PSC suočavaju. Prokomentarisana je i zakonska zabrana korišćenja lisica pri hapšenju osumnjičenog i okarakterisana je kao kontraproduktivna jer podstiče upotrebu ostalih, manje „elegantnih“ metoda prisile od strane čuvara dok čekaju dolazak policije.⁵⁹

⁵⁵ „Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima koje mora ispunjavati prostor u kojem se obavlja zaštitarska ili detektivska djelatnost“, Narodne novine, 40/1997, dopunjeno u 107/2002.

⁵⁶ Op cit Martić.

⁵⁷ Intervju sa Nevom Tölle, koordinatorom Autonomne ženske kuće u Zagrebu (Grupa za ljudska prava; imaju sklonište za zlostavljane žene). Zagreb, 14. februar 2005. U suprotnosti sa tvrdnjama sagovornika iz „AKD-Zaštita“ koji nisu čuli ni za jedan događaj u kojem su pripadnici privatnog preduzeća za usluge obezbeđenja koristili vatreno oružje u poslednjih sedam godina. Op cit Martić.

⁵⁸ Citat Franjo. Intervju sa Koraljkom Dilić, menadžerom projekta Medija Net Project, „Zamir net“ (grupa za ljudska prava), Zagreb, 9. februar 2005.

⁵⁹ Op cit Vrbanc.

5.3 Nadzor

Specijalni „sektor privatne zaštite“ u okviru Inspektorata Ministarstva unutrašnjih poslova vrši nadzor nad PSC, uključujući registraciju i izdavanje dozvola firmama, licenciranje zaposlenih, registraciju vatreñog oružja i praćenje njihovog ponašanja.⁶⁰ Nadzor i kontrola Ministarstva unutrašnjih poslova nad ovim sektorom je stroga i detaljna. Firme moraju da obaveste ovo Ministarstvo o značajnim događajima, kao što su pretresi od strane čuvara u roku od 24 sata. Ministarstvo unutrašnjih poslova potom odlučuje da li je ta aktivnost koju je preduzeo čuvar po zakonu i saopštava tu odluku.⁶¹ Da bi se registrovala kao PSC, firma, pre svega, mora da ispunji sledeće zahteve:

„Preduzeće mora biti registrovano kod Trgovinskog suda; „odgovorna osoba“ tog preduzeća mora biti registrovana; spisak radnih mesta sa dužnostima u toj firmi mora biti formiran i registrovan; firma mora imati registrovanu oružarnicu; dizajn uniformi zaposlenih mora biti registrovan; firma mora imati objekte koji ispunjavaju zahteve (između ostalog, za skladištenje oružja).“

Da bi radio za PSC, kandidat mora da živi u Hrvatskoj, da bude stariji od 18 godina, da ima fakultetsko obrazovanje, da bude dobrog zdravlja, da nema krivični dosje za prekršaje koji se krivično gone po službenoj dužnosti, da nije pod istragom, da nije osuđivan za manje prekršaje (prestupe) sa nasiljem u poslednje tri godine, da je prošao bezbednosnu proveru državne bezbednosne agencije, da govori hrvatski i ume da piše latinicu.⁶² Sa izuzetkom onih koji preuzimaju zakonsku odgovornost za tu firmu („odgovorne osobe“) koje proverava državna bezbednosna agencija, proveru prošlosti za zaposlene obavlja policija.⁶³

Postoji izvestan broj sindikalnih udruženja ove profesije. Na primer, u Hrvatskoj privrednoj komori postoji Udruženje detektivskog i privatnog sektora bezbednosti, čije je članstvo obavezno po zakonu.⁶⁴ Udruženje hrvatskih radnika ima i jedno Udruženje službi bezbednosti sa članstvom koje je više ograničeno. Ostala relevantna tela ove profesije su Esnaf privatnih zaštitara i Sindikalno udruženje radnika privatnog obezbeđenja. Međutim, ova profesija se nije složila oko kodeksa ponašanja, iako su članovi Udruženja detektivskog i privatnog sektora bezbednosti ranije pokretali tu ideju.⁶⁵

5.4 Profesionalizam i obuka

Zakon zahteva da pripadnici PSC moraju da prođu obuku i da polože ispit u određenoj ovlašćenoj ustanovi.⁶⁶ Međutim, zaposleni u policiji, vojnoj policiji, službama državne bezbednosti, bivši sudski i zatvorski stražari i sudski izvršitelji oslobođeni su polaganja ispita jer već imaju tri godine radnog iskustva.⁶⁷ Postoji dvosmerni sistem obrazovanja agenata privatnog obezbeđenja i tehničara privatnog obezbeđenja. Prvo, ako kandidat nema srednjoškolsko obrazovanje, on mora prvo da završi školu. Tri godine su potrebne za agente, a četiri za tehničare. Tri specijalizovane škole nude program za pripadnike PSC, u Zagrebu, Puli i Rijeci.⁶⁸ S druge strane, kandidati koji već imaju srednjoškolsko obrazovanje treba samo da prođu kratke kurseve u trajanju od 40 sati za čuvare i 80 sati za agente.⁶⁹ Kursevi obuke su smišljeni tako da budu u skladu sa zakonskim uslovima iznetim u gornjem

⁶⁰ Zakon o privatnoj zaštiti, Članovi 55-57

⁶¹ Isto, Članovi 41-43

⁶² Isto, Član 18

⁶³ Isto, Član 18/4, 20/4, „Pravilnik o načinu utvrđivanja opće i posebne zdravstvene sposobnosti čuvara i zaštitara u privatnoj zaštiti“, Narodne novine 38/2004., 24. mart 2004.

⁶⁴ Op cit Martić, Marušić, Vrbanc

⁶⁵ Op cit Martić

⁶⁶ Citat iz Zakona o privatnoj zaštiti, Član 18/4, 20/4; „Pravilnik o načinu utvrđivanja opće i posebne zdravstvene sposobnosti čuvara i zaštitara u privatnoj zaštiti,“ 2004.

⁶⁷ Citat iz Zakona o privatnoj zaštiti, Član 21

⁶⁸ Vodič kroz zanimanja, elektronsko izdanje, „Zaštitari osoba i imovine“, <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node3704.htm>.

⁶⁹ Op cit Franjo

tekstu, i polaznici se dakle uče da primenjuju minimalnu silu i pružaju medicinsku pomoć ako dođe do povreda tokom njihovog rada.⁷⁰

6 Zaključak i preporuke

Ova profesija u Hrvatskoj je, po svemu sudeći, dobro regulisana, i u stalnom je procesu stabilne ekspanzije sa razvojem ekonomije. Ova industrija će se verovatno dalje profesionalizovati jer je vrlo verovatno da će međunarodne PSC da uđu na ovo tržište zbog nedavnih zakonskih promena.

Međutim, postoji izvestan broj problema. Oni se uglavnom vrte oko dva pitanja. Prvo, postoji percepcija o konkurenциji između javnog sektora (policije i državnih preduzeća za obezbeđenje) i privatnog sektora bezbednosti. Takva konkurenčija može da pokvari odnose između ove dve strane sektora i može da ugrozi profesionalne radne odnose. Drugo, pojavio se izvestan broj pritužbi na veze između jednog manjeg broja PSC i organizovanog kriminala. Iako se nisu mogle potvrditi te pritužbe, to bi moglo biti problematično, i potrebno je da se time pozabave kako zakonodavna tela, tako i sama profesija – samoregulacija bi mogla da ima vrlo važnu ulogu u poboljšanju reputacije ove profesije kao celine.

6.1 Glavne preporuke

- Trenutni pravni okvir treba razraditi tako da se stari ili problematični zakoni usklade sa Zakonom o privatnoj zaštiti iz 2003.
- Treba obratiti pažnju na kontrolu određenih PSC, na osnovu utvrđivanja rizika, kako bi se na minimum svela opasnost da organizovani kriminalni sindikati u budućnosti ne zloupotrebljavaju PSC.
- Treba razmotriti i mogućnost zabrane PSC da daju politički doprinos, a u najmanju ruku, treba zahtevati potpunu transparentnost tih doprinosa i tu praksi treba pomno pratiti.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova i policija treba da preduzmu korake na ukidanju crnog tržišta tehničkog obezbeđenja.
- Bolje uređene PSC treba da se sastanu i dogovore oko progresivnog kodeksa ponašanja i da podstiću na njegovo usvajanje širom ove profesije. Vlada i klijenti treba to da podrže.
- Treba poboljšati kontrolu davanjem ovlašćenja parlamentarnim komitetima i Ombudsmanu da proveravaju rad PSC i rešavaju javne žalbe.

⁷⁰ Op cit Franjo i Martić

Makedonija¹

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Tokom 90-ih godina, dok su se bivše republike SFRJ nalazile usred sukoba, BJR (Makedonija) bila je relativno mirno područje, kojim se međunarodna zajednica hvalila kao stabilnim područjem. Međutim, do 1999. godine, pritisci koje je stvorio sukob na Kosovu doveli su i do rasplamsavanja tenzija između dve najveće makedonske zajednice, etničkih Makedonaca i etničkih Albanaca, pa i do izbijanja oružanog sukoba 2001. godine. Uzrok ovih sukoba je očigledno niz zajedničkih faktora, od kojih je većina karakteristična za zapadne susede Makedonije. U njih spada loša privreda, veze između politike i kriminalnog podzemlja, društvena podeljenost i politička isključivost, posebno etničke albanske zajednice. U svakom slučaju, masovni priliv albanskih izbeglica i kosovski sukobi bili su primarni okidač nasilnih reakcija etničkih Makedonaca i Albanaca. U određenom smislu, barem je veza između sukoba u Makedoniji i na Kosovu bila direktna – većina regruta koji su se pridružili glavnoj pobunjeničkoj struci u Makedoniji, Nacionalnoj oslobodilačkoj vojsci (NLA), bili su u stvari bivši borci OVK.² Sukob između Vlade Makedonije i glavne pobunjeničke grupe, NLA, bio je manjeg obima prema regionalnim standardima, sa 70 poginulih i 170.000 raseljenih u periodu od sedam meseci. Kao i u drugim delovima regiona, dostupnost SALW olakšala je pribegavanje nasilju.³

Veoma brzo nakon intervencije na Kosovu, međunarodna zajednica umešala se i u makedonski sukob, i izdejstvovala sveobuhvatni mirovni sporazum u avgustu 2001. godine – Okvirni sporazum – koji je bio usmeren na postojanje uzroke sukoba i rekonstituisanje Makedonije kao istinske multietničke države.⁴ Uprkos poteškoćama, provođenje Sporazuma je napredovalo, i makedonske pozicije su se umnogome poboljšale od 2001. godine sa značajnim preokretom u kvalitetu vođenja države. U međuvremenu, stalno prisustvo međunarodnih mirovnih snaga i posmatrača, prvo iz NATO, a onda i iz EU, služi kao garant bezbednosti i mera izgradnje poverenja marginalizovanih grupa.

Napredak na makro nivou je usporen zbog poteškoća na terenu, tako da je bezbednosna situacija i dalje loša na pojedinim mestima. Na lokalnom nivou u određenim oblastima, etničke podele prerasle su u čišćenje manjeg obima, i došlo je do preraspodele populacije, posebno u graničnim oblastima. Zbog toga su segregacija i nepoverenje povećani u pojedinim delovima zemlje, uprkos tome što postoji sporazum na nacionalnom nivou. Brojne snage bezbednosti Makedonije do skora nisu uživale potpuno poverenje javnosti, a neke bezbednosne službe zahtevaju reformu ili rasformiranje, među koje spadaju: Tigrovi – specijalna antiteroristička policijska jedinica sa zadatkom borbe protiv organizovanog kriminala; Lavovi – ekstremno kontraverzna paravojna formacija rezervne policije blisko povezana sa vladom VMRO tokom krize 2001. godine; i desetine hiljada policijskih rezervista koji su demobilisani. Jedan od načina rešavanja ovog problema bilo je stvaranje multietničke policije (MEP), koja je stvorena i obučena uz pomoć OEBS-a i Evropske agencije za rekonstrukciju (EAR).

Trenutno postoji između 55 i 60 registrovanih firmi za privatno obezbeđenje u Makedoniji, iako nisu sve aktivne. Između 3.000 i 6.000 ljudi ima dozvolu za obavljanje poslova fizičkog obezbeđenja, mada su neki zaposleni u firmama u kojima pružaju direktnе usluge obezbeđenja osobljiju i imovini firme, a ne spoljnim klijentima.⁵ Sve

¹ Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija.

² Posle Ohridskog sporazuma i de facto ulaska NLA u legitiman politički proces u zamenu za predaju oružja, pojavile su se ekstremne grupe, kao što je Albanska nacionalna armija (ANA).

³ Izveštaji takođe pokazuju da je dostupnost SALW sama po sebi bila izvor tenzija, jer su etnički Majedonci videli Albance kao teško naoružanu populaciju, a etnički Albanci smatrali da su ugroženi naoružanjem Makedonaca od strane države.

⁴ Ovaj pre svega tehnički dokument, između ostalog sadržao je odredbe o predaji oružja albanskih oružanih grupa mirovnim snagama NATO, odredbe o procesu decentralizacije makedonske vlade i prihvatanju albanskih obrazovnih institucija, kao i o uspostavljanju proporcionalnih predstavnika u vladama.

⁵ Poslednji makedonski izveštaj o sprovodenju Programa aktivnosti vezanih za SALW Ujedinjenih nacija navodi 55 registrovanih kompanija za obezbeđenje. *Makedonski izveštaj o implementaciji POA*, str. 11. Drugu procenu dao je Dejan Andonov u "Do Security Agencies become Parallel Police?", A1 News, 13. februar 2005.

PSC koje rade u Makedoniji su lokalne i imaju dozvole da zapošljavaju naoružane radnike obezbeđenja. Iako ova profesija datira iz perioda proglašenja nezavisnosti, veliki broj PSC su relativno nove, i formirane tokom poslednjih nekoliko godina, u vreme krize. Firma MBI, osnovana 1994. godine, tvrdi da je prva makedonska agencija za privatno obezbeđenje. Neke od većih PSC osnovane su posle MBI, ali pre usvajanja Zakona o bezbednosti, 1999. godine.⁶ Industrija trenutno prolazi kroz period ekspanzije, što je rezultat straha od kriminala i etničkog nepoverenja. Istaknutije PSC u Makedoniji su:⁷

- Nikob Security, Skoplje – osnovana 1998. sa više od 200 obučenih profesionalaca koji rade u njihovoј službi fizičkog obezbeđenja;
- Bastion Security, Strumica – osnovana 2000. sa 10 zaposlenih, 2003. godine zapošljavala 40 zaposlenih u fizičkom i tehničkom obezbeđenju;
- Kometa No.1 Security, Skoplje – osnovana 1998, 2003. godine zapošljavala 350 ljudi;
- Piton Security & Detective Agency, Ohrid – osnovana 2003, ima 14 ljudi koji imaju bezbednosne legitimacije;
- Protekt Security, Bitola – osnovana 1999, 2003. godine imala 100 ljudi, od kojih 55 imaju bezbednosne legitimacije;
- Rote Security, Skoplje – osnovana 2003, zapošljava 20 ljudi;
- SMS Security, Kavadarci i Tetovo – osnovana 2003, ima 55 zaposlenih, od kojih 15 ima dozvolu za usluge obezbeđenja, a 10 bezbednosne legitimacije;
- TIM Security, Skoplje – osnovana 2000. sa 10 ljudi;
- Nestor Garda Security, Strumica – osnovana 2001, zapošljava 17 ljudi; i
- MBI Security, Skoplje – osnovana 1994, sa približno 50 zaposlenih.

Kao što spisak pokazuje, postoji relativno par velikih PSC u zemlji. Prema Komori za bezbednost, veliki broj manjih firmi kao što su Guard Security, Imperator Security, Konzul Security, Lupus Security, OSA Security and Professional PSN imaju manje od deset zaposlenih. Iako zakon to zabranjuje, veliki broj firmi navodno radi sa manje od pet zaposlenih.⁸ Osim toga, neke veće firme u Makedoniji (npr. javne usluge), imaju sopstvene službe obezbeđenja. Radnici koji se zapošljavaju u ovim službama podležu istoj kontroli kao i oni u PSC.

Jedan broj intervjuisanih za izveštaj pomenuo je da su se neke od manjih firmi borile za opstanak, zbog toga što tržište prolazi kroz proces konsolidacije. Ukoliko Makedonija otvori svoje tržište prema međunarodnim PSC (što će morati da uradi prema kriterijumima EU za pridruživanje), verovatno je da će proces racionalizacije da se ubrza. Postojanje manjih PSC možda je delimično slika podeljene prirode makedonskog društva, što može da ima veliku ulogu u radu neregistrovanih firmi, kako saznajemo od naših sagovornika. Ovaj problem je naglašeniji u oblastima u kojima žive etnički Albanci, gde je privreda manje formalizovana, i gde su uspostavljene paralelne društvene službe u pokušaju stvaranja zasebne države.

Copyright © Sedmica, 2005

Oznaka firme Sedmica, 2005.

⁶ Atansova F, *Physical Security*, Komora Republike Makedonije za obezbeđenje lica i imovine, Skoplje, 2003.

⁷ Nikob Website <http://www.nikob.com.mk/default01En.asp>; Intervju EAR Security, 23. februar 2005; Intervju, Tihomir Nikolovski, predsedavajući Komore za obezbeđenje lica i imovine, 28. februar 2005; op cit Atansova.

⁸ Op cit Tihomir Nikolovski.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Na savremeno makedonsko društvo utiču brojni faktori koji obično služe kao pokretačka snaga za sektor privatne bezbednosti, i u koje spadaju etnička segregacija, istorijat skorašnjih sukoba, povećana stopa sitnog kriminala (posebno u Skoplju) i relativno neefikasna policija. Iako zvanična statistika ukazuje na postepen porast nasilnih krivičnih dela, ovde treba ubrojati i nerešena i neprijavljena dela, kojih ima sve više.

Tabela 1: Nasilni kriminal u BJRM⁹

KRIVIČNO DELO	1995	1998	2002
Ubistva	73	108	133
Seksualni delikti	127	99	132
Silovanja	49	37	36
Teške Krađe	9,040	11,116	8,370
Razbojništva/Razbojničke krađe	152	217	463

Iako se Makedonija generalno posmatra kao tranziciono društvo koje je prevazišlo fazu sukoba, ozbiljni kriminal kvazipolitičke prirode – uključujući kidnapovanja, bombaške napade, ubistva i oružane pljačke – i dalje se pojavljuje sporadično u nekadašnjim kriznim područjima zemlje, sa relativno malo pokretanja krivičnih postupaka. Veliki broj grupa čiji članovi su prethodno nabavili oružje od države, uključujući partijske aktiviste i jedinice samoodbrane, kao i kriminalne bande i obični građani, nastavljaju da koriste oružje u zemlji.

Podeljeni politički sistem i relativno slabe državne institucije samo pogoršavaju ovakvo stanje. U Makedoniji, odanost partiji oslikava duboka društvena opredeljenja, kao što su napr. pripadnost nekoj oblasti, porodici i klanu, a partije igraju očinsku ulogu tako što se brinu o svojim sledbenicima. Iako se često prepostavlja da je glavna podeljenost u zemlji po etničkim linijama, i makedonska i albanska zajednica su podeljene unutar sebe, gde svaku predstavlja veliki broj partija koje konstantno ulaze u sukobe jedna sa drugom.¹⁰ Sa nezrelim sektorom privatne bezbednosti koji funkcioniše u ovom kontekstu, oni koji nadgledaju sektor treba da budu oprezni u slučaju da PSC počne da služi za ciljeve političkih partija, posebno ako opet dođe do izbijanja sukoba. Kao što je prethodno iskustvo pokazalo, bezbednost u Makedoniji zavisi od prevencije pojavljivanja prošlih događaja kao što su sukob na Kosovu, krijućarenje oružja iz Albanije, i razmeštanje populacije.

3 Usluge koje pružaju PSC

Osnovni klijenti za makedonske PSC su strane ambasade i delegacije, agencije UN, proizvodna industrija i finansijski sektor. Usluge koje ovaj sektor trenutno nudi obuhvataju fizičko obezbeđenje bankama/finansijskim institucijama, hotelsko obezbeđenje, obezbeđenje zabavnih dešavanja, komercijalno obezbeđenje, obezbeđenje industrije/ proizvodnje, obezbeđenje zdravstvenih institucija, praćenje, lokalno obezbeđenje i obezbeđenje prijema. Nekoliko firmi takođe nude usluge nadzora i ugradnju alarme, u šta spadaju mobilne patrole, alarmni sistemi, protivpožarna zaštita, CCTV sistemi, elektronska zaštita proizvoda i kontrola pristupa. One takođe nude transport i usluge vezane za obezbeđenje novca uključujući i savetodavne usluge, procenu bezbednosti i projektovanje sistema obezbeđenja. Veoma mali deo tržišta pokriva VIP ili usluge ličnog obezbeđenja, i transport i zaštitu turista ili grupa širom zemlje. Neke firme takođe pružaju privatne detektivske usluge pored osnovnih usluga. Ovo može da podrazumeva "usluge operativnog istraživanja" – potrage za nestalim licima/stvarima, potrage za počiniocima krivičnih dela, za osuđenim licima, nalaženje dokaza za razvod i druge zakonske procedure, i dobijanje odštete za firmu/finansije fizičkog lica.¹¹ Zanimljivo je naglasiti da značajan broj firmi koje nude usluge nude i zaštitu klijenata na ovaj ili onaj način, što pokazuje da je uprkos relativno niskoj stopi kriminala u zemlji, strah od kriminala (ili od drugih zajednica) relativno veliki.

⁹ International Crime Statistics, 1995, 1998 and 2002, Interpol.

¹⁰ Macedonia: Guns, Policing and Ethnic Division, Saferworld i Međunarodni centar za konverziju iz Bona, oktobar 2003, str. 16.

¹¹ Ovaj spisak nastao je analizom aktivnosti tri različite firme. Intervjui, Bogdan Ugrinovski, Direktor, MBI Security, 01. mart 2005; i Filip Nikolovski, Nikob Security, 01. februar 2005; op cit Atansova.

Copyright © Lupus DOOEL, 2005

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Većina radnika obezbeđenja PSC imaju prethodna radna iskustva u policiji ili vojsci. Ovo može da se objasni mnogim faktorima. Nakon međuetničkih sukoba 2001. godine, Makedonija je prošla kroz proces restrukturiranja policije, što je dovelo do velikog broja otpuštanja među etničkim makedonskim pripadnicima policije, iz čega je nastala baza iskusnog bezbednosnog osoblja za PSC. Dodatni podsticaj za zaposlene u policiji i vojsci da se zaposle u PSC bila je veća plata. Dok je prosečna plata za mlađeg policijskog službenika oko 100-200 evra mesečno, prosečna plata za mlađeg radnika obezbeđenja je 200-300 evra mesečno. Ovaj bivši policijski/vojni kadar ima brojne neformalne veze sa državnim strukturama bezbednosti. Ima primera otvorenih veza između državnih struktura bezbednosti i sektora privatne bezbednosti. Na primer, firma Lupus Security bila je optužena da je povezana sa bivšim pripadnicima vojne elitne specijalne jedinice, Vukovima (Lupus, lat. vuk).¹² Dominacija bivših službenika državnih organa bezbednosti u sektoru privatnog obezbeđenja, dok je s jedne strane skoro neizbežna, s druge strane je zabrinjavajuća zbog potencijala industrije privatne bezbednosti da postane "treća sila". Postojanje bilo kakvih određenih veza treba shvatiti ozbiljno. Za razliku od nekoliko drugih zemalja u regionu, ovo istraživanje nije otkrilo nijedan dokaz da pripadnici policije rade za PSC dok nisu na dužnosti. (Makedonski zakoni zabranjuju onima koji su radili u državnim bezbednosnim službama, da rade u PSC najmanje dve godine od okončanja radnog odnosa.)

4.2 Etničke veze

Makedonsko društvo je izuzetno podeljeno, sa jasno definisanim etničkim oblastima. Kako industrija privatne bezbednosti obično oslikava širu društvenu situaciju u oblasti u kojoj obavlja svoje poslove, etničke albanske PSC rade u oblastima sa etničkom alabanskom većinom, dok u većinskim makedonskim oblastima ne rade, i obrnuto. Komora za bezbednost tvrdi da su, od završetka krize 2001. godine, u MUP-u registrovane tri do četiri agencije u vlasništvu etničkih Albanaca za poslove obezbeđenja. Takođe je došlo do porasta broja pripadnika etničke albanske zajednice koji se prijavljuju za Državni ispit za radnike obezbeđenja. Predsedavajući Komorom ovo vidi kao pozitivan razvoj, pošto pre krize 2001. godine Komora nije imala nikakve informacije o PSC koje poseduju Albanci.¹³ Ovaj razvoj može međutim da se tumači i kao pokušaj etničkih Albanaca da imaju sopstvene naoružane radnike obezbeđenja.

Takođe je bilo optužbi da su neke PSC povezane sa pojedinim grupama koje su bile umešane u etnički sukob 2001. godine. Osim pomenutih veza sa jedinicom Vukovi, takođe se tvrdi da je veliki broj bivših pripadnika jedinice Lavovi našao posao u agenciji Kometa No. 1.¹⁴

4.3 Političke veze

Veze između PSC i raznih političkih partija su možda najveći razlog za zabrinutost kada je u pitanju rad sektora privatne bezbednosti u Makedoniji. Sve dok su PSC povezane sa političkim partijama, moguće je potencijalno postojanje paralelnih snaga bezbednosti, koje su zbog svoje nepouzdanosti i transparentnosti pogodne za zloupotrebu. Veze između vladinih zvaničnika, političkih partija i industrije privatne bezbednosti su veoma jasne. Na primer, Branko Bojčevski, bivši direktor firme OSA Security trenutno je načelnik za javni red u MUP-u. U prethodnoj vladi SDSM (1991-1998), Branko Bojčevski bio je načelnik saobraćajne policije MUP-a 1995.

¹² Intervju sa anonimnim zaposlenim u PSC, februar 2005.

¹³ Op cit Tihomir Nikolovski.

¹⁴ Op cit Ugrinovski; Intervjui, Lupcho Siljanovski, bivši radnik obezbeđenja, 04. februar 2005; i Henry Bolton, Savetnik za bezbednost, Ambasada Velike Britanije, 26. februar 2005; op cit Andonov.

godine.¹⁵ Takođe je radio kao šef obezbeđenja Komercijalne banke dok je Hari Kostov bio predsednik banke.¹⁶ Kostov je bio ministar unutrašnjih poslova u SDSM vladu 2002. godine i kratko premijer 2004. godine. Drugi primer je Rote Zaovski, osnivač Rote Security, koji je bio načelnik sektora za privredni kriminal u MUP-u 1995. godine.¹⁷

S obzirom na pokroviteljstvo koje postoji u makedonskom političkom sistemu, u kojem je normalno da vladini zvaničnici nagrađuju one koji ih podržavaju tako što im dodeljuju radna mesta i ugovore, opravdano je očekivati pristrasnost kod dodeljivanja ugovora koji se odnose na pružanje usluga obezbeđenja. Nekoliko intervjuisanih osvrnulo se na rad vlade VMRO-DPMNE u periodu 1998-2002. godine, tvrdeći da je agencija Kometa No. 1 imala povlašćen tretman tokom tog perioda, kada je u pitanju konkursiranje za ugovore pružanja obezbeđenja institucijama i javnim dešavanjima. Prema istim izvorima, kada se vlast SDSM vratila na vlast 2002. godine, novopostavljeni službenici dodeljivali su agenciji OSA ugovore, a u nekim slučajevima i postavljali njene zaposlene u MUP.¹⁸

Osim toga, neke PSC su navodno imale direktnе veze sa određenim političkim partijama. Posebno Kometa No. 1, koja je imala bliske veze sa partijom VMRO-DPMNE, i OSA koja je imala veze sa partijom SDSM. Početkom 2005. godine, vlasnik Zoran Jovanovski, i zaposleni agencije Kometa No. 1 učestvovali su u političkim demonstracijama ispred suda u kojem se vodio "Rastanski Lozja" postupak.¹⁹ Demonstracije su pokazale podršku optuženima i bivšem ministru unutrašnjih poslova VMRO-DPMNE, Ljubetu Boškovskom. Dnevna štampa izveštavala je da su, osim zaposlenih u Kometi No. 1, i bivši pripadnici jedinice Lavovi i pripadnici grupe koja sebe naziva Makedonske ujedinjene snage (koji su nosili crne uniforme) učestvovali u ovim demonstracijama.²⁰ Osim toga, supruge optuženih u ovom procesu tvrdile su da njihove supružnike nije uhapsila policija već osoblje OSA, i da su bili odvezeni vozilima bez registarskih tablica. One su tvrdile da su hapšenja politički motivisana pošto agencija OSA ima bliske kontakte sa vladom SDSM.²¹ Proces "Rastanski Lozja" je proces zbog političkih krivičnih dela, pre svega zbog veza sa prethodnom VMRP-DPMNE vladom i optužbama za osvetu trenutne vlade SDSM.

4.4 Veze sa organizovanim kriminalom

Iako se u jednom skorašnjem istraživanju navodi da neke PSC ili njihovi zaposleni imaju "veze sa organizovanim kriminalom",²² tokom ovog istraživanja nije pronađen nijedan dokaz o sistemskim vezama. Pojedinačni slučajevi kriminalnih aktivnosti postoje, kao što je slučaj zaposlenog u PSC koji je osuđen za iznuđivanje i pokušaj ucenjivanja. Takođe postoje nepotvrđene tvrdnje o umešanosti PSC u političke i poslovne korupcije. Posebno se ističe slučaj jedne PSC koja je bila umešana u pretnje vlasnicima malih radnji u glavnom poslovnom centru grada, u pokušaju da natera vlasnike da zatvore svoje radnje i da se presele u novoizgrađeni poslovni centar, koji je u posedu biznismena navodno povezanog sa vlastima. Iako je dokaz o takvim aktivnostima više nepotvrđena priča, korupcija i kriminalne aktivnosti PSC trebalo bi očigledno da budu blisko ispitane od strane nadležnih državnih organa.

¹⁵ "Interior Ministry: a number of Chiefs replaced", Nova Makedonija, 20. oktobar 1995. Engleski prevod Makedonskog informacionog centra (MIC).

¹⁶ "Privatna agencija OSA sprovodila hapšenja držeći pištolj uperen u glavu deteta", Dnevnik br. 2659, 17. januar 2005.

¹⁷ Op cit Nova Makedonija.

¹⁸ Op cit Ugrinovski, Siljanovski, Bolton. Isto, op cit Andonov.

¹⁹ Ibid.

²⁰ "Pretnje i protesti tokom nastavljenog suđenja Rastanski Lozja", prvo bitno izveštavano u lokalnoj štampi: Dnevnik, Utrinski Vesnik, Makedonija Denes, Vreme, Vest, Vecer, Nova Makedonija, 19. januar 2005..

²¹ "Supruge optuženih u slučaju Rastanski Lozja tvrde da je OSA hapsila pod pretnjom oružjem", Dnevnik, 19. Januar 2005.

²² Op cit 'Macedonia: Guns, Policing and Ethnic Division', str. 30.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Zakoni koji pokrivaju industriju privatnog obezbeđenja su sledeći:

- *Zakon o aktivnostima lične i imovinske bezbednosti* (u daljem tekstu: ‘Zakon o bezbednosti’). Objavljen u Službenom glasniku BJR Makedonije Br. 80/99, 17. decembra 1999; i
- *Zakon o oružju*. Objavljen u Službenom glasniku BJR Makedonije Br. 07/05, januar 2005.

U odeljcima I i II Zakona o bezbednosti obrađeni su zahtevi za registraciju firmi i osoblja kod policije i uslovi koji se primenjuju u pružanju takvih usluga. Iako novi Zakon o oružju zahteva bezbednosne provere, Zakon o bezbednosti ne predviđa takve preduslove kako bi se sprečilo da osuđivani kriminalci poseduju i rade u PSC. Zakon, međutim, predviđa da fizička lica koja se prijavljuju za rad u PSC ne smeju da imaju sudsku odluku o zabrani zaposlenja.²³ Radnik obezbeđenja nikad ne može da dobije dozvolu za posedovanje i nošenje oružja ukoliko ima krivični dosije (Članovi 9 i 12). Prema predsedniku Komore za bezbednost, većina kandidata donosi sudsku izjavu da nisu osuđivani, iako je ovo van zahteva koje je postavio zakon.²⁴ Član 8 Zakona o bezbednosti takođe naglašava da pojedinci koji od MUP-a dobiju dozvolu za obavljanje poslova obezbeđenja moraju da budu državljeni Makedonije i da imaju prebivalište u Makedoniji.²⁵ Zbog toga nijedna međunarodna PSC do sada nije dobila dozvolu da radi u Makedoniji. Međutim, MUP izveštava da je obnovilo proceduru za izdavanje dozvole jednoj firmi koju su osnovali makedonski državljanin i jedan strani državljanin.²⁶ Član 8 zakona takođe naglašava da radnik obezbeđenja mora da položi državni ispit za koji je nadležna Komora za bezbednost, kako bi dobio dozvolu za rad, a član 9 opisuje sadržaj državnog ispita.

Dok Zakon o bezbednosti pruža osnovni zakonski okvir, a nadzor i kontrola koju sprovode MUP i Komora za bezbednost osnovu za dobar regulatorni sistem, ostaje pitanje do koje mere se zakon i propisi sprovode. Kao što je prethodno napomenuto, bliske veze između nekih PSC i političkih partija nose sa sobom mogućnosti zloupotrebe.

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Zakon o bezbednosti predviđa da “radnici obezbeđenja mogu da budu naoružani u skladu sa propisima koji se odnose na nabavku, posedovanje i upotrebu vatrenog oružja” (Član 20, stav 1). Ovo znači da se glavni makedonski zakon o civilnom posedovanju i nabavljanju oružja, Zakon o oružju koji je usvojen februara 2005. godine, takođe odnosi na PSC. Međutim, u tom slučaju, Zakon o bezbednosti zahteva da oružje koje se koristi u ove svrhe bude registrovano kod MUP-a. Iako su svi radnici obezbeđenja obučeni u rukovanju vatrenim oružjem nakon završetka pismenog dela Državnog ispita, zakon zahteva da osoblje PSC koje želi da nosi oružje mora prvo da dobije dozvolu i legitimaciju od Komore za bezbednost, kao i da dobije odobrenje od Ministarstva za nošenje oružja u skladu sa Zakonom o oružju. Samo zaposleni koji imaju odobrenje mogu da nose oružje tokom radnog vremena.²⁷

Zakon o bezbednosti (Član 20) takođe ograničava tip oružja koje PSC mogu da koriste, uz napomenu da to određuje MUP. Najčešće se koriste pištolji i revolveri, iako se u nekim okolnostima dozvoljava i upotreba poluautomatskih

²³ ‘Zakon o bezbednosti br. 80/99’, Član 8, stav 2, tačka 3.

²⁴ Op cit Tihomir Nikolovski.

²⁵ Odeljak II, Član 5 kaže da: “pored uslova predviđenih za registraciju (kao zakonskog poslovanja prema Zakonu o privrednim društvima), neophodno je da pravno lice ima najmanje pet lica sa dozvolom za rad izdatom od strane MUP-a. Pravno lice iz Stava 1 ovog člana može da osnuje domaće pravno ili fizičko lice”.

²⁶ Informacije je dao Goran Pavlovski, predstavnik za javnost MUP-a, 25. februar 2005.

²⁷ Op cit Tihomir Nikolovski; Informacije pružio Pavlovski, 25. februar 2005.

pušaka, kod obezbeđivanja objekata van naseljenih oblasti (npr. brane i repetitor).²⁸ Oružje koje PSC mogu da koriste, uz odobrenje MUP-a, definisano je kategorijama B i C u Članu 4 Zakona o oružju.²⁹ To je sledeće oružje:

Kategorija B – oružje koje može da se nabavi uz odobrenje je:

- Poluautomatsko ili repetirajuće oružje;
- Jednometno kratkocevno oružje sa centralnom udarnom iglom;
- Jednometno kratkocevno oružje ukupne dužine do 28 cm;
- Poluautomatsko dugocevno oružje sa okvirom i ležištem za više od tri metka;
- Poluautomatsko dugocevno oružje sa okvirom koji sadrži manje od tri metka i sa mobilnim magazinom;
- Repetirajuće i poluautomatsko oružje, sa neolučenom cevi dužine do 60 cm;
- Poluautomatsko dugocevno oružje za civilnu upotrebu, slično automatskom oružju;
- Jednometno dugocevno oružje sa jednom ili više olučenih cevi;
- Pneumatsko oružje sa energijom projektila preko 7.5 J i kalibrom preko 4.5 mm; i
- Oružje za industrijsku upotrebu.

Kategorija C – oružje koje može da se nabavi na osnovu odobrenja izdatog pod posebnim uslovima:

- Repetirajuće dugocevno oružje, koje ne pripada kategoriji B, tačka 6;
- Poluautomatsko dugocevno oružje, koje ne pripada kategoriji B, tačke 4, 5, 6 i 7;
- Jednometno kratkocevno oružje sa ukupnom dužinom od 28 cm i više;
- Pneumatsko oružje sa energijom projektila od 7.5 J i kalibrom od 4.5 mm; i
- Oružje za svetlosno-zvučnu signalizaciju.

Pošto je Zakon o oružju donet tek u januaru 2005. godine, tip oružja koje mogu da koriste radnici privatnog obezbeđenja "biće preciznije regulisan podzakonskim aktima koje doneše ministar unutrašnjih poslova".³⁰ Član 7 Zakona o oružju ograničava količinu municije koju PSC može da poseduje, do 50 komada metaka za svako oružje koje je navedeno u dozvoli. Kao što je već napomenuto, makedonski izveštaj o implementaciji UN Programa aktivnosti o SALW za 2004. godinu navodi 55 registrovanih firmi za privatno obezbeđenje.³¹ Isti izveštaj navodi da je kod "pravnih lica" registrovano 13.797 SALW, što obuhvata PSC i pravne subjekte (vlade, ali ne vojsku i policiju). Kako u zemlji ima maksimum 6.000 radnika obezbeđenja sa dozvolom, zvanična statistika sugerira da su PSC relativno dobro naoružane.³² Međutim, treba uzeti u obzir i veliku dostupnost nelegalnog oružja u Makedoniji, za koje se veruje da se koristi i za potrebe pojedinih PSC.³³

Trenutno izgleda da ne postoji posebna zakonska regulativa koja bi se odnosila na skladištenje oružja i municije za koje PSC imaju dozvolu. Zakon o bezbednosti, Član 20, stav 1, kaže da "radnici obezbeđenja mogu da budu

²⁸ Op cit Tihomir Nikolovski.

²⁹ Službeni glasnik RM, br. 07/05.

³⁰ Informacije pružio Pavlovski, 25. februar 2005.

³¹ Makedonski izveštaj o implementaciji POA, str. 11.

³² Do sada je pri MUP-u registrovano samo 112 komada oružja od strane PSC otkad je na snagu stupio novi Zakon o oružju. U to spada 103 pištolja, šest lovačkih pušaka i tri poluautomatske puške. Informacije pružio Pavlovski, 25. februar 2005.

³³ Prema poslednjem izveštaju o SALW i bezbednosti u Makedoniji, nije poznato da radnici privatnog obezbeđenja nose nelegalno oružje. Op cit 'Macedonia: Guns, Policing and Ethnic Division', str.30.

naoružani u skladu sa propisima koji se odnose na nabavku, posedovanje i upotrebu vatrene oružja". Novi Zakon o oružju obuhvata nove propise o bezbednom skladištenju (Član 13) i može pozitivno da utiče na bezbednost skladištenja oružja i municije u vlasništvu PSC. Ukoliko to nije slučaj, onda je jasno da u ovu oblast treba uvesti dodatne propise. Takođe, čini se da trenutno ne postoji nikakve restrikcije za nošenje skrivenog oružja.

Prema Zakonu o bezbednosti, Član 17, "radnik obezbeđenja ima pravo da primeni fizičku sile samo ukoliko je to neophodno za izvršavanje dužnosti", do dolaska policije i samo posle glasnog verbalnog upozorenja. Član 21 kaže da "radnik obezbeđenja ima pravo da koristi vatreno oružje samo ukoliko objektivno nije u stanju da pozove policiju, i ukoliko na neki drugi način nije u stanju da odbije istovremeni napad". Član 21 dalje definiše šta se kvalifikuje kao istovremeni napad. U slučaju upotrebe sile, radnik obezbeđenja i PSC obavezni su da što pre obaveste (u periodu od 24 sata) MUP, a u slučaju upotrebe oružja, PSC i radnik obezbeđenja dužni su da podnesu pisani izveštaj Ministarstvu, najkasnije 24 sata posle incidenta. Član 22 dalje ograničava upotrebu oružja zabranom te upotrebe kada ona može ugroziti živote drugih građana, protiv vidljivo trudnih žena, dece i starijih osoba (sem ukoliko ta lica koriste oružje protiv radnika obezbeđenja ili osobe za koju su zaduženi). Članovi 36 i 37 Zakona o bezbednosti sadrže i kaznene odredbe za nepropisnu upotrebu sile, zloupotrebu oružja i neizveštavanje o upotrebi sile.

U medijima je bilo dosta govora o navodnoj preteranoj upotrebi sile u nekim PSC u Makedoniji. U najpoznatijem slučaju, supruga optuženog u krivičnom postupku "Rashtanski Lozja" svedočila je da je njen suprug uhapšen tokom racije "maskiranih lica koja su nosila uniforme agencije za obezbeđenje OSA, koje je predvodio lično Branko Bojčevski (Direktor OSA)". Tokom racije na njihovu kuću, 09. maja 2004. godine, supruga je tvrdila da su pripadnici OSA držali oružje prislonjeno na glave njihove dece.³⁴

5.3 Profesionalizam i obuka

Da bi neki pojedinac dobio dozvolu za obavljanje poslova obezbeđenja, mora da polaže Državni ispit u Komori za bezbednost. Prijavljanje obuhvata osnovne podatke o kandidatu i troškove od 6000 MKD (€100) za ispit. Da bi položio ispit, kandidat mora da položi najmanje sedam od dvanaest predmeta, jedanaest pismenih/theorijskih i završnu praktičnu proveru upotrebe i rukovanja vatrenim oružjem. Ovi predmeti su sledeći:

- a) Zakon o bezbednosti;
- b) Krivično pravo;
- c) Kriminologija;
- d) Zakon o nabavljanju, posedovanju i nošenju oružja (po novom, Zakon o oružju);
- e) Ovlašćenja i taktika upotrebe ovlašćenja;
- f) Organizacija pitanja bezbednosti;
- g) Taktika sprovođenja mera bezbednosti;
- h) Upotreba i rukovanje vatrenim oružjem;
- i) Samoodbrana;
- j) Prevencija požara i zaštita;
- k) Upotreba sredstava i uređaja za tehničku zaštitu; i
- l) Prva pomoć.

³⁴ Suđenje Rashtanski Lozja je sudski proces za politička krivična dela, zbog veza sa prethodnom VMRO-DPMNE vladom i optužbama za osvetu sadašnje SDSM vlade. Na suđenju, nekoliko bivših službenika MUP-a, među kojima i bivši VMRO-DPMNE ministar unutrašnjih poslova Ljube Boškovski, optuženi su za sceniranje ubistva sedam ekonomskih emigranata iz Južne Azije u 2002. godini, kako bi mogli da tvrde kako su osuđili pokušaj terorističkog napada na ambasadu SAD i Velike Britanije. Navodno je ovo bio pokušaj pokazivanja makedonske podrške ratu protiv terorizma koji su vodile SAD. *Dnevnik*, 17. januar 2005; *Dnevnik*, 19. januar 2005.

Neke PSC, kao što su OSA i Nikob, nude pripremne kurseve obuke za Državni ispit. Komora za bezbednost objavljuje priručnik za obuku, koji obuhvata sve navedene predmete i druge materijale.³⁵ Kada pojedinac položi Državni ispit, on dobija dozvolu iz Komore, koja ga kvalifikuje kao radnika obezbeđenja. Nakon zaposlenja u PSC ili nekoj drugoj organizaciji, potrebno je registrovati radnika kod Komore za bezbednost kako bi se dobila legitimacija (bezbednosna autorizaciona kartica). Prema članovima 14, 15 i 16 Zakona o bezbednosti, radnik obezbeđenja dužan je da nosi legitimaciju sa sobom na dužnosti, i dužan je da je pruži na uvid dok je na dužnosti ili na zahtev ovlašćenog lica iz MUP-a. Nakon prestanka radnog odnosa, legitimacija mora odmah da bude predata Komori za bezbednost.³⁶

Osim pružanja obuke i ispita, Komora za bezbednost takođe pruža "Kodeks profesionalne etike radnika obezbeđenja". Kodeks dobровoljno prihvataju članovi Komore, i u njemu se nalaze obaveze prema poštovanju zakona, očuvanju profesionalizma i uzdržavanju od nepotrebne upotrebe sile. Svi radnici obezbeđenja koji su zaposleni u firmama koje su članice Komore moraju da polažu zakletvu po ovom kodeksu.³⁷ Uprkos svemu navedenom, prethodna studija o bezbednosti u Makedoniji pokazala je da u stvarnosti nivo profesionalizma među PSC uveliko varira.³⁸ Intervjui koji su sprovedeni za ovo istraživanje pokazuju da su generalno veće PSC razvile bolju praksu, pre svega zbog visokog profila njihovih klijenata.³⁹

5.4 Nadzor

U teoriji, Makedonija danas poseduje dobro zakonodavstvo koje reguliše nadzor i kontrolu industrije privatne bezbednosti. Situacija je svakako mnogo bolja u poređenju sa periodom pre 1999. godine kada je usvojen Zakon o bezbednosti, dok informacije prikupljene tokom ovog istraživanja pokazuju da se nivo profesionalizma u industriji povećao tokom vremena. Međutim, postoje brojne nepravilnosti, od kojih je najvažnija nepostojanje zahteva za bezbednosne provere radnika obezbeđenja. Trenutno je potrebno samo da ne postoji neka sudska presuda koja im zabranjuje da obavljaju ove poslove.⁴⁰ Prema predsedavajućem Komore, kandidat za radnika obezbeđenja mora da podnese sudska dokument koji izjavljuje da ne postoji mera bezbednosti ili presuda koja zabranjuje zaposlenje tom licu. Međutim, većina kandidata donosi uverenje da nisu osuđivani, iako je ovo van zahteva koje je postavio zakon.⁴¹

Ministarstvo unutrašnjih poslova i Komora za bezbednost su nadležni organi za industriju privatne bezbednosti u Makedoniji. Prema Zakonu o bezbednosti (Br. 88/99), PSC, osim registrovanja kao poslovnom subjektu u skladu sa Zakonom o privrednim udruženjima, mora da se registruje pri i da dobije odobrenje od MUP-a za obavljanje poslova obezbeđenja lica i imovine.⁴² Osim toga, četvoročlana komisija (dva člana iz MUP-a, dva iz Komore) nadležna je za Državni ispit koji je neophodan za izdavanje dozvola radnicima obezbeđenja.⁴³ MUP takođe pruža profesionalnu podršku i organizuje godišnju proveru gađanja iz oružja za radnike obezbeđenja. Takođe, svaka upotreba sile od strane pripadnika PSC mora da bude prijavljena MUP-u. MUP je takođe odgovoran za sprovođenje Zakona o bezbednosti, rad Komore za bezbednost, kao i za nadgledanje rada PSC.⁴⁴

³⁵ Tumanovski D et al, 'Obezbeđivanje na lica i imot', Komora za obezbeđenje lica i imovine, Skoplje, 2001.

³⁶ Op cit Nikolovski.

³⁷ Op cit Atanova.

³⁸ Op cit 'Macedonia: Guns, Policing and Ethnic Division', str. 30.

³⁹ Intervju sa Rupertom Breitmeyerom, službenikom za bezbednost u EAR, 23. februar 2005.

⁴⁰ Zakon o bezbednosti br. 80/99, Član 8, stav 2, tačka 3.

⁴¹ Op cit Nikolovski.

⁴² Zakon o bezbednosti br. 80/99, Članovi 3 i 5.

⁴³ Zakon o bezbednosti br. 80/99, Član 9.

⁴⁴ Zakon o bezbednosti br. 80/99, Odeljak VII, Nadzor, Članovi 32, 33, 34 i 35.

Obaveze Komore za bezbednost obuhvataju:⁴⁵

- a) Organizovanje državnog ispita;
- b) Izdavanje odgovarajućih sertifikata fizičkim licima koji su položili ispit za rad na poslovima obezbeđenja;
- c) Izdavanje legitimacija (bezbednosnih autorizacionih kartica) firmama;
- d) Čuvanje zapisa o istim fizičkim licima i firmama; i
- e) Unapređenje imidža i profesionalizma industrije obezbeđenja u Makedoniji.

Kao i uvek, nivo do kog se ova regulativa sprovodi je ključno pitanje. Iako je potrebno dalje istraživanje kako bi se ovo pitanje ispitalo do detalja, polazna tačka bila bi političko povezivanje nekih makedonskih PSC, što onemogućava rigorozno sprovođenje zakonodavstva koje treba da usmerava industriju.

Izgleda da ne postoje pokušaji samoregulisanja u okviru industrije privatne bezbednosti. Ovo je nesrećna okolnost i zbog toga ovu inicijativu treba ohrabrivati, pošto bi to bio jedan od načina depolitizacije jednog dela kontrole industrije. Ukoliko se i kada tržište otvoriti za međunarodne firme, ovo će postati jedna od presudnih stvari.

6 Zaključak i preporuke

Izgleda da se Makedonija suočava sa sličnim izazovima kao i susedne zemlje u regionu, u pogledu efikasne regulative i kontrole i nadzora PSC. Iako i dalje postoje propusti, uvođenje novog zakonodavstva pružilo je relativno dobru osnovu za nadzor sektora u celini, uključujući upotrebu sile i oružja od strane radnika fizičkog obezbeđenja. Kao i u drugim zemljama, konzistentno sprovođenje zakona nije lak zadatak i zahteva veliku pažnju. Očigledno je da PSC funkcionišu u kontekstu etničke segregacije, ograničenih državnih kapaciteta, korupcije, finansijskih mreža i velike dostupnosti SALW, što predstavlja jasan izazov njihovom radu. U ovim uslovima razumljivo je teško održati visoke standarde, ali uprkos tome, veće PSC koje pružaju usluge obezbeđenja međunarodnim organizacijama i poslovima (npr. Nikob i MBI) izuzetno su profesionalne. Zapravo su manje PSC slabo organizovane, manje profesionalne i suočavaju se sa velikim problemima opstanka u trenutnoj ekonomskoj situaciji.

Kad god je firma tesno povezana sa političkim partijama – kao što je to bio navodno slučaj sa dve najveće firme, OSA i Kometa No. 1 – bilo kakav profesionalizam se dovodi u pitanje, što kompromituje nezavisnost firme i sa sobom nosi rizik zloupotrebe sile zbog političkih ciljeva i korupcije. Postojanje takvih veza, pre svega političkih ali sa neizbežnom etničkom komponentom zbog strukture makedonskog društva i politike, jeste glavni problem sa kojim se ova industrija danas suočava. Takve povezanosti važne su iz dva razloga. Prvo, jakе političke veze mogu da oslabe efikasnost regulative i kontrole. Drugo, u društvu koje je polarizovano po etničkim linijama, važno je da firme za privatno obezbeđenje ne postanu zakonski paravan etničkim paravojskama. Sama industrija mogla bi više da doprinese ovoj oblasti, sa bolje uspostavljenim i poštovanim firmama koje bi se udružile u definisanje i razvoj najbolje prakse u oblasti privatne bezbednosti.

⁴⁵ Op cit Nikolovski.

6.1 Glavne preporuke

- MUP treba bez odlaganja da preduzme aktivnosti protiv svih firmi koje nemaju dozvolu, uz zahtev da kompanija ili nabavi dozvolu za rad ili da se zatvori.
- Bezbednosne provere treba da budu obavezan preduslov za izdavanje bezbednosnih autorizacionih kartica. Dozvola za rad za radnika obezbeđenja treba da bude vremenski ograničena, i treba uvesti ponovno testiranje ili bezbednosne provere pre izdavanja dozvole.
- Treba dopuniti Zakon o bezbednosti tako da izričito zabranjuje nošenje skrivenog oružja kod radnika obezbeđenja.
- Treba zabraniti upotrebu vojnog oružja u PSC.
- Potrebno je pojasniti zakone o skladištenju naoružanja i municije.
- MUP treba da sarađuje sa drugim organizacijama na iskorenjivanju upotrebe ilegalnog oružja od strane PSC.
- Potrebno je dopuniti sistem za izdavanje dozvola za oružje zaposlenima u PSC. Treba uvesti vremenski ograničene dozvole i objektivne kriterijume za procenu potrebe za nošenje oružja.
- MUP treba detaljno da istraži sve slučajeve prekomerne upotrebe sile od strane osoblja PSC i da pokrene krivični postupak tamo gde je to potrebno.
- Vlada Makedonije i međunarodna zajednica treba da obrate veću pažnju na političke veze PSC i njihove povezanosti sa aktuelnim i nekadašnjim radnicima obezbeđenja. S obzirom na kontekst vlasti u Makedoniji, samoregulisanje može da bude najbolje kratkoročno rešenje ovih problema. Važno je da PSC rade na svojoj depolitizaciji, i na distanciranju od snaga bezbednosti, postojećih ili raspuštenih.
- Potrebno je da se uvedu sporazumi o zajedničkom radu, kako bi se jasno odredile uloge i odgovornosti PSC i policije u zajedničkim operacijama, i kako bi se smanjile šanse da ova dva sektora postanu konkurenca jedan drugom.
- Treba ukinuti zakonsku zabranu da strane firme rade u Makedoniji. Ovo će verovatno da podigne standarde tako što će biti uvedeni novi elementi konkurenčije.
- Treba unaprediti nadzor i kontrolu tako što će se ojačati parlamentarni odbori i uloga Ombudsmana u praćenju ponašanja PSC i radu sa žalbama građana.

**SALW i firme za privatno obezbeđenje u jugoistočnoj Evropi:
uzrok ili posledica nesigurnosti?**
(15.08.2008)

Moldavija

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Od vremena proglašenja nezavisnosti od Sovjetskog Saveza u avgustu 1991. godine, politički, ekonomski i institucionalni razvoj Moldavije podriva nedostatak rezolucije o statusu otcepljenog regiona Transdnjestrija koji zauzima prostor između reke Dnjepar i granice Moldavije sa Ukrajinom i u kojem žive velike ruske i ukrajinske etničke zajednice. Transdnjestrija je dobila *de facto* nezavisnost nakon kraćeg sukoba 1992. godine i razvila niz administrativnih institucija po ugledu na one u Moldaviji. Otcepljena transdnjestarska administracija kontroliše preko 425 kilometara dugu granicu između Moldavije i Ukrajine ometajući svaki pokušaj koji bi Moldavija mogla preduzeti da održi red na svojim granicama i smanjuje mogućnosti borbe protiv krijumčarenja, prometa oružja i drugih ilegalnih aktivnosti; kao rezultat toga razvio se unosan posao ponovnog izvoza kroz Transdnjestriju zahvaljujući rupama u zakonskom sistemu oporezivanja¹ kao i krijumčarenje². Moldavsku ekonomsku situaciju karakteriše ekstremno siromaštvo posebno u seoskim predelima. Kada tome dodamo neadekvatne zdravstvene i školske objekte, puteve i transport, nedostatak poslova i poslovnih prilika su jedan od glavnih uzroka za migracije iz sela u glavni grad i strane zemlje³.

Republika Moldavija je nasledila niz institucionalnih nedostataka od Sovjetske Socijalističke Republike Moldavije (SSRM), koju je nasledila 1991. godine. Iako su republike koje su se odvojile od Sovjetskog Saveza imale državne institucije kao što je Ministarstvo unutrašnjih poslova (Mol), ove institucije su se umnogome oslanjale na Centralnu sovjetsku administraciju u Moskvi u formulisanju politike i u većini slučajeva sprovodile su sovjetsku politiku. Shodno tome, nakon raspada Sovjetskog Saveza došlo je do nedostatka iskustva za formuliranje i sprovođenje politike na institucionalnom nivou. Ovaj slabi institucionalni kapacitet je posebno značajan u sferi bezbednosti gde je državama naslednicama bilo potrebno mnogo vremena da izgrade svoju vojnu i policijsku strukturu. Posebno je Moldavska vojska morala da se gradi od ostataka ranih devedesetih godina, dok su Moldavske policijske snage morale da prođu kroz dodatnu obuku na polju pružanja etičnih usluga i veće okrenutosti građanima, za razliku od ranijeg usmeravanja na održavanje vlasti države pod sovjetskom upravom.

Moldavija je naišla na probleme prilikom uključivanja u reformu sektora bezbednosti, koja se uglavnom svodila na ‘periodično smanjenje obima vojske i preraspodelu zadataka između institucija i organizacija odgovornih za nacionalnu bezbednost’⁴. Najznačajniji dokument koji se odnosi na reformu sektora bezbednosti u Moldaviji je ‘koncept vojnih reformi’ koji je odobrio parlament Moldavije u julu 2002. Dokument ističe činjenicu da Moldavija nema neprijatelje i da je opasnost od ulaska u sukob sa nekom drugom zemljom veoma mala. Umesto toga veoma su naglašene ‘meke’ pretnje po bezbednost, kao što su organizovani kriminal i aktivnosti krijumčarenja droge i oružja. Prema ovom konceptu, armija će i dalje snositi najveći deo odgovornosti za borbu sa ovim opasnostima. Koncept takođe predlaže izmene zakona uključujući mere kao što su poboljšanje parlamentarne i civilne kontrole, u cilju prilagođavanja na evropske standarde. Bilo je teškoća u primeni koncepta zbog nedostatka sredstava (budžet za odbranu je 9-10 miliona evra).

Nekoliko međunarodnih aktera se uključilo u reformu Moldaviske policije. To su: Savet Evrope, Međunarodni program obuke za pružanje pomoći prilikom krivičnih istraga (**ICITAP**) i UNDP⁵. Kultura zlostavljanja zatvorenika u zatvorima, loš tretman osumnjičenih i proizvoljne kazne još nisu iskorenjeni uprkos međunarodnoj pomoći. Ovu

¹ „Moldavija: Regional Tensions Over Transdnestrija“, ICG Evropski izveštaj br. 157, ICG, Chisinau /Brisel, 2004, str. 15

² Perepelitsa G N, ‘Konflikt v Pridnestrove Princhz, Problemu i prognoz Razvitiya’, Kijev, 2001, str. 12-13. Na primer, u proseku 60% cigareta prodatih u Ukrajini su prošvercovane preko granice između Transdnestrije-Ukrajine, op cit „Moldavija: Regional Tensions Over Transdnestrija“, str. 11

³ The EU's relations with Moldova: Country Strategy Paper 2002-2006, Evropska komisija, 27. decembar 2001 str.6, dostupno na http://europa.eu.int/com/_external_relations/moldova/csp/02_06.eng.pdf.755

⁴ Greenwood D. i Volten P, Security Sector Reform and Transparency-Building: Needs and Options for Ukraine and Moldova, Centar za evropske studije bezbednosti, Groningen, mart 2004, str. 94

⁵ UNDP vebajt http://www.undp.org/bcpr/jssr/3_project/

praksi komplikuje neprekidan nedostatak civilne i parlamentarne kontrole i činjenica da se policijski oficiri koji su odgovorni za ovu zloupotrebu ne smatraju odgovornim⁶.

Teško je ustanoviti koje su reforme sektora bezbednosti sprovedene (ako ih uopšte ima) koje se odnose na usluge obezbeđenja Tiraspol-a, zbog nedostatka informacija o policijskim snagama i specijalnim policijskim jedinicama. Operacije ovih jedinica nisu predmet javnog razmatranja⁷. Različite policijske jedinice u Transdnjestriji i dalje se ponašaju kao potpora državi umesto da štite društvo.⁸

S obzirom na paralelne sisteme vlasti u Moldaviji i prostoru pod upravom Tiraspol-a, operacije PSC se regulišu na različite načine u različitim delovima zemlje. Najprihvatljivije određenje za firme koje pružaju usluge privatnog obezbeđenja u Moldaviji je 'firma za privatne detektivske i usluge tehničkog obezbeđenja (PDGC). Vlada Moldavije insistira na tome da nema firmi za privatno obezbeđenje koje rade u zemlji i drži se čvrsto ovog alternativnog imena za firme koje pružaju takve usluge. Prema nacionalnom zakonskom okviru izraz 'bezbednost' ne može se koristiti za ove vrste poslova ili usluga. U smislu međunarodne terminologije u ovoj oblasti, međutim, PDGC je u stvari PSC.

Moldavska industrija privatnog obezbeđenja se proširila od vremena formiranja prve PDGC, 29. oktobra 1989, a trenutno ima 100 ovih firmi, registrovanih pri nacionalnom udruženju PDGC 'Securicom', i one uglavnom pružaju slične, ako ne i identične usluge kao i PSC registrovane u Moldaviji. Od 23. februara 2005. 91 firma ima važeće PDGC licence, 34 PDGC ima naoružane radnike obezbeđenja. Pošto zakon ne dozvoljava da međunarodne PSC rade u Moldaviji, trenutno sve PDGC firme koje rade su domaće firme.⁹ Podaci MUP-a pokazuju da ima 3.000 registrovanih radnika privatnog obezbeđenja koji rade u Moldaviji i kojima je dozvoljeno da nose i koriste vatreno oružje.¹⁰ Međutim, prema jednoj proceni direktora PDGC, pravi broj zaposlenih u ovoj profesiji je 10.000¹¹. Ako je ova procena tačna, računajući čak i administrativno osoblje, to bi značilo da se nekoliko hiljada ljudi ilegalno bavi ovom profesijom. Pošto nije bilo moguće potvrditi ove procene tokom istraživanja za ovaj izveštaj, preporučuje se dalje istraživanje. Najpoznatije PDGC u Moldaviji su „Respect“, „Justar“, „Legion“, „Bercut“, „Tantal“ i „Allas“. Gradovi Chisinau i Balti zajedno sa drugim većim urbanim centrima predstavljaju glavne geografske centre aktivnosti PDGC.

Copyright © Justar S.R.L, 2005

Reklama za fizičko obezbeđenje, Justar S.R.L, 2005.

Informacije o privatnom sektoru obezbeđenja u Transdnjestriji je teško prikupiti; primera radi, samo jedna firma „Sheriff“ pruža usluge obezbeđenja u ovoj oblasti, ali istraživački tim nije bio u mogućnosti da prikupi bilo kakve informacije o uslugama koje nudi ili koje su joj glavne aktivnosti. Zbog toga se većina ovog poglavljaja odnosi na industriju privatnog obezbeđenja u delu zemlje koji kontroliše vlada Moldavije. Međutim, da bi se u potpunosti razumela uloga koju pružaoci usluga obezbeđenja imaju u vezi sa bezbednošću, kriminalom, trgovinom ljudima i posedovanjem oružja i njegovom upotrebom, neophodno je dublje analizirati situaciju na levoj obali reke Dnjepar.

⁶ Izveštaj 2004: Moldavija, Amnesty International, dostupno na http://web.amnesty.org/report2004/mda_summary_eng.

⁷ „Moldova: No Quick fix“, ICG Evropski izveštaj br. 147, ICG, Chisinau/Brisel

⁸ Službenik OEBS-a osuđuje „lingvističko čišćenje“ u Transdnjestriji, Radio slobodna Evropa/Radio sloboda 16. jul 2004.

⁹ Zakon 283-XV, član 5, pasus 3 i 4.

¹⁰ Intervju sa Ionom Lisnikom, inspektorom i Larisom Ivanov, glavnim inspektorom, Ministarstvo unutrašnjih poslova, 1-9 februar 2005.

¹¹ Intervju sa Ionom Mizunskim, izvršnim direktorom „Securicom-a“, 26. Januar 2005.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Iako ukupna stopa zločina u Moldaviji opada, broj nasilnih krivičnih dela u periodu 2003. i 2004. godine strmoglav je rastao. Porast broja nasilnih krivičnih dela je ključni faktor nedavnog razvoja industrije privatnog obezbeđenja u Moldaviji. Iako su ispitnici bili svesni da su krađe i ostali nenasilni imovinski prekršaji veći problem od oružanih pljački, ipak su zapazili da su nasilna dela veća opasnost i uzrok nesigurnosti. Sve dok fizička i pravna lica u Moldaviji osećaju da su nasilna dela pretnja njihovoj sigurnosti, potražnja za uslugama PDGC će verovatno ostati velika.

Tabela 1: Podaci o prijavljenim krivičnim delima 2002-2004

	2002	2003	2004
Prijavljena krivična dela	38.776	33.942	27.311
Nasilna dela		1.536	2.047

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova

Neki nezavisni stručnjaci su bili skeptični u vezi zvaničnih podataka koji pokazuju pad stope imovinskih zločina, izjavivši da postoje dokazi da policijske stanice nisu registrovalle prijavljena dela kako bi ostavili utisak „uspeha“ u borbi protiv kriminala.¹²

3 Usluge koje pružaju PSC

Iako je relativno uobičajeno za fizička lica da koriste usluge preduzeća iz ovog sektora, s obzirom na oko 300 - 600 domaćinstava godišnje koji koriste usluge PDGC, poslovni sektor se smatra najvećim korisnikom usluga privatnog obezbeđenja u Moldaviji.

Tehničko obezbeđenje i usluge brzog reagovanja su najčešće usluge koje pružaju PDGC. Mnogo je manje zahteva za pratnjom VIP i uslugama fizičkog obezbeđenja. Dalje, za razliku od ostatka jugoistočne Evrope, gde bankarski i finansijski sektor čine veliko (ako ne i najveće) tržište za pružanje privatnih usluga, bankama, kao i brojnim drugim institucijama, zabranjeno je da zapošljavaju PDGC za pružanje obezbeđenja. Sledećim institucijama nije dozvoljeno da kontaktiraju PDGC radi pružanja usluga privatnog obezbeđenja:

Obezbeđenje transporta novca,
Tantal Group S.R.L, 2005.

Copyright © Tantal Group S.R.L, 2005

- Ministarstvo unutrašnjih poslova
- Ministarstvo odbrane
- Bezbednosna i informativna služba
- Centar za borbu protiv korupcije i privrednog kriminala
- Odeljenje za zaštitu granica
- Carinsko odeljenje
- Državne telekomunikacione institucije
- Nacionalni energetski sistem i institucije prirodnog gasa
- Institucije za snabdevanje vodom
- Skladišta za oružje, municiju, eksploziv, otrov, radioaktivne i opasne supstance i
- Javna administracija, sudovi, banke, državna preduzeća.¹³

¹² Intervju sa Viorel Cibotaru, IPP, 15. februar 2005.

¹³ PDGC Vladina odluka 1510 doneta 12. decembra 2003, Službeni monitor republike Moldavije br. 254-261. 25. decembar 2003.

Copyright © Ministry of
Interior, Moldova, 2005

Ministarstvo unutrašnjih poslova pruža tehničko obezbeđenje ovim institucijama kao i niz usluga u vezi sa bezbednošću drugih klijenata, među kojima su ambasadori i diplomatske misije u Moldaviji. Pružanjem državnog obezbeđenja ambasadorima i ostalim klijentima upravljuju i regulišu ga Ministarstvo spoljašnjih poslova (MSP) i Bezbednosna i informativna služba.¹⁴ Potencijalno bi moglo da dođe do direktnе konkurenције između privatnog i javnog sektora obezbeđenja, s obzirom na to da državna policija u RM pruža usluge tehničkog obezbeđenja i instalacije alarma po ugovoru¹⁵. S obzirom da je policija takođe i glavno telo koje reguliše industriju privatnog obezbeđenja postoji potencijalni sukob interesa na šta treba obratiti pažnju. Zakoni koji bi uklonili ovu potencijalnu situaciju još nisu doneti.

4 Veze između PSC i drugih sektora

Za razliku od nekoliko drugih istočnoevropskih zemalja, nema direktnih dokaza o povezanosti između spoljnih organizacija i industrije za privatno obezbeđenje osim u Transdnjestriji. Ako je ovo tačno onda je Moldavija jedinstvena ne samo u jugoistočnoj Evropi već i u celom svetu. Iako niko od onih koji su bili intervjuisani za ovaj izveštaj nije mogao da potvrdi postojanje takve povezanosti, verovatnoća da PDGC imaju veze sa političkim partijama se povećala u proleće 2005. tokom kampanje za opšte izbore. U ovom slučaju opozicione partie optužile su izborni blok 'Moldova noastra' (BMD) da zaposjava bivše vojnike, policajce i obaveštajce da rade kao telohranitelji i prate i zastrašuju druge partie za koje se takođe govori da su radile u sprezi sa PDGC.¹⁶ Kakva god da je istina po ovom pitanju – a izborni posmatrači su došli do različitih zaključaka o slučaju¹⁷ - zanimljivo je da se optužbe kao što su ove smatraju dovoljno verovatnim da se puste u javnost.

PDGC priznaju da, s obzirom da su mnogi radnici obezbeđenja ranije bili zaposleni u državnom bezbednosnom sektoru, postoji mogućnost za komunikaciju i neformalnu saradanju, posebno u hvatanju prestupnika i održavanju javnog reda.¹⁸ Takođe postoje i formalni poslovni sporazumi između PDGC i policije u vezi patroliranja ulicama i održavanju javnog reda, na primer u toku fudbalskih utakmica i ostalih društvenih događaja.

Za firmu 'Šerif' iz Transdnjestrije - koja ima monopol na pružanje usluga obezbeđenja - veruje se da ima jake veze sa vladom u ovom regionu. 'Šerif' takođe ima monopol i u nekoliko drugih ekonomskih sektora, a u poslednjem izveštaju OEBS-a opisana je kao vlasnik monopola i nad telekomunikacionim službama u Transdnjestriji, kao i najveći vlasnik supermarketa i drugih poslova uključujući i jedinu komercijalnu TV stanicu i veliki fudbalski klub.¹⁹ Navodno su je osnovala tri bivša policajca i veruje se da ima veoma bliske veze sa vladajućom porodicom. U diskusiji o ovoj firmi BBC je 2004. godine naglasio da eksperti za organizovani kriminal u Velikoj Britaniji sumnjuju da Šerif u stvari pripada prvoj porodici otpadničke države i tvrde da je porodica Smirnov koristi za pranje novca. Takođe je pomenuto da skorašnji izveštaj Britanskog odeljenja za međunarodni razvoj naglašava da je 'Transdnjestar' krijumčarska firma maskirana u državu.²⁰ Nije jasno da li postoje propisi koji regulišu rad privatnog obezbeđenja na ovoj teritoriji.

¹⁴ Vladina odluka br. 1510, doneta 12. decembra 2003.

¹⁵ Zakon MUP-a br. 3. „O plaćenim uslugama“, 12 januar 2000, *Službeni monitor republike Moldavije*, br. 14-16, 10 februar 2000.

¹⁶ Intervju sa Viorel Cibotaru, IPP, 22 jun 2005.

¹⁷ Vidi, napr., izjavu OEBS/ODIHR, <http://www.osce.org/item/4353.html++BMD+2005+Electrons+intimidation&hl=en&start=7>.

¹⁸ Intervju sa Iurijem Chimakovschijem, podpredsednikom, „Delta Forta“, 27. januar 2005; Dorinom Damirem, izvršnim direktorom, „Tantal“ 25. januar 2005.; Ionom Mizunskijem, izvršnim direktorom, Securicom trede association, 26 januar 2005.

¹⁹ Assessment Visit to the Transdnestria Region of the Republic of Moldova, OSCE, mart 2005, http://www.osce.org/document/rfm/2005/03/14036_en.pdf. Pristupljeno 25. juna 2005.

²⁰ Ash I. „Misery in a Pariah State“, Međukontinentalni program na radiju BBC četiri, 1 april 2004. http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/crossing_continents/3586815.stm.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

U Moldaviji postoji komplikovan sistem za registraciju PDGC i njihove zaposlene. Komplikovanost je svakako prepreka za veći profesionalizam i kontrolu, pošto preterana birokratizacija ohrabruje korupciju i stvaranje prečica u procesu kontrole.

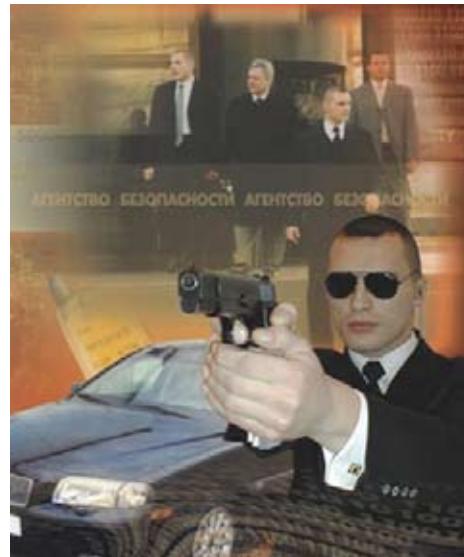
5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

‘Zakon o aktivnostima privatnih detektiva i čuvara’ (Zakon broj 283-XV donet 4.07.2003.)²¹ reguliše licenciranje i aktivnosti PDGC u Moldaviji. Po ovom zakonu, da bi firme ponudile svoje usluge kao privatne agencije za obezbeđenje i privatne detektivske agencije one prvo moraju da dobiju dozvolu koju zajedno izdaju Licencna komora i MUP. Zatim se svaki zaposleni u PDGC mora registrovati u Komori za izdavanje dozvola. Zabranjeno je da PDGC zaposli osobu koja je koristila narkotike ili koja je krivično osuđivana. MUP je odgovoran za kompletну proveru biografija svih prijavljenih osoba za poslove obezbeđenja. Osim toga svaka firma mora da ima svoj logo i legitimaciju odobrenu od strane MUP.²² Nepridržavanje zakona se kažnjava povlačenjem dozvole za rad firme.²³

Analitičari koji su konsultovani za ovo istraživanje zapazili su da je trenutni pravni sistem za regulisanje PDGC preterano birokratizovan, jer zahteva veliki broj različitih uverenja za registraciju firme.²⁴ Istraživači nisu mogli da razjasne očigledne nepravilnosti u procenama broja radnika PDG u zemlji različitih ispitanika (10.000 nasuprot 3.000). Potrebna su dalja istraživanja da bi se otkrilo da li se zapravo radi o velikom broju radnika koji rade ilegalno. Ako je to slučaj, to bi značilo da je trenutni pravni sistem nedozvoljeno složen i da kaznene odredbe nisu dovoljno efikasne da spreče rad na crno.

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

U Zakonu broj 283-XV, članu 28(3), navodi se spisak oružja i specijalne opreme koju privatni čuvari mogu da koriste, kao i pravila nabavke, čuvanja i nošenja oružja. Radnici privatnog obezbeđenja zaposleni u PDGC su ograničeni na korišćenje vatrenog oružja koje mogu posedovati građani Moldavije, i nije im dozvoljeno da koriste oružje vojnog tipa. Vatreno oružje koje koriste radnici privatnog obezbeđenja treba da bude registrovano na PDGC i na pojedinačnog radnika.²⁵ Oružje registruje policija i treba ga čuvati isključivo u prostorijama PDGC. Detalji o opštим zahtevima za procedure evidentiranja prilikom izdavanja oružja i municije zaposlenima nalaze se u MUP rešenju broj 365 (od 23. decembra 1993)²⁶. Upotreba sile, vatrenog oružja i specijalne opreme je regulisana posebnom odredbom zakona broj 283-XV (odeljak VI, članovi 28,29 i 30) i u saglasnosti je sa Osnovnim principima upotrebe sile i vatrenog oružja od strane predstavnika zakona UN. Međutim, ne postoji pravilo koje zahteva od zaposlenih u PDGC da prijave incidente u kojima su upotrebili oružje. Ovo je samo uopšteno regulisano u Krivičnom zakonu Moldavije. Informacije o zakonima koji regulišu rad PDGC u Transdnjestriji nisu dostupne.

Copyright © Justar S.R.L, 2005

²¹ Službeni monitor republike Moldavije br.200-20, 19. septembar 2003, www. docs.md. pristupljeno 25. juna.2005.

²² Zakon br. 283-XV

²³ Zakon br. 283-XV, 4. jul 2003, član 17 451-XV donet 30 jula 2001

²⁴ Prepiska sa Viorel Cibotaru, IPP, februar 2005. Zakon 283-XV(22(5), 23(3), 26(2)

²⁵ Intervju sa Iuriem Cohaniucem, šefom operacija, PDGC, „Respect”, 22. januar 2005, Op cit Damir i Mizunski: Vladina odluka br.126, doneta 15. februara 2000.

²⁶ Zakon br. 283-XV član 28(3)

Organizacije za osnovna ljudska prava i nadgledanje medija koje rade u Republici Moldaviji nisu čule za slučajeve u kojima je osoblje PDGC bilo okrivljeno za preterano korišćenje sile ili za nepropisno korišćenje oružja.²⁷ Ipak, iako nema dokaza o zloupotrebi, ostaje mogućnost da su se takvi incidenti dogodili, ali nisu prijavljeni²⁸. Nažalost, nema dostupnih podataka o ponašanju osoblja PDGC koje radi u Transdnjestriji.

Uprkos ovim nalazima smatra se verovatnim da se zloupotrebe dešavaju s obzirom da su ukorenjene u državnom sistemu obezbeđenja i stoga je vrlo verovatno da je ovakvo ponašanje preneto i na privatni sektor obezbeđenja. Smatra se da je ovakvo ponašanje ostalo neprijavljeni i neopaženo od strane agencija zaduženih za nadzor.²⁹

6 Profesionalizam i obuka

Obuka je obavezna za svoje PDGC osoblje i organizuje je MUP jednom godišnje.³⁰ Svoje osoblje se obučava za korišćenje vatretnog oružja i minimalnu upotrebu istog bez obzira da li njihovo radno mesto zahteva nošenje oružja ili ne. Svi oni, takođe, prolaze obuku za prvu pomoć. Međutim intervjuji koji su obavljeni za ovo istraživanje pokazuju da nisu svi radnici opremljeni odgovarajućom opremom za prvu pomoć iako su prošli obuku.³¹ Ispitanici misle da je relativno teško propustiti obaveznu obuku s obzirom na to da firme koje ih zapošljavaju visoko kotiraju tu obuku. Pored navedenog zakona PDGC obično ima svoje interne propise koji sadrže dalja ograničenja upotrebe vatretnog oružja. Securicom – jedino sindikalno udruženje ove profesije u Moldaviji - predstavlja lobi koji brani interes PDGC i nudi profesionalnu obuku i pravne savete.³²

7 Nadzor

MUP je glavni organ odgovoran za regulisanje PDGC aktivnosti u Moldaviji. Osim što pruža obuku, daje dozvolu za oznake i bedževe firme, izdaje dozvole za rad PDGC, MUP ima pravo da obustavi ili suspenduje poslovanje PDGC, u slučaju povrede zakona od strane PDGC ili njihovih radnika. Radnici koji su intervjuisani za ovu studiju izjavili su da se zakon koji reguliše privatno obezbeđenje u Moldaviji primenjuje u praksi iako je isuviše kompleksan te stvara barijere poslovanju PDGC. Takođe, iako se od MUP-a očekuje da proveri biografije svih zaposlenih u PDGC, proverava se samo da li su osuđivani.

Informacije o kontroli PDGC u Transdnjestriji nisu dostupne.

8 Zaključak i preporuke

Teško je sastaviti temeljni izveštaj o ovoj industriji zbog manjka informacija o privatnom obezbeđenju u Moldaviji. Postoji problem sa javnošću informacija u delovima zemlje koje kontroliše Vlada Republike Moldavije, a taj problem je još veći u Transdnjestriji. S obzirom na to da je bilo nemoguće pristupiti proučavanju i procenjivanju situacije na levoj obali reke Dnjepra, nemoguće je stvoriti sveobuhvatnu sliku uloge privatnih firmi za pružanje usluga obezbeđenja. Moldavska vlada je, sa svoje strane, pokazala značajnu otvorenost na planu bezbednosti tražeći međunarodnu podršku u reformi policije. Ovaj potez treba pozdraviti jer to vodi većoj transparentnosti. Veća otvorenost se očekuje i u privatnom sektoru i vlada ne treba da smatra da će veća transparentnost dovesti i do većih kritika. U mnogim uticajnim oblastima biće dobrodošla.

Uprkos svemu ovome, kao i u drugim sektorima moldavske ekonomije, i privatno obezbeđenje prolazi kroz period konsolidacije i profesionalizacije. Iako nema dokaza o kršenju ljudskih prava i korupciji, ne treba prepostaviti

²⁷ Uprkos pretraživanju arhiva u potrazi za glavnim medijskim izvorima iz oba dela zemlje, istraživački tim nije našao relevantne informacije na ovu temu. Prepiska sa Corinom Cepoi, Centar za nezavisno novinarstvo, mart 2005.

²⁸ Organizacija Amnesty International u Moldaviji izjavila je da nemaju stručno znanje iz ove oblasti. Prepiska između istraživača u IPP i Evgenevija Golosceapova, izvršnog direktora, Amnesty International Moldova, 8. mart 2005.

²⁹ Izveštaj 2005: Moldavija, Amnesty International, 2005, dostupno na <http://web.amnesty.org/report2005/mda-summary-eng>. pristupljeno 25. juna 2005.

³⁰ Zakon br. 283-XV član 24(1.3)

³¹ Op cit Chimacovschi; Mizunski; i Cohaniuc

³² Zakon br 283-XV član 27(2.b.d)

da se to nije desilo. Možda bi bilo bezbednije pretpostaviti da se incidenti u izvesnoj meri događaju, ali da se ne prepoznaju niti rešavaju. Statistika sakupljena za ovo istraživanje takođe pokreće pitanje da radnici obezbeđenja rade iako nisu zakonski registrovani. Podjednako zabrinjavajuća je i nesposobnost vlade da doneše zakone protiv sukoba interesa između PDGC i policije oko ugovora o privatnom obezbeđenju. Kada se govori o opštem uticaju PDGC na bezbednost u Moldaviji, postoje dokazi koji ukazuju na to da je stopa svih zabeleženih krivičnih dela i zabeleženih nasilnih krivičnih dela niža u onim oblastima u kojima posluju PDGS.

8.1 Glavne preporuke

- Zakone koji se odnose na izdavanje dozvola firmama PDGC treba dopuniti kako bi se smanjila birokratija. Takođe, treba razmotriti mogućnost uvođenja detaljnijih kriterijuma za izdavanje dozvola firmi i osoblju kako bi se podigli standardi industrije.
- MUP treba ponovo da otvorí pitanje registracije PDGC i da otkrije da li tu rade neregistrovane osobe kao i da preduzme aktivnosti kako bi se otklonili propusti u sprovođenju zakona.
- Nevladine organizacije treba da nastave da kontrolišu aktivnosti PDGC, sa naglaskom na otkrivanju slučajeva neprikladnih političkih veza.
- Donatori koji vode projekte podrške reformi sektora bezbednosti treba da ohrabre Vladu Moldavije da obrati pažnju na ulogu i uticaj privatnog sektora obezbeđenja u pružanju usluga obezbeđenja širom zemlje. Takođe, donatori treba da urade procenu aktivnosti privatnog sektora obezbeđenja u okviru procene sektora bezbednosti i da podržavaju veću kontrolu i regulaciju.
- Policijske usluge i PDGC ne treba da se takmiče oko komercijalnih ugovora. Potrebno je uspostaviti jasno razgraničenje između privatnog i javnog sektora i usluga koje pružaju kako bi se spričilo povećanje potencijalnih sukoba interesa i korupcije.
- Vlasti republike Moldavije i Transdnjestrije moraju obezbediti veću transparentnost. Nadležni organi Transdnjestrije treba da objave podatke u vezi PDGC koje posluju na toj teritoriji i propisima koji se primenjuju na ovoj teritoriji.

**SALW i firme za privatno obezbeđenje u jugoistočnoj Evropi:
uzrok ili posledica nesigurnosti?**

(15.08.2008)

Rumunija

1 Istorijat privatne bezbednosti

Izlazak Rumunije iz komunizma počinje 1989. skidanjem sa vlasti i pogubljenjem Nikolaja Čaušeskog tokom „Decembarske revolucije“. To je bio revolt protiv jednog izuzetno totalitarnog i represivnog režima. Iako je zemlja u osnovi bila oslabljena ekonomskom krizom koju je prouzrokovala zastarela industrija i centralizovana proizvodnja, bila je pošteđena građanskih nemira i etničkih konflikata koji su se dešavali u susednim balkanskim zemljama.

Posle dugog perioda reformi, Evropski savet održan u Kopenhagenu u decembru 2002. godine odredio je Rumuniji smernice koje vode ka učlanjenju u EU 2007. god. Pregовори su završeni decembra 2004. godine i članstvo u NATO je postignuto u martu 2004. godine posle korenitog restrukturiranja rumunskih vojnih snaga i sistema odbrane u skladu sa evroatlanskim načelima. Uprkos ovim uspesima Rumunija mora da nastavi sa reformama u različitim oblastima, počevši od sudske i državne administracije, razvoja civilnog sektora do restrukturiranja ekonomije i borbe protiv korupcije.¹

Kao i u drugim zemljama, sve manje učešće države u bezbednosnom sektoru tokom tranzicije iz komunizma dovelo je do potražnje za zaštitom privatnih dobara i usluga u Rumuniji. Veliki broj faktora je doprineo razvoju ovog sektora u Rumuniji uključujući i nezakonit i neravnomeran prelazak javnih dobara u privatne ruke tokom tranzicionog perioda, što je u kombinaciji sa korumpiranim i nefunkcionalnim pravosudnim sistemom dovelo do velikog nepoverenja u državu i njene organe bezbednosti.² PSC sektor je počeo sa radom u periodu od 1991-1992. Međutim, tek 1996. godine je uveden prvi zakon koji je regulisao tu oblast. Rumunsko bezbednosno udruženje navelo je da su 994 PSC dobile dozvolu za rad u čitavoj zemlji 2003. godine. Veliki broj privatnih firmi za poslove obezbeđenja može se objasniti stavkama u rumunskom zakonu koji zahteva od firmi da zaštite svoju imovinu bilo interno ili spolja. Tako je tržište privatne bezbednosti postalo unosno. Više od pola PSC radi u Bukureštu.³

U PSC sektoru zvanično ima 37.291 zaposlenih. U najpoznatije domaće firme spadaju Bidepa, RPG, Cameleon, UTI, CPI Securitz, Cobra, Securit Force, BGS, Argus, Global Security i Romguard.⁴ Najveće PSC zapošljavaju 2.000 ljudi (Bidepa), a veliki broj firmi ima 1.000 zaposlenih (npr. Romguard). Postoji i treća kategorija koja zapošljava oko 500 ljudi (Cameleon 2010), a ostatak tržišta čine male firme koje imaju između 40 i 100 radnika. Firme u ovom tržišnom sektoru trpe ozbiljnu konkureniju, a mnoge manje firme preuzimaju veće PSC, što se podrazumeva po zakonu tržišta.⁵ Iako je većina PSC domaćeg porekla, tržište je stalno otvoreno inostranoj privatnoj konkurenциji. Najveći

Copyright © BGS Security, 2005.

Pas čuvar i dreser, BGS Security, 2005.

¹ Redovni izveštaj o toku pristupanja Rumunije EU za 2004, Evropska komisija, Brisel, oktobar 2004, str. 148-151, dostupno na http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_ro_2004_en.pdf

² Uprkos reformama koje još traju, korupcija u privatnom i javnom sektoru je ozbiljan izazov u Rumuniji. „Pregledi i procene koje su izvršile nacionalne i međunarodne organizacije potvrđuju da korupcija ostaje ozbiljan i raširen problem u Rumuniji što utiče na skoro sve oblasti društva. Obim korupcije se ne smanjuje, a broj uspešno osuđenih je i dalje mali, posebno u korupciji visokog nivoa. Borbu protiv korupcije ometaju problemi integriteta, čak i u institucijama koje se bave sprovođenjem zakona i borbot protiv korupcije.“ Op cit Evropska komisija, str. 21

³ Vebajt rumunske policije http://www.politiaromana.ro/serviciul_regim_paza.htm, pristupljeno 28. jula 2005.

⁴ Intervju sa Gabrielom Mihaiem, predsednikom Rumunskog udruženja industrije PSC, 21. januar 2005, i određenim renomiranim PSC; razgovor sa Dr. Sartorijem, Paolom, italijanskim službenikom za veze NCB Interpol-a, italijanskim predstavnikom SECI Regionalnog centra za borbo protiv organizovanog kriminala, 28. januar 2005.

⁵ Vebajt rumunske policije, www.politiaromana.ro, pristupljeno 28. januara 2005.

inostrani PSC su Group4Falk (Danska) i Civica (Italija) a poznato je da i firme u vlasništvu Italijana, Izraelaca i Španaca poslju u zemlji.⁶ Navedeni broj PSC u Rumuniji će verovatno nestati u budućnosti kao posledica konsolidacije ove industrije, što će dovesti do dominacije najvećih firmi na tržištu. Strane investicije pomažu da se ovaj proces ubrza.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Iako je tržište privatne bezbednosti relativno veliko u Rumuniji, nasilni kriminal izgleda da nije ozbiljan problem. U 2002. godini zabeleženo je samo 3800 nasilnih krivičnih dela u Rumuniji, verovatno zbog uvreženog mišljenja da policija i sudstvo u ovim slučajevima ne mogu da učine mnogo.⁷ Za razliku od toga, nenasilne krađe i provale su najveće pretnje bezbednosti sa kojima se suočavaju Rumuni. Prema zvaničnim statističkim podacima rumunske vlade, policija je relativno uspešna u otkrivanju zločina. Tokom 2003. godine je zabeleženo ukupno 99.946 „ozbiljnih“ zločina, a rešeno je 82.325. U 2003. godini bilo je 2.096 zabeleženih prekršaja na 100.000 stanovnika, a procenat rešavanja je 1.519 slučajeva na 100.000 stanovnika (vidi tabelu u nastavku).

Tabela1: Otkrivena krivična dela 2002-2004

GODINA	OTKRIVENA KRIVIČNA DELA NA 100.000 STANOVNIKA
2002	1432
2003	2096
2004	2090

Izvor: Ministarstvo unutrašnjih poslova⁸

Usluge privatne zaštite su neophodne jedino u poslovima i institucijama kojima treba zaštita nepokretnosti. Upotreba privatnog obezbeđenja odraz je opšteg nepoverenja u državne institucije, posebno u policiju i sudstvo, zajedno sa raširenim verovanjem da čak i ako bude uhvaćen, zločinac se može izvući davanjem određene količine novca ili uz pomoć veza. U ovom okruženju korišćenje zastrašivanja (npr. radnici obezbeđenja) je efikasniji način odvraćanja od zločina nego oslanjanje na državu. Saznanje da je država nesposobna da zaštiti svoju populaciju povećava potrebu za drugim načinima zaštite i tako indirektno utiče na privatizaciju bezbednosti.

3 Usluge koje pružaju PSC

PSC industrija u Rumuniji ima poprilično raznovrsnu strukturu klijenata. Klijenti su poslovne, političke i međunarodne organizacije. Od poslovnih preduzeća u Rumuniji zakon zahteva da učestvuju u zaštiti svoje imovine i većina njih je odlučila da ovaj posao poveri PSC.⁹ Nekoliko stranih ambasada, uključujući italijansku i britansku, takođe angažuju PSC za pružanje usluga obezbeđenja za konzularna predstavnštva i kulturne aktivnosti, a to čine i Svetska Banka i druge međunarodne organizacije za razvoj.¹⁰ Nije uobičajeno da fizička lica angažuju PSC i smatra se da samo 1-3% domaćinstava zapošljavaju radnike obezbeđenja.¹¹ Geografski gledano industrija privatne bezbednosti je posebno aktivna u prestonici, Bukureštu, i u gradu drugom po važnosti, Temišvaru, koji se nalazi blizu državne granice, duž naftnih cevovoda, uz Dunav.¹²

⁶ Na primer danski Group4Falk je nedavno investirao u Rumuniju kupujući i spajajući lokalne PSC. Zadržana je lokalna uprava, u skladu sa neformalnim pravilima koja regulišu rumunsku privredu.

⁷ Državni profil Rumunije, Ekonomski obaveštajna jedinica, 2005.

⁸ Zvaničnik Ministarstva unutrašnjih poslova. Dostupno na <http://www.mai.gov.ro/Documente/Bilant%20MAI/Plan%20operational.pdf>

⁹ Zakon br. 333 iz 2003. godine; intervju, Gabriel Mihai Badea, predsednik, Rumunsko udruženje bezbednosne industrije, 21. januar 2005

¹⁰ Intervju sa Nicolom Stoescu, generalnim direktorom firme Cameleon 2010 (PSC), 18. januar 2005; Ioanom Stangu, generalnim direktorom firme Prompt Guard Private Security company, 19. januar 2005; op cit Badea.

¹¹ Isto

¹² Op cit Badea; Stoescu.

Veliki deo industrije privatne bezbednosti u Rumuniji se bavi fizičkom zaštitom nekretnina ili robe u transportu. Postoji i prilično veliko tržište tehničkog obezbeđenja: stručnjaci procenjuju da u državi postoji više od 150.000 aktivnih alarmnih sistema (u privatnom i javnom sektoru) koji su povezani ili sa PSC ili sa policijom.¹³ Postoji i prilično veliko tržište tehničkog obezbeđenja u Rumuniji, a jedna studija iz 1998. godine je procenila da postoji više od 160 privatnih obaveštajnih agencija u državi čiji kada uglavnom čine ljudi koji su nekada bili zaposleni u bezbednosnim i vojnim obaveštajnim službama.¹⁴ Ukupna vrednost tržišta sigurnosti i bezbednosti je procenjena u 2003. godini na 100 do 150 miliona američkih dolara sa očekivanom stopom rasta od 10-15% godišnje u bližoj budućnosti.¹⁵

Copyright © BGS Security, 2005

Obezbeđivanje stambenih prostora, BGS Security, 2005.

Neke firme su specijalizovane za određene poslove bezbednosti; na primer, "Argus" jedino pruža usluge brzog reagovanja. Neke rumunske firme se razvijaju u pravcu rada izvan zemlje u zonama sukoba. 2004. godine jedan rumunski radnik obezbeđenja koji je radio za PSC iz Sofije, Bidepu, je ubijen a jedan teško ranjen dok su pružali zaštitu privremenom članu iračke vlade. Oni su bili napadnuti dok je njihov konvoj prolazio kroz Hilu, južno od Bagdada¹⁶. Incident je naterao Ministarstvo spoljnih poslova da izda savetodavnu notu za rad PSC¹⁷.

Ukupan uticaj ovog sektora na bezbednost nije u potpunosti jasan, i nalazi se negde između, u zavisnosti od vrste usluga koje pružaju i firme o kojoj se radi. Ipak, nekolicina intervjuisanih tokom istraživanja tvrde da su primetili pomak ka smanjivanju stope kriminala u oblastima koje dobro čuvaju PSC¹⁸.

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Iako je po rumunskom zakonu policijskim službenicima zabranjeno da rade kao privatno obezbeđenje, jedan broj radnika obezbeđenja (naročito starijih) čine bivši članovi vojske i policije. Na primer, vlasnik PSC "UTI" bio je pripadnik vojske, a mnogi radnici firmi bili su nekada u rumunskoj vojsci¹⁹. Firme su imale ugovore sa nuklearnom elektranom "Černavoda", rumunskim parlamentom (obe zgrade) i Međunarodnim aerodromom "Henry Coanda", kao i ugovore opštijeg karaktera sa međunarodnim organizacijama među kojima je italijanska ambasada u Bukureštu. Kao što je pomenuto, radnici koji su radili u bezbednosnim službama su dobro prihvaćeni u delu branše koja se bavi poslovima tehničkog obezbeđenja.

Drugi primer povezanosti PSC i javnog sektora je slučaj kada je policija potpisala jedinstven sporazum o kratkoročnoj saradnji 1998. godine, koji je dozvoljavao policiji da koristi vozila PSC u vreme kada nije bilo dovoljno sredstava za nabavku dovoljnog broja policijskih vozila. Nedavno je potписан i protokol između policije i određenog broja privatnih firmi da zajedno održavaju javni red i mir i da se bore protiv nedruštvenog ponašanja.²⁰

Nije retkost u Rumuniji da žandarmerija i čuvari u nadležnosti lokalnih opština pružaju i komercijalne usluge bezbednosti. Specijalna grana žandarmerije iz Ministarstva uprave i unutrašnjih poslova (MUUP) pruža usluge tehničkog obezbeđenja na komercijalnoj osnovi. 2003. godine žandarmerija je čuvala ukupno 1.196 zgrada i

¹³ Neobjavljena studija Fondacije EURISC, 2003.

¹⁴ C.J. Van Bergen Thurion, „Privatization of Security: A Blessing or a Menace?“ Pretorija, Južnoafrički koledž odbrane, 1998.

¹⁵ Neobjavljena studija EURISC-a.

¹⁶ Irački spisak koalicionih žrtava, dostupno na <http://icasualties.org/oif/Civ.aspx>, pristupljeno 28. jula 2005.

¹⁷ Op cit Badea; Stoenescu

¹⁸ Op cit Badea; Stoenescu; Stangu.

¹⁹ Op cit Stangu, 19. januar. 2005.

²⁰ Op cit Badea; Stangu; Rumunsko udruženje bezbednosne industrije, Newsletter, novembar 2004., str3

1.222 km cevovoda. Od toga je 348 ugovora sa privatnim sektorom. Lokalni čuvari pod nadležnošću lokalnih vlasti i izabranog gradonačelnika mogu takođe pružati ovakve usluge.²¹ Zbog direktne konkurentnosti javnog i privatnog sektora postoji zabrinutost da će doći do porasta korupcije i sukoba interesa. Zbog toga je važno jasno razgraničiti ova dva sektora.

4.2 Političke veze

Naizgled postoji vrlo malo dokaza o direktnim vezama između PSC i političkih partija ili vladinih službenika. Uobičajeno je, međutim, da političari unajmljuju privatne radnike obezbeđenja da bi im pružili zaštitu i druge usluge, što pokazuje da čak i oni koji su politički aktivni dele opšte nepoverenje u mogućnosti državnog sektora bezbednosti da pruži zaštitu.²² Pored toga, izgleda da ne postoje direktnе veze između pojedinih političkih partija i pojedinih firmi, mada ovo pitanje nije lako rešiti zbog ograničenosti ovog istraživanja.

4.3. Veze sa organizovanim kriminalom

Nije lako istražiti veze između PSC i organizovanih kriminalnih grupa (OKG, OCG). Zvanične povezanosti nema, ali medijski izveštaji navode da ove veze postoje. Jedan od najnovijih slučajeva u medijima se odnosio na rad bezbednosne firme – Bronec – i njenu navodnu povezanost sa kartelom organizovanog kriminala koji je koncentrisan u firmi VGB.²³ Nakon izbora za novu vladu, u novembru 2004, pokrenuta je istraga o firmi VGB. Ova istraga još uvek traje i obuhvatila je mnoge moćne biznismene Rumunije.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Kao što je gore pomenuto, ova industrija se reguliše od 1996. godine. Trenutni zakon koji reguliše ovu industriju je zakon br. 333 (08. juli 2003.); "Zakon o zaštiti objekata, dobara, vrednosti i ljudi", Službeni glasnik br. 525 (22.juli 2003).²⁴ Ovaj zakon zahteva da sve firme dobiju dozvolu za rad od policije, a zatim da dostave podatke o budućim zaposlenima da bi se obavila njihova provera. Onima koji imaju krivični dosije zabranjeno je da rade kao radnici obezbeđenja. Provere obavljaju policija i domaća rumunska obaveštajna služba.²⁵ Vlasnici PSC, rukovodioci i drugi saradnici moraju da dostave sledeće podatke za prijavu firme: ličnu kartu, vojnu knjižicu, biografiju, lekarsko uverenje, psihološku procenu, pisani dokaz da su prošli odgovarajuću obuku za rad u PSC.²⁶ Po sadašnjem zakonu, dozvole preduzeća se moraju obnavljati u policiji na tri godine – što je isuviše dug period koji smanjuje mogućnost da će loše rukovođenje dovesti do poništenja dozvole.²⁷ Zakon ne pravi razliku između međunarodnih i domaćih PSC, čime se dozvoljava da strane firme posluju u istim pravnim okvirima. Trenutno ne postoji regulativa u vezi rumunskih PSC i PMC koje posluju u inostranstvu.

Iako jedno medijsko istraživanje pokazuje da se poštuju osnovne odredbe zakona u pogledu kadra i firmi, neki posmatrači su kritikovali zakone zbog toga što su nejasni i podložni manipulaciji od strane nadležnih organa.²⁸

²¹ Assessment of Activity in 2003, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Rumunija, Bukurešt, 13. januar 2004; Isac Stelian, zamenik direktora, Nezavisna služba za naoružanje, eksplozive i toksične materije, rumunska policija, 20. januar 2005.

²² Op cit Badea.

²³ Novine Ziua, 9. septembar 2004.

²⁴ Zakon br. 333 od 8.jula 2003. godine, "Zakon o zaštiti objekata, dobara, vrednosti i ljudi", Državni glasnik br. 525, 22.juli 2003.

²⁵ Isto, Poglavlje II, Odeljak 4, Član 20, stav 2; i Poglavlje V, Odeljak 2, Član 41, stav 1.

²⁶ Vebajt rumunske policije, <http://nt.politiaromana.ro/servicii/ordine.shtml>, pristupljeno 28. jula 2005.

²⁷ Intervjui sa PSC izvorima, januar 2005.; op cit Sartori.

²⁸ op cit Sartori; Stangu.

Osoblje PSC je utvrdilo da je dug proces zapošljavanja odobrenog osoblja sklon zloupotrebi.²⁹ Jedan naš sagovornik je izjavio da zakon ne daje policiji dovoljno ovlašćenja da zatvori problematične poslovnice.³⁰

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Upotreba oružja je trenutno regulisana Zakonom br. 17. o oružju i municiji, donesenom 1996. godine. Zanimljivo je da rumunskim PSC nije dozvoljeno da nose svoje vatreno oružje nego moraju da ga iznajme od policije. Mogu biti iznajmljeni pištolji, nesmrtonosno oružje od iritirajućih sprejeva do palica i u ekstremnim slučajevima automatsko oružje.³¹ Prema ovom sistemu policija i osoblje PSC koriste isto oružje osim što PSC dobijaju pravo da nose vatreno oružje nakon što dostave poseban zaštitni plan policiji i ona to odobri. Proces prijave i iznajmljivanja oružja je strog i zahteva dosta vremena, a PSC moraju da dokažu da je vatreno oružje apsolutno neophodno za njihov rad. Nadalje, moraju dokazati da firma poseduje resurse i logistiku za skladištenje oružja i obučavanje zaposlenih na policijskim streljanama za upotrebu oružja (po Zakonu iz 1996. godine o oružju i municiji, oružje mora biti skladišteno u posebne čelične ormariće u okviru firme, a municija skladištena odvojeno).³² Nisu poznati slučajevi u kojima su zaposleni u PSC protivzakonito odnosili oružje kući. Kad se uzme u obzir cena i trud za održavanje vatrenog oružja, malo rumunskih radnika obezbeđenja su naoružani sa SALW i većina PSC traži da svoje radnike obezbeđenja naoruža sa manje smrtonosnim oružjem kao što su palice i hemijski sprejevi. Nošenje skrivenog oružja nije dozvoljeno.³³

Međutim, po novom Zakonu o oružju i municiji usvojenom u junu 2004. godine, a objavljenom u Službenom glasniku 30. juna 2004. godine, u velikoj meri je olakšano i pojednostavljeno posedovanje smrtonosnog oružja kod građana, a samim tim i kod policije kada su te zakonske odredbe konačno donesene. Vatreno oružje koje koristi PSC će biti registrovano na pojedinačne radnike a ne na policiju. Više grupa građana je izrazio zabrinutost u vezi sa uticajem liberalizacije zakona o posedovanju vatrenog oružja, uz podršku nekih predstavnika policije. U vreme pisanja ove grupe su nastavile da lobiraju parlament da pooštiri okvirne sekundarne smernice o propisima vezanim za sprovođenje ovog zakona.³⁴

Po sadašnjem zakonu, vatreno oružje i "nesmrtonosno" oružje se mogu koristiti samo u samoodbrani, na dužnosti i na takav način da "ljudska prava i slobode" ne budu ugrožena.³⁵ Prema ovom istraživanju je utvrđeno da ovaj zahtev nije razrađen u samom zakonu, ili u propisima koje se odnose na njegovu primenu, nego u posebnim planovima zaštite oko kojih se dogovaraju PSC i državni organi za svaki pojedinačni slučaj. Planovi zaštite se moraju slagati sa internim propisima nadležne strukture. Ipak, pošto svaka od tri strukture (MUP, žandarmerija ili policija) može da potpiše pojedinačni plan zavisno od situacije, postoji mogućnost da će doći do značajnih razlika između planova o tome kako se može upotrebiti sila i vatreno oružje. Uprkos tome, nije bilo mnogo slučajeva da je PSC industrija koristila prekomernu silu niti ugrozila ljudska prava u Rumuniji. Izuzetak je jedan slučaj koji se dogodio 2000. godine kada je PSC "Protect" bio umešan u atentat na sindikalnog vođu što je dovelo do hapšenja njegovog direktora i dva zaposlena.³⁶ U dve situacije koje su objašnjene u daljem tekstu, radnici obezbeđenja su napali novinare. Ovo se dešava zbog loše obuke u okviru industrije pa je relativno uobičajeno da čuvar koristi fizičku silu u svom radu, a u nekim slučajevima i radi zastrašivanja.

²⁹ Na primer, novozaposleni ne mogu prvo da dobiju odgovarajuću obuku, a onda da traže zaposlenje u nekoj firmi. Oni moraju da dobiju potvrdu policije da nemaju krivični dosije, zatim da dostave PSC školi dokaze o tome da određena firma želi da ih zaposli. PSC zatim priprema dosije ovih dokumenata, plus lekarsko uverenje i dokaz da je firma platila školarinu. U ovom stadijumu ponovo se traži od policije da odobri odgovarajući dosije, i policija mora izdati još jednu potvrdu. Razgovor sa istraživačem Radu Ragea, Fondacija EURISC, 21. juli 2005.

³⁰ Op cit Sartori.

³¹ „Zakon o oružju i municiji“, Poglavlje 6, Odeljak 1, Član 46, Slovo K. Op cit Stelian; Stangu; Stoenescu.

³² Op cit Stelian.

³³ Op cit Zakon br. 333, Poglavlje V, Odeljak 3, Član 45, stav 1 i 2.

³⁴ Razgovor sa Fondacijom EURISC, mart 2005.

³⁵ Op cit Zakon br. 333, Poglavlje 2, Odeljak 5, Član 24.

³⁶ Nova česka uprava firmom ubrzo je došla u sukob sa jednim od poznatih vođa sindikata koji je otvoreno odbacio novi i unosan ugovor. Dva muškarca su ovu osobu pretukli i izboli na smrt. Sud je presudio da je upravnik fabrike zajedno sa generalnim direktorom PSC „Protect“ isplanirao ovo ubistvo. Direktor Protect-a, Catalin Ciubotariu, je dobio 15 godina zatvora, a dva zaposlena po 5 i 3 i po godine. Najstrožije kazne su dobili dvojica ubica. Novine Ziua, 16. avgust 2000. i 10. oktobar 2003.

5.3 Profesionalizam i obuka

Opšte mišljenje onih koji su konsultovani tokom ovog istraživanja je da je nivo profesionalizma u industriji uobičajeno nizak, sa malim brojem firmi koje poštuju evropske standarde po pitanju poštovanja propisa službe i prava građana. Slaba plata i loši uslovi rada dodatno utiču da mlađe radnike ne zanima promovisanje profesionalne etike na nižem nivou.³⁷ Nedostaci u obuci takođe mogu igrati važnu ulogu. Budući radnici privatnog obezbeđenja treba da dobiju diplomu nakon završenog kursa obuke u trajanju od najmanje 90 dana.³⁸ Ovaj kurs organizuje rumunska žandarmerija, rumunska služba zaštite ili druge firme koje imaju dozvolu da vrše obuku koja obuhvata prvu pomoć i tehnike samoodbrane (uzorak nastavnog programa nije bio dostupan istraživačima).³⁹ Još jedan važan nedostatak u obuci koji je otkriven u toku istraživanja je nepostojanje bilo kakvog uputstva o tome kako treba postupati u direktnom kontaktu sa javnošću. Ispitanici smatraju da je ovo jedan od razloga zašto čuvari pribegavaju upotrebi fizičke sile češće nego što je to neophodno. Nije jasno kako se ovo slaže sa zakonskom odredbom da osoblje PSC sme da koristi oružje na način koji ne povređuje "prava i slobode građana",⁴⁰ i očigledno je da programe obuke treba proširiti u ovoj oblasti.

Ipak, izveštaji o neprofesionalnom ponašanju su retki. Prijavljeno je nekoliko značajnih slučajeva i oni su vredni pomena zbog otpora koji su pokazali nadležni organi u vezi s njima. Poslednji incident je vezan za novinare lista Ziua koje su napali čuvari Bronec PSC-a jer su pokušali da fotografišu imanje koje je bilo čuvano. Policija nije intervenisala i u početku je branila ponašanje radnika obezbeđenja. Kao odgovor na ovaj napad i slične incidente, oko 100 novinara je organizovalo javni protest u decembru 2004. godine zbog nekažnjavanja Broneca i reakcije policije.⁴¹ Mada, analitičari koji su konsultovani za ovo istraživanje tvrde da standardi u PSC sektoru nisu ni bolji ni gori od drugih oblasti rumunske ekonomije.

Postoje tri glavna udruženja PSC u Rumuniji (postoji i četvrto ali nije aktivno) - Rumunsko udruženje industrije bezbednosti; Rumunsko strukovno udruženje vlasnika firmi za obezbeđenje; i Rumunsko udruženje za bezbednosnu tehnologiju. Ovo poslednje zastupa interese PSC koji se tiču tehnologije kao što su CCTV ili elektronska alarm oprema. Drugo udruženje se sastoji od vlasnika koji vrše pritisak na zakonodavstvo, a treće je zajedničko telo koje zastupa interese celokupne industrije.⁴² Rumunsko udruženje industrije bezbednosti tvrdi da je nedavno uvelo dobrovoljni kodeks ponašanja za sve članove. Ovakvi planovi očigledno imaju potencijal da podignu standarde u ovoj industriji; međutim, predstavnici udruženja nisu otkrili sadržaj njihovog kodeksa ponašanja istraživačima, što ostavlja mnoga pitanja bez odgovora.

5.4 Nadzor

Kao što je gore naglašeno, Ministarstvo uprave i unutrašnjih poslova odnosno policija odgovorni su za izdavanje dozvole za svaku PSC koja želi da radi u sektoru privatne bezbednosti. Dozvole se dobijaju tek posle potvrde koju daje Nacionalna obaveštajna služba svakom pojedinačnom PSC. Dalje, pre nego što se kreće sa specijalnom obukom koja je obavezna po zakonu, zaposleni u PSC moraju pojedinačno dobiti odobrenje od MUUP-a, uz proveru koja je neophodna i za supružnike vlasnika PSC.⁴³

Nažalost, postoje značajne sumnje oko toga da li je regulisanje ovog sektora od strane policije efikasno. Prvo, odgovornost policije za kontrolu PSC dovode u pitanje nedostatak kapaciteta i potencijalni sukobi interesa.⁴⁴ Drugo, nekoliko izvora koje smo koristili u ovom istraživanju smatra da je nivo kontrole koju sprovodi MUUP i

³⁷ Neto plata mlađeg osoblja je između 80 i 120 evra mesečno. Op cit Badea; Stoescu; Stangu.

³⁸ Op cit Stoescu.

³⁹ Op cit Zakon br. 333.

⁴⁰ Isto, Poglavlje 2, Odeljak 5, Član 24.

⁴¹ „Un traficant de droguri este lider al PRM Dambovita“ Novine Ziua, 17. decembar 2004., <http://www.ziua.ro/display.php?id=35424&data=2004-12-17&kword=VGB>, 28. juli 2005.

⁴² Intervju: Ion Stanciu, predsednik, Rumunsko udruženje vlasnika firmi za poslove obezbeđenja, 20. januar 2005.

⁴³ Op cit Zakon br. 333.

⁴⁴ Op cit Stoescu; Sartori.

rumunska Domaća obaveštajna služba nepotpun i ne podleže stalnom nadzoru.⁴⁵ Konačno, aktuelni zakon koji reguliše ovu industriju, Zakon br. 333 od jula 2003. godine, „o zaštiti objekata, dobara, vrednosti i ljudi“, bio je predmet kritike jednog ispitanika jer je nejasan na nekim mestima, što omogućava korumpiranim službenicima i PSC da ga zaobiđu, a takođe je kontradiktoran u nekim delovima koji se odnose na unutrašnju praksu MUUP-a.⁴⁶ Ovo su značajni nedostaci koje treba rešiti, naročito s obzirom na činjenicu da ne postoji dodatna kontrola nad ovim sektorom od strane parlamentarnih odbora ili kancelarije ombudsmana u Rumuniji.

6 Zaključak i preporuke

Industrija privatne bezbednosti, po svemu sudeći, nije pitanje od velike važnosti u Rumuniji. Uprkos velikom broju PSC koje rade u zemlji, u poređenju sa drugim državama u regionu, primećuje se mali uticaj PSC na kriminal, osim obeshrabrivanja provala i napada na one zgrade koje su čuvane. Ovaj projekat je pokazao da je teško proceniti bilo pozitivan ili negativan uticaj ove industrije. Nije pomogao ni očigledan nedostatak transparentnosti koji su pokazale mnoge firme, mada treba naglasiti da to nije slučaj samo u bezbednosnoj industriji već i u čitavom komercijalnom sektoru. Privatni sektor u Rumuniji je veoma neprovidan, npr. malo firmi je na berzi, a one koje jesu imaju restriktivnu politiku otkrivanja informacija. Problem s tim u vezi je odomaćena korupcija koja utiče na politički i ekonomski život u Rumuniji, što proizilazi iz nedostatka transparentnosti.

Zbog toga je od presudnog značaja da oni koji su zaduženi za kontrolu PSC budu ojačani da bi mogli da spreče svaku zloupotrebu. Državna kontrola industrije nije dovoljno intenzivna da bi problemi bili otkriveni u ranoj fazi. Činjenica da je ova industrija u nekoj vrsti konkurencije sa sektorom državne bezbednosti predstavlja takođe razlog za zabrinutost, pošto rezultat toga bi mogao biti nikakav odnos između ova dva sektora, pošto PSC podrivaju javni sektor umesto da predstavljaju dodatni nivo zaštite. Važno je izboriti se protiv ove situacije jasnim definisanjem saradnje između ova dva sektora i njihovih zajedničkih pravila. Prisutna je zabrinutost da će se zbog direktnе konkurenције između javnog i privatnog sektora povećati mogućnosti za korupciju i sukobe. Dalje, standardi u ovoj branši su i dalje niski i zbog toga je bitno da industrija sama poveća profesionalizaciju promovisanjem bolje obuke i većih plata u ovoj profesiji.

Timovi za obuku pasa, BGS Security, 2005.

Copyright © BGS Security, 2005

6.1 Glavne preporuke

- Veoma je važno da javni i privatni sektor nisu direktni konkurenti. Zbog toga je od presudnog značaja da se jasno razgraniče aktivnosti dva bezbednosna sektora. Ovo može biti postignuto zajedničkim radnim dogovorom.
- Postoji mogućnost da se pojavi korupcija u toku procesa izdavanja dozvole firmama i samostalnim čuvarima, naročito zbog dugotrajnosti tog procesa. Treba izvršiti određene postupke da ovaj proces bude transparentniji, na primer, izdavanjem kriterijuma na osnovu kojih se ocenuju kandidati.
- Zakon treba poboljšati smanjenjem vremenskog perioda važenja dozvola za PSC, jer je sadašnji trogodišnji period predugačak.
- Vlada Rumunije treba da unapredi sadašnji zakon da bi uklonila sve dvosmislenosti. U nacionalno zakonodavstvo treba uvesti jasne, detaljne i univerzalne standarde o upotrebi sile, vatrenog oružja i drugog manje smrtonosnog oružja od strane PSC.

⁴⁵ Intervju sa osobljem PSC, januar 2005; op cit Sartori; Vežba praćenja instrumenata i mehanizama parlamentarnog nadzora nad sektorom bezbednosti u Rumuniji, Fondacija EURISC/ Komitet za odbranu, javni red i nacionalnu bezbednost, Dom Zamenika, Parlament Rumunije, Bukurešt, Rumunija, 2004.

⁴⁶ Intervju sa Direktorima PSC, januar 2005.; op cit Sartori.

- Dovođena je u pitanje efikasnost kontrolnih organa (MUUP-a, policije i obaveštajne službe). Aranžmani i radna praksa koji su trenutno na snazi treba da budu preispitani i gde je to neophodno izmenjeni.
- Pošto rumunske bezbednosne firme rade u inostranstvu, i to u zonama sukoba kao što je Irak, neophodno je da vlada Rumunije uzme u obzir mogućnost donošenja propise za bezbednosne firme koje rade u inostranstvu.
- Treba posvetiti pažnju razvoju i usavršavanju programa obuke osoblja PSC da bi se dala detaljna uputstva o minimalnoj upotrebi sile i vatrengog oružja od strane čuvara reda, a važno je i da kandidati pokažu dobro razumevanje svojih obaveza u ovoj oblasti.
- Profesionalizam među radnicima obezbeđenja je veoma nizak, delimično kao rezultat niskih plata u industriji, ali i zbog korupcije koja omogućava da se zaobiđu aspekti sistema obuke. Zbog toga je bitno da međunarodni klijenti naglase da zahtevaju više standarde obuke u dokumentima za tender i da razmišljaju o profesionalnosti osoblja umesto da biraju najpovoljnije ponude u konkurenciji.
- Treba stvoriti i podržati dodatne metode kontrole, posebno upotrebu parlamentarnih komiteta i kancelarije Ombudsmana.

Srbija i Crna Gora

Republika Crna Gora

1 Poreklo privatizacije bezbednosti

Crna Gora je kroz raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) prošla bez oružanih sukoba uprkos svojoj etnički raznovrsnoj populaciji. Kasnih devedesetih, sve do pada Miloševićevog režima, ova republika suočavala se sa vrlo ozbiljnim pretnjama za državnu bezbednost, izazvanim Miloševićevom politikom i različitim unutrašnjim reakcijama koje je ona izazivala među pro-crnogorski i pro-jugoslovenski orijentisanim grupacijama. Kako je vlast iz Beograda postala diktatorski nastrojena, Miloševićev tabor sve više je smatrao Vladu Crne Gore previše naklonjenom SAD i Evropskoj uniji, ali i mogućim izvorom subverzija. Dok je strah od preuzimanja vlasti rastao, crnogorska Vlada započela je militarizaciju i uvećanje policijskih snaga, jedinih bezbednosnih snaga nad kojima je imala potpunu kontrolu, a čiji je broj pripadnika u kratkom periodu¹ porastao sa oko 10.000 na 25.000. Promenom vlasti oktobra 2000. godine, tenzije su primetno smanjene i strah od konflikta između Srbije i Crne Gore konačno je počeo da se smanjuje.

Složeno ustavno uređenje koje trenutno postoji između dve republike Srbije i Crne Gore (SCG) nije u potpunosti rešilo ove probleme. Državna zajednica koja je nastala pod pritiskom Evropske Unije da se očuva stabilnost u regionu profunkcionisala je kada su tadašnji predsednik Jugoslavije Vojislav Koštunica i crnogorski premijer Milo Đukanović potpisali Beogradski sporazum 05. februara 2003. godine. Po ovom sporazumu Državna zajednica zadržala je nadležnost u nekim oblastima, kao što su inostrani poslovi i odbrana, dok su preostale nadležnosti ostale na nivou vlada republika. Velika neizvesnost koja je prisutna u pogledu budućnosti Crne Gore u okviru Državne zajednice, uzrokuje određeni stepen tenzija i sa Beogradom i sa Evropskom unijom, koja nastavlja da podržava SCG kao labavu zajednicu.

Međutim, glavna bezbednosna pretnja sa kojom se republika suočava danas, više je povezana sa organizovanim kriminalom nego sa spolašnjim ugrožavanjem bezbednosti. Odavno se zna da kriminalne organizacije deluju sa područja i na području Crne Gore, i da ih najviše podržava siva ekonomija koja je nastala kao posledica prethodnih međunarodnih trgovinskih sankcija nad SRJ, kao i prilika koje su se pružile u stanju državne paralize². Ovakva realnost je u direktnoj suprotnosti sa činjenicom da, prema zvaničnim izvorima, većina građana Crne Gore ne smatra da je kriminal ozbiljan problem³. Crnogorska vlada nastavlja da sarađuje sa brojnim međunarodnim organizacijama, počevši od Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) do Evropske unije i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), i to na planu primene zakona i reforme u oblasti bezbednosti. U ovim oblastima EU, USAID/ORT i OEBS su pogotovo važni međunarodni činioци za podršku policijskim i sudskim reformama i pomoći policiji u borbi protiv organizovanog kriminala⁴.

U pozadini svega navedenog pojavila se industrija privatne bezbednosti u Crnoj Gori. Kao i u ostatku regiona, ova industrija pojavila se tek u periodu koji je usedio nakon kraha komunizma. PSC "Fast Worker" tvrdi da je prva legalna firma te vrste osnovana na tlu bivše Jugoslavije 1992. god. Međutim, ova industrija doživela je napredak tek sa osnivanjem firme "Security Guard Montenegro" u maju 1999. godine. Sada u republici postoji devet firmi koje nude usluge privatnog obezbeđenja.

¹ Simić P., *Jugoslavija na raskršću: reforme ili raspad?* Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, mart/april 2001., str.6.

² Davis I., *Small arms and light weapons in the Federal Republic of Yugoslavia: the nature of the problem*, Safeworld, London, 2002, str.16.

³ Intervju sa Brankom Bulatovićem, portparolom MUP CG, 25.januar 2005. i Sinišom Bjekovićem, generalnim direktorom, Centar za ljudska prava, Univerzitet Crne Gore, 20.januar 2005.

⁴ SEESAC Weekly Media Review, 22.-29. septembar, www.seesac.org, pristup 3.-eg maja 2005. god.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Kao i sve zemlje jugoistočne Evrope, i Crna Gora je suočena sa nizom realnih bezbednosnih pretnji koje stvaraju potražnju za privatnim obezbeđenjem. Skorašnje istraživanje pokazalo je da građani ne veruju policiji u potpunosti i da su cirkulacija malokalibarskog oružja i stopa kriminala na relativno visokom nivou u odnosu na ostatak regionala. Oružani kriminal je problem posebno u manjim gradovima, a pištolj je najčešće korišćeno oružje⁵.

Kako u vreme pisanja ovog teksta zvanična krivična statistika Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) nije bila dostupna, jedine dostupne novije cifre su iz istraživanja koje je sprovedeno 2004. godine, a koje daje pregled stopa kretanja oružanog kriminala u republici. U periodu od 1. januara 1992. do 21. decembra 2002. godine počinjeno je 255 ubistava vatrenim oružjem⁶. U ovom periodu broj krivičnih dela sa upotrebom malokalibarskog i lakog naoružanja na 100.000 stanovnika bio je najveći na Cetinju (23 na 100.000), i u opština Bar (20), Nikšić (17), Podgorica (17), Kolašin (17) i Budva⁷. Podaci za Kolašin, Cetinje i Budvu pogotovo su vredni pažnje zato što manje od 22.000 ljudi živi u ovim opština, a to je činjenica koja se direktno suprotstavlja opštaj prepostavci da je oružani kriminal zastupljeniji u urbanim nego u ruralnim sredinama⁸.

Kombinacija sitnog i organizovanog kriminala verovatno objašnjava gorepomenuta krivična dela; veruje se da Crna Gora ima najveći broj ličnog naoružanja po glavi stanovnika od bilo koje države na Balkanu, a to je činilac koji objašnjava čestu pojavu sitnog kriminala. Kako god bilo, primećeno je da se smrtna neprijateljstva sa povremenim nasilnim ishodom javljaju među onim ljudima čija je delatnost ili bogatstvo sumnjuje zakonitosti i povezano sa kriminalnim podzemljem.

Velika količina malokalibarskog i lakog naoružanja, korupcija i organizovani kriminal još uvek predstavljaju značajan izazov za javnu bezbednost. Probleme ove republike sa organizovanim kriminalom i trgovinom sitnim i lakim naoružanjem teško je rešiti ako se u obzir uzmu slabe bezbednosne službe⁹ u koje ljudi nemaju poverenja, široko rasprostranjena korupcija¹⁰ i njen planinski reljef.

Kao i u republici Srbiji, broj oružanih krivičnih dela i ubistava vatrenim oružjem smanjio se od polovine devedesetih, iako je broj ovih ubistava u Crnoj Gori ostao visok po međunarodnim standardima¹¹. U Crnoj Gori opao je broj politički motivisanih ubistava u poređenju sa ranijim godinama, iako je bilo nekoliko slučajeva ove vrste, kao što je, recimo, ubistvo novinskog urednika Duška Jovanovića u Podgorici¹².

Ova republika je i ranije označena kao švercerski put za narkotike, ljude i cigarete, iako, možda, u manjoj meri nego neke okolne teritorije. Smatra se da mali rizik sa kojim se susreću krimijumčari u Crnoj Gori podstiče ovu unosnu trgovinu čije je posledice osetila i Evropa¹³. Zato su međunarodne organizacije za razvoj, kao što je Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), donirale sredstva za borbu protiv šverca, posebno unapređenjem kapaciteta granične policije. Problemi u ovoj oblasti su regionalne prirode i aktivnosti crnogorskih organizovanih kriminalnih grupa (OCGs) (ako uopšte postoje) su verovatno u senci onih iz regionalne kriminalne mreže. Crna

⁵ Montenegro SALW Survey, (Small Arms Survey, 2004), strane 3, 20 i 30. Ovaj izveštaj utvrdio je da građani smatraju da je policija "pričasnja, gruba i neprofesionalna, da često vodi politiku nepotizma i da se koristi kao represivni instrumenti države koji strogo podržava politiku partije na vlasti, a da većina domaćinstava navodi ličnu i porodičnu bezbednost kao razlog za držanje oružja."

⁶ Preambula Zakona o oružju, Službeni glasnik br.49/04. Verzija na engleskom jeziku dostupna na <http://www.seesac.org/laws/Montenegro%20-%20law%20on%20Weapons%20Oct%2004.pdf>

⁷ ibid

⁸ Nažalost, do dana današnjeg nije bilo ozbiljnijih istraživanja o tome zašto je oružani kriminal na relativno visokom nivou u seoskim oblastima Crne Gore.

⁹ Op cit, Small Arms Survey, str.30.

¹⁰ Prema podacima Transparency International o korupciji za 2004. Srbija i Crna Gora je na 97. od 145. mesta. www.transparency.org pristup 10. maja 2005.

¹¹ Op cit, Small Arms Survey, str.39.

¹² Duško Jovanović ubijen je 28. maja 2004. dok je napuštao kancelariju u Podgorici, iako ga je štitio telohranitelj. Dnevne novine *Dan* čiji je on bio urednik, bile su veliki kritičar rada Vlade. Novinari bez granica su 2002.god. kritikovali Crnu Goru zbog zatvaranja i kažnjavanja novinara optuženih da su klevetali tadašnjeg predsednika Mila Đukanovića. "Novinar osuđen zbog tvrdnje da je predsednik švercer cigaremata", Novinari bez granica, 17. jun 2002. http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=2620, pristup 15. januar 2005.

¹³ "Visok profit, mali rizik za crnogorske švercer", *Dan*, 12. septembar 2003.

Gora je potpisnica ugovora i konvencija koje se tiču borbe protiv organizovanog kriminala, iako mnogi posmatrači dovode u pitanje sposobnosti bezbednosnih službi i odlučnost Vlade da reši ovaj problem. Kako su se izrazili u jednom izveštaju, čak i da su predstavnici zakona dovoljno sposobni, "oni sigurno nisu dorasli ogromnim sumama novca kojima raspolažu bande koje se bave organizovanim kriminalom a kojima se mogu podmititi zvaničnici."¹⁴

Dve najpoznatije PSC u Crnoj Gori su "Security Guard Montenegro" i "Guard Popovic Security". Postoje još četiri registrovane firme: "Kobra bezbednost" (Podgorica), "Bezbednost-NIK" (Nikšić), "Top Security" (Podgorica) i "Vukacic Security Guard" (Podgorica). Udruženje firmi za obezbeđenje je ovome spisku dodalo još tri: "Star Spread Labudovic" (Nikšić), "Agencija za zaštitu" (Podgorica) i "Fast Worker UNO" (Podgorica)¹⁵. Iako postoje firme u Nikšiću, Beranama i na Cetinju¹⁶, većina se izgleda nalazi u najvećem gradu - Podgorici. Kako je Crna Gora mala republika, ovim firmama je lako da deluju na teritoriji cele zemlje sa ove lokacije. Na primer, kako stoji u njenom promotivnom materijalu, "Security Guard Montenegro" radi na teritoriji cele zemlje, kao i u svim nacionalnim filijalama Podgoričke banke¹⁷. Veoma je teško, međutim, odrediti tačan broj aktivnih PSC-a zato što su mnoge male i neregistrovane. Prema centralnom registru Trgovinskog suda, u Crnoj Gori postoji pet firmi koje se bave "delatnošću traženja lica i zaštite" i jedna koja se bavi "javnom bezbednošću, obezbeđenjem, zakonom i redom". Direktor jedne PSC procenio je da u Crnoj Gori ima 10 do 15 PSC-a, ali da većina njih nisu legalna preduzeća¹⁸.

3 Usluge koje pružaju PSC

Najpoznatije PSC u Crnoj Gori pružaju svojim klijentima raznovrsne usluge. Na primer, "Security Guard Montenegro" (SGM) deli svoje usluge u tri sektora: 1) usluge bezbednosti; 2) javne usluge; 3) fizičko i tehničko obezbeđenje. Prvi sektor, usluge bezbednosti, bavi se dizajnom i proizvodnjom uniformi, pancirnih prsluka, oklopa za transportna vozila, futrola i opasača. Drugi sektor, javnih usluga, bavi se administracijom, prodajom alarmne i video opreme, VIP uslugama¹⁹, a obuhvata i centar za obuku. Poslednji sektor, fizičko i tehničko obezbeđenje, fokusiran je na zaštitne aktivnosti za "osobe, objekte, skupove, manifestacije, i transport novca i dragocenosti". Deo usluga SGM na planu fizичке i tehničke zaštite su i jedinice za brzo reagovanje, telohranitelji, detektivi i konsultativne usluge. SGM takođe ima i ugovore sa policijom i vojskom na osnovu kojih ih snabdeva specijalnom opremom kao što su uniforme i opasači, ali ne i oružje²⁰.

Druga istaknuta firma u Crnoj Gori, "Guard Popovic Security", u svoje usluge ubraja: zaštitu objekata i pojedinaca; transport novca i dragocenosti; pratnju i zaštitu vozila; instalaciju alarmnih sistema; video nadzor; sistem za obezbeđivanje novca i kancelariju za istrage. Security Guard Montenegro i Guard Popovic Security su dve najveće PSC u republici. Druge manje PSC ne nude takve raznovrsne usluge. Postoje takođe slučajevi kada su PSC angažovane na politički osetljivim poslovima javne bezbednosti. Na primer, politička događanja u Podgorici izazvala su nedavno javne proteste i lokalne vlasti anagažovale su Security Guard Montenegro da ukloni automobile sa mesta događanja i spreči eventualne

Radnik obezbeđenja, Guard Montenegro d.o.o., 2005.

Copyright © Security Guard Montenegro d.o.o. 2005

¹⁴ Crna Gora "Manjak političke volje za obuzdavanje šverca i korupcije", Civilitas Istraživanje, 9. januar 2003.

¹⁵ Centralni registar Privrednog suda, Intervju sa Đoletom Čavlovićem, direktorom "Fast Worker UNO" 27. januar 2005. i mr Marjanom Marjanovićem, vlasnikom "Security Guard Montenegro", 19., 20. i 27. januar 2005.

¹⁶ Op cit, Bjeković.

¹⁷ Security Guard Montenegro website, <http://securityguardmn.com/eng/>, pristupljeno 15. januara 2005.

¹⁸ Op cit Marjanović

¹⁹ VIP usluge pružaju se u poslovnim klubovima (barovima, restoranima, klubovima...).

²⁰ Op cit Marjanović, Security Guard website, <http://securityguardmn.com/eng/>, pristupljeno 15. januara 2005.

sabotaže²¹. Telohranitelji koji rade samostalno i nezavisno od PSC često su angažovani kao telohranitelji bogatih biznismena²².

Uopšte uzevši, PSC se više angažuju na poslovima opšte bezbednosti kao što su obezbeđenje sportskih dešavanja i koncerata, poslovna bezbednost i transport novca, nego zbog straha od kriminala²³. Klijenti PSC u Crnoj Gori su:

- Međunarodne ustanove (npr. UNHCR)
- Privatne firme (npr. Ski centar Durmitor)
- Naftne kompanije (TNK, Tyumen Oil Company Rusija)
- Privatna lica i stranci
- NVO (Ženski mirovni forum angažuje PSC na zaštiti svojih sigurnih kuća za zlostavljenje žene, i kancelarija)
- Banke (Podgorička banka)
- Poznate i popularne ličnosti (srpska pop zvezda Ceca je na svojoj turneji po Crnoj Gori angažovala Security Guard Montenegro i Guard Popovic Security)²⁴
- Medicinske ustanove (Guard Popovic Security obezbeđuje određeni broj bolnica)²⁵

Pored svih gorenavedenih primera, PSC su angažovane i na poslovima fizičkog obezbeđenja. PSC u Crnoj Gori takođe prodaju i instaliraju tehničku bezbednosnu opremu sledećim klijentima: USAID, Savetu Evrope, Atlasmont banchi i mobilnom operateru Monetu²⁶.

Međunarodne organizacije u Crnoj Gori za sada ne angažuju domaće PSC. Na primer, Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR) zapošljava PSC iz EU, koje, opet, angažuju lokalne pojedince preko oglasa u lokalnim novinama²⁷. Američki konzulat na zaštiti svojih prostorija direktno angažuje pojedince zato što nema poverenja u domaće firme. Ova praksa je u suprotnosti sa praksama većine misija US u svetu, gde se angažuju domaće firme²⁸.

Malo privatnih lica i domaćinstava angažuje PSC. Građani će se pre obratiti policiji, iako nemaju mnogo poverenja u nju, nego da angažuju PSC²⁹ budući da je cena njihovih usluga previšoka za većinu Crnogoraca. Uprkos tome, bogati i uticajni pojedinci kao što su novinski urednici i političari u sve većem broju angažuju PSC i telohranitelje. Veruje se da, u nekim slučajevima, ovi pojedinci angažuju lično obezbeđenje da bi se zaštitali od ozlojeđenosti izazvane navodnim nezakonitim načinom na koji su stekli svoje bogatstvo. Veliki deo ovog bogatstva potiče od nezakonite trgovine i šverca u vreme sukoba devedesetih godina u bivšoj Jugoslaviji i Albaniji. Danas se PSC

²¹ Intervju sa Dragom Mugošom, službenikom za informacije, EC delegacija za Crnu Goru/Evropska agencija za rekonstrukciju, 28. januar 2005.

²² Intervju sa Ženskim mirovnim forumom, 20. januar 2005.; Op cit Bjeković

²³ Op cit Marjanović

²⁴ Intervju sa Biljanom Batižić, *Vijesti*, 28. januar 2005.

²⁵ Intervju sa Vladanom Simonovićem, "Media" i CEDEM, 21. januar 2005.

²⁶ Op cit Marjanović; Ženski mirovni forum; Batižić; i Simonović

²⁷ Ugovor traje između 18 meseci i godinu dana i transparentan je i otvoren kako za lokalne tako i za inostrane kompanije. Tender se odnosi i na lokalne i inostrane PSC podjednako. EAR ima stroge zahteve u vezi sa iskustvom i poreklom PSC koje zapošljava. Nakon što ugovor istekne, ponovo se raspisuje tender.

²⁸ Intervju sa Alanom Carsonom, US konzulat, 26. januar 2005.

²⁹ Intervju sa Nedeljkom Rudovićem, novinarem *Vijesti*, 27. januar 2005.; Bjeković

često angažuju na zaštiti ovako stečene imovine³⁰. I konačno, posedovanje ličnog obezbeđenja i telohranitelja statusni je simbol za bogate biznismene³¹.

Izgleda da je prisustvo sektora privatne bezbednosti u Crnoj Gori prihvaćeno. Svi intervjuisani umeli su da navedu makar jednu PSC (a često i dve). To su, uglavnom, "Security Guard Montenegro" i "Guard Popovic Security". Iz odgovora intervjuisanih može se zaključiti da ljudi imaju vrlo jasnu predstavu o aktivnostima i klijentima PSC. Većina ovih aktivnosti, kao što su obezbeđenje banaka i javnih događaja, smatraju se zakonitim.

Ne postoje dostupni zvanični podaci na osnovu kojih bi bilo moguće uporediti stope kretanja kriminalnih aktivnosti sa aktivnostima PSC, ali, sudeći prema većini izvora, nema sumnje da je manje kriminalnih aktivnosti u oblastima u kojima deluju PSC³². Statistika za Crnu Goru pokazuje da je u nekoliko opština čiji je broj stanovnika manji od 22.000, broj oružanih napada na 100.000 stanovnika veći ili jednak istom proseku u glavnom gradu - Podgorici (sa brojem stanovnika preko 100.000). Iz ovih podataka moguće je zaključiti da je prisustvo i delovanje PSC u Podgorici uticalo na broj oružanih napada. Međutim, nije sprovedeno nijedno istraživanje koje bi se bavilo ovim odnosom ili bilo kakvim uticajem koji bi PSC mogle imati na kriminalne aktivnosti. Crnogorska policija ostaje pri stavu da ne postoji veza između stope kriminalnih aktivnosti i delovanja PSC, iako ističu da broj PSC raste istovremeno sa padom celokupnih kriminalnih aktivnosti u zemlji³³.

PSC igraju bitnu ulogu u dopuni aktivnosti policije, koja, inače, ne bi mogla da obezbedi dovoljan broj policajaca. Kako se nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova za obezbeđenje različitih ustanova i proizvodnih postrojenja postepeno smanjivala, PSC su preuzele odgovornosti koje su prethodno bile na teretu policije. Zbog toga, izgleda da policija smatra izvesne PSC konkurenčijom u unosnim poslovima obezbeđenja kojima se policajci bave pored svojih redovnih dužnosti³⁴. Verodostojnost ovoj optužbi daje tvrdnja novinara Vijesti da je običaj da policajci u slobodno vreme rade kao telohranitelji u noćnim klubovima³⁵.

4 Veze između PSC i drugih sektora

Na teritoriji tako maloj kao što je Crna Gora (sa 616.000 stanovnika) neizbežno je da postoje velike neformalne veze između više različitih sektora. Važno je, međutim, da te veze budu jasne i transparentne kako bi zakonski i sudski sistem bio u mogućnosti da osigura da pojedinci ne budu kompromitovani ovim vezama.

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

PSC u Crnoj Gori željne su da istaknu svoju legitimnost i promovišu sebe kao profesionalne i pouzdane firme sa širokim opsegom domaćih i međunarodnih klijenata. Međutim, možda baš zbog skorašnje prošlosti Crne Gore, njene male teritorije i sukoba na tlu bivše Jugoslavije, izgleda da su PSC koje su se pojavile povezane sa određenim vojnim i institucionalnim faktorima. Verovatno da firme kao što su "Security Guard Montenegro" i "Fast Worker" a koje zapošljavaju bivše vojnike i policajce nisu jedine u tom pogledu³⁶. Većinu PSC osnovali su bivši pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova i policije³⁷.

Radeći zajedno sa policijom na obezbeđivanju javnih dešavanja kao što su sportske utakmice i koncerti, PSC sigurno blisko sarađuju sa policijom na razradi bezbednosnih planova koji preciziraju uloge svakog od njih³⁸. U takvim slučajevima, uloge i nadležnosti određuju se pre svakog dešavanja, dok policija nadgleda i kontroliše

³⁰ Op cit Bjeković; Ženski mirovni forum.

³¹ Op cit Bjeković; Batižić

³² Op cit Bjeković

³³ Intervju sa Živkom Šipčićem, direktorom Uprave policije, 25. januar 2005.

³⁴ Intervju sa Joletom Čavlovićem, direktorom "Fast Worker UNO" 27.januar 2005.

³⁵ Op cit Batižić

³⁶ Op cit Marjanović

³⁷ Op cit Čavlović

³⁸ Op cit Marjanović

sve bezbednosne operacije³⁹. Na primer, "Security Guard Montenegro" tvrdi da se dogovara i pravi planove sa policijom u slučajevima kada je angažovano dodatno obezbeđenje za sportska dešavanja, koncerte i javna dešavanja⁴⁰. Svi intervjuisani pominju tu ulogu koju PSC imaju u podršci policiji prilikom obezbeđivanja ovakvih događaja, i ona je za njih potpuno legitimna budući da policija ima zadatku da štiti građane, a PSC da pruža dodatnu zaštitu. Prema tome, mora postojati određeni nivo saradnje i komplementarnih aktivnosti⁴¹. Ipak, izvan ovih aktivnosti, generalno gledano, ne postoje ugovori o saradnji između policije i PSC⁴². Međutim, važno je da svi oblici saradnje između PSC i policije počivaju na jasnoj osnovi. Još je važnije to što je postala uobičajena praksa da policajci van svog radnog vremena rade kao obezbeđenje u noćnim klubovima⁴³. Ipak, nejasno je da li je ovaj običaj zvanično odobren i kontrolisan (kao što je slučaj na Kosovu), ili je zapravo nezakonit. Najbolje bi bilo da ovakva praksa bude zabranjena, ili makar stavljen pod neku vrstu zakonske kontrole i pažljivog nadgledanja.

4.2 Političke veze

Postoje razni dokazi koji se tiču povezanosti PSC i političkih činilaca. Dok, sa jedne strane, ne postoje pouzdane informacije o postojanju takve povezanosti a novinari koji su intervjuisani u svrhe ovog istraživanja sumnjaju u njeno postojanje, medijima je sa druge strane vrlo teško da istražuju ovu temu zbog nedostatka slobode medija⁴⁴ u Crnoj Gori. Činjenice da policija, a ne PSC, obezbeđuje i štiti vladine zvaničnike, i da pojedinci, a ne PSC, obezbeđuju političke partije⁴⁵, mogu da ukazuju na odsustvo bilo kakve povezanosti te vrste⁴⁶. Međutim, mogu postojati neke prikrivenije veze. Iako jedan stariji radnik firme Security Guard Montenegro tvrdi da ima odlične veze u Ministarstvu unutrašnjih poslova⁴⁷, u globalu su intervjuisane PSC nerade da komentarišu bilo svoju bilo povezanost drugih PSC sa političkim činiocima⁴⁸.

4.3 Veze sa organizovanim kriminalom

Potencijalna povezanost PSC i organizovanih kriminalnih grupa (OCG) je najproblematičnija tema te vrste u Crnoj Gori. Iako vladini zvaničnici potvrđuju da su jugoslovenski konflikti devedesetih stimulisali aktivnosti OCG u Crnoj Gori, oni umanjuju sadašnju važnost OCG tvrdeći da organizovani kriminal više nije problem u Crnoj Gori otkad je Milošević smenjen sa vlasti u Srbiji⁴⁹. Drugi izvori, uključujući i intervjuje urađene za potrebe ovog istraživanja, navode drugačiju stvarnost, iako nisu u mogućnosti da razjasne prirodu mogućih veza između PSC i OCG⁵⁰. Ako i postoje aktivne OCG u Crnoj Gori, Vlada je nespremna da se suoči sa ovom temom. Advokat ubijenog novinara Dana Duška Jovanovića veruje da postoje jasni dokazi o delovanju OCG u zemlji; "Ubistvo Jovanovića bilo je čista manifestacija postojanja organizovanog kriminala"⁵¹. S druge strane, nedostatak krivičnog gonjenja mogao bi biti dokaz da ne postoji volja za borbot protiv organizovanog kriminala, ili čak za eliminacijom korupcije na nivou Vlade i suočavanjem sa "mnogim sumnjivim biznismenima povezanim sa čelnicima Vlade, policije i carine"⁵².

³⁹ Op cit Bjeković

⁴⁰ Op cit Marjanović

⁴¹ Op cit Bjeković

⁴² Op cit Šipčić

⁴³ Nekoliko intervjuisanih ukazalo je na ovo. Primer, Op cit Batižić

⁴⁴ Op cit Batižić

⁴⁵ Op cit Nedjeljko Rudović; Marjanović

⁴⁶ Op cit Bjeković

⁴⁷ Op cit Marjanović

⁴⁸ PSC "Fast Worker" poriče da ima bilo kakve veze sa političkim partijama, i odbija da komentariše ili «kleveta» druge PSC u sektoru. Op. Cit. Čavlović

⁴⁹ Op cit Branko. Na primer, Vesna Medenica, vrhovni javni tužilac, izjavila je da "će vreme pokazati da li u Crnoj Gori postoji organizovani kriminal" navodeći nepostojanje bilo kakvih krivičnih prijava protiv OCG u Crnoj Gori. "Vesna Medenica nije sigurna postoji li organizovani kriminal u Crnoj Gori: nijedan prekršaj nije prijavljen do sada" Pogledati oneworld.net, 9. februar 2005.

⁵⁰ South Eastern Europe SALW Monitor, SEESAC, Beograd, 2004; Op cit Bjeković; Ženski mirovni forum.

⁵¹ "Vesna Medenica nije sigurna postoji li organizovani kriminal u Crnoj Gori: nijedan prekršaj nije prijavljen do sada" Pogledati oneworld.net, 9. februar 2005.

⁵² Crna Gora "Manjak političke volje za obuzdavanje šverca i korupcije", Civilitas Istraživanje, 9. januar 2003.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Aktuelni zakoni koji regulišu rad PSC su *Zakon o oružju* (Službeni glasnik 49/04) i *Zakon o poslovnim organizacijama* (Službeni glasnik 6/02). I još dva zakona su trenutno u fazi pripreme, *Zakon o zaštiti imovine i pojedinaca* i *Zakon o detektivskim agencijama*. *Zakon o zaštiti imovine i pojedinaca*, koji je trenutno dostupan samo u formi nacrtta, regulisće rad pojedinaca i preduzeća koja se bave bezbednošću i zaštitom. Neke od glavnih odredbi date su u sledećem pasusu.

Prema članu 3, usluge obezbeđenja mogu da pružaju samo pojedinci i firme registrovane u Centralnom privrednom суду⁵³. Sve firme moraju da se registruju u Privrednom sudu kako bi dobile registracioni broj i tako automatski postale članice Privredne komore. To članstvo je obavezno. Međutim, u intervjuu sa Privrednom komorom Crne Gore utvrđeno je da je u zemlji aktivna samo jedna PSC - Security Guard Montenegro. Zbunjujuće je, ali izgleda da nisu sve PSC registrovane u Privrednoj komori niti čak u Privrednom sudu. Sve firme obavezne su da se ponovo registruju svake godine, a posle registracije u Privrednom sudu PSC moraju da se prijave i u lokalnoj policiji da bi dobile dozvole za oružje.

Član 6. utvrđuje da je firmama i pojedincima koji se bave obezbeđenjem (PSC) zabranjeno da pružaju domaće ili inostrane vojne ili špijunske usluge. Član 8. precizira usluge koje PSC mogu da pružaju:

- a) zaštita imovine od oštećenja, krađe i uništenja;
- b) instalacija alarmnih/audio/video sistema;
- c) sprečavanje neovlašćenog upada;
- d) zaštita prava/integriteta/lične bezbednosti pojedinaca;
- e) zaštita novca i vrednosti; i
- f) obezbeđenje javnih skupova.

Članovi 18. i 19. sadrže uslove koje PSC moraju da ispune da bi mogle da se registruju: moraju da imaju najmanje petoro zaposlenih, da budu državljeni Srbije i Crne Gore, imaju prebivalište u Crnoj Gori, imaju makar dve završene godine srednje škole, budu zdravi, nemaju krivični dosije ili da nisu optuživani za bilo kakvo krivično delo, i da nemaju problem sa alkoholom, drogom ili nasiljem.

Član 25. nacrtta zakona utvrđuje da dozvola za obavljanje delatnosti privatnog obezbeđenja može biti odobrena samo kandidatu koji je prošao ispitivanje Ministarstva unutrašnjih poslova. Ipak, pojedincima koji su radili za policiju automatski je dozvoljeno da rade u PSC⁵⁴.

⁵³ PSC su registrovane u centralnom registru Privrednog suda ili pod šifrom "Delatnost traženja lica i zaštite" ili "Javna bezbednost, obezbeđenje zakona i reda".

⁵⁴ Zakon o oružju (Službeni glasnik br. 49/04); Nacrt Zakona o zaštiti lica i imovine

5.2. Upotreba sile i vatrengog oružja

Član 31. Zakona o oružju dozvoljava firmama da izdaju oružje i municiju pojedincima koji rade kao telohranitelji ili kao obezbeđenje objekata i dobara (pod uslovom da su uslovi iz člana 17. ispunjeni)⁵⁵. Radnici obezbeđenja oružje mogu nositi samo dok su na dužnosti i ne mogu ga iznositi van objekta koji se obezbeđuje. Međutim, član 31. stav 2. utvrđuje da svi čuvari njiva, vinograda, lovišta i ribnjaka kao i ostali pojedinci zaposleni kao profesionalni telohranitelji ili čuvari objekata, imovine i dobara mogu nositi oružje kući. Čuvari koji obezbeđuju novac i dragocenosti takođe mogu, u svrhe transporta istih, nositi oružje van čuvanog objekta. PSC međutim moraju da izdaju dozvole za držanje i prenošenje oružja osobama kojima je ono povereno, i o tome moraju da obaveste Ministarstvo unutrašnjih poslova. Sadašnji zakon je dopuna starom 'Zakonu o oružju', prema kojem radnici obezbeđenja nisu morali da imaju dozvole za držanje i nošenje oružja⁵⁶.

Osoblju PSC kao i građanima nije dozvoljeno da poseduju bilo kakvo automatsko ili poluautomatsko oružje sa okvirom koji ima više od pet metaka (izuzev pušaka kalibra 22LR)⁵⁷. Pištolji i revolveri kalibra 5.66 mm i većeg zavedeni su kao oružje za samoodbranu⁵⁸.

Krivični zakonik dozvoljava policiji upotrebu sile, a očekuje se da će novi Zakon o zaštiti lica i imovine sadržati odredbe vezane za PSC i oružje. Zakon o oružju (član 12.) nabraja sva zabranjena oružja za građane i firme⁵⁹. Iako ne postoje formalni propisi kojima se reguliše upotreba sile, jedna PSC intervjujuisana za ovo istraživanje tvrdila je da su njeni zaposleni obučeni da koriste najmanju moguću silu⁶⁰.

U pogledu obuke u rukovanju oružjem ne postoji poseban zakon⁶¹ koji se odnosi na PSC, iako zakon zahteva da građani koji poseduju oružane dozvole moraju proći i obuku u rukovanju oružjem. Do dana današnjeg ni jedna PSC u Crnoj Gori ili njeni zaposleni nisu osuđeni za prekršaj zakona o upotrebi sile i oružju. U toku ovog istraživanja nije bilo moguće detaljnije istražiti obuku koju održavaju različite PSC aktivne u Crnoj Gori da bi se odredilo koliko se drže međunarodnih standarda (posebno Osnovnih principa UN o upotrebi sile i vatrengog oružja od strane pripadnika policije) u ovoj oblasti, i potrebno je dodatno istraživanje na tu temu. Nadalje, iako tokom ovog istraživanja nisu pronađeni dokazi o zloupotrebi oružja od strane zaposlenih u PSC, a s obzirom na veliku dostupnost oružja u Crnoj Gori i vrlo čestu zloupotrebu oružja u širim društvenim krugovima, određeni stepen opreza je verovatno opravдан. Pošto ovakvo stanje stvari uslovjava ponašanje barem nekih zaposlenih u PSC, postoji dosta prostora za korišćenje sile i vatrengog oružja, i velika verovatnoća da će radnici obezbeđenja, ako tako postupaju, naići na oružani odgovor. Postavljuju se dodatna pitanja o upotrebi oružja od strane policajaca koji nisu na dužnosti i o dozvolama koje se mogu koristiti u ovim situacijama. Stoga je dalje istraživanje o sili i oružju koje upotrebljavaju PSC i policija u Crnoj Gori neophodno.

Informacije o zakonima koji regulišu nošenje nesmrtonosnog oružja (palice, sprejevi itd) nisu bile dostupne.

⁵⁵ Član 17. Zakona o oružju postavlja uslove za dobijanje dozvole za držanje i nošenje oružja. Dozvola za nabavku oružja može se izdati samo licima iznad 21. godine starosti, koja nisu bila krivično gonjena. Takođe mora postojati opravdan razlog za nabavku oružja. Ne smeju postojati ni potencijalni razlozi za zloupotrebu oružja kao što su česta i preterana upotreba alkohola, ozbiljno narušeni porodični, komšijski ili radni odnosi, disciplinski prekršaji propisa o lovačkom ili sportskom streljaštvu. Lica takođe moraju da prodū zdravstveni pregled radi potvrde da su sposobna da rukuju oružjem, moraju da prodū obuku za rukovanje oružjem i da razumeju propise koji se tiču toga. Član 17. propisuje da dozvola za oružje može biti izdata samo licu koje je obučeno da rukuje oružjem i poznaje propise u vezi sa držanjem i nošenjem oružja. MUP izdaje uverenje o sposobnosti za držanje i nošenje oružja. Novi zakon zahteva od lica da pokaže dozvolu na zahtev ovlašćenog službenog lica. Predgovor Zakona o oružju str. 37.

⁵⁶ Ibid, str 37.

⁵⁷ Zakon o oružju, član 12.

⁵⁸ Isto, član 14.

⁵⁹ Zakon o oružju; Krivični zakonik (2003/ dopuna 2004. Službeni glasnik br.79/2003 i br. 7/2003.-dopuna)

⁶⁰ Op cit Marjanović

⁶¹ Op cit Bjeković

5.3 Nadzor

Prema članu 16. nacrtu 'Zakona o zaštiti lica i imovine' MUP je nadležan za PSC i ima pravo da ih stavi pod istragu ako je potrebno⁶². Ne postoji odeljenje koje se bavi poslovima PSC-a. MUP i Privredni sud zaduženi su za registraciju svih komercijalnih društava, ali ne postoji posebno odeljenje u okviru MUP zaduženo za PSC. Neke crnogorske PSC tvrde da imaju mogućnost samoupravljanja materijalizovanu u vidu kodeksa ponašanja koji sadrži smernice za zapošljavanje i otpuštanje radnika⁶³. Sadržaj ovih pravila ponašanja je nepoznat, pošto naši istraživači nisu uspeli da dođu do primerka kodeksa⁶⁴.

Pošto uvodi strožije propise, pomoću novog 'Zakona o zaštiti lica i imovine' mogu se preispitati propusti u ovoj oblasti. Ipak, prema mišljenju Centra za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), poznatog crnogorskog istraživačkog centra, preduslov za efikasno preispitivanje propusta je uvođenje novog zakona o slobodi informacija, koji će omogućiti slobodan protok informacija o delovanju PSC i korupciji. Taj novi zakon o slobodi informacija trenutno je u fazi nacrtu i željno ga iščekuju NVO i mediji u Crnoj Gori, koji sadašnju situaciju opisuju kao "proizvoljno ponašanje izvršne vlasti"⁶⁵.

5.4 Profesionalizam i obuka

Mišljenje klijenata o profesionalizmu crnogorskih PSC se razlikuje. Nakon potpisivanja ugovora sa Security Guard Montenegro za period 2000-2001, podgorička kancelarija UNHCR napisala je da je "naš opšti utisak da je Security Guard Montenegro pouzdana firma koju možemo da preporučimo za saradnju"⁶⁶. Ipak, iako neke firme pribegavaju internoj obuci svojih zaposlenih, zakon ne precizira nikakvu obuku za PSC, osim da svi građani koji podnesu zahtev za dozvolu moraju imati obuku u rukovanju oružjem⁶⁷. Nažalost, tokom ovog istraživanja nije bilo moguće utvrditi tačne zahteve u rukovanju oružjem niti precizan sadržaj bilo koje interne obuke. U svakom slučaju, potrebno je pažljivo pratiti ovu oblast kako bi se osiguralo da se zaposleni u PSC obučavaju po prihvatljivim standardima.

6 Zaključak i preporuke

PSC u Crnoj Gori ne privlače mnogo pažnje ili interesovanja. Ovo može da se protumači na dva načina. Prvi je da PSC rade po zakonu i da je sektor privatne bezbednosti prosto odgovor na društvene i ekonomski promene koje su zahvatile Crnu Goru nakon prelaska sa centralizovane ekonomije. Drugi je da ljudi smatraju da zbog visokog nivoa korupcije, i ove firme kao i mnogi drugi moraju da rade u poluzakonitoj sivoj zoni uz veze sa Vladom, policijom i kriminalnim organizacijama. Kritike nisu upućene PSC, već sistemu u kojem one rade i institucijama kojima je potrebna reforma. U crnogorskim medijima ne postoje nikakve negativne priče ili glasine o radnicima obezbeđenja, a jedna od glavnih organizacija koje se bave ljudskim pravima na pitanje o vezama PSC sa organizovanim kriminalom, optužila je sistem koji reguliše rad PSC, odnosno Vladu, a ne PSC⁶⁸. Čak i najistaknutiji novinari pre kritikuju Vladu, policiju, korupciju i nedostatak slobode medija nego PSC. U ovom pogledu, PSC nisu ni bolje ni lošije od drugih institucija ili preduzeća u zemlji. U stvari, javno mnjenje sve više prihvata prisustvo PSC u svetlu činjenice da one obezbeđuju javne skupove i poslovne prostorije kao što su banke. Očekuje se razvoj i sazrevanje ove oblasti u bliskoj budućnosti. MUP, PSC i mediji predviđaju uvećanje broja PSC i njihovih zaposlenih zbog nekoliko faktora. Prvi je da će ekonomski rast usloviti pojavu mnogih novih firmi kojima će biti potrebne usluge PSC, a ako crnogorski turizam nastavi da privlači investitore, novi hoteli i

⁶² Op cit Bulatović; nacrt Zakona o zaštiti lica i imovine

⁶³ Op cit Bulatović

⁶⁴ Op cit Čavlović; Simonović

⁶⁵ Op cit Batičić; Rudović; Bjeković. Zakon će ustanoviti pravo na slobodan pristup informacijama, obaveze Vlade, transparentnost i pravne lekove. "Tranzicija u Crnoj Gori", CEDEM, izveštaj br. 23, septembar 2004, str. 25-27 i str. 30-34.

⁶⁶ Pismo preporuke za Security Guard Montenegro

⁶⁷ Sertifikati se moraju podneti MUP-u zajedno sa ostalom dokumentacijom. Intervju sa Milanom Jovovićem, Bereta prodavnica oružja i municije, 28. januar 2005.

⁶⁸ Op cit Bjeković

smeštaji takođe će potraživati bezbednosne usluge. Drugi razlog je da će se zbog tekuće reforme policije i vojske mnogi bivši pripadnici istih pridružiti PSC ili samostalno baviti poslovima obezbeđenja⁶⁹.

6.1 Glavne preporuke

- Nacrt 'Zakona o zaštiti lica i imovine' korak je napred u regulisanju rada PSC. Međutim, podrška reformama je nedovoljna. Potrebno je stvoriti okvir za uspešno sprovođenje zakona kao dopuna novom zakonu.
- Nacrt 'Zakona o zaštiti lica i imovine' zahteva veću slobodu informacija. Za uspešno sprovođenje ovog zakona potrebno je poboljšati opštu transparentnost rada državnih organa do tačke kada zadržavanje informacija ili manipulacija istim na bazi diskrecionog prava više neće biti moguća.
- Zakon bi trebalo da propisuje detaljnu proveru prošlosti svih potencijalnih radnika PSC.
- Trenutni sistem skladištenja SALW od strane PSC trebalo bi preispitati u cilju utvrđivanja da li trenutni aranžman, prema kojem radnici koji obezbeđuju izvesne objekte mogu nositi oružje kući, može biti unapređen.
- Posebna pažnja treba da se obrati na uvođenje i stalnu primenu obuke za zaposlene u PSC o minimalnoj upotrebi sile i vatrengog oružja. Takva obuka mora biti odobrena i regulisana na nacionalnom nivou i usaglašena i u teoriji i u praksi sa Osnovnim principima UN o upotrebi sile i vatrengog oružja od strane pripadnika policije.
- Neformalna saradnja državnih organa bezbednosti i PSC mora biti formalizovana i bolje regulisana posredstvom ugovora o saradnji između PSC i policije. Vlasti moraju zaustaviti praksu da policajci rade kao čuvari i telohranitelji van radnog vremena.
- Nedostatak doslednih zvaničnih informacija o broju aktivnih PSC ometa analizu sektora privatne bezbednosti u Crnoj Gori. MUP i Privredna komora moraju da reformišu proces registracije da bi obezbedile potpuno poštovanje zakona, jer je trenutno samo jedna od devet poznatih PSC zvanično registrovana kod nadležnih organa u Crnoj Gori.
- PSC moraju se udružiti na donošenju unapređenog kodeksa ponašanja i promociji njegovog usvajanja u celom sektoru. Vlada i klijenti bi trebalo to da podrže.

⁶⁹ Op cit Bulatović

Republika Srbija

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

U onoj meri u kojoj je Savezna Republika Jugoslavija (SRJ) bila među ekonomski najrazvijenijim zemljama bivšeg socijalističkog bloka, utoliko je ekonomski i društveni pad Republike Srbije koji je usledio u posleratnom periodu bio sve dramatičniji. Između 1990. i 2000. godine BND Srbije se smanjio za 50%, industrijska proizvodnja je značajno opala, zajedno sa izvozom, uvozom i vrednostima državnih penzija, nezaposlenost se povećala, a uticaj neformalnog sektora je rastao istovremeno sa velikim odlivom mozgova.

Tokom istog perioda Srbija je takođe osetila dramatičan pad vladavine zakona i efikasnosti struktura državne bezbednosti koje su se koristile više kao instrumenti opresije nego organi bezbednosti, što je dalo organizovanom kriminalu neograničenu slobodu i moć. Prodor kriminala u srpsko društvo bio je najočigledniji u povećanoj saradnji između Službe državne bezbednosti (SDB) i kriminalnih mreža. Poreklom iz 70-ih godina, kada su jugoslovenske kriminalne mreže korišćene za krijumčarenje oružja, cigareta i atentate na disidente u emigraciji,⁷⁰ ove veze su formalizovane nakon nametanja ekonomskih sankcija UN u maju 1992. godine, kao paralelne trgovачke mreže, svesrdno podržane od strane Miloševićevog režima da se bore protiv embarga. Ovakvo okruženje se pogoršavalo kako su snage bezbednosti vodile sve gore sukobe u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu, i tako skretale resurse dalje od lokalnih potreba za bezbednošću.

Kao i ostatak jugoistočne Evrope, i Srbija sprovodi sveobuhvatnu Reformu sektora bezbednosti. Pored problema vezanih za reformu ovog sektora, sa kojima se region u celosti suočava, Srbija ima specifične probleme koji se odnose kako na učešće snaga bezbednosti u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije, a posebno na učestvovanje u etničkom čišćenju i drugim kršenjima ljudskih prava, tako i na bliske veze između organa bezbednosti i organizovanih kriminalnih mreža. Pokrenuto je niz reformi kako bi se otklonilo ovo specifično nasleđe, a i zbog zahteva za modernizacijom i profesionalizmom. Postepeno smanjivanje obima vojske već je započeto, s namerom da se stvore moderne oružane snage koje bi bile sposobne da se suoče sa savremenim pretnjama. Preduzete su i aktivnosti koje približavaju policijsku službu građanima i koje ospozobljavaju policiju da pruži sigurno i bezbedno okruženje. One su pre svega usmerene na unapređenje tehničkih kapaciteta policije za istraživanje krivičnih dela (npr. obuka iz sudske medicine); unapređenje sposobnosti policije da komunicira sa javnošću kroz uvođenje pristupa policije u zajednici; povećanje odgovornosti i profesionalizma policije kroz uvođenje novog Policijskog kodeksa ponašanja; formiranje Kancelarije Generalnog inspektora u svrhe nadzora i kontrole; i konačno, stvaranje Multietničke policije na jugu Srbije kako bi se izašlo u susret albanskoj manjinskoj zajednici na tom delu teritorije Republike Srbije. Ove mere imale su dosta uspeha i povećale poverenje javnosti u policiju.⁷¹

Tržište privatne bezbednosti prvi put se pojavljuje u Srbiji ranih devedesetih godina, kada je došlo do potrebe za zaštitom privatne imovine zbog neefikasnosti državnih organa bezbednosti. Veći broj privatnih preduzeća formiran je kako bi izašao u susret ovim zahtevima. Ove firme u Srbiji bile su uglavnom neformalne grupe naoružanih pojedinaca koje su, osim usluga bezbednosti, bile umešane i u poslove reketiranja, pranja novca i nelegalne trgovine.⁷² Ove grupe bile su u stanju da relativno slobodno obavljaju ovu delatnost, pre svega zahvaljujući nedostatku propisa i svojim vezama kako sa formalnim (policija) tako i neformalnim (moćni biznismeni) lokalnim strukturama vlasti.

Veoma je bitno naglasiti da su elementi srpskih organa bezbednosti prošli kroz praktičnu privatizaciju između 1991. i 1995. godine, kada su brojne paravojne grupe "kvaziprivatnih kriminalaca-boraca"⁷³ sprovodile operacije ne samo u raznim ratom zahvaćenim oblastima, nego i u krajevima Srbije, kao što su Hrtkovci, Kosovo, Pljevlja,

⁷⁰ Partners in Crime: The Risk of Symbiosis between the Security Sector and Organised Crime in Southeast Europe, CSD, Sofija, 2004. Tokom 70-ih godina, preko 150 kriminalaca, među kojima je bio i Arkan, navodno su imali veze sa Saveznim sekretarijatom unutrašnjih poslova. *Ibid*

⁷¹ Living with the Legacy – SALW Survey of the Republic of Serbia, UNDP, 2005, str. 45.

⁷² Simpson, J.: "Private security in Serbia: Industry growth is offset by poor legislation, creating a dangerous vacuum", (Neobjavljeni materijal), 16. mart 2005, str. 5.

⁷³ Andreas, P.: "The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia", International Studies Quarterly, 48 (1), 2004, str. 29-51.

Sandžak i Vojvodina.⁷⁴ Ove “operacije” sastojale su se od zastrašivanja i otvorenog nasilja nad Muslimanima, etničkim Albancima, hrvatskim i mađarskim zajednicama, i sprovodile su se uz znanje, pa u nekim slučajevima i uz podršku lokalnih struktura bezbednosti.

Jedan broj ključnih ekonomskih i zakonskih reformi, delom sprovedenih zbog usklađivanja zakonskih i normativnih standarda sa normama Evropske unije, imao je uticaj na razvoj sektora privatne bezbednosti u Srbiji. Ovo obuhvata privatizaciju sredstava za proizvodnju, reformu sistema socijalnog osiguranja i poreske politike, liberalizaciju zakona o radu, otvaranje privrede prema međunarodnim tržištima i radikalne promene u sprovođenju zakona i u pravosudnom sistemu. Osim što su doprinele uvećanju privatne svojine u Srbiji, ove reforme pomogle su i da se privuku strani investitori.⁷⁵ Kao rezultat toga, došlo je do povećanja zahteva za uslugama privatnog obezbeđenja kako od strane domaćih aktera, koji su stekli imovinu u procesu privatizacije, tako i od strane međunarodnih kompanija.

Danas postoji raznovrsan, konkurentan i izuzetno neregulisan sektor privatne bezbednosti u Srbiji, koji se sastoji iz preduzeća, zadruga i neformalnih grupa. PSC sa vezama sa bivšim režimom i bez poštovanja prema vladavini zakona posluju u istom rangu sa firmama koje žele da sprovedu profesionalizam i odgovornost stranih kompanija, iako u Srbiji trenutno ne postoji nijedna međunarodna PSC. Firme variraju od dvočlanih timova za privatne istrage koje rade u malim mestima u provinciji, pa sve do dobro strukturisanih firmi sa 1.600 zaposlenih koje pružaju usluge tehničkog obezbeđenja, brzog reagovanja i usluga fizičkog obezbeđenja. Pošto još uvek ne postoji zakonodavstvo koje bi usmeravalo rad sektora privatnog obezbeđenja, i pošto ne postoji zakonska obaveza registracije PSC, procenjivanje sveukupne veličine industrije je veoma teško. Informisani izvori procenjuju da približno 3.200 firmi posluju širom Srbije,⁷⁶ od kojih je samo 170 registrovano u Privrednoj komori,⁷⁷ i da je između 30.000 i 60.000 ljudi zaposleno u ovim PSC, mada tačan broj može da se menja iz dana u dan, s obzirom na neformalnu prirodu određenog dela tržišta.⁷⁸

2 Savremene bezbednosne pretnje

Sveukupna zabeležena stopa kriminala u Srbiji je niska u poređenju sa većinom susednih zemalja i evropskim prosekom,⁷⁹ dok su manja krivična dela, kao što su džeparenje i devijantna ponašanja relativno retka.⁸⁰ Iako tako nizak nivo kriminala može da odražava trend neprijavljinjanja krivičnih dela zbog nedostatka poverenja javnosti u policiju, potrebno je naglasiti da se javnost generalno oseća bezbedno u odnosu na skoro sve vrste kriminala.⁸¹ Najznačajnije vrste kriminalnih aktivnosti u Srbiji su one koje se odnose na ozbiljne i organizovane kriminalne mreže, posebno na trgovinu drogom, ljudima i oružjem. Rade Bulatović, direktor Bezbednosno-informativne agencije (BIA) potvrdio je ovo kada je nedavno izjavio da “međunarodni organizovani kriminal i dalje koristi teritoriju Republike Srbije kao tranzitnu zonu za šverc, ilegalnu emigraciju i trgovinu oružjem”.⁸²

⁷⁴ Najozloglašenije od ovih grupa bile su Arkanovi “Tigrovi” i “Beli orlovi” Vojislava Šešelja. Konačni izveštaj Ekspertske komisije UN ustanovljene prema Rezoluciji SB UN 780 (1992), S/1994/674, 27. maj 1994 i Dodaci, br. 1 – Konačni izveštaj i Dodaci I do V.

⁷⁵ Direktna strana ulaganja 2003. godine iznosila su 1.1 milijardu evra, ili 5,8% BND, dok analitičari procenjuju da je još 500 miliona evra uloženo do kraja 2004. Izveštaj o stabilizaciji i pridruživanju SCG 2004, Evropska komisija.

⁷⁶ Perić-Zimonić, V. ‘Privatne oči nadgledaju tržište’, Inter Press Service novinska agencija, 26. avgust 2004.

⁷⁷ Privredna komora, Beograd, ‘Privredna Komora Srbije’, 2004. Citirano u *Living with the Legacy – SALW Survey of the Republic of Serbia*, UNDP, 2005.

⁷⁸ Dragiša Marinković, generalni direktor DMD Systems veruje da oko 33.000 ljudi radi u privatnim agencijama za obezbeđenje u Srbiji. Citirano u Simpson, J. op cit. Registr MUP-a dozvola za vatreno oružje je drugi potencijalni indikator veličine radne snage u ovom sektoru. Iako ne postoji posebna kategorija ovih dozvola za firme za privatno obezbeđenje, postoji kategorija “pravnih lica”. Dok ova kategorija obuhvata komercijalna udruženja kao i privatne istražitelje, verovatno je da veliku većinu od 47.528 dozvola u ovoj kategoriji čine zaposleni u PSC.

⁷⁹ Izveštaj o aktivnostima MUP 2003, dostupan na www.mupsr.gov.yu, od 24. juna 2005.

⁸⁰ Autorovo iskustvo.

⁸¹ Citirano u *Living with the Legacy – SALW Survey of the Republic of Serbia*, UNDP, 2005, str. 39 - 41.

⁸² Beta novinska agencija, ‘Šef srpske tajne policije opisuje bezbednosnu situaciju kao stabilnu’, 01. jul 2005.

Veoma je bitno da postoji opšte uverenje u javnosti Srbije da dokle god se drže podalje od političkog okruženja ili izvan krugova organizovanog kriminala, manja je verovatnoća da će postati žrtva kriminala.⁸³ Podaci MUP-a potvrđuju ovakvo shvatnje. Izveštaj o aktivnostima MUP-a za 2002. godinu prikazuje 166 zabeleženih ubistava u Srbiji za tu godinu. U većini slučajeva žrtve ili naručiocи ubistava bili su ljudi koji su u javnosti povezivani sa organizovanim kriminalom ili oni koji su se našli tu slučajno.⁸⁴

Međutim, pretnja od atentata predstavlja veoma realnu pretnju po veliki broj poznatih i uticajnih figura. Krajem 90-ih i početkom 2000. godine u Srbiji je izvršeno više atentata na visoke političare kao što su Zvonko Osmajlić i Vučko Rakočević (Srpski pokret obnove), i zvaničnik MUP-a Boško Buha, uticajne biznismene kao što je bio direktor JAT-a, Živorad Petrović, i šefove podzemlja, kao što je bio Željko Ražnatović Arkan. Ova ubistva kulminirala su atentatom na premijera Zorana Đindjića u martu 2003. godine, nakon čega je proglašeno vanredno stanje i tromesečna operacija službi bezbednosti protiv organizovanog kriminala, operacija "Sablja". Iako je došlo do smanjenja broja atentata i pokušaja atentata od početka ove operacije, ipak je izvršeno još ubistava visokog profila. Nedavni primeri su ubistvo svedoka Đindjićevog ubistva u martu 2004, ubistvo telohranitelja osumnjičenog za ubistvo Đindjića u julu 2004, i pokušaj ubistva diskreditovanog biznismena Andrije Draškovića.

Dok je broj atentata i ubistava vatreñim oružjem (88 u 2002. godini) opao u poslednje dve godine, broj oružanih pljački je skočio na 4.149 u 2003. godini.⁸⁵ Većina ovih krivičnih dela dogodila se u bankama, poštama, državnim institucijama, supermarketima i kod prevoza novca i dragocenosti.⁸⁶ Kao rezultat toga, banke u Srbiji danas sve više zapošljavaju najmanje jednog naoružanog i vidljivog radnika obezbeđenja, uglavnom uz podršku tima osoblja za brzo reagovanje,⁸⁷ dok privatne banke sve više angažuju firme za privatno obezbeđenje na obezbeđenju transporta novca.

Postoji velika razlika u stopi nasilnog kriminala između različitih regija, sa otprilike 80% kriminalnih aktivnosti u tri najveća urbana centra Srbije – Beogradu, Novom Sadu i Nišu.⁸⁸ Percepција javnosti oslikava ovu statistiku, i većina ljudi smatra da su ova tri grada opasnija od njihovih lokalnih zajednica.⁸⁹ Zbog toga ne iznenađuje da se većina PSC nalazi u ovim gradovima. Najveća koncentracija PSC nalazi se u Beogradu, koji je istovremeno ekonomski i kriminalni centar Srbije. Više od 100 firmi radi u Beogradu⁹⁰, a sve veće PSC iz Srbije su prisutne u gradu. Najveće i najuspešnije PSC u Beogradu su Progard, Sistem FTO, Protech, INEX Obezbeđenje i Beograd Sigurnost.

3 Usluge koje pružaju PSC

Usluge koje nudi industrija privatne bezbednosti u celini mogu da se podele na tri kategorije: a) obezbeđenje imovine, uključujući tehničko obezbeđenje, brzo reagovanje i obezbeđenje transporta novca i drugih vrednosti; b) fizičko obezbeđenje i usluge telohranitelja za biznismene, političare i uticajne pojedinace; i c) privatne detektivske istrage, uključujući usluge pronalaženja nestalih lica ili imovine. Kada je reč o ovim oblastima, kvalitet i raspon usluga koje pružaju pojedinačne firme u velikoj meri variraju.

⁸³ Istraživanje javnog mnenja, Institut za strateški marketing i istraživanje medija, avgust 2004, str. 23.

⁸⁴ Izveštaj o aktivnostima MUP 2002, dostupan na www.mupsr.gov.yu, od 24. juna 2005.

⁸⁵ Noviji podaci nisu dostupni.

⁸⁶ Primeri toga su pljačka zemunske pošte 25. novembra 2003, supermarketa Vero na Novom Beogradu u januaru 2004, i Eksimbanke na Novom Beogradu u januaru 2004. 'Razvrstavanje kriminalaca od policije', B92, 10. oktobar 2004.

⁸⁷ Autorovo iskustvo.

⁸⁸ Intervju, Božidar Prelević, bivši v.d. ministar unutrašnjih poslova/direktor NVO Lex (Liga eksperata), Beograd, mart 2005.

⁸⁹ Living with the Legacy – SALW Survey of the Republic of Serbia, UNDP, 2004, str. 39.

⁹⁰ 'Gorila u gazdinom sakou', Playboy Srbija i Crna Gora, Halilović et al., jul 2005, str. 29. NB: Konsultacije sa izvorima UN potvrđuju validnost i pouzdanost ovog izveštaja.

3.1 Usluge obezbeđenja imovine

Većina PSC u Srbiji pruža usluge obezbeđenja imovine. Procenjeno je da 40% ovog tržišta deli petnaest velikih preduzeća, uglavnom iz Beograda, koja imaju preko 100 zaposlenih.⁹¹ Najveće od ovih preduzeća je Progard Securitas, koje zapošljava 1.600 radnika obezbeđenja i ima ugovore za obezbeđivanje oko hiljadu komercijalnih lokacija.⁹² Značajan deo ostatka tržišta za obezbeđenje imovine kontrolišu interne službe obezbeđenja. Ove službe postoje tamo gde organizacije, poslovna preduzeća ili pojedinci angažuju, obuče i rukovode sopstvenim osobljem obezbeđenja. US Steel je jedno od takvih preduzeća.⁹³

Tim za pretres u hotelu Hyatt Regency,
Progard, Beograd, 2005.

Copyright © PROGARD Securitas,
2005

Manji broj PSC pruža usluge obezbeđenja imovine međunarodnom sektoru, koji obuhvata firme u stranom vlasništvu, organizacije i ambasade. U zamenu za profitabilne ugovore, međunarodni sektor zahteva profesionalne usluge koje mogu da se porede sa standardima u Velikoj Britaniji ili SAD.⁹⁴ Veruje se da između deset i petnaest firmi ispunjava zahtevane međunarodne standarde, i da su u poziciji da konkurišu u međunarodnom sektoru.⁹⁵ Uticaj međunarodnih firmi, koji zahteva ubrzano prihvatanje standarda od strane domaćih PSC, imao je pozitivan uticaj na industriju u celini, pošto danas postoji inicijativa samoregulisanja kroz unapređene operativne standarde, zahteve za obukom i pravila ponašanja.

3.2 Usluge obezbeđenja lica

Potražnja za uslugama telohranitelja i fizičkog obezbeđenja u Srbiji raste uprkos boljoj bezbednosnoj situaciji. Ovo možda i ne iznenađuje s obzirom na istorijat atentata u Srbiji. Većina vodećih PSC pruža usluge telohranitelja ili fizičkog obezbeđenja, dok samo u Beogradu postoji približno 100 PSC koje pružaju ove usluge.⁹⁶

Klijenti koji unajmljuju lično obezbeđenje (telohranitelje) to čine ili iz nužnosti (npr. smatraju sebe posebno ranjivim) ili zbog statusa. Zarade koje telohranitelji dobijaju zavise od ozbiljnosti pretnje sa kojom su suočeni njihovi poslodavci. Profesionalno obučeni telohranitelji plaćeni su u proseku oko 1.000 evra mesečno (što je četiri puta više od prosečne plate u Srbiji), uključujući i zaradu agencije. Oni koji nisu obučeni za upotrebu vatrengog oružja ili nemaju završen međunarodno priznat kurs fizičkog obezbeđenja mogu da zarade oko 200 evra,⁹⁷ dok iskusniji telohranitelji za većinu "visokorizičnih" pojedinaca mogu da zarade i do 2.000 evra.⁹⁸ Najiskusniji telohranitelji često dobijaju odeću, mobilne telefone i dnevnice.⁹⁹ Pružanje ovih usluga sve više se smatra glamuroznim zanimanjem za mlade ljude koji nemaju mnogo drugih mogućnosti zaposlenja.

3.3 Privatne detektivske agencije

Skoro sve firme koje pružaju privatne detektivske usluge su male i neformalne firme sa veoma malo zaposlenih.¹⁰⁰ Zapravo, mnoge firme koje rade na ovom tržištu nemaju zaposlene sa punim radnim vremenom, već se oslanjaju na mrežu kontakata koji po potrebi mogu efikasno poslužiti kao konsultanti.¹⁰¹

⁹¹ Simpson, str. 4.

⁹² Ibid, str. 9.

⁹³ Autorovo iskustvo.

⁹⁴ Intervju, Prelević.

⁹⁵ Simpson, str. 5.

⁹⁶ Halilović, str. 30.

⁹⁷ Anonimni intervju sa zaposlenim u beogradskoj PSC, februar 2005.

⁹⁸ Simpson, str. 9.

⁹⁹ Halilović, str. 29.

¹⁰⁰ Simpson, str. 3.

¹⁰¹ Ibid, str. 5.

Raspon usluga koje nude firme za privatne istrage obuhvataju prikupljanje informacija o raznim preduzećima, potragu za nestalim i kidnapovanim licima i nadzor za širok spektar klijenata, kako domaćih tako i stranih. Tekući proces privatizacije znači da je prikupljanje poslovnih informacija sve veća prilika za privatne istražitelje.¹⁰² Zbog tajne i neformalne prirode ovih PSC, teško je utvrditi potpunu prirodu njihovih aktivnosti. Pojedinci iz ove industrije tvrde da firme sa reputacijom, uprkos zahtevima klijenata, ne upotrebljavaju silu.¹⁰³ Isti izvori tvrde da većina privatnih detektiva ne nosi oružje iako im zakon to dozvoljava.

4 Veze između PSC i drugih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Postoji dosta čvrstih neformalnih veza između PSC i bezbednosnih struktura u Srbiji. Većinu PSC, kao što je Progard, vode penzionisani pripadnici policije.¹⁰⁴ Osim toga, kao i u ostatku jugoistočne Evrope, osoblje PSC najčešće potiče iz državnih bezbednosnih i policijskih službi.¹⁰⁵ Ograničeno istraživanje koje je sprovedeno za ovaj izveštaj otkrilo je da je oko 40% zaposlenih koji rade za pet najjačih PSC prethodno radilo u policiji. Ovi bivši policijski službenici i zaposleni u službama bezbednosti danas imaju neformalne veze sa državnim službama bezbednosti. Dok s jedne strane nije problematično da bivši zaposleni u državnim službama bezbednosti i policiji rade u PSC, veliki problem predstavlja istovremeni rad zaposlenih u policiji na poslovima privatnog obezbeđenja. Bilo je više incidenata u kojima je otkriveno da su aktivni policijski službenici dodatno zarađivali od rada za PSC. Na primer, 2004. godine, tri beogradска policijaca otpuštena su i protiv njih je pokrenut krivični postupak, nakon što je otkriveno da su radili za biznismena koji ima bliske veze sa kriminalnim grupama.¹⁰⁶ Zvanično, policijski Kodeks ponašanja zabranjuje policijcima da rade za PSC.¹⁰⁷ Iako nije preduzetо nijedno istraživanje na tu temu, takođe se veruje da veliki broj bivših pripadnika vojske radi u ovom sektoru.¹⁰⁸

Dok privatne detektivske poslove i poslove tehničkog obezbeđenja obično vode pojedinci sa iskustvom u policiji,¹⁰⁹ poslove fizičkog obezbeđenja uticajnih ljudi često obavljaju bivši zaposleni u službama bezbednosti, često pripadnici rasformirane Jedinice za specijalne operacije (JSO).¹¹⁰ Brojni izvori su takođe ukazivali na kontinuirano prisustvo pripadnika paravojnih formacija u PSC, uglavnom onih koji su se borili u Bosni.¹¹¹ U slučaju agencije Luples, čiji je vlasnik supruga jednog od osumnjičenih za atentat na premijera Đindjića, svi zaposleni su bivši pripadnici JSO.¹¹²

4.2 Političke veze

Jedan broj političkih partija zapošljava PSC za pružanje usluga privatnog obezbeđenja. Srpska radikalna stranka (SRS) i Jugoslovenska levica (JUL) poznati su po tome što su koristili PSC za sopstvene bezbednosne potrebe.¹¹³ Dok predsednik i članovi vlade Republike Srbije dobijaju zaštitu od članova jedne elitne jedinice Vojske,¹¹⁴ većina političara nema pristup aparatu državne bezbednosti. Kako političari i dalje ostaju generalno ranjivi na političko i kriminalno motivisano nasilje, nekim političarima potreban je visok nivo zaštite koji državne službe bezbednosti

¹⁰² Anonimni intervju sa zaposlenim u beogradskoj PSC, februar 2005.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Simpson, str. 2.

¹⁰⁵ *Ibid.* str. 4.

¹⁰⁶ 'Razvrstavanje kriminalaca od policije', B92, 10. oktobar 2004.

¹⁰⁷ Kodeks policijske etike MUP-a Srbije, Član 7 Zakona o unutrašnjim poslovima, avgust 2000., Član 25.

¹⁰⁸ Intervju, Marko Maljković, 12. decembar 2004.

¹⁰⁹ Simpson, str. 9.

¹¹⁰ Kao i u slučaju agencije Luples, citirano u VIP News Service, Daily News 18. maj 2005.

¹¹¹ VIP News Service, Daily News, 8. maj 2005.

¹¹² VIP Daily News Report, Br. 3080, str. 2.

¹¹³ Simpson, str. 9.

¹¹⁴ Intervju, Aleksandar Radić, Novinar, VIP News, 03. jul 2005.

ne mogu da pruže. Upotreba PSC u ove svrhe, međutim, preti da izazove političko zastrašivanje, posebno u manjim zajednicama¹¹⁵ i mogla bi biti i objašnjenje za nepostojanje političke volje da se ojača zakonodavstvo koje bi regulisalo rad firmi za privatno obezbeđenje.

4.3 Veze sa organizovanim kriminalom

Iako je s jedne strane bezbednija i stabilnija nego u prethodnom periodu, Srbija se i dalje suočava sa određenim brojem prepreka u procesu tranzicije, koje, ukoliko se s njima postupa na pogrešan način, mogu da predstavljaju potencijalnu pretnju po dalju stabilnost. Od ovih pretnji, najozbiljnija je organizovani kriminal. Razmere organizovanog kriminala možda je manji nego što je bio, ali njegovi efekti i dalje oslabljuju državu, ugrožavaju razvoj demokratije i nadjačavaju zakonsko-pravni sektor. Skalu organizovanog kriminala i troškove koje on iziskuje u društvenom i ekonomskom pogledu, teško je izmeriti, ali je u Srbiji po svim merilima veoma značajan. Skorašnje istraživanje Statističkog zavoda Republike Srbije pokazalo je da siva ekonomija donosi oko 9% ukupnog BND, a kada se računaju i nezakonite aktivnosti kao što su prostitucija, trgovina drogom i piraterija, negde između 20-25% BND.¹¹⁶

Organizovani kriminal u Srbiji prolazi kroz period tranzicije, što pokazuje i pokušaj ozakonjenja nelegalno stečenog kapitala.¹¹⁷ Organizovane kriminalne mreže više ne mogu da se osline na podršku državnih struktura kako bi olakšale svoje aktivnosti, i zato moraju da pronalaze nove načine da zaštite svoj biznis. Kao rezultat toga, organizovane kriminalne grupe koristile su firme za privatno obezbeđenje kao frontove za svoje aktivnosti. Specijalni sud u Beogradu, koji je nastao zbog suđenja onima koji su optuženi za ozbiljna dela organizovanog kriminala, trenutno otkriva sveobuhvatne i složene odnose između postojećih organizovanih kriminalnih mreža, firmi za privatno obezbeđenje i onih koji su povezani sa bivšim državnim strukturama. Potrebna su dalja istraživanja kako bi se utvrdila veličina ovog problema.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Za razliku od ostatka jugoistočne Evrope, u Srbiji gotovo da ne postoji zakonska kontrola sektora privatne bezbednosti. Iako je nezakonito poslovati i zapošljavati radnike bez registrovanja pri Agenciji za poslovne registre Srbije, oni koji pružaju usluge privatnog obezbeđenja nisu zakonski obavezni da se registruju kao "firma za privatno obezbeđenje". Svaka PSC koja ima osoblje biće registrovana kao pravno lice, iako je veoma verovatno da male, neformalne "firme" koje pružaju *ad hoc* usluge tipa PSC ne budu registrovane, nemaju svoje ime i druge pravne karakteristike preduzeća. Trenutno je jedina prednost registracije to da ona pruža pravnu osnovu i predstavlja dokaz profesionalnosti, posebno za potencijalne međunarodne klijente. Spisak firmi za obezbeđenje koje rade u Srbiji, i koje su odlučile da se registruju, dostupan je u Privrednoj komori.¹¹⁸ Veliki broj manjih i neformalnih PSC, kao što je Luples na primer, ne nalaze se na ovom spisku.

Prema izvorima iz branše PSC, MUP vrši "inspekciju i nadgleda rad svih PSC".¹¹⁹ Ovu tvrdnju nije bilo moguće potvrditi, niti analizirati proces nadzora, pošto zvaničnici MUP-a nisu bili dostupni za davanje komentara. Takođe je bilo teško izvršiti inspekciju PSC i njihovih aktivnosti pošto ne postoji definitivan spisak preduzeća koja pružaju usluge privatnog obezbeđenja. U svakom slučaju, MUP je jedino u stanju da obezbedi da PSC ispunjavaju iste zahteve kao i svako drugo pravno lice koje je upisano u poslovni registar, ali ne može da reguliše njihove aktivnosti kao preduzeća koja pružaju usluge obezbeđenja.

¹¹⁵ Intervju, Prelević, Op Cit.

¹¹⁶ <http://www.srbija.sr.gov.yu/vesti/vest.php?id=5118>, 15. septembar 2004.

¹¹⁷ Intervju, Aaron Presnall, Jefferson Institute, Beograd, 16. novembar 2004.

¹¹⁸ Privredna komora Srbije.

¹¹⁹ Intervju, anonimni zaposleni u PSC, Beograd, januar 2005.

5.2 Upotreba sile i vatrenog oružja

Ne postoji konkretno zakonodavstvo koje se odnosi na dozvole i upotrebu oružja od strane zaposlenih u PSC. Radnici privatnog obezbeđenja treba da ispune iste zakonske zahteve kao i bilo koji drugi građanin Republike Srbije koji ima dozvolu da poseduje i nosi oružje. Zakonska odredba koja se odnosi na posedovanje vatrenog oružja nalazi se u Zakonu o oružju i munitiji iz 1992. godine. Član 17 ovog zakona odnosi se na firme, institucije i druga pravna lica koja poseduju oružje zbog "sprovođenja fizičke i zaštite objekata" i zbog toga je primenjiv na firme za privatno obezbeđenje. Član 17 zabranjuje nošenje automatskih pištolja, mada mogu da se poseduju automatske i poluautomatske puške. Pod ovom odredbom registrovano je oko 2.395 pušaka.¹²⁰ Oni koji drže oružje prema ovoj odredbi mogu da nabave odgovarajuću municiju "u količini koja je neophodna za njihov posao ili aktivnost", što je najverovatnije diskreciono pravo onoga koji daje dozvolu.

Tip oružja koje nose radnici obezbeđenja razlikuje se i zavisi od tipa obezbeđenja koje se pruža, mada generalno postoje samo dve usluge za koje je potrebno nošenje oružja.¹²¹ Za prevoz novca sa jedne lokacije na drugu, radnici obezbeđenja nose dugocevno oružje, kao što su puške ili AK-47. Kada štite imovinu ili lica, radnici obezbeđenja uglavnom nose pištolje za pojasom. Veći pištolji nisu uobičajeni osim u slučajevima obezbeđivanja ambasade ili objekta koji je moguća meta terorističkog napada. Većina naoružanih radnika PSC nose poluautomatske pištolje kalibra 9mm.¹²² Izuzeci postoje, posebno kod internih aranžmana obezbeđenja, gde su pravila i propisi diskreciono pravo pojedinca koji je nadležan za rad službe obezbeđenja, ili u manjim PSC koje imaju malo zaposlenih.

Član 17 zahteva da vlasnici oružja moraju da budu fizički zdravi, obučeni za rukovanje oružjem, mentalno sposobni i bez krivičnog dosjea.¹²³ Iako zaposleni u PSC zakonski ne mogu da poseduju oružje ukoliko su bili krivični gonjeni, to nije dovoljna zaštita imajući u vidu da su 90-e bile vreme skoro potpunog kolapsa zakona, reda i sudskih postupaka, sa kriminalcima kao što je bio Arkan, koji su aktivno sarađivali sa državom. Zbog toga je veoma verovatno da veliki broj pojedinaca koji su tokom tog perioda počinili krivična dela, a protiv kojih nisu pokrenuti krivični postupci, danas rade kao radnici obezbeđenja.

Član 17 dalje kaže da pojedinac, a ne firma, dobija dozvolu za oružje, i da samo oni pojedinci koji su lično odgovorni za zaštitu lica ili imovine imaju dozvolu za posedovanje oružja. Oni koji imaju oružje mogu da ga nose samo dok obavljaju svoje dužnosti i ne smeju da nose oružje kući. Moraju da predaju oružje i municiju najviše petnaest dana od okončanja radnog odnosa. Profesionalne PSC često čuvaju oružje i municiju u zaključanim ormarima u prostorijama firme. Prema jednom intervjujsanom radniku obezbeđenja, najbolje firme u industriji imaju oružje koje nadgleda autorizovano osoblje ili šef smene koji su odgovorni za izdavanje oružja i municije radnicima obezbeđenja na dužnosti.¹²⁴

5.3 Nadzor

Pošto su navodno službe bezbednosti direktno ili indirektno učestvovali u ratovima i kršenjima ljudskih prava, a privatni sektor bezbednosti regrutovao većinu svog osoblja iz službi bezbednosti, provera radne snage je bitan aspekt regulisanja PSC. Međutim, ne postoje čvrsti standardi u ovoj branši, pa zato poslodavci preuzimaju odgovornost za uspostavljanje sopstvenih procedura provere zaposlenih. Radnik obezbeđenja koji konkuriše mora da prođe osnovnu medicinsku procenu i mora da dokaže da nema krivični dosje i da nije pod istragom za krivična dela. Firme mogu da dobiju potvrdu o krivičnom dosjeu od lokalnih policijskih stanica, iako neki izvori tvrde da je veoma "lako" nabaviti lažnu potvrdu o neosuđivanju.¹²⁵ Kao što je već napomenuto, postoji i mogućnost da osobe koje su počinile krivična dela tokom 90-ih i koje još nisu izvedene pred lice pravde, danas rade kao zaposleni u PSC.

¹²⁰ Član 17, Zakon o oružju i munitiji, Službeni glasnik Republike Srbije, Br. 9/92, 53/93, 67/93, 48/94, 44/98, 39/2003.

¹²¹ Simpson, str. 14.

¹²² Intervju, predstavnik firme Gordon, Beograd, mart 2005

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Intervju, anonimni zaposleni u PSC, februar 2005.

¹²⁵ Intervju, Slobodan Pejić, bivši načelnik obezbeđenja u MUP-u, koji je osnovao agenciju za privatne istrage DEZA 2003, mart 2005.

5.4 Profesionalizam i obuka

Pošto trenutno ne postoji zakonodavstvo koje reguliše industriju privatne bezbednosti u Srbiji, standardi profesionalizma i obuke se izuzetno razlikuju i zavise od kretanja na tržištu. Iako neke PSC pružaju obuku svojim zaposlenim, u većini slučajeva ona se svodi na jednočasovnu osnovnu obuku u rukovanju vatrenim oružjem.¹²⁶ Uprkos tome, postoje primeri profesionalizma i uspostavljenih režima obuke u sektoru privatne bezbednosti. Na primer, Progard navodi potvrdu strane firme za obezbeđenje, sistematičnu obuku i potpuno osiguranje preduzeća kao primere svojih profesionalnih akreditiva. Svaka firma reguliše pojedinačno upotrebu sile i vatrenog oružja, iako ovo mora biti definisano u okvirima zakona. Kvalitet obuke u rukovanju oružjem se razlikuje, mada su svi direktori PSC koji su konsultovani insistirali na tome da su programi obuke rigorozni.¹²⁷ Neki nezavisni izvori, međutim, ostaju pri tome da obuka često traje samo "sat vremena instrukcija".¹²⁸ Drugi izvori tvrde da postoji bezbroj primera manjih PSC koje koriste neregistrovano oružje, kao i koje zapošljavaju radnike koji ne znaju kako da ispravno koriste oružje.¹²⁹ Ograničeni okvir ovog istraživanja znači da puna komparativna analiza industrijskih standarda nije moguća.

Kako PSC u Srbiji sve više pružaju usluge stranim firmama koje zahtevaju visok nivo profesionalizma, postoji sve veća podrška za samoregulisanjem i zakonodavstvom u ovom sektoru. Jedan deo PSC u Srbiji trenutno su članice dva dobrovoljna regulativna mehanizma koji uvode minimalne standarde za industriju privatnog obezbeđenja – Etički kodeks Američkog društva za industrijsku bezbednost (ASIS) i Međunarodnog udruženja telohranitelja i usluga obezbeđenja (IBSSA). Kodeks ASIS-a zahteva da radnici obezbeđenja poštuju zakon, da su pošteni, rade odgovorno, da su diskretni sa poverljivim informacijama i da "štite svoju profesionalnu reputaciju".¹³⁰ Dok je usvajanje ovog kodeksa od strane firmi kao što je Progard korak napred, to nije dovoljno da se garantuje ispravno ponašanje PSC i njihovih zaposlenih. IBSSA predstavlja jedan malo bolji regulacioni mehanizam. Ovo udruženje je neprofitna organizacija koja pruža tehničku podršku i obuku PSC u oblastima kao što su obezbeđenje VIP, obezbeđenje banaka, obezbeđenje diplomata, obezbeđivanje javnih dešavanja, istrage i administracija. Organizacija ima centar za obuku u centru "Vračarević" i neke od najprofesionalnijih PSC u Srbiji prolaze obuku kod njih.

6 Zaključak i preporuke

Brojčano gledano, Srbija ima jedan od najvećih sektora privatne bezbednosti u regionu jugoistočne Evrope, a kadar PSC prevazilazi broj policajaca u zemlji. S obzirom na to da je rad ove industrije skoro u potpunosti neregulisan, to je ozbiljan razlog za zabrinutost, i problem sa kojim i vlasti i međunarodna zajednica treba da se suoče. Vlada Republike Srbije trebalo bi posebno da razmotri opcije za regulisanje ovog sektora bez odlaganja. Nasleđe nesigurnosti u Srbiji znači da će PSC nastaviti da igraju centralnu ulogu u procesima tranzicije i ekspanzije. Ovo znači da dok postoji nekoliko profesionalnih firmi koje pružaju neophodne usluge velikom broju klijenata, postojaće i značajan sektor ove branše koji predstavlja ozbiljnu opasnost po javnost, poslovanje i državu. Osim toga, kao što je to slučaj u nekim državama, industrija PSC u Srbiji širi se paralelno sa privredom, pojačana novim ulaganjima i legitimizacijom kapitala sa crnog tržišta. U takvim okolnostima, odlaganje uvođenja zakona samo će da odloži probleme za budućnost.

Iako je ova industrija velikim delom obavijena velom tajne, nekoliko javnih primera saučesništva između PSC, kriminalnih organizacija i određenih elemenata državnog aparata takođe zahtevaju hitno regulisanje ove

Copyright © Pro-Tech, 2005

Reklama za ProTech, 2005.

¹²⁶ Halilović, Op Cit.

¹²⁷ Intervju, Hajduković.

¹²⁸ Halilović, Op Cit.

¹²⁹ Intervju, Hajduković.

¹³⁰ www.asisonline.org

branše. Uprkos samoregulisanju koje je u toku u gornjem sloju tržišta, nedostatak zakona znači da određeni broj beskrupuloznih PSC nastavlja da štiti kriminalce i njihove aktivnosti, sa potencijalnim destabilizacionim efektima po državu. Kao što je iskustvo susedne Bugarske i Hrvatske pokazalo, uvođenje zakona, podržano čak i skromnim sprovođenjem, može da donese veliku korist bezbednosnom okruženju.

6.1 Glavne preporuke

- Vlada Republike Srbije treba da razvije posebno zakonodavstvo koje bi regulisalo industriju privatnog sektora. Ovo zakonodavstvo trebalo bi da sadrži odredbe za suočavanje sa prioritetima kao što su:
 - Zahtev da zaposleni u PSC imaju dozvole, i zahtev za detaljnijim bezbednosnim proverama vlasnika i zaposlenih u PSC.
 - Zahtev za registrovanjem i izdavanjem vremenski ograničenih dozvola za rad svim firmama za privatno obezbeđenje.
 - Zahtev da vatreno oružje koje koristi osoblje PSC ima potrebne dozvole.
 - Jasna i detaljna pravila vezana za posedovanje, nošenje i upotrebu vatrenog oružja od strane zaposlenih u PSC, a u skladu sa najboljom međunarodnom praksom (uključujući i zabranu upotrebe vojnog naoružanja).
 - Odredbe koje propisuju rutinski nadzor i kontrolu PSC od strane MUP-a/policije.
- Od presudnog je značaja je da svaki novi zakon ispita veze između PSC i političkih partija i organizovanih kriminalnih grupa. Mere koje garantuju bezbednost istaknutih javnih ličnosti treba da se kombinuju sa zakonima koji su usmereni na to da obezbede da pojedinci koji poseduju ili rade za PSC nemaju krivični dosije. Važno je da ova odredba takođe obuhvati direktnе članove porodica vlasnika PSC.
- Potrebno je vesti sporazume o zajedničkom radu policije i PSC, kako bi se formalizovale uloge i odgovornosti i kako bi se smanjila verovatnoća konkurenije između ovih sektora.
- Treba vesti obuku o minimalnoj upotrebi sile i vatrenog oružja iza koje стоји država, i koja je u skladu sa Osnovnim principima UN o upotrebi sile i vatrenog oružja od strane predstavnika zakona.
- OEBS i šira međunarodna zajednica treba da obezbedi promovisanje efikasnog rukovođenja i nadzora nad sektorom privatne bezbednosti, u okviru njihovog šireg doprinosa unapređenju vladavine prava i podršci programima reforme sektora bezbednosti. Ovo bi mogla da bude pomoć oko pisanja predloga zakona, osnivanja škola za obuku, izrade kodeksa ponašanja i formiranja specijalizovanih jedinica za nadgledanje sektora od strane MUP-a.
- Potreban je veći nadzor ovog sektora, dok skupštinski odbori i kancelarija Ombudsmana treba da neprestano preispituju ovu branšu i da rešavaju žalbame na rad firmi i zaposlenih.

Entitet Kosova i Metohije

1 Istorijat privatizacije bezbednosti

Teritorija pod međunarodnom upravom (u daljem tekstu „Kosovo“) nedavno je nastala nakon perioda nasilnih sukoba koji su započeli u sistemu autokratske vlasti koja je sprovođena iz Beograda, prvo komunističke, a zatim sve više nacionalističke vlade koja se borila da ostane na vlasti među većinskim albanskim stanovništvom. Tokom ovog sukoba, u kojem je pokret uglavnom mirnog otpora prerastao u nasilnu pobunu pod dominacijom Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), na hiljade peginulih i slučajeva etničkog čišćenja privukli su pažnju zapadnih sila zbog moguće nestabilnosti u regionu.¹ Bombardovanje NATO-a, koje je trajalo od marta do juna 1999, usmereno protiv ciljeva širom Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), na kraju je dovelo do potpunog povlačenja jugoslovenskih snaga bezbednosti i stvaranja jednog de facto protektorata UN od leta 1999. nadalje, uređenog u skladu sa rezolucijom 1244/99 Saveta bezbednosti UN. To je SRJ omogućilo da zadrži nominalni suverenitet, a istovremeno je implicitno prihvaćeno da će ta teritorija da se odvoji u bliskoj budućnosti. U vreme pisanja ovog teksta, Kosovo se suočava sa dva značajna testa koja će zajedno odrediti njegovu budućnost. Krajem 2005. obaviće se revizija napretka koji je ostvarilo Kosovo u odnosu na primenu UNMIK-ovih „Standarda za Kosovo“. Nakon ovog ključnog testa demokratske spremnosti uslediće pregovori o „Konačnom statusu“ koji će odrediti konačni oblik i status Kosova.

U godinama posle 1999, Kosovo je primilo ogromne količine međunarodne pomoći, koja se odnosila i na zнатне kapacitete programa izgradnje i reforme bezbednosnih institucija. Međutim, prema rezoluciji 1244/99 Saveta bezbednosti UN i Ustavnom okviru Kosova iz 2001., Privremene institucije samouprave (PISG) ove teritorije nemaju ili imaju vrlo malo ovlašćenja za nadzor aparata javne bezbednosti ovog entiteta, koji je isključivo u nadležnosti izvršnog mandata Misije UN na Kosovu (UNMIK) kao „rezervisano pravo“. Prema ovom sporazumu, ključna javna tela, kao što su pravosuđe, obaveštajne službe, policija, zatvorski sistem, granična kontrola i hitne službe su van kontrole kosovske vlade u povoju, a kompletno nove strukture, kao što je Kosovska policijska služba (KPS), stvorene su i oblikovane pod stranim patronatom. Upravo u oblasti policijskih poslova UNMIK se može pohvaliti svojim najvećim uspehom, tj. postepenim formiranjem, za vrlo kratko vreme, internog bezbednosnog tela uglavnom službeno orientisanog sa 6000 službenika. Međutim, u ostalim sektorima bezbednosti, uključujući i pravosuđe, zatvorske i hitne službe, izgradnja kapaciteta je sporija ili je uopšte nema. Jedan važan propust u tom reformskom procesu predstavlja Kosovski zaštitni korpus (KPS/TMK), organizacija stvorena u septembru 1999. posle „obećanja“ koji je potpisao glavnokomandujući OVK i komandant KFOR-a da će se OVK demilitarizovati i preuzeti odgovornost za hitne civilne poslove.

Međutim, od juna 2005, sveobuhvatna Revizija unutrašnjeg bezbednosnog sektora koju je odobrio specijalni predstavnik generalnog sekretara UN, Kontakt grupa i Savet bezbednosti UN, utrla je put drastičnim reformama bezbednosnog sektora u ovom entitetu.² Inicijative UNMIK-a koje su odavno u toku na temu formiranja MUP-a i Ministarstva pravde, kao i novi Zakon o policiji mogli bi sada po prvi put biti pod uticajem stanovnika Kosova, što je rezultat ove revizije. Za sada međutim, informacije o pravilima, radu i reviziji bezbednosnog sektora ostaju ograničene, a javnu debatu o tim temama tek treba pokrenuti.

Prema Odeljenju za odobrenje držanja oružja i Jedinici za inspekciju pružanja bezbednosti UNMIK-a (SSPIU), firme za pružanje bezbednosti počele su sa radom ubrzo pošto je UNMIK preuzeo administraciju na Kosovu 1999. Kao odgovor na pojavu novih firmi uvedena je pravna regulativa za firme za pružanje bezbednosti u vidu Zakona UNMIK-a REG/2000/33 o „Pružanju usluga obezbeđenja“ koji je stupio na snagu 25. maja 2000. Po uvođenju REG/2000/33 UNMIK-a, negde oko trideset različitih firmi u ovom regionu zatražilo je dozvolu za rad

¹ Na primer, 1999. godine oko 1,5 miliona albanskih izbeglica pobeglo je sa Kosova u Makedoniju i Albaniju. Dejvis I, *Small Arms and Light Weapons in the Federal Republic of Yugoslavia*, Saferworld, London 2002., str. 12

² Ovu reviziju obavio je „savetodavni tim za razvoj bezbednosnog sektora“ britanske vlade.

kao službe obezbeđenja, od kojih je samo sedam bilo uspešno.³ Dve firme, Grays i Međunarodne pomoćne službe (ISS) dobile su dozvolu za rad kao oružane međunarodne bezbednosne službe.⁴

Pet preostalih firmi, Balkan International, WDG, Trans Balkan Trade, Međunarodna nabavka i logistika (IPL) i Crni panter, dobilo je dozvolu za rad kao nenaoružane firme za poslove bezbednosti. Od firmi čije su molbe odbijene i ostalih firmi koje su pružale usluge obezbeđenja bez dozvole na Kosovu u to vreme, zahtevano je da prestanu sa radom do 11. maja 2001. Za sve poslovne ugovore potpisane sa firmom bez dozvole preporučeno je da se promene u ugovore sa jednom od sedam firmi sa dozvolom ili da se suoče sa sankcijama prema REG/2000/33 UNMIK-a.⁵ Mnoge od ovih ostalih firmi, kao što su Crni Zmajevi, Kobra i Orlovi, izašle su posle toga iz posla ili su se transformisale u nove firme koje su tada dobile dozvolu za rad.⁶

Od sedam firmi koje su na početku dobile dozvolu kao službe obezbeđenja, Trans Balkan Trade i Grays ne rade više na Kosovu, dok IPL sad predstavlja oružanu međunarodnu PSC, a ISS radi kao nenaoružana lokalna PSC. Broj PSC sa kompletном dozvolom povećao se od 2000. godine i ovaj posao sada cveta. Prema Odeljenju za odobrenje oružja i Jedinici za inspekciju usluga obezbeđenja (SSPIU), trenutno postoji 22 PSC sa dozvolom za rad na Kosovu; četiri od njih su „međunarodne“ PSC, sa dozvolom za vatreno oružje, a 18 su „lokalne“ nenaoružane PSC. Od dvadeset dve PSC sa dozvolom, smatra se da trenutno radi samo 19.⁷ Prema informacijama iz februara 2005, ova preduzeća zapošljavala su 2579 radnika obezbeđenja, od kojih su 81 naoružani međunarodni radnici iz tri „međunarodne“ PSC. Veličina ovih preduzeća varira od četiri do skoro 1000 zaposlenih. Četiri preduzeća dominiraju ovim sektorom. Najveća kosovska firma, Balkan International, zapošljava više od trećine celog sektora sa 978 zaposlenih. Sledеće važne firme u smislu veličine su WDG sa 723 zaposlena, Panter bezbednost sa 308 i Skyterat sa 156 zaposlenih.

Što se tiče delokruga, prema podacima SSPIU, većina ovih preduzeća stacionirana je u Prištini. Od sedam PSC van Prištine, 5 radi u regionu Gnjilana, a stacionirana su na glavnim trgovačkim putevima ka Makedojiji. Preostala dva PSC registrovana kod SSPIU smeštena su u Dragasu i Severnoj Mitrovici. Prema izvorima iz Beograda, izvestan broj srpskih PSC pružaju usluge u Severnoj Mitrovici, međutim, one očigledno rade prema srpskom zakonu.⁸ Neke od većih PSC sa sedištem u Prištini imaju klijente u drugim gradovima, uglavnom u oblasti Gnjilana i Peći, a oba ova kraja imaju relativno visok nivo ekonomske aktivnosti. Nijedna od ovih „lokalnih“ PSC ne deluje u drugim zemljama ovog regiona jer se to za sada ne smatra ekonomski isplativim.⁹

Tokom 1999/2000. godine PSC su koristile vlasti UNMIK-a za pomoć u radu KPS, i smatralo se da PSC paralelno rade, kao „kolege u promociji mira“.¹⁰ Od tada, međutim, veličina i kapacitet KPS su porasli i stvorili rivalstvo između ta dva sektora do te mere da su PSC i KPS „nezvanični neprijatelji.“¹¹ Danas se češće dešava da PSC nailaze na teškoće i krše zakon nego KPS. Kao što je objašnjeno u daljem tekstu, zakonski sporazumi koji su omogućili pripadnicima KPS da pružaju usluge tipa PSC su bili presudni za stvaranje ovakve atmosfere.

³ „UNMIK daje dozvole za sedam firmi za pružanje usluga obezbeđenja“, UNMIK-ova izjava za štampu br. 573, 26. april 2001. Dostupno na <http://www.unmikonline.org/press-r/pr573.html>.

⁴ UNMIK-ovi propisi prave razliku između „međunarodnih“ i „nacionalnih“ firmi tako što prve mogu posedovati i koristiti vatreno oružje u izvesnim okolnostima-videti u daljem tekstu.

⁵ UNMIK-ova izjava za štampu br. 573

⁶ Intervju sa Lulzimom Elshanijem, direktorom Panter bezbednosti, 11. mart 2005.

⁷ Intervju sa Carlosom Meirelesom, načelnikom Odeljenja za odobrenje oružja UNMIK-a, od 16. februara 2005, i sa Frankom Rodetom iz Jedinice za inspekciju službi za obezbeđenje UNMIK-a, od 24. februara 2005.

⁸ Intervju sa PSC sa sedištem u Beogradu, februar 2005. (videti poglavlje o Srbiji ovog izveštaja).

⁹ Intervju sa Besnikom Berishom, direktorom Balkan International Security, 15. februar 2005.

¹⁰ Isto

¹¹ Korespondencija sa Karlosom Meirelesom, načelnikom Odeljenja za odobrenje oružja UNMIK-a, 19. jul 2005; i op cit Besnika Berisha.

2 Savremene bezbednosne pretnje

Šest godina posle prestanka sukoba na Kosovu, na ovoj teritoriji i dalje postoje očekivani i realni bezbednosni problemi koji stvaraju potražnju za PSC. Pored kriminala i straha od kriminala, na Kosovu i dalje postoje etničke podele i intenzivno političko rivalstvo, što sve doprinosi jednoj atmosferi hronične nebezbednosti. Ostali faktori koji tome doprinose odnose se na neizvesnost oko konačnog statusa tog entiteta (koja aktuelnim bezbednosnim sporazumima daje duh nepostojanosti), teškoće sa reintegracijom bivših boraca u klimavu ekonomiju i široko dostupno oružje i municija. Kao što su pokazali događaji od 17. marta 2004, uslovi za veliko nasilje i dalje postoje na ovoj teritoriji.

Zbog toga, uprkos stalnom rasporedu vojnika KFOR-a i stalnom porastu kapaciteta KPS, Kosovo je i dalje jedna nasilna teritorija. Nedavno istraživanje organizacije Small Arms Survey sa sedištem u Ženevi zaključilo je da su „bezbednost i zaštita civila ozbiljan problem na posleratnom Kosovu“.¹² Nasilje na Kosovu često ima političku ili etničku komponentu, uključujući ubistva povratnika¹³ i međuetničke borbe između rivalskih grupa.¹⁴ Pored toga, Kosovo i dalje predstavlja središte kriminalnih aktivnosti u ovom regionu, što nije potpuno odvojeno od ostalih problema ove teritorije. Kao što jedan izveštaj iznosi, „političko i kriminalno nasilje postaje međuzavisno sa sve bolje organizovanim kriminalnim strukturama... biznisom, organizovanim kriminalom, a redovna i ekstremistička politika su povezane na razne načine... Te veze su najjače u ekstremnim nacionalističkim organizacijama, za koje se veruje da finansiraju svoje aktivnosti uglavnom preko kriminala, a u skorije vreme preko poplave kidnapovanja.“¹⁵

Iako portparoli UNMIK-a naglašavaju da je broj zabeleženih ubistava opao za 50 procenata od 2000, ostala krivična dela, kao što su kidnapovanje, silovanje i pljačka, nisu se smanjila.¹⁶ U proteklih nekoliko godina, civilni, ali i policajci su ubijani i ranjavani u izlivima nasilja. Sve češće privatne radnje predstavljaju mete napada.¹⁷ Možda ne iznenađuje činjenica da ni sami radnici obezbeđenja nisu izuzeti iz tih napada.¹⁸ Direktor jedne firme koji je intervjuisan za vreme ovog istraživanja prijavio je slučajeve u kojima su radnike obezbeđenja prebili ili kidnapovali lopovi tokom pljačke, „ako lopovi žele da opljačkaju radnju ili kuću na Kosovu, ništa ih neće sprečiti.“

Stanovnici Kosova sa kojima smo razgovaralo tokom ove studije stalno su navodili nepoverenje u sposobnost policije da reaguje na bezbednosne opasnosti kao glavni uzrok nesigurnosti.¹⁹ To dodatno podstiče ionako uvećane potrebe pružanja privatne zaštite. Iako broj kriminalnih incidenata na Kosovu opada, odražavajući možda opšti proces stabilizacije unutar ove pokrajine, sve dok postoji visok nivo nasilnog kriminala na Kosovu, osećaj nesigurnosti će i dalje postojati, što pogoduje razvoju sektora privatne bezbednosti.

¹² Khakee A. i Florquin N., *Kosovo and the Gun: A Baseline Assessment of Small Arms and Light Weapons in Kosovo*, Small Arms Survey i UNDP Kosovo, junij 2003.

¹³ Jedan Albanac je pucao na Srpskinju, 72, kad je pokušala da se useli u svoju kuću na Kosovu, Nedeljni medijski pregled, 29. septembar-6. oktobar 2003., www.seesac.org.

¹⁴ 28. oktobar, Nedeljni medijski pregled 28. oktobar-3. novembar 2003., www.seesac.org.

¹⁵ Citat iz *Kosova i oružja*, str. 7 i 8

¹⁶ Izjava za štampu iz oktobra 2003. potvrdila je da je prošle godine na Kosovu 475 ljudi poginulo, 705 ranjeno i dogodile su se 183 oružane pljačke. „Chappell: Policija UNMIK-a je pokrenula operaciju protiv organizovanog kriminala“, Dnevni medijski pregled 20. novembar 2003, 17. oktobar 2003, Nedeljni medijski pregled 13-20. oktobar 2003.

¹⁷ Donekle ekstreman primer takve opasnosti sa kojim se biznis suočava na Kosovu desio se u novembru 2004. kad je veliki tržni centar raznet u eksploziji auto bombe. „Uspešan biznis meta terorističkog napada,“ *Ekonomski i evropske vesti*, Kancelarija DSRSG/Odeljenje za javne poslove, 11. novembar 2004.

¹⁸ U jednom incidentu, radnik Pantera je video da lopov provaljuje u zgradu u blizini njegovog stražarskog mesta, pa je ovu provalu prijavio Kosovskoj policiji. Posle dva sata, policija je pustila tog lopova rekavši da im je stražar Pantera dojavio za njega. Taj lopov se onda vratio i prebio stražara Pantera što je obavestio policiju. Intervju sa Lulzimom Elshanijem, direktorom Panter bezbednosti, 11. mart 2005.

¹⁹ U jednom slučaju koji je prenet istraživačima, policiji je trebalo oko 45 minuta da stigne u štab jedne međunarodne organizacije posle prijave o postavljenoj bombi. To se desilo uprkos činjenici da se ta kancelarija nalazi u vrlo poznatoj zgradi na samo oko 650 metara od policijske stanice.

Tabela 1: Kriminal na Kosovu 2000-2001.²⁰

KRIMINAL	BROJ SLUČAJEVA PO GODINAMA		
	2000.	2001.	2002.
Ubistvo	245	136	68
Pokušaj ubistva	275	225	144
Kidnapovanje	190	165	106
Pokušaj kidnapovanja	108	91	64
Silovanje/pokušaj	115	133	114
Težak napad	226	288	463
Pljačka	490	440	365
Podmetnut požar	523	218	477
Krađa	22	6	6
UKUPNO	2194	1695	1807

Tabela 2: Oružje vezano za prekršaje na Kosovu 2001.-2003.²¹

PREKRŠAJ	BROJ SLUČAJEVA PO GODINAMA		
	2001.	2002.	2003.
Nelegalno posedovanje oružja	1661	1377	1234
Upotreba vatrenog oružja	508	396	410
Napad eksplozivom	252	132	111
UKUPNO	2421	1905	1755

Teško je dobiti pouzdane podatke o stepenu uticaja privatnih PSC na nivo i prirodu kriminala u oblastima u kojima deluju. Međutim, mnogi sa kojima je razgovarano veruju da privatne PSC imaju pozitivan uticaj na smanjenje nivoa kriminala, pre svega zato što deluju kao vidljiva zabrana. Jedan primer dao je direktor Panter bezbednosti koji tvrdi da otkako je ova firma počela da radi u Prizrenu, KPS je zabeležio smanjenje kriminala od 70% u tom gradu. Prisustvo privatnih PSC izgleda ima pozitivan uticaj i na poslovno samopouzdanje²², te na smanjenje iznosa osiguranja koje preduzeća moraju da plate.

Međutim, bilo je i slučajeva da vlasnici radnji i kafića nisu angažovali firmu za usluge obezbeđenja da čuva poslovne prostorije, a kad je ta imovina opljačkana, radnici obezbeđenja koji su čuvali drugu imovinu, tvrdili su da nisu ništa videli.²³ Jedan izvor koji je želeo da ostane anoniman pripisao je to reketiranju privatnih PSC²⁴, ali se ovakva dešavanja mogu objasniti i komercijalnim motivima. To je komplikovano pitanje jer sa jedne strane, PSC imaju moralnu odgovornost da održavaju red i zakon, a s druge strane, postoji komercijalni imperativ da pokušaju da podstaknu klijente da koriste njihove usluge.

²⁰ Krivična statistika UNMIK-a za 2000. i 2001., dostupna na <http://www.unmikonline.org/civpol/statistics.htm>. Krivična statistika za period 2000-2002 dostupna je i u publikaciji „Major crime in 2002“, Izjava UNMIK-a za štampu, 17. januar 2003.

²¹ Statistika dobijena iz korespondencije sa portparolom UNMIK-a, Neeraj Singhom, 8. oktobra 2004. Objavljena u Riser H., „Disarmament in Kosovo stymied by future security fears,“ Jane's Intelligence Review, izdanje 16, br. 12, str. 41

²² Intervju sa Ismajalom Salihuom, direktorom marketinga Skyfterat, 13. februar 2005. Primera radi, nakon angažovanja PSC, vlasnik Mobišopa u Prištini skinuo je šipke sa izloga svoje radnje jer se „generalno osećao sigurnije“. Intervju sa Agronom Berišom, vlasnikom Mobišopa u Prištini, 15. februar 2005.

²³ Intervju sa Arianitom Ahmetijem, advokatom, 15. februar 2005. i Op cit Agron Berisha.

²⁴ Intervju sa jednim vlasnikom bara, Priština, februar 2005.

To napokon znači da je ravnoteža uzdrmana, tako da dok izvesna firma štiti svoje klijente, aко njihovi čuvari vide nešto u okolini trebalo bi da imaju obavezu da to prijave, kao i svaki drugi građanin. Ovim pitanjem trebalo bi se pozabaviti u izradi internih propisa, kao što je to slučaj u zemljama sa dobro razvijenom i regulisanom privatnom bezbednošću gde postoji široko prihvaćena odgovornost da radnik obezbeđenja radi za opšte dobro.

3 Usluge koje pružaju PSC

Tehničko obezbeđenje zgrada i imovine je osnovna usluga zbog koje se angažuju PSC na Kosovu. Poslovna zajednica očigledno oseća iskrenu potrebu za dodatnom zaštitom koju nude PSC; mnoge radnje angažuju radnike obezbeđenja, a često radnje u istoj ulici udruže sredstva da bi angažovale PSC za zaštitu svojih objekata preko noći.²⁵ Sa poboljšanjem infrastrukture na Kosovu, razvijaju se i usluge PSC. Sve pouzdanije snabdevanje strujom dovelo je do povećanja broja korisnika alarma, koje podržavaju jedinice za hitno 24-časovno reagovanje. Ova usluga je generalno jeftinija²⁶ i smanjuje na najmanju moguću meru incidente u kojima su radnici obezbeđenja u opasnosti i primorani da beže. CCTV je još jedna usluga koja je sve popularnija, a jedna PSC sa kojom je razgovarano u ovom istraživanju spremila da ponudi uslugu GPS.

Dodatna uloga u održavanju javnog reda koju imaju privatne PSC je zaštita javnih dešavanja, kao što su fudbalske utakmice i koncerti. KPS se ne angažuju za obezbeđenje javnih događaja koje organizuju opštine jer se smatra da nemaju sredstva, vreme i profesionalizam za pružanje adekvatne zaštite.²⁷ Iako je postojala namera da se razdvoje dužnosti kad je u pitanju obezbeđivanje javnih događaja²⁸, tako da PSC prave kordon, a policija bude zadužena za kontrolu mase, PSC su mišljenja da im je policija konkurenca u tim poslovima.²⁹

U stvari, to što policija preuzima dužnosti koje obavljaju radnici obezbeđenja je zaista veliki problem, a tek nedavno je njegovo rešavanje pokrenuto na Kosovu. Do nedavno, pripadnici KPS mogli su da dopune svoje prihode preko „Programa sekundarnog zaposlenja“. Program sekundarnog zaposlenja KPS uveden 2004. sa odobrenjem policije UNMIK-a, dozvoljavao je pripadnicima KPS da se dodatno zaposle tamo „gde vlada, profitna ili neprofitna organizacija ima ugovor sa policijskom agencijom o angažovanju uniformisanih policajaca koji su sposobni da obavljaju policijske dužnosti.“³⁰ Pripadnici KPS-a koji su radili prema tom programu imali su dozvolu zamenika komesara za planiranje i razvoj iz policije UNMIK-a, i morali su da budu naoružani i uniformisani.³¹ Službenici koji su obavljali ove dodatne dužnosti bili su predmet redovnih inspekcija na terenu „Dopunske policijske jedinice“ KPS-a. Broj službenika koji su iskoristili prednost sekundarnog ili zaposlenja van radnog vremena nije bio beznačajan. U 2004. godini, 52 pripadnika KPS zaposlilo se van radnog vremena, dok je oko 1500 uzele sekundarno zaposlenje. Vrste dodatnih usluga koje se mogu pružati odnose se na kontrolu mase, obezbeđenje i zaštitu lica i imovine i dužnosti u civilnoj odeći. Klijenti za Program sekundarnog zaposlenja su uglavnom sportski klubovi, diplomatske kancelarije za vezu, zgrade vlade, trgovinski centri i banke.³²

Nije iznenađujuće da ovaj Program sekundarnog zaposlenja predstavlja problem za PSC sa kojima je razgovarano za potrebe ovog istraživanja, a posebno za nenaoružane lokalne firme, koje smatraju da ovaj program ugrožava biznis. Prema rečima direktora Panter bezbednosti, sa tako mnogo nerešenih kriminalnih slučajeva svake godine, „KPS ima dovoljno posla i bez otimanja posla od PSC.“³³ Ovaj problem je konačno shvaćen 21. februara 2005, kad su tri PSC (Balkan International, Sekuricor i ISS) tužile sudu KPS prema „Zakonu o konkurenциji“, (Zakon br.

²⁵ Op cit Ahemeti i Agron Berisha. PSC se izgleda dogovaraju. Kao što je jedan predstavnik rekao „da nije PSC, pola grada bi bilo opljačkano,“ op cit Salihu.

²⁶ 30 evra mesečno nasuprot 50 evra za tehničko obezbeđenje. Op cit Besnik Berisha.

²⁷ Op cit Salihu

²⁸ Nick Booth, viši savetnik zamenika specijalnog predstavnika generalnog sekretara za policiju i pravosuđe, UNMIK, 14. februar 2005.

²⁹ Op cit Besnik Berisha

³⁰ Korespondencija sa Jillom Muncyjem, zamenikom komesara za operacije, policija UNMIK-a, 27. februar 2005.

³¹ Svi pripadnici KPS koji rade van radnog vremena ili sekundarni posao mogu da zadrže svoje službeno oružje.

³² Broj ugovora po grupama u 2004. godini: sportski klubovi (45), kancelarije za vezu (3), trgovinski centri (5), zgrade vlade (13), muzeji (2), bazeni (4), banke (2), organizacija muzičkih koncerata (12), otvorene pijace (6), putničke agencije (1) i ostali (3). Op cit Muncy.

³³ Op cit Elshani.

2004/36). Sud je doneo presudu u korist ovih PSC, a ubrzo posle toga Civilna policija UNMIK-a je ubrzo ukinula sporazume o zaposlenju van radnog vremena i sekundarnom zaposlenju.³⁴

Pored radnika obezbeđenja zaposlenih u PSC koji pružaju usluge fizičkog obezbeđenja, trenutno postoji 89 registrovanih „telohranitelja“ na Kosovu, većinom koncentrisanih u Prištini.³⁵ Telohranitelji su pojedinci koje je angažovala „rizična osoba“ i imaju dozvolu za oružje koja im omogućava da nose vatreno oružje kad su na dužnosti.³⁶ Postojanje dela tržišta PSC na Kosovu za fizičko obezbeđenje je skoro sigurno odraz shvatanja da kidnapovanja i ubistva predstavljaju istinsku opasnost, mada određenu ulogu u tome imaju moda i lični imidž. Od 2004. godine, Zaštitna jedinica KPS je dobila zadatak da obavlja usluge fizičkog obezbeđenja za veoma važne osobe.³⁷ Međutim, zvanični predstavnici obično zadržavaju sopstvene telohranitelje umesto da traže zaštitu KPS.³⁸ Ovaj deo tržišta PSC je verovatno najproblematičniji na Kosovu. Iako se provere prošlosti pojedinaca vrše pre izdavanja dozvola za nabavku oružja, ne postoje kriterijumi koje pojedinac mora da ispunji da bi postao telohranitelj. Ne postoji organizovana obuka i ne postoji sistem koji nadzire rad ovih pojedinačnih telohranitelja i upotrebu oružja koje im je UNMIK izdao. Nedavne promene u delokrugu rada KPS će svakako značiti da će oni preuzeti odgovornost za fizičko obezbeđenje viših vladinih predstavnika i uticajnih gostiju, što će donekle umanjiti ovaj problem.³⁹ Međutim, zbog osetljivih i važnih usluga koje pružaju telohranitelji, treba preuzeti mere u cilju regulisanja i nadziranja pojedinca koji pružaju usluge fizičkog obezbeđenja.

U sektoru privatne bezbednosti na Kosovu postoje razlike između „lokalnih“ i „međunarodnih“ PSC, između različitih usluga obezbeđenja koje pružaju i između tipa klijenata. Iako se spektar usluga koje pružaju ove dve grupe u izvesnoj meri preklapa, „međunarodne“ PSC, za razliku od svojih „lokalnih“ kolega imaju dozvolu da pruže oružanu zaštitu. Postoje četiri zvanične međunarodne firme koje imaju dozvolu da nose vatreno oružje na Kosovu - HAP, IPL, TEPE i Henderson Risk Ltd. Međutim, samo HAP, IPL i TEPE trenutno posluju na Kosovu. Ove međunarodne firme trenutno zapošljavaju 81 naoružanog radnika obezbeđenja. Preostale PSC smatraju se „lokalnim“, iako je izvestan broj njih (tj. Balkan International i Besa) u vlasništvu stranih lica (Amerikanca i Bugarina). Pošto u ovim PSC rukovode i rade lokalni stanovnici, oni nemaju dozvolu da nose vatreno oružje.

Zbog toga što međunarodne PSC imaju dozvolu da nose oružje, one ispunjavaju specifičnu tržišnu potrebu i uglavnom pružaju vrlo specijalizovane usluge. Na primer, britanska firma Henderson Asset Protection (HAP), ogrank Henderson International, upošljava nepalske gurke za pratrju transporta novca u banke.⁴⁰ Druga firma, IPL Consulting, pruža zaštitu samo međunarodnim organizacijama, a trenutno ima ugovor sa EAR i Evropskom komisijom.⁴¹

Baza klijenata lokalne industrije izgleda da je koncentrisana uglavnom na komercijalne ili institucionalne klijente, a ne na fizička lica. Ipak, lokalne firme imaju drugačiju bazu klijenata koja obuhvata male biznise, opštine, banke, javna preduzeća, lokalne i strane nevladine organizacije, razvojne agencije, OEBS, KFOR i UNMIK. Većina velikih međunarodnih učesnika na Kosovu, zajedno sa UN, OEBS-om i nekim velikim nevladnim organizacijama, angažuje PSC za tehničko ili statično obezbeđenje. Kao što je načelnik bezbednosti Evropske agencije za rekonstrukciju (EAR) na Kosovu i u Makedoniji rekao, PSC mogu reagovati na neki incident mnogo brže od KPS-a.⁴²

³⁴ Op cit Meireles.

³⁵ Intervju sa Nishntom Sankaleom, Jedinica za odobrenje oružja, Odeljenje za odobrenje oružja UNMIK, 24. februar 2005, takođe op cit Besnik Berisha.

³⁶ Zakon UNMIK-a br. 2001/7 Poglavlje 1(c) i (d) i Poglavlje 3.2.

³⁷ Op cit Meireles.

³⁸ Op cit Booth.

³⁹ Op cit Meireles.

⁴⁰ Op cit Rodet.

⁴¹ Intervju sa Marcom Cardinaelom, operativnim direktorom IPL konsaltinga ltd., 2. mart 2005.

⁴² Intervju sa načelnikom bezbednosti EAR-a, 17. februar 2005.

4 Veze između PSC i ostalih sektora

4.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Iako ima pojedinačnih primera veza između PSC i bezbednosnih struktura (većina rukovodilaca/direktora ima vojnu ili policijsku prošlost, a bivši pripadnik KPS sad vodi PSC Besa)⁴³, ovo istraživanje nije otkrilo dokaze o nelegalnim vezama između PSC i državnih organa bezbednosti. Postoji, međutim, mogućnost da policajce privlači privatni sektor bezbednosti, jer je prosečna plata zaposlenih u javnoj i privatnoj bezbednosti slična. Mlađi službenik obezbeđenja zaradi oko 250 Evra mesečno, što je vrlo slično policijskim platama. Međutim, razlika u plati je značajna na višem nivou - direktor PSC može očekivati između 300 i 500 Evra, dok višeg policajca očekuje oko 300 Evra. "Međunarodne" PSC čak više plaćaju, u izvesnim slučajevima do 400-500 Evra mesečno.⁴⁴

Nejasne uloge PSC, državne bezbednosti i bezbednosti koju pruža KPS predstavljaju sve veći problem. Tako, na primer, sudovi i javni telekom „Pošta i telekomunikacije Kosovo“ (PTK) imaju sopstvenu zaštitu koja se razlikuje i od KPS i od PSC.⁴⁵ Dalje, u slučajevima kad postoji potreba za tehničkim obezbeđenjem klijenata koji nisu odgovarajući za PSC, kao što su zgrade vlade i neke diplomatske kancelarije za vezu, zaštitu pruža Zaštitno odeljenje KPS-a, koje se sastoji od stražara KPS koji su imali skraćenu verziju policijske obuke. Kao što je već rečeno, do nedavno i policija je pružala usluge obezbeđenja koje su obavljale PSC.⁴⁶ Iako je neizbežno da uvek bude izvesnog preklapanja između vladinog, policijskog i PSC sektora, iskustvo je pokazalo da ovo treba pažljivije nadzirati da se ne bi stvorila konkurenčija i tenzija između policije i PSC. Kosovske zakonodavne vlasti treba da obezbede da se povuku jasne linije razdvajanja uloga raznih pružalaca usluga obezbeđenja na ovoj teritoriji.

4.2 Etničke veze

Većina „lokalnih“ PSC pružaju usluge samo Albancima ili međunarodnim zajednicama na Kosovu i zbog toga upošljavaju uglavnom albansku radnu snagu. Dva privatna PSC sa kojima je razgovarano tokom ovog istraživanja izjavilo je da imaju multietničku radnu snagu. Balkan internacional ima ugovor sa UNMIK-om o zaštiti udaljenih srpskih kuća obnovljenih posle događaja iz marta 2004. i pruža usluge unutar enklava, kao i Panter bezbednost. U svakom slučaju, potrebe za multietničkom radnom snagom diktiraju i opasnost od rada u području pod dominacijom drugog entiteta i zahtevi klijenata.

4.3 Političke i paravojne veze

Na kosovskoj političkoj sceni trenutno dominira rivalstvo političkih frakcija, od kojih neke imaju veze sa grupama bivših boraca. Kao što je to čest slučaj u zemljama koje okružuju Kosovo, značajan broj PSC ima veze, ili upošljavaju bivše vojnike. Angažovanje nekadašnjih boraca u javnim ili privatnim agencijama obezbeđenja za očekivati je u bivšim zonama sukoba, a kosovski organ javne bezbednosti, KPS, u stvari je i formiran 1999. upravo da bi se jedinice OVK stavile pod kontrolu. I zbog toga je teško utvrditi da li upošljavanje bivših boraca dokazuje značajne veze između PSC i političkih stranaka i njihovih programa, ali takve veze svakako postoje. Mnogi nekadašnji borci OVK sad rade kao samostalni telohranitelji za PSC ili su osnovali sopstvena preduzeća. Na primer, direktori firme WDG zajedno su se borili u OVK.⁴⁷ Direktor jedne od vodećih PSC tvrdi da i WDG ima bliske veze sa strankom LDK, koja im je pomogla da naprave značajan ugovor.⁴⁸

⁴³ Intervju sa službenikom KPS iz Odeljenja za odobrenje oružja, Priština, 24. februar 2005.

⁴⁴ Op cit Salihu, Cardinael i pripadnici KPS koji rade u Odeljenju za odobrenje oružja UNMIK-a

⁴⁵ Intervju sa Edom Prestonom, zamenikom direktora Škole KPS, 16. februar 2005.

⁴⁶ Op cit Booth.

⁴⁷ Siguria e Kosoves: fillon ne oborrin tone, <http://www.Seguraweb.nl//diskursive/nbeqiraj-02.html>, pristupljeno 23. februara 2005.

⁴⁸ Intervju sa direktorom vodeće PSC, mart 2005.

Panter bezbednost navodno takođe ima vrlo bliske veze sa strankom LDK, a mnogi bivši pripadnici paravojne jedinice Oružane snage Kosova (FARK), navodno rade u toj firmi.⁴⁹ Direktori Pantera poriču bilo kakvu direktnu vezu sa FARK, i kažu da to mišljenje potiče možda zbog činjenice da je LDK ranije angažovala Panter bezbednost radi zaštite tokom izbora.⁵⁰ Druga firma, Skyterat, smatra da je važno da angažuju bivše borce. Oni tvrde da zapošljavanjem veterana OVK pružaju njima izvor prihoda koji ih čuva od nevolje (obično se ova grupa teško zapošljava zbog niskog nivoa obrazovanja, prošlog iskustva, godina, itd.), što na kraju doprinosi stabilnosti na Kosovu.⁵¹

4.4 Veze sa organizovanim kriminalom

Kao što je već istaknuto, organizovane kriminalne grupe predstavljaju ozbiljan i stalni izazov za vlasti na Kosovu, a mogućnost da kriminalne grupe na neki način mogu iskoristiti pripadnike PSC i same firme za obavljanje svog biznisa svakako postoji. Iako potencijalne veze između PSC sektora i organizovanih kriminalnih grupa predstavljaju problem u svakoj posleratnoj zemlji, u kosovskom zakonodavstvu bilo je reči o tom problemu. U poglaviju 7b (H) „Poličjska politika i smernice za pripadnike organa bezbednosti“ UNMIK-a kaže se da dozvola za rad jedne PSC može da se povuče „zbog povezanosti ili udruživanja sa organizovanim kriminalnim bandama ili bilo kakvim bandama“. Ove brige izgleda muče i same PSC. Nekoliko direktora sa kojima je razgovarano tvrde da bilo kakvo angažovanje u organizovanom kriminalu može biti štetno za njihove poslovne interese, pa preduzimaju mere za proveru svojih klijenata.

U ovom istraživanju nisu pronađeni direktni dokazi o vezama između PSC i poznatih kriminalnih grupa. Međutim, najmanje jedna klijentska organizacija sa kojom se razgovaralo izjasnila se da mnogo više naginje međunarodnim PSC, jer je za njih malo verovatno da imaju sumnjive veze i manje su podložne kriminalnom uticaju jer imaju spoljno rukovodeće telo.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

Zbog velikog međunarodnog prisustva i relativno novog sektora privatne bezbednosti, Kosovo ima jedan od najmodernejih i najsavremenijih zakona o PSC u jugoistočnoj Evropi.

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Postoje četiri osnovna zakona koja se odnose na rad PSC na Kosovu:

- Zakon br. 2000/33 UNMIK-a o izdavanju dozvola za pripadnike PSC na Kosovu i Zakon o njihovim zaposlenima, 25. maj 2000;
- Politika i smernice policije UNMIK-a za rad pripadnika PSC na Kosovu;
- Administrativno uputstvo br. JIAS/BRU/AI/2000/1 Jedinice za registraciju firmi (O opštim uslovima za dobijanje dozvole za rad firme); i
- Zakon br. 2001/7 UNMIK-a o odobrenju za posedovanje oružja na Kosovu, 21. februar 2001. (odnosi se i na dozvole za telohranitelje).

⁴⁹ Intervju sa Friedrichom Haasom, političkim savetnikom komandanta KFOR-a u Prizrenu, Priština, 17. februar 2005. Početkom 1990-ih, kosovski premijer u egzilu, Bujar Bukoshi, postavio je ministra vojske, Hajzera Hajzeraja kako bi počeo stvaranje organizacije za teritorijalnu odbranu, Oružanih snaga Kosova - FARK. Ova struktura je imala zategnute odnose sa novom OVK, a izgubili su kontrolu u vreme kad je KFOR došao na Kosovo, pa je „politička uprava“ OVK Hasima Thacija preuzeila vladu na Kosovu. Videti „Wag the Dog, the Militarisation and Demilitarisation of the Kosovo Liberation Army“, (Međunarodni centar za konverziju iz Bona, 2001.)

⁵⁰ Ovaj direktor tvrdi i da je Panter bezbednost angažovala i stranka PDK i da bi oni svoje usluge pružali bilo kojoj političkoj partiji koja ih angažuje. Oni tvrde da biti čvrsto povezan sa nekom političkom partijom nije dobro za posao jer bi oteralo neke manje klijente koji možda podržavaju druge stranke. Ovaj direktor tvrdi da bi firma zaposlila bilo koga sa bilo kakvom političkom prošlošću, ako je taj kvalifikovan za posao. On je rekao i da je generalno pravilo za zaposlene u Panteru da „nema politike“ dok su na dužnosti. Op cit Elshani.

⁵¹ Op cit Salihu.

Ovi propisi uređuju pojedinačne firme kao i njihove zaposlene. Na Kosovu, sve PSC moraju biti registrovane i imati dozvolu za rad Ministarstva za trgovinu i industriju. Kad jedna PSC dobije dozvolu za rad, mora se registrovati zajedno sa svojim zaposlenima pri SSPIU, a zatim tražiti pojedinačnu dozvolu za svakog zaposlenog.⁵² Jedan od uslova je provera biografije svakog zaposlenog u PSC.⁵³ Te provere, između ostalog, zahtevaju da jedan zaposleni: ne sme imati dokumentovane veze sa kriminalnom aktivnošću ili kriminalcima, što se utvrđuje proverom prošlosti koju vrši policija UNMIK-a; ne sme biti kriv za krivično delo koje se automatski tereti na sudu i ne sme biti optužen za krivično delo koje policija UNMIK-a smatra neprihvatljivim za rad PSC.⁵⁴

Ne postoji sporazum o imunitetu za međunarodne PSC koje rade na Kosovu. Ako stranac zaposlen u međunarodnoj PSC povredi kosovski zakon, on podleže sudskom procesu kosovskih sudova.⁵⁵

5.2 Upotreba sile i vatre nog oružja

Kada je reč o upotrebi sile i vatre nog oružja od strane PSC jedno od ključnih pitanja je razlika između domaćih i stranih preduzeća. Sektor privatne bezbednosti na Kosovu i obim usluga koje pruža u borbi protiv savremenih realnih i prepostavljenih bezbednosnih opasnosti razlikuje se od tog sektora u ostalim zemljama jugoistočne Evrope po distinkciji između „međunarodnih“ privatnih preduzeća čiji zaposleni smeju da nose vatreno oružje i „lokalnih“ čiji zaposleni ne smeju. PSC se smatra „međunarodnom“ ako su vlasnik i zaposleni u njoj stranci, izuzimajući građane država bivše Jugoslavije ili susedne zemlje Kosova.⁵⁶ PSC se smatra „lokalnom“ ako zapošljava ljude sa Kosova. Međutim ako su radnici obezbeđenja u nekoj lokalnoj PSC adekvatno obučeni i imaju odobrenje SSPIU, oni mogu koristiti palicu, hemijski sprej i lisice.⁵⁷

Prema UNMIK-ovom Zakonu 2000/33, Poglavlje 3, oružje mogu nositi samo stranci sa odobrenjem, i to na dužnosti kao što je navedeno u dozvoli. Imaoci dozvole moraju obavestiti SSPIU o svom oružju koje poseduju i dati podatke o strancima kojima je dodeljeno to oružje. Zakonodavac mora odobriti količinu vatre nog oružja koje PSC može imati. Oružje se mora skladištiti u oružarnici ili nekom drugom sigurnom objektu koje odobri SSPIU i mora se vratiti u to skladište po završetku svakodnevne dužnosti. Municipija se mora čuvati odvojeno, u zaštićenom kontejneru odvojeno od oružja.⁵⁸

Samо uniformisana lica mogu nositi oružje i moraju imati identifikacionu karticu gde će to biti upisano u rubrici „status“. PSC mora voditi pismenu evidenciju koja će obuhvatati: potpis za svako oružje koje uđe ili izađe iz oružarnice; datum i vreme izdavanja ili vraćanja tog oružja; dužnosti za koje je taj radnik određen i zapisnike o inventaru oružja i municipije koje su predmet inspekcije pripadnika kriminalističke službe u bilo koje vreme.⁵⁹

⁵² „Zakon 2000/33 UNMIK-a“, Poglavlje 1: Izdavanje dozvola i Poglavlje 2: Registracija i izdavanje dozvola. „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pripadnika PSC na Kosovu“, Poglavlje 3: Opšta pravila

⁵³ „Zakon UNMIK-a 2000/33“, Poglavlje 2.2

⁵⁴ „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pripadnika PSC na Kosovu“, Poglavlje 4a: Uslovi za zapošljavanje pripadnika PSC.

⁵⁵ Razgovori sa Piotrom Zavgorodnjem, višim pravnim službenikom, UNMIK, Priština, 16. februar 2005; Carlosom Meirelesom, načelnikom odeljenja za odobrenje oružja, UNMIK, Priština, 16. februar, op cit Rodet.

⁵⁶ „UNMIK-ov Zakon 2000/33 o izdavanju dozvola za pripadnike PSC na Kosovu i regulisanju statusa njihovih zaposlenih“, 25. maj 2000.

⁵⁷ „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pripadnika PSC na Kosovu,“ op cit Rodet.

⁵⁸ „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pripadnika PSC na Kosovu,“ Poglavlje 6d. „Propisi za kontrolu oružja za naoružane službe,“ 1. Oružarnice: SSPIU mora odobriti oružarnice za sigurno i bezbedno skladištenje oružja. Oružje se mora čuvati u oružarnici kad se ne koristi. Oružje se može izdati iz oružarnice samo za vreme smene zaposlenih, i mora se obavezno vratiti. Municipija se mora čuvati odvojeno od oružja u zaštićenom kontejneru.

⁵⁹ „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pripadnika PSC na Kosovu,“ poglavljje 4d, Propisi o aktivnostima: Hapšenja i upotreba sile. Poglavlje 6d. Pravno regulisanje i kontrola oružja naoružanih službi i UNMIK-ov Zakon 2000/33 poglavje 2: Registracija i izdavanje dozvola. (Poglavlje 2.4 i 2.5 uređuje pitanje dozvola za međunarodni kadar) i poglavље 3: Propisi o oružju koje poseduju pružaoci usluga bezbednosti.

Međutim, ni u Zakonu 2000/33 ni u UNMIK-ovoj policijskoj politici i smernicama ne postoje ograničenja za tip vatrenog oružja koje međunarodne PSC mogu koristiti.⁶⁰

Stanovnici Kosova, iako ne smeju da nose oružje kao pripadnici PSC, mogu nositi oružje kad rade kao nezavisni telohranitelji, pod uslovom da imaju odobrenje za nabavku oružja.⁶¹ Telohranitelji mogu nositi svoje vatreno oružje samo dok su na toj dužnosti. Pošto se telohranitelji zapošljavaju na individualnoj osnovi, oni ne podležu Zakonu 2000/33 o PSC, već UNMIK-ovom zakonu 2001/7 o odobrenju oružja.⁶² Ako ta osoba radi i u „lokalnoj“ PSC, ne sme biti naoružana dok radi za to preduzeće.⁶³ Ugrožene osobe koje dobiju odobrenje za nabavku oružja ili oni koji upošljavaju telohranitelje sa dozvolom za oružje su uglavnom poznati ljudi: političari, biznismeni, svedoci i izvesne sudije.⁶⁴

Pripadnik PSC može izvršiti hapšenje prema članu 191(4) Krivičnog zakona bivše SRJ br. 1410 od 24. decembra 1977. U slučajevima kad je izvršeno hapšenje odmah se moraju obavestiti državni organi bezbednosti. Kao što je to slučaj i sa policijom, pripadnik obezbeđenja može upotrebiti silu samo kad je to od bitnog značaja za obavljanje njegove dužnosti i kad ne postoji druga alternativa. Kad se koristi sila, ona se mora primenjivati postepeno, u zavisnosti od prepostavljene opasnosti. Ako pripadnik obezbeđenja koristi bilo kakvu silu, okolnosti se moraju prijaviti državnim organima bezbednosti koji mogu obaviti istragu radi utvrđivanja da li je ta sila opravdana ili ne (videti tabelu 3).

Tabela 3: Smernice o upotrebi sile za privatna PSC⁶⁵

NIVO OPASNOSTI	NIVO SILE
Neverbalno uznemiravanje	Prisustvo stražara
Verbalna pretnja	Verbalno usmerenje (komunikaciona veština)
Pasivan otpor	Kontrola praznih ruku
Pojačana agresija	Pomoćno oružje

Zabeležen je izvestan broj slučajeva kad su pripadnici obezbeđenja upotrebili preteranu силу u izvršavanju svojih dužnosti. Takva preterana upotreba sile se obično opravdava uverenjem da, pošto „nacionalni“ pripadnici ne mogu da nose pištolje, preterana sila predstavlja najbolji način da nametnu svoj autoritet i deluju efikasno i obeshrabrujuće na potencijalne kriminalce. Međutim, upravo ovakvi stavovi ukazuju na to da postoji razlog za brigu oko toga kako se primenjuju rigorozna pravila o upotrebi sile od strane radnika privatnog obezbeđenja.⁶⁶ Zbog toga je važno da zakonodavne vlasti razmotre mogućnost strožije primene pravila, jer su ta pravila u okviru smernica UN i imaju ograničenu upotrebu ako se ne primenjuju na terenu. Razlikovanje „međunarodnih“ i „lokalnih“ PSC, iako razumljiva, problematična je. Kako se ovaj posao razvija, neizbežno je da će se jednoga dana pokrenuti pitanje davanja dozvole lokalnim PSC da nose oružje.

⁶⁰ Prema UNMIK-ovom Zakonu 2001/7 o odobrenju za posedovanje oružja, poglavje 3.6., „Odobrenje za nabavku oružja će se izdavati za pištolje a u izuzetnim slučajevima odobrenja se mogu izdati za automatsko oružje kratke cevi, ako u konkretnom slučaju, Komitet za procenu opasnosti proceni da postoji potreba za takvim oružjem.“ Poglavlje 3.7 bavi se municijom, „dozvoljena municija mora biti standardna, zrno sa punom košuljicom, bojeva municija vojnog tipa koja neće ni na koji način da menja originalnu fabričku konfiguraciju. Ne može se odobriti ni jedan drugi tip municije, uključujući zrno sa polu-košuljicom, sa ravnom glavom, sa narezanim vrhom i druge vrste.“

⁶¹ Ovo odobrenje mogu tražiti svi stanovnici Kosova a ne samo oni koji nameravaju da rade kao telohranitelji. Generalno, odobrenja za nabavku oružja se daju samo onim stanovnicima za koje se smatra da su u neposrednoj opasnosti (sudije itd.).

⁶² Op cit Zavgorodni i Carlos Meireles, 16. februar 2005.

⁶³ Op cit Sankale

⁶⁴ Op cit Sankalee i Zavgorodni.

⁶⁵ „Politika i smernice policije UNMIK-a o radu pružaoca usluga obezbeđenja na Kosovu“, Poglavlje 6d, Pravilo i kontrola oružja naoružanih službi.

⁶⁶ Op cit Ahmeti.

5.3 Nadzor

Iako preliminarnog karaktera, istraživanje obavljeno za ovaj izveštaj ukazuje na to da se zakoni o PSC generalno sprovode. To je značajno s obzirom na opasnosti sa kojima se susreće Stub jedan UNMIK-a u rukovođenju i nadzoru rada svih snaga bezbednosti na Kosovu koje se sastoje od preko 10000 pripadnika bezbednosnog sektora (i međunarodnih i domaćih), od kojih je većina naoružana. UNMIK-u tu pomaže činjenica da svaka PSC ima svoja interna pravila i politiku koja se odnosi na pitanja šta zaposleni mogu da urade, koliko sati rade i njihov postupak izrade izveštaja. Prema predstavnicima PSC sa kojima se razgovaralo za ovo istraživanje, ova pravila su uglavnom vrlo stroga i obično ih direktori PSC dobro sprovode.⁶⁷ Primeri internih pravila su sledeći:

- Balkan internacional: pripadnici su pod nadzorom 24 sata i imaju nenajvaljene inspekcije. Kazne idu od novčanih do prekida ugovora.⁶⁸
- Besa: u radno vreme svi pripadnici su pod nadzorom prvolinijskog supervizora, a noću kontrolu vrše direktori. Ovo preduzeće koristi i sistem nagrada za podsticanje stražara - radnik meseca dobija 10% veću platu, a zaposleni godine dobija još jednu mesečnu platu. Ako neko prekrši pravila, kažnjava se ili otpušta, zavisno od prekršaja. Lakši prekršaji su čitanje/nenošenje uniforme. Teži prekršaji su nošenje oružja, nepoštovanje komande/demonstriranje političkih veza/zastršivanje naroda.⁶⁹
- Panter bezbednost ima interni „Disciplinski kodeks“ kojeg svaki zaposleni mora da se pridržava. Prema mišljenju direktora, ovaj kodeks je potreban radi jačanja internih pravila i očuvanja profesionalizma (tj. poštovanje zakona, a ne spavanje na poslu).⁷⁰

Što se tiče primenjivanja zvaničnih zakona i propisa, jedna firma je rekla da nadzorni mehanizmi postaju ležerniji, ali nekoliko drugih firmi je smatralo da se i dalje vrlo strogo sprovode.⁷¹ Pripadnici SSPIU su dodali i da od kako PSC legalno rade na Kosovu, konkurenca je velika, pa PSC često prijavljuju svaku povredu UNMIK-ovih zakona i propisa od strane svojih konkurenata da bi ih diskreditovali i stekli prednost na tom tržištu. SSPIU, koji istražuje te slučajeve, tvrdi da je većina tih optužbi uglavnom neosnovana. Međutim, zbog velike konkurenca, SSPIU tvrdi da bi saznali za bilo kakvu nelegalnu PSC ili bilo kakvu nelegalnu aktivnost PSC.⁷² Međutim, ova procena može biti preterano optimistična jer postoje pokazatelji da zaposleni u PSC koriste preteranu silu u izvršavanju svojih dužnosti.

Osim toga, iako zaposleni u lokalnim PSC ne smeju da nose vatreno odružje, diskutabilno je da li se taj zahtev striktno poštuje u jednom društvu sa velikom cirkulacijom lakog i malokalibarskog oružja.⁷³ Bilo je incidenta kada je vatreno oružje pronađeno kod zaposlenih u lokalnim PSC, a dozvole za rad nisu oduzete. Pretpostavlja se ništa nije preduzeto protiv lokalnih PSC i njihovih zaposlenih zbog korupcije unutar UNMIK-a.⁷⁴ Jedan sagovornik (koji želi da ostane anoniman) dao je anegdotski dokaz u tom smislu tvrdeći da je prisustvovao jednom incidentu koji se odigrao ispred kancelarije jedne velike PSC kad je stražar uperio pištolj na jednog uličnog prodavca u borbi. Taj pištolj je bio na stolu u kancelariji i pripadao je nekome sa dozvolom za oružje. Iako je policija pozvana, posle tog incidenta ništa nije usledilo.⁷⁵

⁶⁷ Op cit Salihu i Besnik Berisha. Intervju sa Dritonom Asllanijem, instruktorem radnika obezbeđenja, 14. februar 2005.

⁶⁸ Op cit Berisha.

⁶⁹ Intervju sa Nuredinom Ibishijem, generalnim direktorom Besa bezbednosti, 18. februar 2005.

⁷⁰ Op cit Elshani.

⁷¹ Op cit Berisha, Salihu i Ibishi.

⁷² Op cit Rodet.

⁷³ Istraživanje koje je obavio Small Arms Survey za period 2002/2003. izračunalo je da na Kosovu ima između 350000 i 480000 malokalibarskog oružja, ne računajući oružje međunarodnih snaga. Op cit Kosovo and the Gun.

⁷⁴ Op cit Salihu.

⁷⁵ Sastanak sa Edom Reesom, savetnikom kancelarije za javnu bezbednost, 18. februar 2005.

5.4 Profesionalizam i obuka

Obuka pripadnika obezbeđenja obuhvaćena je je Politikom i smernicama UNMIK-ove policije o radu pružalaca usluga obezbeđenja na Kosovu, poglavje 4c(3). Iako to nije uređeno zakonom, svi radnici obezbeđenja koji rade u PSC moraju da prođu kurs obuke i polože ispit pre nego što policija UNMIK-a odobri njihovo zaposlenje u PSC. Instruktore i kvalitet obuke odobrava SSPIU.⁷⁶ Ako PSC želi da koristi oružje kao što su hemijski sprejevi, palice i lisice, zaposleni moraju biti obučeni za njihovu upotrebu. Ta obuka mora dobiti odobrenje UNMIK-ove policije (tj. SSPIU) a obučeni radnici obezbeđenja moraju osvežiti svoju obuku svakih 12 meseci.⁷⁷

Suprotno tome, pravila koja se odnose na rad telohranitelja ne zahtevaju bilo kakvu formu obuke koju pohađaju radnici obezbeđenja u PSC. Postupci provere ograničeni su na provere koje vrši Jedinica za izdavanje odobrenja za nabavku oružje, mada se one primarno odnose na to da prijavljeni nema kriminalnu prošlost. Dok su neki telohranitelji prošli formalnu obuku za telohranitelje ili obezbeđenje u zapadnoj Evropi ili Turskoj, ostali su bivši vojnici OVK.⁷⁸ Izostanak formalne obuke je posebno problematičan kad se zna da telohranitelji mogu imati dozvolu da nose vatreno oružje.

Izgleda da ne postoji bilo kakav oblik sindikalnog udruženja za pripadnike privatnog obezbeđenja i telohranitelje, iako mnoga preduzeća nastoje da imaju sopstveni kodeks ponašanja. Trebalo bi razmotriti mogućnost stvaranja takvog jednog udruženja, jer bi kodeks ponašanja za čitavu branšu bio pozitivan korak u razvoju profesionalizma i obuke.

6 Zaključak i preporuke

Jasno je da je industrija PSC relativno dobro razvijena na Kosovu, uprkos njenoj mladosti. PSC pružaju jedan važan dodatni sloj zaštite (koji je očigledno potreban) i po svemu sudeći, industrija PSC predstavlja pozitivan doprinos efikasnom sprovođenju zakona. Odnose između policije i ove industrije treba ponovo istražiti sa jasnijim razgraničenjima uloga i dužnosti ove industrije i KPS.

Pošto PSC odražavaju društva u kojima posluju, činjenica da veliki broj bivših boraca OVK pronašao zaposlenje u ovoj industriji predstavlja potencijalan razlog za zabrinutost. Ključno pitanje koje se ovde postavlja i koje zahteva dalju istragu jeste do koje mere su cele vojne „jedinice“ regrutovane u firme, gde lojalnosti iz prošlosti i ratno iskustvo mogu vrlo lako da prevagnu nad profesionalnim i poslovnim brigama.

Pored toga, različita kontrola nad upotrebom vatrengog oružja lokalnih i međunarodnih PSC ne gleda u budućnost. Iako u principu radnici obezbeđenja ne treba da budu naoružani, čudno je što telohranitelji i pripadnici međunarodnih PSC mogu da nose oružje, dok lokalne firme ne mogu. U jednom društvu koje je dobro naoružano kao što je Kosovo, očekivati da se zaposleni u lokalnim PSC neće naoružati predstavlja utopiju, čak i ako teoretski to nije dozvoljeno. Ako se pritom zabrana naoružavanja ne primenjuje rigorozno, to može dovesti do značajnog problema uspostavljanja i funkcionisanja prihvatljivih operativnih standarda i prakse. S obzirom na to da se zakon skoro sigurno izbegava, možda je efikasnije regulisati i kontrolisati lako i malokalibarsko naoružanje koje nose pripadnici PSC, nego doći u situaciju da pojedinci nose sopstveno oružje na posao.

Pod uslovom da potreba za ovim uslugama opstane, PSC industrija će najverovatnije nastaviti da se razvija na Kosovu sa rastućim ili opadajućim brojem preduzeća i zaposlenih u ovom sektoru u zavisnosti od ekonomije. Međutim, dugoročnije gledano, predviđa se da će se manje PSC pripojiti većim jer će biti u boljem položaju da pruže jeftinije usluge sa boljim standardima i biće spremnije da primene pravila u svoju korist.⁷⁹ Isto tako, slabljenje ekonomije moglo bi da izbaci manje firme iz posla.⁸⁰

⁷⁶ Op cit Rodet.

⁷⁷ „Politika i smernice UNMIK-ove policije o radu PSC na Kosovu“, poglavje 4(c)3.

⁷⁸ Op cit Meireles, 16. februar 2005.

⁷⁹ Op cit Salihu.

⁸⁰ Op cit Asllani.

6.1 Glavne preporuke

- Pitanje regulisanog posedovanja oružja lokalnih PSC treba ponovo razmotriti. Treba ili efikasno primeniti postojeća pravila koja zabranjuju da PSC imaju vatreno oružje, ili lokalnim PSC dozvoliti da nose oružje na sličnoj pravnoj osnovi kao i njihovim međunarodnim kolegama, pod uslovom da se može obezbediti efikasna državna kontrola i nadzor.
- Treba uvesti generalnu zabranu upotrebe vojnog oružja.
- Vrlo je bitno da se uvede okvir za proveru, obuku i nadzor telohranitelja. On treba da obuhvati obuku i ispite prema najvišim standardima ljudskih prava, uvođenje vremenski ograničenih dozvola izdatih u skladu sa objektivnim kriterijumima i uvođenje stalnog nadzora javnog bezbednosnog sektora.
- Treba uspostaviti jasno razgraničenje uloga između KPS i PSC industrije da bi se izbegao osećaj konkurenциje između policije i ove industrije, koja i danas ugrožava njihovu saradnju.
- Uređenje PSC treba da otpočnu razgovore u cilju formiranja sindikalnog udruženja ovih preduzeća radi promocije boljeg samoregulisanja, a idealno bi bilo da posle toga usledi sporazum o obavezujućem kodeksu ponašanja zasnovanom na najboljim iskustvima i međunarodno dogovorenim standardima za ljudska prava. Donatori i klijenti treba da podstaknu taj korak.
- Treba obaviti dalje istraživanje o prirodi veza između javnih bezbednosnih službi i PSC, a što hitnije treba razmotriti model zapošljavanja bivših boraca.
- Postepeno treba proširiti i poboljšati nadzor sve većim uvođenjem civilnog učešća u upravljanju i kontroli nad sektorom bezbednosti. Kao prvi korak, Revizija kosovskog unutrašnjeg sektora bezbednosti treba da uvrsti aktivnosti i regulisanje PSC u delokrug svog rada. Dugoročno gledano, lokalno kosovsko stanovništvo trebalo bi da ima veću ulogu u ministarstvima policije i pravosuđa koja UNMIK namerava da oformi do 2006. godine, a parlamentarni komiteti i Ombudsman treba da imaju ovlašćenja da proveravaju rad PSC i rešavaju javne žalbe.

Zaključci

1 Istorijat

Od perioda ranih 90-tih i pada komunizma u jugoistočnoj Evropi, firme za privatno obezbeđenje koje praktično nisu ni postojale, postaju prisutne u svakoj zemlji ili entitetu u regionu. Dok je tržište u nekim delovima regiona još uvek relativno nerazvijeno, u nekim drugim delovima – pre svega u Bugarskoj – industrija se razvila do te mere da broj zaposlenih u PSC znatno premašuje broj zaposlenih u policiji (Tabela 1.). Kao što je napomenuto u uvodu, ovaj šablon odražava trend u Evropi i zapadnom svetu u poslednjih nekoliko godina. Zbog toga je vrlo verovatno da će većina zemalja i entiteta u regionu u bliskoj budućnosti dostići razvoj PSC koji se podudara sa razvojem u Bugarskoj.

Tabela 1: Poređenje brojnosti policije i PSC u JIE

ZEMLJA	POLICIJA	PSC	ODNOS POLICIJE I RADNIKA OBEZBEĐENJA
Albanija ¹	neprimenljivo	4.092	neprimenljivo
Bosna i Hercegovina ²	16.000	(Procena) 2.000	8/1
Bugarska ³	28.000	130.000	1/4,6
Hrvatska ⁴	21.000	(Procena) 15.000	1,4/1
Kosovo ⁵	6.282	2.759	2,5/1
Makedonija (BJRM) ⁶	9.789	3.000	3,8/1
Moldavija ⁷	13.431	(sa punom dozvolom) 3.000 (zaposlenih u PSC) 10.000	1,3/1 (zaposlenih u PSC)
Crna Gora ⁸	4.427	(registrovanih) 1.900 (procenjenih neregistrovanih) 500	2,3/1 (Registrovanih)
Rumunija ⁹	45.830	(zaposlenih u PSC) 37.291	1,2/1
Srbija ¹⁰	21.000	(Procena) 30.000	1/1,4

¹ Brojčano stanje PSC preuzeto je iz govora generalnog direktora Državne policije, lidera Barjama Ibraja, na sastanku sa PSC, 06. novembra 2004.

² Brojčano stanje Policije iz 2003 uzeto je iz: news.bbc.uk/1/hi/world/Europe/2661873.stm Procena stanja u PSC iz februara 2005 dobijena je od Muarema Bajraktarevića, inspektora MUP-a Kantona Sarajevo i Duškoja Vejnovića, profesora, Viša škola unutrašnjih poslova u Banja Luci.

³ Brojčano stanje PSC dobijeno od MUP-a.

⁴ Situacija iz septembra 2002. Videti izveštaj sekretarijata podkomiteta za centralnu i istočnu Evropu političkog komiteta Parlamentarne skupštine NATO, na: www.nato-pa.int/default.asp?tab=326, februar 2005. Procena gde. Ankice Vrbanc, predsednika Asocijacije za usluge obezbeđenja, i direktora "Zagreb-Štit Vrbanac"(PSC), Zagreb, Vlaška 90. Intervju održan 17.02.2005.

⁵ Stanje iz februara 2005. Videti UNMIK: unmikonline.org/pub/news/fact-sheet.pdf. Brojčano stanje PSC dobijeno od SSPIU, Odeljenje za autorizaciju oružja, UNMIK.

⁶ Brojčano stanje Policije iz 2000 (Izvor: www.nationmaster.com/country/mk/crime). Brojčano stanje PSC iz intervjuia sa Tihomirom Nikolevskim, predsedavajućim Komore za bezbednost ljudi i imovine, Skoplje 28.02.2005.

⁷ Stanje iz 2000. godine (izvor: www.nationmaster.com/country/md/crime). Brojčano stanje PSC dobijeno od MUP-a (Ne računajući Tradnjestriju).

⁸ Policijske brojke iz Istraživanja o SALW za Republiku Crnu Goru organizacije Small Arms Survey, 2004, str. 8. Prema ovom izveštaju, MUP je planirao da smanji svoje ukupne policijske snage na 3.000 do juna 2004. U svakom slučaju, pravo brojčano stanje policije je nedostupno zbog tekuće rekonstrukcije. Ne postoje zvanični podaci o registrovanim PSC a osim toga, postoji priličan broj neregistrovanih PSC tako da je ovo oprezna procena dobijena na osnovu istraživanja.

⁹ Stanje iz 2000. godine (izvor: www.nationmaster.com/country/ro/crime). Brojčano stanje PSC, izvor: Rumunska policija www.politiaromana.ro.

¹⁰ Prema izveštaju OEBS-a o policiji u SRJ za 2001. godinu, zaposleni u srpskom MUP-u brojali su blizu 35.000 pripadnika, sa približno 21.000 uniformisanih lica (OEBS 2001, str. 34). Ove brojke pokazuju da ima 2,8 uniformisanih lica na 1000 građana. U svakom slučaju, zvanične brojke Ministarstva iz oktobra 2002, daju odnos od 2,41. Informacije iz MUP-a ne pružaju sirove podatke pomoću kojih se došlo do ove cifre. (videti Marijana Trivunović, "Reforma Policije u Srbiji", Geneva centre for Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2003 www.policy.hu/triunovic/DCAF_paper.pdf).

Kao što Tabela 1. pokazuje, u većini zemalja privatni sektor bezbednosti je i dalje prilično nerazvijen. Shodno tome, još uvek je moguće podržavati unapređenje obuke i profesionalizacije uz relativno mala ulaganja. Stoga je vrlo bitno da međunarodna zajednica obrati veću pažnju na ovaj sektor u okviru opštег pristupa podsticanju profesionalizacije i transparentnosti u sektoru bezbednosti kao celini.

Nalazi ovog istraživanja pokazuju da je nagli razvoj ove industrije tokom poslednje decenije u jugoistočnoj Evropi prolazio kroz mnoge probleme. Međutim, uprkos haotičnom nastanku industrije bezbednosti, sa izuzetkom Srbije, većina zemalja je odlučila da donese propise o ovoj branši. Iako to nije u potpunosti eliminisalo organizacije koje su u vezi sa organizovanim kriminalom, pravno regulisanje ove profesije je dovelo do povećanja profesionalizacije i rešavanja niza važnih problema u vezi sa ovom industrijom sa kojima su se suočavali posmatrači. Još jedan bitan faktor u sve većem profesionalizmu je činjenica da kako glavne međunarodne ili multinacionalne kompanije investiraju u ovaj region, one takođe očekuju da PSC funkcionišu po evropskim standardima i predstavljaju dakle ekonomski podsticaj za ovu industriju. Poslednjih godina industrija privatne bezbednosti pokazala je znake konsolidacije u mnogim zemljama, što je dovelo do ukupnog smanjenja broja preduzeća koja posluju uprkos preteranoj ekspanziji u sektoru. Ta konsolidacija deluje kao podstrek za veću profesionalizaciju, iz razloga što veće firme ne mogu da priuštite lošu reputaciju i moraju da posluju sa mnogo više discipline nego manje firme.

Lokalne PSC nastavljaju da dominiraju na tržištu privatnog obezbeđenja u regionu i relativno mali broj međunarodnih firmi ima svoje prisustvo u regionu. Razlog za to je delimično zabrana poslovanja međunarodnih PSC u mnogim zemljama jugoistočne Evrope. U svakom slučaju, zemljama jugoistočne Evrope koje su se prijavile za članstvo u EU tržište privatnog obezbeđenja je otvoreno za inostrane konkurenте, i pristojan broj međunarodnih firmi je već ušao na tržište. Jedna od najviše rangiranih inostranih PSC je Grupa 4 Falkon, skandinavska kompanija, koja je druga po veličini PSC u svetu. Osim toga, sa izuzetkom Kosova, one međunarodne kompanije koje su ušle u region su to u većini slučajeva uradile kupovinom već postojećih lokalnih PSC.

Uprkos generalno pozitivnom pravcu u kojem se kreću mnoge zemlje, ostaje veliki broj otvorenih pitanja. Ovo se najbolje vidi u matrici koja sledi, i u kojoj su rezimirani ključni nalazi ovog izveštaja. Matrica proučava neke od ključnih tema za svaku zemlju pojedinačno. Oblasti od najbitnijeg značaja su prikazani tamnoplavom bojom, a oblasti koji zahtevaju veću pažnju su svetloplave boje.

Ova matrica odražava generalni zaključak da je industrija privatne bezbednosti oblast kojoj je preko potrebna međunarodna podrška i koju bi trebalo uključiti u strategije reforme sektora bezbednosti glavnih donatora u regionu. Interesantno je posmatrati daje, u većini slučajeva, regulisanje sektora privatne bezbednosti u jugoistočnoj Evropi više stvar nacionalnog prioriteta nego briga međunarodne zajednice. Pa ipak, razvoj sektora privatne bezbednosti u jugoistočnoj Evropi je od značaja za međunarodnu zajednicu, možda najviše za EU, koja je i donator i partner zemalja jugoistočne Evrope, jer profesionalni i pravilno regulisan sektor privatne bezbednosti od ključnog je značaja za uspešan razvoj ekonomija ovih zemalja. U kontekstu prioriteta, jasno je da su Srbija, Crna Gora, Albanija i Makedonija zemlje gde je podrška državi u regulisanju i profesionalizaciji privatnog sektora bezbednosti od najveće važnosti. Na određenom broju lokacija, naročito u Moldaviji, Srbiji i Albaniji, teško je saznati koliko su efikasni postojeći propisi i nadzor, zbog nedostatka transparentnosti. Zapravo je nedovoljna transparentnost u čitavom regionu ometala ovo istraživanje, i zato ovaj izveštaj treba shvatiti kao pokazatelj trendova a ne kao precizan opis aktuelne situacije.

Važno je napomenuti da je pitanje nadzora možda od najvećeg značaja u čitavom regionu. Zbog toga, međunarodna zajednica mora da razmotri načine jačanja i podsticanja struktura za vršenje nadzora.

Delovi u kojima se spominju neprikładne veze trebalo bi da istaknu činjenicu da organizacije koje angažuju PSC, bilo da se radi o multinacionalnim kompanijama, međunarodnim NVO, diplomatskim misijama, razvojnim agencijama ili međunarodnim organizacijama, imaju moralnu dužnost da im se ne desi da indirektno podržavaju interes ekstremističke politike ili organizovanog kriminala. U nekim zemljama, kao što je Srbija, više firmi je zatražilo međunarodnu akreditaciju kako bi pokazale svoju profesionalnost. Ovakve firme trebalo bi ohrabriti i podržati. Firme koje ne traže akreditaciju ne bi trebalo da dobiju ugovore. U Srbiji se, po svemu sudeći, već odvija profesionalna akreditacija, ali to je još uvek problem sa kojim treba da se pozabave klijenti i međunarodne organizacije.

OBLAST	ALBANIA	BOSNA I HERCEGOVINA	BUGARSKA	HRVATSKA	MAKEDONIJA	MOLDAVIA	RUMUNIJA	KOSOVO	CRNA GORA	SRBIA
Zakonska regulativa	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da, ali se ne sprovodi	Ne
- Vremensko ograničenje	Nema informacija	Nema informacija	3 godine	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	3 godine	Da	Nema informacija	Nepriimenljivo
- Objektivni kriterijumi	Nema informacija	Da	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Da	Nema informacija	Da	Nepriimenljivo
- Bezbednosne provere	Da	Da	Da, ali samo provera kriv. dosjeva	Da	Zabranja vođenja PSC za kriminalce, nema provera	Da, ali nije jasno sta predstavlja	Da	Da	Da	Ne
Nevrijajvjeni radnici (bez dozvoje)	Da (pojedinci)	Zvanično ne, ali postoje dokazi da se zakon ne postavlja	Ne, ali firme nalaze načine (rupe u zakonu) da zapošljavaju	Ne	De (neke male firme)	Moguće, zbog nesiguranja zvaničnog brojanog stanja i procena	Ne	Da	Da, verovatno većina preduzeća	Nepriimenljivo
Dokazani slučajevi neprikladnih veza (političke, kriminalne, etničke, sektor bezbednosti)	Dokazi o političkim vezama iz prošlosti	Određeni dokazi o svim tipovima veza	Političke veze, imožda ostaci kriminalnih veza	Određeni dokazi o političkim vezama	Nema informacija	Nema informacija	Verovatno veze sa organizovanim kriminalom	Nema informacija	Nema informacija	Veze sa bezbednosnim sektorom, kriminalnim grupama i politikom
Izдавanje dozvola za radnike obezbeđenja	Da	Da	Jedino ako žele da koriste oružje	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Neposredno, ali tehnički gledano zaposleni moraju da produži ili da budu bivši policijski
Vremensko ograničenje	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nepriimenljivo
- Bezbednosne provere ¹¹	Delimične	Da, ali ostale pitanje efikasnosti	Ne	Da	Zabrane rada kriminalcima ali nema provere izuzev u slučaju da žele da nose oružje	Da	Da	Da	Da	Ne
Objektivni kriterijumi	Nema informacija	Da	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nema informacija	Nepriimenljivo
Registovanje oružja	Registrirano na firmu i na radnike	Registrirano na firmu	Registrirano na firmu	Registrirano na firmu	Registrirano na firmu i na radnike	Registrirano na firmu	Registrirano na firmu	Registrirano na firmu	Zabranjeno za lokalne PSC, SALW registrovano za medjun. PSC i samostalne telehranitelje	Registrovano na firmu i na radnike
Zabrana vojnog SALW	Ne	Da	Da, ali automatsko oružje dozvoljeno	Da	Da, sa nekim izuzecima, ima slučajeva upotrebe nelegalnog SALW u PSC	Da	U nekim slučajevima dozvoljena upotreba mitraljeza	Da	Da	Ne
Zakon o nošenju "nesmetanose" opreme	Zabrana skrivenog oružja	Da	Da	Da	Da, sa nekim izuzecima, ima slučajeva upotrebe nelegalnog SALW	Da	Zabrana skrivenog oružja	Da	Ograničenja primenjuju se na izuzetaka	Da
Zakon o upotrebi sile/SALW zasnovan na osnovnim principima UN	Nema informacija	Zabranjeno	Zabranjeno	Zabranjeno	Nema informacija	Dozvoljene palice i sprejevi	Dozvoljeno	Dozvoljeno	Nema informacija	Nema informacija
Skladištenje SALW i municije	Zajedničko	Potreba za daljom razradom	Da, ali ne uključuje obuku iz prve pomoci	Da	Da	Da	Nije razrađen	Da	Nejasno	Nema osnovnih standarda obuke
			Skladištenje u službenim oružanicama	Negasna pravna pozicija	Skladištenje u službenim oružanicama	Da			Negasna pravna pozicija	Da

11. Da li se provere efikasno sprovode?

12. Lista ovlašćenih radnika

OBLAST	ALBANIJA	BOSNA I HERCEGOVINA	BUGARSKA	HRVATSKA	MAKEDONIJA	MOLDAVIJA	RUMUNIJA	KOSOVO	CRNA GORA	SRBIJA
Slučajevi i zloupotrebe sile/ SALW	Izloženi slučajevi Nisu zabeleženi	Nek slučajevi zloupotrebe	Nekoliko slučajeva zloupotrebe	Incidenti preterane upotrebe sile	Nisu zabeleženi	Izloženi slučajevi Incidenti preterane upotrebe sile	Nisu zabeleženi	Nisu zabeleženi	Nisu zabeleženi	Neki slučajevi prijavljeni
Program obuhvaren od strane države	Državni ispit, obuka koju izvode pojedine PSC	Da, pružaju je relevantna državna tela	Da, za novo zaposlene, nejasno u slučaju zaposlenih već duže vreme	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Ne
Obuka u skladu sa osnovnim principima UN	Rezlikuje se od jedne firme do druge	Da, ali bez obuke iz prve pomoći	Da	Da	Da	Ugavnom, ali propust na planu odnosa s javnošću	Da	Da	Nejasno	Neprimenljivo
Dupla uloga za policajce¹³	Nema informacija	Policija kao konkurenca PSC	Ne	Nema informacija	Zabranjeno	Uobičajeno je da policijski obavljaju ove poslove dok nisu na dužnosti	Usluge tipa PSC javnim institucijama od strane KPS	Uobičajeno je da policijski obavljaju ove poslove dok nisu na dužnosti	Zabranjeno	
Zajednički rad policije/PSC	Neki neformalni dogовори о задничком раду	Neki neformalni dugovori o zajedničkom radu	Da	Nema informacija	Nejasno	Da	Nema	Nema informacija	Ograničen na javne dograde	Nema zvaničnih aranžmana
Sindikalna udruženja	Da (novoosnovana)	Pet različitih udruženja	Da	Tri različita udruženja	Da	Da	Da	Nema udruženja	Samo jedna PSC je registrovana kod Priveđene komore	Da
Pravila ponašanja	Ne	Neke organizacije imaju kodeks ponašanja	Ne	Ne	Ne	Neke organizacije imaju kodeks ponašanja	Neke firme imaju svoi sopstveni kodeksi	Neke firme tvrde da imaju kodeksi, ali sadžaje povjerljiv	Neke firme se priлагodjavaju međunarodnim standardima, a neke ne	
Kontrola Policije/MUP-a	Kvartalno izvršavanje, Periodične inspekcije, Godišnje obnavljanje dozvole	Kontrolu vrši odgovarajući MUP kantona/entitet Neki propusti u primeni	Da	Da	Ne	Da, ali je diskutabilna efikasnost sprovenja	Da, ali sa minimalnim učešćem gradana Kosova	Prisustvo nelicenciranih subiekata na tržištu je problematično	Određene inspekcije MUP-a, ali nejasno kakve	
Nadzor Parlamenta/ Ombudsmana	Ne	Ne	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena	Parlamentarna uloga u nadzoru MUP-a nije sprovedena

¹³ Po zakonu, može li policija da radi za PSC? Da li postoje politice koje nezakonito rade za PSC?

2 Savremene bezbednosne pretnje

Iako se stopa kriminala u regionu u nekoj meri kontroliše, posebno kada je reč o slučajevima ubistava i kidnapovanja, i dalje postoji okruženje u kojem su PSC neophodne. Glavne opasnosti izgleda da su oružana pljačka i krađa – krivična dela kojima PSC može efikasno i odlučno da se suprostavi. Reketiranje i druge vrste organizovanog kriminala i dalje su problem u regionu, ali kako državni sektor bezbednosti bude jačao, i taj problem će se verovatno smanjivati.

3 Usluge koje pružaju firme za privatno obezbeđenje

PSC u celom regionu nude veliki broj sličnih usluga koje odgovaraju industrijskim normama širom sveta – čuvanje kancelarija, fabrika i drugih javnih zgrada, naoružano suprotstavljanje i pratnja transporta dragocenosti i novca. Neke od država u regionu nastupaju na manjim tržištima uglavnom nudeći usluge fizičkog obezbeđenja (telohranitelji) i veoma retko, usluge obezbeđenja privatnih kuća.

Jedna od interesantnih usluga koja se nudi u velikom broju zemalja i koja predstavlja potencijalnu sivu ili ilegalnu zonu, jeste video nadzor i privatni detektivski poslovi. U velikom broju ispitanih zemalja i entiteta, firme veoma aktivno nude video nadzor i slične usluge. Ove firme u kojima su često zaposleni bivši obaveštajci i agenti iz komunističkog perioda, pružaju neke usluge koje su očigledno predmet ovog izveštaja, kao što je industrijska špijunaža (npr. pretraga kancelarija u potrazi za opremom za nadzor), i pružanje usluga fizičkog obezbeđenja (telohranitelji). Osim toga, neke od ovih firmi takođe nude mnoge sumnjive usluge kao što su privatni detektivski rad, bilo da pomažu ljudima koji imaju bračnih problema ili da prate radnike za koje se sumnja da potkradaju poslodavca, ili da se bave poslom koji se može nazvati "industrijskom špijunažom". Ovaj sektor u velikoj meri prevaziđa okvire ovog izveštaja, ali samo njegovo postojanje i njegov polulegalan/tajni status u mnogim delovima regiona je toliki da zasluguje veću pažnju u budućim istraživanjima.

4 Veze između PSC i drugih organizacija

Problem veza se razlikuje od jedne studije slučaja do druge. Veliki je problem, međutim, što povezanost postoji u skoro svakoj zemlji ili entitetu u regionu. Stoga je važno da se obrati više pažnje na probleme koji su prikazani u nastavku.

1.1 Veze sa sektorom bezbednosti

Problemi koji se vezuju sa nastankom sektora privatne bezbednosti su se pogoršali u mnogim okolnostima usled raznih etničkih sukoba i civilnih nereda u celom regionu. Neizbežno, veliki broj zaposlenih, posebno starijih, ima iskustva u sektoru bezbednosti. Prava situacija varira, npr. veliki broj bivših vojnika su se zaposlili u PSC u Bugarskoj, a relativno malo je ušlo u ovaj posao u Rumuniji. U skoro svakoj zemlji postoje dokazi o zapošljavanju bivših policajaca u sektoru privatne bezbednosti. Ovo ne predstavlja problem, samo ako se vodi računa o njemu. Problem nastaje kada se pokaže da bilo formalne ili neformalne veze pokažu da ovaj sektor nema adekvatnu kontrolu i da upotreba preterane sile ili drugih nelegalnih aktivnosti prolazi nekažnjeno. Iako PSC ne pomažu celokupnom društvu, radeći u skladu sa zakonom oni mogu imati preventivnu ulogu u sprečavanju kriminalnih aktivnosti, omogućujući da oskudni javni resursi budu upotrebljeni negde drugde. Dalje, većina PSC koriste vatreno oružje i stoga je od presudnog značaja, u slučaju da tako i ostane, da budu adekvatno naoružani i da učine sve što je u njihovo moći da njihovo naoružanje ne bude zloupotrebljeno, bilo od strane samih PSC ili od strane pojedinačnih radnika. Stoga je važno da zemlje izgrade mehanizam nadzora i da delegiraju posmatrače koji bi osigurali da PSC i njihovi zaposleni ispunjavaju svoju ulogu.

U jednoj ili dve oblasti, posebno na Kosovu i u Bugarskoj, postavilo se pitanje da li se i u kojoj meri industrija privatne bezbednosti takmiči sa policijom. Ovo bi se obično dešavalo kada je policija imala priliku da uđe u konkureniju sa PSC za neki posao. Ova situacija po svaku cenu mora de se izbegne, zato što PSC ne bi trebalo da se shvate kao pružaoci "jeftinih" policijskih usluga. U nekim zemljama, kao što su Hrvatska i Bugarska, postoje opštine koje poseduju firme za obezbeđenje i koje su direktna konkurenca privatom sektoru. Iako je ovo manje problematično nego takmičenje sa policijom, ipak bi trebalo da se preduzmu sve moguće mere kako bi se

osiguralo da se konkurenčija odvija u granicama normale. Ovo znači da standardi profesionalizma, kao i troškovi, moraju da budu uključeni u kriterijume selekcije. Kada je reč o takmičenju policije sa PSC, interesantno je da u Albaniji nije dozvoljeno da veličina PSC bude više od pet posto veličine lokalne policije. Iako to znači da policija nikada neće biti ugrožena od strane PSC, takvo uređenje može sprečiti industriju privatne bezbednosti u Albaniji da se konsoliduje i dostigne stepen zrelosti kao u drugim delovima regiona.

Obeshrabrujuća je činjenica, međutim, da važnost ovog sektora generalno ne prepoznaju zemlje i međunarodne institucije koje pružaju podršku reformi sektora bezbednosti u regionu. Po pravilu, međunarodni akteri oklevaju da uvrste propise o industriji privatne bezbednosti u projekte RSB u regionu. To nije dobro, jer regulisanje sektora privatne bezbednosti jedan je od osnovnih načina na koje se sprovodi državna kontrola nad upotrebom sile. Reforma sektora bezbednosti je u suštini vežba ostvarivanja demokratske civilne kontrole nad institucijama koje sprovode nasilje u ime društva. Kako PSC, u različitoj meri u različitim zemljama, sprovode nasilje u kontekstu pružanja usluga obezbeđenja, one bi trebalo isto tako da podležu demokratskoj civilnoj kontroli i stoga i RSB. Pa ipak u zemljama gde javnost ne smatra ovu reformu važnim pitanjem, bilo zbog nepoverenja u državu, teško je započeti RSB, pa čak i pokrenuti pitanje započinjanja ove reforme. Problem nezainteresovanosti javnosti prisutan je u izvesnoj meri u svim zemljama jugoistočne Evrope, i jedan je od razloga što postoje različiti stepeni pravnog regulisanja širom regiona, kao i različiti pristupi tom regulisanju.

1.2 Etničke veze

Sukobi u bivšoj Jugoslaviji doveli su do toga da je znatan broj bivših vojnika tražio i našao posao u sektoru privatne bezbednosti. Ovo je stvorilo situaciju gde su etnički obojene firme nastavile da posluju kao polunasleđenene organizacije demobilisanih naoružanih grupa. Kosovo pruža jasan primer takvih veza između PSC i etničkih grupa. U podeljenim društvima, kao što su Bosna i Hercegovina, Makedonija i Kosovo, takođe postoje dokazi o sektaštvu unutar industrije PSC. Slučaj Bosne je možda najupečatljiviji, delom zbog togog što je regulativa takva da obeshrabruje stvaranje multietničkih preduzeća. PSC u Bosni se regulišu na nivou entiteta, a ne na nacionalnom nivou. Ovo znači da firma koja je registrovana u FBiH ne može legalno da posluje u Republici Srpskoj i obrnuto. Na ovaj način zakonski okvir obeshrabruje uspostavljanje multietničkih preduzeća za obezbeđenje. Stoga je veoma važno da se regulativa uspostavi na nacionalnom nivou kako bi firme zakonski počele da posluju širom zemlje.

U nekim slučajevima, ova branša privlači veterane iz skorašnjih ratova, što još više pojačava složenost ove problematike. Kao rezultat toga, nastali su izvesni problemi vezani za pitanje jezika i narodnosti. Primera radi, u Makedoniji navodno postoje veze između sadašnjih firmi i specijalnih jedinica policije i vojske koje su učestvovali u borbama 2001. Godine. Na sličan način, u Hrvatskoj pitanje kvalifikacija koje su potrebne da se postane radnik obezbeđenja može se shvatiti kao diskriminacija prema srpskoj manjini, jer se od njih zahteva da čitaju latinicu. Naravno da je neophodno da radnici obezbeđenja umeju da čitaju i pišu na jeziku teritorije na kojoj rade, ali pošto je različita upotreba latinice odnosno cirilice suština distinkтивnih obeležja hrvatske odnosno srpske narodnosti u Hrvatskoj, ovaj zahtev bi mogao postati problematičan, bilo u seoskim predelima zemlje gde prevladjuje srpsko stanovništvo, i u kojima Hrvati ne mogu da rade iz praktičnih razloga, ili na drugim mestima, kada bi ono malo Srba iz Hrvatske koji ne umeju da čitaju Latinicu automatski bilo isključeno iz zapošljavanja. Idealno bi bilo da kadar PSC-a dobro poznaje lokalno pismo, bez obzira na to gde rade.

1.3 Političke veze

Specijalne veze između političkih partija i privatnog sektora bezbednosti su posebno karakteristične za Srbiju i Hrvatsku, a u manjoj meri za BiH, Makedoniju i Kosovo. Ovo može biti problematično iz dva razloga. Prvo, takve veze stvaraju prilike za korupciju, posebno kada se radi o javnim i vladinim tenderima. Drugo, takve veze stvaraju mogućnost da naoružane PSC mogu da postanu politička milicia ukoliko se ukaže takva prilika.

1.4 Paravojne veze

Ovo je pitanje od velike važnosti za Makedoniju, jer postoje dokazi o tome da etnički orijentisane grupe, formalno nastale od snaga bezbednosti, osnivaju firme za obezbeđenje. Iako je neizbežno da bivši pripadnici bezbednosnih snaga nađu zaposlenje u industriji PSC, u kontekstu postkonfliktne rekonstrukcije, ovaj trend bi mogao postati

veliki problem. U drugim delovima sveta, PSC se koriste kao način da paravojne formacije ostanu aktivne i po završetku sukoba, i to kao vid rezervnih snaga u slučaju da ih je potrebno brzo mobilisati. U slučaju Makedonije glavni problem su pripadnici "Vukova", bivše makedonske specijalne jedinice, i "Lavovi", bivša specijalna policijska jedinica, od kojih su obe bile umešane u sukob 2001. godine. Postoje i nešto slabiji dokazi o vezama između PSC i bivših paravojski u Srbiji i na Kosovu. Zbog toga je bitno da se razdvoji branša PSC i takve specifične grupe, i tamo gde su prisutni konflikti posebnu pažnju treba obratiti na izbegavanje tih grupacija.

1.5 Veze sa organizovanim kriminalom

Ranijih godina sektor privatne bezbednosti u regionu je bio čvrsto povezan sa organizovanim kriminalom, što je viđeno kao negativan fenomen u javnosti. U nekim delovima regiona ovo još uvek predstavlja problem. Veze između organizovanih kriminalnih grupa i PSC su identifikovane kao stvar od izuzetne važnosti u svakom delu regiona koji je obuhvaćen ovim izveštajem izuzev Moldavije (najverovatnije zbog slabe transparentnosti, nego odsustva problema). Interesantno je napomenuti da su u zemljama kao što su Bugarska, Rumunija i Hrvatska, gde je tržište privatnog obezbeđenja postalo najprofesionalnije, eliminisani mnogi nerazvijeni elementi organizovanog kriminala, i to najviše kao posledica komercijalnog pritiska, nego zbog toga što je zakonodavstvo doprinelo nestajanju glavnih kriminalnih organizacija.

Međutim, za razliku od mnogih drugih delova sveta gde PSC imaju političku ulogu, ugrožavajući ustavni poredak i radeći na destabilizaciji vlade, zemlje jugoistočne Evrope imaju tu sreću da njihov sektor PSC ne predstavlja opasnost za organe vlasti.

5 Pravno regulisanje i upravljanje PSC

5.1 Zakonska osnova za kontrolu PSC

Dok privatizacija bezbednosti raste, važno je prepoznati da je u većini zemalja gde je ovaj fenomen najviše izražen, ova industrija trenutno regulisana barem na lokalnom nivou.¹³ U regionu još uvek postoje velike razlike između država koje to tek treba da regulišu (npr. Srbija, gde je više od 30.000 neregistrovanih naoružanih radnika privatnog obezbeđenja) i onih sa najnaprednijim sistemima regulative (Bugarska i Rumunija). U regionu gde postoje zemlje sa različitim uslovima pridruživanja, sa jedne strane one koje samo što nisu ušle u EU i druge koje su tek nedavno isplivale iz sukoba i njihova stabilnost još uvek zavisi od podrške međunarodnih mirovnih snaga (npr. BiH, Kosovo, Makedonija, Moldavija), ovo je situacija koju treba očekivati.

Sve države, izuzev Srbije, uspele su u određenoj meri da regulišu sektor privatne bezbednosti na nacionalnom nivou. Međutim, u zakonodavstvu pojedinih zemalja još uvek postoje važni propusti ili rupe u zakonima. Primera radi, u Makedoniji ne postoji odredba koja se odnosi na provere od strane policije, uprkos tome što postoji zabrana zapošljavanja osuđivanih kriminalaca. Stoga, važno je da sve države uzmu u obzir preporuke iz ovog izveštaja za svaku zemlju ponaosob. Dalje, donatori koji pružaju podršku reformi sektora bezbednosti u regionu trebalo bi da porazmisle o tome kako bi moglo doprineti usklađivanju zakona u regionu. Stvara se važna prilika za to u slučaju zemalja koje se prijavljuju za članstvo u EU. Ulazak u EU će nedvosmisleno značiti da sektor privatne bezbednosti mora da otvoriti tržište za međunarodne kompanije. U takvim okolnostima dugoročni interes lokalnih firmi je da se prilagode standardima EU pre nego što se nađu u konkurenciji sa međunarodnim PSC. U slučaju Srbije, od ključnog je značaja je da se uvedu propisi koji se odnose na ovu branšu što je pre moguće. Iako trenutna haotična situacija izgleda beznadežno, ona se ne razlikuje mnogo od situacije u većini susednih zemalja pre desetak godina. U zemljama koje se graniče sa Srbijom, većina velikih problema je rešena uvođenjem propisa, tako da Srbija može da uči na ovom iskustvu.

Uprkos tome što su sve zemlje, izuzev Srbije, uvele zakonski okvir, ipak ostaju brige o efikasnosti sa kojom se ovi propisi primenjuju. U nekim slučajevima, kao što su Bugarska i Albanija, ovo se dešava zbog toga što policija ili drugi bezbednosni subjekti ne vide firme kao problem. U drugim slučajevima, međutim, razlog je obično nemogućnost ili nevoljnost nadzornih struktura da sprovedu svoju ulogu na pravi način. Nedovoljna primena zakona u vezi sa upotrebotom oružja od strane PSC osoblja je poseban problem. Iako je upotreba i čuvanje SALW u

¹³ Npr. u Velikoj Britaniji ova branša se reguliše Zakonom o industriji privatne bezbednosti iz 2001. Videti http://www.the-sia.org.uk/home/about_sia/legislation/psia.htm.

jugoistočnoj Evropi zakonski regulisana prema međunarodnim standardima, u ovom izveštaju se navode dokazi da PSC to ignorisu u velikom broju slučajeva. Ovo je isključivo izraženo u slučajevima kada zaposleni u PSC nose oružje kući.

U zemljama u kojima se radilo na regulisanju i reformi sektora privatne bezbednosti, ova tematika je tretirana kao isključivo lokalni proces. Važno je, međutim, da međunarodne i lokalne organizacije za ljudska prava pokušaju da se pozabave regulisanjem tržišta privatne bezbednosti u jugoistočnoj Evropi i dokumentuju slučajeve zloupotrebe relevantnih zakona od strane privatnih firmi za poslove obezbeđenja.

5.2 Upotreba sile i vatreng oružja

PSC imaju dozvolu da nose oružje u svakoj zemlji ili entitetu u regionu, sa izuzetkom Kosova, gde jedino međunarodni predstavnici mogu biti naoružani. Dok se propisi razlikuju od zemlje do zemlje, u većini slučajeva PMC se ograničavaju na upotrebu pištolja kalibra 9 mm. Nekoliko zemalja koje dozvoljavaju upotrebu vojnog naoružanja, npr. Albanija i Srbija, treba to pod hitno da preispitaju. Ne samo da su jurišne puške i drugo automatsko naoružanje neprikladni za urbanu sredinu, nego su takođe gotovo beskorisne u bliskoj borbi, za razliku od pištolja i revolvera.

Pozitivno je to da propisi o kontroli naoružanja postoje u svim zemljama jugoistočne Evrope, i da većina zemalja insistira da kada su na dužnosti, radnici obezbeđenja trebalo bi da koriste samo oružje koje pripada firmi, a ne lično. Zakonodavstvo u Rumuniji je još strožije, i zahteva da se svo oružje koje koriste PSC zapravo pozajmljuje od policije, što znači da postoji veća kontrola SALW od strane države. Takva kontrola obezbeđuje mnogo veću uočljivost eventualne upotrebe ilegalnog oružja od strane PSC. Iako je Kosovo jedini region koji prema ovom izveštaju, ne dozvoljava lokalnim PSC da nose oružje, postoje dokazi koji sugerisu da zaposleni u PSC, koji su takođe i licencirani telohranitelji, ipak nose lično naoružanje kada rade za PSC. Ako je to tačno, važno je da se ova nepravilnost što hitnije ispravi, možda sledeći rumunski primer gde policija daje u zajam oružje lokalnim PSC pod kontrolisanim okolnostima. U nekim situacijama, PSC se zalažu da im se dozvoli pristup nesmrtonosnom/manje smrtonosnom oružju, kao što su električne palice, uz vatreno oružje. Da li će ovo oružje zameniti vatreno oružje, diskutabilno je pitanje. Ako je međutim namera da se ovo oružje koristi zajedno sa vatrenim, i sa nižim pragom tolerancije, to bi trebalo sprečiti. Upotreba manje smrtonosnog oružja nije obuhvaćena ovim istraživanjem, jer je to oblast koja zahteva dalja istraživanja u budućnosti.

Postoje međutim dokazi o nedisciplini u skladištenju oružja u nekim zemljama u regionu. Ovde se radi o pojedinačnim radnicima PSC koji uzimaju oružje za ličnu upotrebu. Kako bi se sprečila potencijalna zloupotreba vatrenog oružja registrovanog na PSC, sve zemlje u regionu bi trebalo da obezbede redovne i iznenadne inspekcije skladišta oružja PSC kako bi se obezbedilo poštovanje postojećih standarda. Takva inspekcija bi najviše pažnje trebalo da obrati na upravljanje i evidenciju o municiji koju vodi PSC, ali ovo predstavlja oblast koju ovaj izveštaj nije mogao da deteljno ispita.

Konačno, u većini zemalja vlada zabrinutost zbog potencijalne "svojeglavosti" zaposlenih u PSC. Iako ovo zaista može biti problematično, trebalo bi obratiti pažnju da u nekim slučajevima tvrdnje date tokom intervjuja nisu mogle biti potvrđene i bilo je veoma malo dokazanih slučajeva zloupotrebe sile ili oružja. Zbog velike važnosti pitanja upotrebe sile, političari, istraživači i organizacije civilnog društva bi trebalo da nastave sa praćenjem upotrebe sile od strane PSC osoblja, sa posebnim akcentom na pridržavanje sektora privatne bezbednosti međunarodnim standardima, a posebno osnovnim principima UN upotrebe sile i vatrenog oružja od strane predstavnika zakona.

Sledeće pitanje koje treba da se razmotri jeste u kojoj meri PSC treba da budu naoružane i ako je to slučaj, čime treba da budu naoružane. Na pitanje da li naoružati agencije za obezbeđenje, bilo javne ili privatne, može se odgovoriti jedino posle pažljive analize rizika, a tamo gde se to smatra neophodnim, to bi trebalo preduzeti samo nakon pažljivog uvođenja propisa i obuke, i nakon uspostavljanja efikasnih mehanizama kontrole. U svakom slučaju, tamo gde je neophodno i prikladno naoružati radnike obezbeđenja, postavlja se dodatno pitanje koja vrsta oružja je najadekvatnija za upotrebu od strane privatnog obezbeđenja. Pošto je u nekim društвima jugoistočne Evrope posedovanje SALW široko rasprostranjeno, očigledno je da će radnici obezbeđenja pre da budu naoružani vatrenim oružjem nego hemijskim sprejевима i drugim manje opasnim oružјем. Postoje i druge mere, i logično je pomisliti da će oduzimanje oružja radnicima privatnog obezbeđenja doprineti smanjenju

vidljivosti i prihvatljivosti SALW i uspostavljanju kulture u kojoj se smrtonosna sila i vatreno oružje koriste jedino kada su presudni za zaštitu života, a ne kao rutinsko sredstvo rešavanja sukoba. Ovo su sve pitanja kojima bi sve zemlje u regionu trebalo da se bave.

5.3 Profesionalizam i obuka

Vlade većine zemalja insistirale su na uvođenju određenog stepena obuke za kadar PSC. Postoji međutim vrlo malo zajedničkih smernica. Ponekad nezavisni koledži nude obuku, dok u drugim prilikama same firme ili država (obično policija) pružaju obuku. Ovo dovodi u pitanje efikasnost obuke, posebno kada se sprovodi od strane samih PSC. Nastavni program i trajanje obuke veoma se razlikuju od zemlje do zemlje, iako većina ima iste osnovne elemente kao što su poznавање закона, upotreba oružja i pružanje prve pomoći. Primera radi, obuka za prvu pomoć je obično ograničena zbog nedostatka zahteva da se nosi terenska odeća ili pribor za prvu pomoć kada se nosi i vatreno oružje. U budućnosti, sve zemlje u regionu bi trebalo da uvedu da obuka koju nudi država bude obavezna za radnike PSC, da se dozvola izdaje jedino nakon uspešno završene obuke, i da nedržavni centri za obuku prolaze kroz procenu. Nastavni program trebalo bi da ispunava neke minimalne uslove, a posebno da bude u skladu i da se eksplicitno poziva na osnovne principe UN upotrebe sile i vatrengog oružja od strane predstavnika zakona.

Sindikalna udruženja ovog ili onog tipa su prisutna u skoro polovini slučajeva. Gde ne postoji sindikalno udruženje, industrija bi trebalo da razmotri mogućnost formiranja istog, jer je to način da se profesionalne firme odvoje od onih firmi u sektoru koje su povezane sa organizovanim kriminalom ili sličnim organizacijama. Dalje, veoma mali broj ovih udruženja ima kodeks ponašanja, koji dokazuje profesionalizam. Osim toga, u slučaju da udruženja usvoje taj kodeks, onda bi poslodavci koji angažuju PSC trebalo da insistiraju da u tenderu učestvuju samo firme koje se nalaze unutar ovih šema.

6 Nadzor

Većina zemalja u regionu je u različitoj meri zabrinuta oko toga da li se propisi adekvatno primenjuju. Brige su isključivo vezane za one PSC koje zapošljavaju veći broj bivših članova sektora bezbednosti, gde su najverovatnije u pitanju "usluge". Stoga je bitno da se proces kontrole redovno prati i preispituje. U vezi sa ovim, vremenski ograničene dozvole, koje se ne koriste u svim oblastima, trebale bi da se uvedu kao podsticaj praksi redovnog praćenja rada PSC. Posebno je važno da pritužbe o svojeglavosti i nezakonitom radu budu istražene, pošto je u intervjuima više puta spomenuto da to nije čest slučaj. Sve države treba da pruže dodatni nivo kontrole iznad i izvan onoga koji sprovodi nacionalna policija i obaveštajne službe, razvijajući kapacitete kancelarija Ombudsmana i parlamentarnih odbora kako bi se strogo pratio i kontrolisao rad sektora privatne bezbednosti i kako bi se našao način za rešavanje žalbi.

7 Rezime

Iako je u samoj suštini sektora privatne bezbednosti da pothranjuje čovekovu percepciju nesigurnosti, jedan poveći, funkcionalan i profesionalan sektor je zapravo i indikator i ključni faktor stabilnosti. Iako brige oko profesionalizacije i sprovođenja ostaju, sektor privatne bezbednosti u jugoistočnoj Evropi je ostvario veliki napredak u smislu poboljšanja profesionalizacije tokom poslednje decenije, do tačke da u većini slučajeva njegovi radnici predstavljaju minimalnu ili nikakvu opasnost po bezbednost. Naravno, postoje izuzeci koji su detaljno obrađeni u ovom izveštaju, od slučajeva neprimerenih kriminalnih, političkih i paravojnih veza, sve do neprimerene upotrebe sile u pojedinim slučajevima.

Od presudnog je značaja to što firme nastavljaju da se kreću u pozitivnom pravcu, i prihvataju kodekse ponašanja i druge mehanizme kako bi osigurale da se nepoželjni faktori isključe iz industrije. Klijenti, bilo da su poslovne firme ili državne institucije, agencije za razvoj ili međunarodne organizacije, takođe bi trebalo da promovišu samoregulisanje i da same preuzmu izvesnu odgovornost u smislu da zapošljavaju samo firme koje odgovaraju najvišim profesionalnim standardima. Politika i praksa angažovanja bi uvek trebalo da isključuju firme koje imaju veze sa političkim partijama, organizovanim kriminalom ili paravojskama. Sa svoje strane, vlade država u regionu imaju posebnu odgovornost za efikasno regulisanje PSC i za učvršćivanje ostalih nacionalnih institucija kao što su parlament i kancelarija Ombudsmana da mogu vršiti nadzor nad sektorom. Obrazac širenja prikazan u ovom

izveštaju, a koji se odnosi na zemlje sa najrazvijenijom industrijom, mogao bi uskoro da se primeni na ceo region. S tim u vezi, vlasti u svakoj zemlji i entitetu u regionu bi trebalo da nastave rad na uspostavljanju profesionalnog sektora privatne bezbednosti, u saradnji sa međunarodnim organizacijama i samom industrijom kako bi se pozabavili onim oblastima koje su opisane u ovom izveštaju kao problematične. Civilno društvo takođe ima važnu ulogu u praćenju razvoja industrije i u izradi predloga za efikasno regulisanje na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Imajući to na umu, Safeworld i International Alert će nastaviti da rade zajedno sa lokalnim organizacijama na daljoj razradi standarda najbolje prakse i mehanizama koje bi koristili klijenti i organi vlasti, a na osnovu rezultata ovog preliminarnog istraživanja.

Prilog A - Osnovni principi upotrebe sile i naoružanja od strane predstavnika zakona

Usvojeni na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji zločina i postupanju sa prestupnicima, Havana, Kuba, od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine

S obzirom na to da je posao predstavnika zakona¹ društvena služba od velikog značaja, i da postoji potreba za održavanjem i kada je neophodno za poboljšanjem radnih uslova i položaja ovih službenika,

S obzirom na to da pretnja životu i bezbednosti predstavnika zakona mora biti viđena kao pretnja stabilnosti društva kao celine,

S obzirom na to da predstavnici zakona imaju presudnu ulogu u zaštiti prava na život, slobode i bezbednosti pojedinca, što je garantovano Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i potvrđeno Međunarodnom poveljom o građanskim i političkim pravima,

S obzirom na to da Pravilnik o standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicima objašnjava okolnosti u kojima zatvorski službenici mogu upotrebiti silu u svrhu obavljanja svojih dužnosti,

S obzirom na to da član 3. Kodeksa ponašanja predstavnika zakona omogućuje da predstavnici zakona mogu upotrebiti silu samo onda kada je to strogo neophodno i u meri koja je potrebna za izvođenje njihovih dužnosti,

S obzirom na to da je na pripremnom sastanku Sedmog Kongresa Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminaliteta i postupanju sa prestupnicima, održanom u Varenji, Italija, postignut sporazum o elementima koje treba razmotriti u toku daljeg rada na ograničavanju upotrebe sile i vatrengog oružja od strane predstavnika zakona,

S obzirom na to da Sedmi Kongres, u svojoj Rezoluciji 14, između ostalog naglašava da upotreba sile i vatrengog oružja od strane predstavnika zakona treba da bude obavljena sa velikim oprezom i dužnim poštovanjem ljudskih prava,

S obzirom na to da je Ekonomski i Socijalni savet u svojoj rezoluciji 1986/10, deo IX, od 21. maja 1986, pozvao zemlje članice da obrate posebnu pažnju, u sprovođenju kodeksa, na upotrebu sile i vatrengog oružja od strane predstavnika zakona, i da je Generalna skupština, u svojoj rezoluciji 41/149 od 4. decembra 1986, između ostalog, prihvatiла као доброdošlu ovu preporuku Saveta,

S obzirom na to da je prikladno, s dužnim osvrtom na njihovu ličnu bezbednost, da se razmotri uloga predstavnika zakona u odnosu na administrativni aparat pravosuđa, zaštita prava na život, slobode i bezbednosti pojedinaca, njihova odgovornost da održavaju javnu bezbednost i društveni mir, kao i važnost njihovih kvalifikacija, obuke i ponašanja,

Osnovne dole navedeni principe, koji su formulisani da pomognu zemljama članicama u njihovom zadatku promocije prave uloge predstavnika zakona, vlade zemalja treba da uvrste i ispoštuju u okviru nacionalnog zakonodavstva i prakse, a predstavnici zakona, kao i drugim pojedincima kao što su sudije, tužiocu, advokati, članovi izvršne i zakonodavne vlasti i javnost treba da se dobro upoznaju sa njima.

Opšte odredbe:

1. Vlade i organi bezbednosti moraju usvojiti i sprovoditi pravila i propise o upotrebi sile i vatrengog oružja od strane predstavnika zakona. U razvoju takvih pravila i propisa, vlade i organi bezbednosti moraju neprekidno preispitivati etička pitanja povezana sa upotrebotom sile i vatrengog oružja.

¹ Prema komentaru na Član 1 Kodeksa ponašanja predstavnika zakona, termin "predstavnik zakona" podrazumeva sve službenike, bilo postavljene ili izabrane, a koji imaju policijska ovlašćenja, posebno ovlašćenje za hapšenje ili zadržavanje u pritvoru. U zemljama u kojima policijske poslove obavlja vojska, bilo uniformisana ili ne, ili državne snage bezbednosti, definicija predstavnika zakona podrazumeva i službenike ovih službi.

2. Vlade i organi bezbednosti bi trebalo da razviju što širi dijapazon sredstava i da opreme predstavnike zakona različitim tipovima oružja i municije koji će omogućiti upotrebu sile i vatreng oružja u zavisnosti od situacije. Ovo obuhvata razvoj nesmrtonosnog onesposobljavajućeg oružja za upotrebu u odgovarajućim situacijama, sa ciljem da se što više smanji primena sredstava sposobnih da izazovu smrt ili povredu lica. U iste svrhe treba omogućiti predstavnicima zakona da budu opremljeni opremom za samoodbranu, kao što su štitovi, šlemovi, panciri i blindirana sredstva za transport, da bi smanjili potrebu za upotrebom oružja bilo kakve vrste.
3. Razvoj i izdavanje nesmrtonosnog oružja mora biti pažljivo procenjivano u cilju smanjenja rizika od ugrožavanja nevinih lica, a njihova upotreba mora biti pažljivo kontrolisana.
4. Predstavnici zakona će u izvršavanju svojih dužnosti koliko je god moguće primenjivati nenasilna sredstva pre pribegavanja upotrebi sile i vatreng oružja. Oni mogu upotrebiti silu i vatreng oružje samo ukoliko su se sva ostala sredstva pokazala nekorisnim.
5. Kad god je zakonska upotreba sile i vatreng oružja neizbežna, predstavnici zakona moraju:
 - a) Uvežbavati obuzdavanje takve upotrebe i reagovati proporcionalno ozbiljnosti prestupa i legitimnom cilju koji se namerava postići;
 - b) Svesti na minimum oštećenja i povrede, i poštovati i očuvati ljudski život;
 - c) Obezbediti pružanje pomoći i medicinske nege bilo kojoj povređenoj osobi ili ugroženim osobama u najkraćem mogućem roku;
 - d) Obezbediti da rođaci ili bliski prijatelji povređene ili ugrožene osobe budu obavešteni u najkraćem mogućem roku;
6. Kada je povreda ili smrt prouzrokovana upotrebom sile i vatreng oružja od strane predstavnika zakona, oni moraju momentalno prijaviti incident svojim prepostavljenima u skladu sa principom 22.
7. Vlade moraju obezbediti da proizvoljna upotreba ili zloupotreba sile i vatreng oružja od strane predstavnika zakona bude kažnjiva kao krivično delo po njihovom zakonu.
8. Izuzetne okolnosti, kao što je npr. unutrašnja politička nestabilnost ili neka druga društvena nestabilnost, ne smeju se koristiti da opravdaju bilo kakvo odstupanje od ovih osnovnih principa.

Posebne odredbe:

9. Predstavnici zakona ne smeju koristiti vatreno oružje protiv lica, osim u samoodbrani ili odbrani drugih od neizbežnih pretnji smrću i ozbiljnih povreda, kada sprečavaju ozbiljna krivična dela koja ugrožavaju život, kada hapse osobu koja izaziva takvu opasnost i koja se opire njihovom autoritetu, ili kada sprečavaju njegovo ili njeno bekstvo, i to samo u slučaju kada su manje ekstremna sredstva nedovoljna za ostvarivanje ovakvih ciljeva. U svakom slučaju, vatreno oružje može se namerno upotrebiti samo ukoliko je to strogo neizbežno da bi se zaštitio život.
10. U okolnostima navedenim pod principom 9, predstavnici zakona moraju se predstaviti kao takvi i dati jasno upozorenje da nameravaju da upotrebe vatreno oružje, ostaviti dovoljno vremena suprotnoj strani da razmotri upozorenje, osim ukoliko bi takav postupak doveo predstavnike zakona u opasnost, ili doveo do rizika smrti ili ozbiljnih povreda drugih osoba, ili ukoliko bi to bilo očigledno neprikladno ili besmisленo u okolnostima datog incidenta.
11. Pravila i propisi o upotrebi vatreng oružja od strane predstavnika zakona treba da uključe smernice koje:
 - a) Preciziraju okolnosti pod kojima su predstavnici zakona ovlašćeni da nose vatreno oružje i propisuju tipove vatreng oružja i municije koji su dozvoljeni;
 - b) Obezbeđuju da vatreno oružje bude upotrebljeno samo u odgovarajućim okolnostima i na način koji bi smanjio rizik od nepotrebnog povređivanja;

- c) Zabranjuju upotrebu vatrenih oružja i municije koji izazivaju povredu ili predstavljaju neopravdani rizik;
- d) Regulišu kontrolu, skladištenje i izdavanje vatrenog oružja, uključujući procedure koje će osigurati da predstavnici zakona budu odgovorni za vatreno oružje i municiju koja im je izdata;
- e) Obezbedjuju upozorenja koja će naglašavati, u datom slučaju, kada oružje treba da se upotrebii;
- f) Obezbeđuju sistem izveštavanja, kad god predstavnici zakona upotrebe vatreno oružje u vršenju svojih dužnosti.

Reagovanje na nezakonitim okupljanjima

12. Kako je svakom dozvoljeno da učestvuje u zakonitim i mirnim okupljanjima, u skladu sa principima otelotvorenim u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima, vlade, organi bezbednosti i zvaničnici moraju prihvati da se sila i vatreno oružje mogu upotrebiti samo u skladu sa principima 13. i 14.
13. U razbijanju skupova koji su nezakoniti ali nenasilni, predstavnici zakona moraju izbegavati upotrebu sile ili, ukoliko to nije praktično, moraju ograničiti takvu silu na minimum.
14. U razbijanju nasilnih okupljanja, predstavnici zakona mogu koristiti vatreno oružje, samo ukoliko manje opasna sredstva nisu praktična i samo u najmanjoj mogućoj meri. Predstavnici zakona ne smeju koristiti vatreno oružje u takvim slučajevima, osim u uslovima navedenim u principu 9.

Postupanje sa osobama u pritvoru ili na izdržavanju kazne

15. Predstavnici zakona, u svom postupanju sa osobama u pritvoru ili na izdržavanju kazne, ne smeju upotrebjavati silu, osim kada je to strogo neophodno za održavanje bezbednosti i reda unutar institucije ili ukoliko je ugrožena lična bezbednost.
16. Predstavnici zakona, u svom postupanju sa osobama u pritvoru, ne smeju koristiti vatreno oružje, osim u samoodbrani ili odbrani drugih od trenutne opasnosti koja bi mogla rezultirati smrću ili ozbiljnim povredama, ili ukoliko je to strogo neophodno pri sprečavanju bekstva osobe koja je u pritvoru ili na uzdržavanju kazne i koja predstavlja opasnost iz principa 9.
17. Navedeni principi su bez predrasuda prema pravima, dužnostima i odgovornostima zatvorskih čuvara, kao što je navedeno u Minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicima, posebno pravilima 33, 34. i 54.

Kvalifikacije, obuka i savetovanje

18. Vlade i organi bezbednosti moraju obezbediti da se predstavnici zakona biraju na osnovu odgovarajućih procedura provere, da imaju odgovarajući moral, psihološke i fizičke kvalitete potrebne za efikasno obavljanje svojih funkcija i učenje novih veština kroz profesionalnu obuku. Njihova spremnost za obavljanje svih zadataka trebalo bi da bude predmet periodične revizije.
19. Vlade i organi bezbednosti moraju obezbediti da svi predstavnici zakona prođu obuku i da budu testirani u skladu sa odgovarajućim standardima vezanim za upotrebu sile. Oni predstavnici zakona od kojih se zahteva da nose vatreno oružje će biti ovlašćeni za to po završetku specijalne obuke za upotrebu takvog oružja.
20. U obuci predstavnika zakona, Vlade i organi bezbednosti će obratiti posebnu pažnju na pitanja policijske etike i ljudskih prava, posebno u istražnom postupku, na alternative upotrebi sile i vatrenog oružja, uključujući mirno razrešavanje sukoba, razumevanje ponašanja mase, i metode ubedivanja, pregovaranja i posredovanja, kao i tehnička sredstva, sve u cilju ograničavanja upotrebe sile i vatrenog oružja. Policijske agencije bi trebalo da konstantno razvijaju svoje programe obuke i operacionalne procedure s obzirom na incidente koji se dešavaju.
21. Vlade i organi bezbednosti će obezbediti psihološko savetovalište na temu stresa službenicima koji su bili u situacijama u kojima je korišćena sila i vatreno oružje.

Izveštaj i revidiranje procedura

22. Vlade i organi bezbednosti moraju uspostaviti efikasne procedure izveštavanja i revizije za sve incidente koji se pominju u principima 6 i 11(f). Za incidente koji se direktno odnose na ove principe, vlade i policijske agencije će obezbediti efikasan proces revizije i da nezavisni nadležni administrativni organi i tužilaštvo budu u poziciji da sprovode pravdu u odgovarajućim okolnostima. U slučajevima smrti ili ozbiljnog ranjavanja, detaljan izveštaj se mora hitno poslati svim nadležnim organima za administrativnu reviziju i pravnu kontrolu.
23. Osobe pogodjene upotrebom sile i vatenog oružja od strane predstavnika zakona će imati pristup nezavisnom procesu, uključujući pravosudni proces. U slučaju smrti tih osoba, ova odredba će se primeniti na članove njihovih porodica.
24. Vlade i organi bezbednosti moraju obezbediti da se nadređeni službenici pozovu na odgovornost, ukoliko znaju, ili je trebalo da znaju, da njihovi službenici pribegavaju, ili su pribegavali nezakonitoj upotrebi sile i vatenog oružja, a nisu primenili sve što je u njihovoj moći da spreče, suzbiju ili prijave takvu upotrebu.
25. Vlade i organi bezbednosti moraju obezbediti da nikakve sankcije ne budu primenjene na službenika koji u skladu sa Kodeksom ponašanja predstavnika zakona, i ovim osnovnim principima, odbije da izvrši naredbu koja predstavlja kršenje Kodeksa i koji prijavi nezakonito postupanje svog kolege.
26. Poslušnost i postupanje u skladu sa naredbama nadređenog, neće predstavljati opravdanje, ukoliko su podređeni znali da je naređenje čije je izvršenje rezultiralo ozbiljnom povredom ili smrću osobe bilo nezakonito i ukoliko su imali razumnu priliku da odbiju sprovođenje takvog naređenja. U svakom slučaju, odgovornost leži i na nadređenima koji su izdali takvu nezakonitu naredbu.

Prilog B - Istraživački upitnik

Zemlja ili teritorija koja se istražuje:
Ime istraživača:
Organizacija:
Telefon (sa pozivnim brojem zemlje i grada):
Fax:
E-mail:

Deo 1: Uvod

PITANJE	IZVORI
1. Da li poznajete neke firme za privatno obezbeđenje (PSC) koje rade u vašoj zemlji? Ukoliko znate, navedite imena najpoznatijih.	
2. Da li su PSC koje rade u vašoj zemlji u posedu nacionalnih ili međunarodnih subjekata, ili i jednih i drugih? (molimo da navedete primere za oba tipa i ukupan broj, ukoliko vam je poznat.)	
3. Koliko firmi ima u toj oblasti (molimo da navedete da li je taj broj tačan, da li ste ga dobili od zvaničnih izvora, ili je to vaša procena. Ukoliko je vaša procena, molimo da navedete na koji način ste došli do tog broja.)	
4. Koliko, po vašoj proceni, ukupno ima radnika obezbeđenja u vašoj zemlji?	
5. Koliko zaposlenih prosečno ima svaka firma?	
6. Kolika je prosečna plata mlađeg radnika obezbeđenja? (Molimo da navedete plate i za mlađe i starije službenike)	
7. Kolika je prosečna plata policajca pozornika?	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 2: Usluge koje pružaju PSC

PITANJE	IZVORI
8. Ko angažuje PSC? (političari, biznismeni, međunarodne organizacije, NVO). Molimo da navedete tačan tip i ime organizacije, tamo gde je to moguće.	
9. Da li postoje posebne oblasti u zemlji (krajevi, gradovi) gde su PSC posebno aktivne?	
10. Koga ili šta one obično štite? (ljude, zgrade, dobra)	
11. Koliko međunarodnih subjekata angažuje PSC? (NVO, međunarodne organizacije, međunarodne firme)	
12. Kakvu vrstu zaštite one pružaju svojim klijentima? (brzo reagovanje, tehničko obezbeđenje, fizičko obezbeđenje). Molimo da ih navedete po rangu važnosti, gde će pod 1 biti najvažniji.	
13. Zbog kojih pretnji klijenti angažuju PSC?	
14. Koliko su te pretnje zaista ozbiljne, prema vašoj proceni?	

PITANJE	IZVORI
15. Koliko je uobičajeno da PSC budu angažovane od strane privatnih lica, bilo zbog zaštite imovine ili lica?	
16. Da li su PSC pod ugovorima sa vladom zbog posebnih zadataka, kao što je upravljanje zatvorima ili čuvanje državnih zgrada?	
17. Koliko domaćinstava angažuje PSC? (molimo da navedete da li je taj broj tačan, da li ste ga dobili od zvaničnih izvora, ili je to vaša procena. Ukoliko je vaša procena, molimo da navedete na koji način ste došli do tog broja.)	
18. Kolika je ukupna zabeležena stopa kriminala u zemlji? (molimo da navedete ukupan broj izvršenih krivičnih dela za godine 2002, 2003. i 2004. ukoliko je moguće.)	
a) Da li je stopa zločina viša, niža ili ista u oblastima u kojima deluju PSC? Molimo precizirajte.	
19. Kolika je ukupna stopa zabeleženih nasilnih krivičnih dela u zemlji? (molimo da navedete ukupan broj izvršenih krivičnih dela za godine 2002, 2003. i 2004. ukoliko je moguće. Takođe, molimo da navedete tačan oblik krivičnog dela u ovom slučaju)	
a) Da li je stopa nasilnih krivičnih dela veća, niža ili ista u oblastima u kojima deluju PSC? Molimo precizirajte.	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate bitnom)	

Deo 3: Zakonska osnova za kontrolu PSC

PITANJE	IZVORI
20. Da li postoji zakonodavstvo u vašoj zemlji koje reguliše rad PSC? Ukoliko postoji, navedite pun naziv takvih zakona na engleskom i njihove brojceve u službenim zakonicima, državnim aktima.	
21. Da li zakon postupa na isti način sa domaćim (nacionalnim) PSC kao i sa međunarodnim? Ukoliko je odgovor ne, koje su razlike?	
22. Da li se ti zakoni primenjuju u praksi? Ako ne, na koji način se ne primenjuju i zbog čega?	
23. Da li postoji neki sporazum o imunitetu za međunarodne PSC? Ukoliko postoji, da li imaju neki van-teritorijalni oblik kontrole? Molimo precizirajte.	
24. Da li se zakoni odnose na sledeće? (za svaki od sledećih slučajeva, molimo precizirajte tačno član u određenom zakonu).	
a) Ograničenja u odnosu na oružje koje firme mogu i ne mogu da koriste, i ograničenja koje se odnose na srazmernu upotrebu sile?	
b) Posebne zahteve za registrovanjem ili firmi ili osoblja kod policije ili ministarstva unutrašnjih poslova?	
c) Da li zvanični registar PSC u vašoj zemlji sadrži detalje o vlasništvu, veličini i vrstama usluga koje se nude? Ukoliko sadrži, da li su ti podaci javni ili tajni?	
d) Bezbednosne provere radi prevencije i onemogućavanja osuđivanih kriminalaca da poseduju ili rade za PSC? Ukoliko postoje, da li takve provere uključuju bliske članove porodice (bračne partnerke, roditelje, rođake ili decu) vlasnika PSC i osoblja?	
e) Da li postoje zahtevi da osoblje prođe određenu obuku, i ako postoje, kakvu?	
f) Tipovi oružja koje osoblje PSC može posedovati?	
g) Metode skladištenja koje se moraju primenjivati za oružje koje se skladišti u zgradama firme?	

PITANJE	IZVORI
h) Metode koje se primenjuju pri izdavanju oružja i municije osoblju, i pri upotrebi oružja.	
25. Da li zakon tretira neke međunarodne firme drugačije od lokalnih? Ukoliko je to tako, molimo precizirajte?	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 4: Regulatorni okvir za kontrolu PSC

PITANJE	IZVORI
26. Da li PSC imaju neku samoregulaciju, npr. Kodeks ponašanja koji su uspostavile i prihvatile između sebe? Ukoliko je tako, molimo da navedete šta takvi pravilnici obuhvataju i kakve su kazne za kršenje tih pravila?	
27. Da li postoje neke posebne institucije koje su odgovorne za regulisanje PSC (npr. za njihovo registrovanje, obuku zaposlenih ili nadgledanje njihovog rada)? Ukoliko je tako, molimo da precizirate tačne dužnosti i ovlašćenja koju takva organizacija ima.	
28. Da li postoje neki sporazumi o zajedničkom radu, između državne policije i PSC, u kojima policija formalno dodeljuje određenu ulogu PSC?	
29. Da li postoje neke situacije u kojima državna policija pruža dodatno obezbeđenje za biznismene i poslove na osnovu ugovora? Ukoliko postoje, molimo da navedete tačne usluge i ugovorni odnos koji je u pitanju.	
30. Da li postoje neke neformalne institucije odgovorne za regulisanje rada PSC (npr. sindikalna udruženja)? Ukoliko je tako, molimo da precizirate tačne dužnosti i ovlašćenja koja takva organizacija ima.	
31. Koliko su transparentne ili otvorene procedure za nadgledanje sprovođenja propisa u praksi? Da li postoji neki zvanični nadzor nadležnih struktura?	
32. Da li regulatorni sistem funkcioniše u praksi? (Molimo da navedete neke probleme ukoliko znate za njih).	
a) Da li je bilo nekih situacija u kojima su PSC ili njen radnik bili kažnjeni od strane nadležnih organa?	
b) Ima li dokaza da su krivična dela ili prekršaji izvršena od strane PSC namerno previđeni?	
c) Po vašem mišljenju, koje bi se mere mogle preduzeti da bi se sistem unapredio?	
33. Po kakvom se postupku biraju PSC za određene poslove i obnavljaju ugovori?	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 5: Naoružanje

PITANJE	IZVORI
34. Da li su privatni čuvari naoružani? Ukoliko jesu, kom tipu oružja oni obično imaju pristup? (preciznije, da li čuvari imaju pristup vojnim tipovima oružja kao što su automatske puške?)	
35. Da li se od radnika zahteva da nose uniformu ili vidljivu legitimaciju kada su na dužnosti? Ukoliko se zahteva, molimo precizirajte kakvi su tačno zahtevi?	
36. Da li radnici obezbeđenja nose skriveno oružje?	
37. Da li je oružje koje nose radnici obezbeđenja registrovano?	
38. Da li je registrovano oružje registrovano isključivo za upotrebu od strane radnika obezbeđenja?	
39. Da li je oružje registrovano na firmu ili na pojedinca/ zaposlenog?	
40. Kada oružje nije u upotrebi, da li se skladišti u prostorijama firme, ili ga zaposleni nose kući?	
41. Kakve su procedure evidentiranja u firmi? (da li firma vodi registar? Da li zaposleni prijavljuju i odjavljaju oružje?)	
42. Da li postoje neke razlike između domaćih i međunarodnih PSC u pogledu posedovanja, upotrebe i korišćenja oružja? (npr. tip i vlasništvo oružja, skladištenje i procedure evidentiranja).	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 6: Profesionalizam i obuka

PITANJE	IZVORI
43. Kakve biografije (prošlost) zaposleni u PSC vaše zemlje obično imaju? (npr. da li imaju neku posebnu etničku ili profesionalnu istoriju, da li su to bivši pripadnici vojske ili policije)	
44. Da li je obuka pripadnika PSC predviđena nacionalnim zakonodavstvom ili neformalnim propisima? (npr. članstvo u strukovnom udruženju)? Ukoliko je to tako, kakav tip obuke se pruža, koliko traje i ko sprovodi obuku?	
45. Da li je lako zaobići, izbegavati testove ili varati u toku obuke? Da li je bilo slučajeva da su polaznici nudili mito instrukturima kako bi prošli testove? Koliko je rigorozno testiranje? Kolika je stopa prolaznosti/obaranja?	
46. Da li radnici PSC koriste silu, i posebno vatreno oružje samo "ukoliko je strogo neophodno i u minimalnoj mogućoj meri u odnosu na okolnost"? ²	
47. Da li osoblje PSC prilikom obuke uče da primenjuju silu u najmanjoj mogućoj meri?	
48. Da li je naoružano osoblje PSC prošlo obuku prve pomoći, i da li uz sebe imaju opremu za prvu pomoć, koju bi pružili nekome koga su ranili? Ukoliko je odgovor potvrđan, da li nose pribor za prvu pomoć kada su na dužnosti?	
49. Da li postoje posebne procedure za prijavljivanje ili pokretanje istrage o pripadnicima PSC ukoliko upotrebe svoje oružje, ili je to predmet krivičnog zakona?	
50. Da li veliki klijenti za koje rade PSC (posebno multinacionalne kompanije i međunarodne organizacije) u uslovima tendera zahtevaju da osoblje firme bude obučeno?	

² Pravila ponašanja UN za predstavnike zakona (Član 3), Osnovni principi UN upotrebe sile i vatrenog oružja od strane predstavnika zakona (principi 4,5,6 i 9).

PITANJE	IZVORI
51. Da li vlasti ikada sprovode inspekcije u cilju procenjivanja da li firme primenjuju propise? Ukoliko sprovode, da li su to "iznenadne inspekcije" ili prvo pošalju obaveštenje firmi da će se inspekcija održati?	
52. Sveukupno gledano, koliko profesionalno ocenjujete postupanje radnika PSC u vašoj zemlji?	
53. Da li znate neke slučajeve u kojima su pojedinci, radnici PSC u vašoj zemlji, bili optuženi ili osuđeni za kršenje ljudskih prava?	
54. Da li je bilo nekakvih izveštaja u medijima koji su se odnosili na kršenja ljudskih prava i/ili prekomernu upotrebu sile od strane zaposlenih u PSC?	
55. Da li mislite da ima razlike u nivou profesionalizma između domaćih i privatnih PSC? Molimo precizirajte.	
56. Da li ima neregistrovanih PSC ili drugih grupa koje obavljaju ovu funkciju u vašoj zemlji?	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 7: Uticaj

PITANJE	IZVORI
57. Kakav uticaj ima upotreba PSC na sledeće?	
a) Državnu policijsku službu	
b) Nivo kriminaliteta	
c) Javnu bezbednost	
d) Ljudska prava	
e) Poslovnu poverljivost	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 8: Veze sa drugim sektorima

PITANJE	IZVORI
58. Da li postoje neke formalne ili neformalne veze (uključujući vlasništvo) između PSC i nekih od sledećih sektora?	
a) Državne policijske službe	
b) Vojske	
c) Vladinih zvaničnika	
d) Političkih partija	
e) Vojnih ili paravojnih grupa	
f) Organizovanih kriminalnih grupa	
59. Do koje mere politički akteri (npr. partije, vlada) podržavaju/ne podržavaju razne PSC u vašoj zemlji ?	

PITANJE	IZVORI
60. Da li postoje PSC koje pružaju usluge samo jednoj grupi (npr. političkoj partiji ili etničkoj grupi)?	
61. Postoji li etnička dimenzija u osnivanju i upotrebi PSC (npr. da li postoje PSC sa određenim etničkim, religijskim, jezičkim, plemenskim ili porodičnim vezama, ili je njihovo osnivanje posledica međuetničke politike)?	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 9: Istorijat i trendovi

PITANJE	IZVORI
62. Da li je nesigurnost i/ili kriminal ozbiljan problem u vašoj zemlji? (Molimo da date detalje o bilo kojoj posebno značajnoj pretnji po bezbednost građana.)	
63. Kada su PSC prvi put počele da funkcionišu u vašoj zemlji?	
64. Kako su se njihovo prisustvo i uloga razvijali tokom vremena? (npr. usluge koje pružaju, klijenti za koje rade, broj preduzeća u toj oblasti)?	
65. Kakvi dogadaji mogu objasniti ovakve trendove (ukoliko ih ima)?	
66. Koji uslovi diktiraju trenutnu potražnju za PSC u zemlji?	
67. Kakva je vaša prognoza u pogledu budućeg rada PSC u zemlji (npr. da li predviđate da će se broj PSC povećati ili smanjiti, i zbog čega?)	
Drugi komentari: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)	

Deo 10: Intervjui

IME	ORGANIZACIJA	ODELJENJE	FUNKCIJA	DETALJI O KONTAKTU	DATUM
	Policija				
	MUP				
	Profesionalne/ strukovne organizacije				
	Firma za privatno obezbeđenje				
	Klijent – član međunarodne zajednice				
	Klijent - međunarodna/ multinacionalna kompanija				
	Klijent - nacionalna kompanija				

IME	ORGANIZACIJA	ODELJENJE	FUNKCIJA	DETALJI O KONTAKTU	DATUM
	Klijent - Mali/lokalni biznis				
	Privredna komora				
	Grupa za ljudska prava				

Finalni komentar: (Molimo vas da ovde navedete bilo koju dodatnu informaciju koju smatrate za bitnu)

**SALW i firme za privatno obezbeđenje u jugoistočnoj Evropi:
uzrok ili posledica nesigurnosti?**
(15.08.2008)

Prilog C - Bibliografija

- Abraham, G. 'The Contemporary Legal Environment', in Mills, G. & Stremlau, J., eds, *The Privatization of Security in Africa*. South Africa: The South African Institute of International Affairs, March 1999, p 98.
- Adams, Thomas K. 'The New Mercenaries and the Privatization of Conflict', *Parameters*, Vol. 29, 2, Summer 1999.
- Addison, T.H. *Contractors on the Battlefield – Have We Done Our Homework?* Paper, Canadian Forces College, AMSC 4, 2001, p 22 - 23.
- Amnesty International, *Policing to Protect Human Rights: A Survey of Police Practice in Countries of the Southern African Development Community, 1997 – 2002*, The Alden Press, 2002.
- Andonov, D. in 'Do Security Agencies become Parallel Police?' *A1 News*, 13. februar 2005.
- Avant, D. 'The Outsourced War is here to stay', *Business Week*, 24. maj 2004.
- B92, 'Razvrstavanje kriminalaca od policije', 10. oktobar 2004.
- Barber, M. 'Private Security Companies and Humanitarian Assistance', u *The Privatization of Security*, International Alert, 1999.
- Bayley, D. H. and Shearing, C. D. *The New Structure of Policing: Description, Conceptualization, and Research Agenda*, Washington, D.C., National Institute of Justice, 2001.
- Beyani, C. & Lilly, D. *Regulating Private Military Companies: Options for the UK Government*, International Alert, August 2001.
- Bonn International Center for Conversion, *Wag the Dog, the Militarisation and Demilitarisation of the Kosovo Liberation Army*, 2001.
- Bourne, M. *The Privatization of Security*, Center for International Cooperation and Security, Department of Peace Studies, University of Bradford, 2. juni 2004.
- Brayton, S. 'Outsourcing War: Mercenaries and the Privatization of Peacekeeping', *Journal of International Affairs* 55, No2, proleće 2002.
- Brooks, D. *Protecting People: The PMC Potential*. Comments and Suggestions for the UK Green Paper on Regulating Private Military Services. Alexandria, International Peace Operations Association, 25. juli 2002.
- Brown, J. 'The Rise of the Private-Sector Military', *Christian Science Monitor*, 5. juli 2000.
- Center for Study of Democracy, Partners in Crime: *The Risks of Symbiosis Between the Security Sector and Organised Crime in South East Europe*, Sofia, 2004.
- Confederation of European Security Services – CoESS, *Annual Report 2003*.
- Cummings, H. *Perception and Profit: Understanding Commercial Military and Security Service Provision*. A Discussion Paper. The Center for Studies in Security and Diplomacy, University of Birmingham, 14. juni 2002.
- EURISC Foundation / The Committee for Defence, Public Order and National Security, House of Deputies, Parliament of Romania, *Monitoring Exercise of instruments and mechanism for Parliamentary oversight of the security sector in Romania*, Bucharest, Romania, 2004.
- Foreign and Commonwealth Office, 'Private Military Companies: Options for Regulation 2001 - 2002', (Green Paper), The Stationery Office, HC 577, London, februar 2002.
- Gallagher, J. 'Anti-Social Security', *New Statesman & Society*, No8, 31. mart 1995, str 21 - 22.
- Goddard, S. *The Private Military Company: A Legitimate International Entity Within Modern Conflict*. A thesis presented to the Faculty of the U.S. Army Command and General Staff College. Fort Leavenworth, Kansas, 2001.
- Greenwood, D. and Volten, P. *Security Sector Reform and Transparency-Building: Needs and Options for Ukraine and Moldova*, The Centre of European Security Studies, Groningen, mart 2004.
- HMSO, *Private Security Industry Act 2001*, The Stationery Office, London, 2001.
- Homqvist, C. *Private Security Companies, The Case for Regulation*, SIPRI Policy Paper No 9, SIPRI, januar 2005.

House of Commons Foreign Affairs Committee, Ninth Report of Session 2001 - 2002, *Private Military Companies*, The Stationery Office Limited, HC 922, 1. avgust 2002, London.

Housen, R. T. *The Privatization of Warfare. Back to the Future*. Washington D.C., Fort McNair, National Defense University, National War College (bez datuma).

Human Rights Watch, *Private Military Contractors and the Law*, 29. april 2004.

International Alert & Feinstein International Famine Center, *The Politicization of Humanitarian Action and Staff Security: The Use of Private Security Companies by Humanitarian Agencies*, International Workshop Summary Report, Tufts University, 23 - 24 aprila 1991.

International Alert, *The Privatization of Security: Framing a Conflict Prevention and Peacebuilding Policy Agenda*, Wilton Park Conference, 19 - 21 novembar, London, 1999.

International Alert, *The Politicization of Humanitarian Action and Staff Security: The Use of Private Security Companies by Humanitarian Agencies*, International Workshop Summary Report, Tufts University, Medford/Boston, april 2001.

International Alert and Saferworld, *Towards a Better Practice Framework in Security Sector Reform - Broadening the Debate*, Occasional SSR Paper No 1, Clingendael, avgust 2002.

International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, United Nations General Assembly Resolution, A/RES/44/34, 4. decembar 1989.

Krahmann, E. 'Private Firms and the New Security Governance'. Rad predstavljen Udruženju Međunarodnih studija, New Orleans, 23 - 27 mart 2002.

Lilly, D. Luckham, R. and Von Tangen Page, M. *A Goal Oriented Approach to Governance and Security Sector Reform*, septembar 2002.

Lilly, D. and von Tangen Page, M. *SSR: The Challenges and Opportunities of the Privatization of Security*, International Alert, septembar 2002.

Lilly, D. *The Privatization of Peacekeeping: Prospects and Realities*. International Alert, London, 2000.

Lilly, D. 'The Privatization of Peacekeeping: Prospects and Realities', in *Disarmament Forum*, United Nations Institute for Disarmament Research, No 3, 2000.

Mandel, R. 'The Privatization of Security', *Armed Forces & Society*, Vol 28, No1, 2002, str 129-151.

O'Brien, K. A. 'PMCs, Myths and Mercenaries: The Debate on Private Military Companies', *Royal United Service Institute Journal*, februar 2000.

Sandoz, Y. *The Privatization of Security: Framing a Conflict Prevention and Peacebuilding Policy Agenda*, International Alert, Wilton Park Conference proceedings, 19 - 21 novembar 1999.

Sandoz, Y. 'Private Security and International Law', in Cilliers and Mason (eds), *Peace, Profit or Plunder? The Privatization of Security in War-Torn African Societies*, South Africa, Halfway House, Institute for Security Studies, 1999.

Serewicz, L. W. 'Globalization, Sovereignty and the Military Revolution: From Mercenaries to Private International Security Companies', *International Politics*, Vol 39, mart 2002.

Schreier, F. and Caparini, M.O *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper – No 6, Geneva, mart 2005.

Singer, P. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2003.

Singer P.W, *The Private Military Industry and Iraq: What We Have Learned and Where To Next?* Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Geneva, novembar 2004.

St Amour, D. Colonel. *Outsourcing to Professional Military Corporations (PMCs) – A Future Reality for Peace-Enforcing and Peacekeeping Missions*, Paper, Canadian Forces College, 15. juni 2001.

United Nations Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, New York.

United Nations Commission of Experts, *Final Report of the [United Nations] Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*, S/1994/674, 27. maj 1994.

Van Bergen Thirion, C.J. *The Privatization of Security: A Blessing or a Menace?* South African Defence College, Pretoria, 1998.

International Alert.

International Alert je nezavisna mirovna organizacija koja radi u preko dvadeset zemalja i teritorija širom sveta. Mi radimo sa ljudima koji su pogođeni oružanim sukobima, kao i sa vladama, EU i UN strukturama na oblikovanju kako njihove politike, tako i prakse u izgradnji održivog mira. Naš regionalni rad usmeren je na afrička Velika jezera, Zapadnu Afriku, Kavkaz, Kolumbiju, Šri Lanku, Nepal i Filipine. Takođe radimo na unakrsnim pitanjima koja utiču na izgradnju mira, kao što su poslovanje, humanitarna pomoć i razvoj, rodne uloge, bezbednost i postkonfliktna rekonstrukcija.

Za više informacija kontaktirati:

International Alert
346 Clapham Road
LONDON
SW9 9AP
United Kingdom

Tel: +44 (0) 20 7627 6800
Fax: +44 (0) 20 7627 6900
Web: www.international-alert.org
E-mail: communications@international-alert.org

Saferworld je nezavisna nevladina organizacija koja sarađuje sa vladama i civilnim društvom širom sveta na istraživanju, promovisanju i sprovođenju novih strategija za povećanje bezbednosti ljudi i sprečavanje oružanih sukoba.

Za više informacija kontaktirati:

Safeworld
The Grayston Centre
28 Charles Street

LONDON
N1 6HT
United Kingdom

Tel: +44 (0) 20 7324 4646
Fax: +44 (0) 20 7324 4647
Web: www.safeworld.org.uk
E-mail: general@safeworld.org.uk